

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

FİLİSTİN'DE BÖLÜNMEŞLÜĞÜN İSRAİL İLE
ÇÖZÜMSÜZLÜĞE ETKİSİ

Barış ESEN

2502140357

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Saadet Gülden AYMAN

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BARIŞ ESEN Numarası : 2502140357
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : PROF.DR.S.GÜLDEN AYMAN
Tez Savunma Tarihi : 08.04.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : FİLİSTİN'DE BÖLÜNÜMLÜLÜĞÜN İSRAİL İLE ÇÖZÜMSÜZLÜĞE ETKİSİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.S.GÜLDEN AYMAN		kabul
PROF.DR.ADİL BAKTIAYA		kabul
DOÇ.DR.ÖZGÜN ERLER BAYIR		kabul
DOÇ.DR.ZUHAL MERT UZUNER		kabul
DR.ÖGR.ÜYESİ GÖRKEM TANRIVERDİ		kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.YAŞAR ONAY		
DR.ÖGR.ÜYESİ İBRAHİM MAZLUM		

ÖZ

FİLİSTİN'DE BÖLÜNÜŞLÜĞÜN İSRAİL İLE ÇÖZÜMSÜZLÜĞE ETKİSİ BARIŞ ESEN

Filistin'de bölünmüşlük kavramı ile kastedilen Filistin toplumunun ve siyasetinin temelde El Fetih ve Hamas olarak iki farklı örgüt tarafından temsil edildiği yapıdır. Bu bölünmüşlük coğrafi, sosyolojik, ekonomik ve siyasi olarak ayrışmayı ifade eder. Filistin toplumu İsrail işgali ile birbirinden koparılmış ve parçalara ayrılmıştır. Coğrafi bölünme sosyolojik ve ekonomik farklılıklara yol açmıştır. Filistin'deki bu bölünme silahlı iç çatışmaya dahi dönüşmüştür. Filistin'deki bölünmüşlüğün ortaya çıkardığı güçsüzlük İsrail ile müzakerelerde zaafiyete yol açmıştır. Bu durum İsrail'e karşı askeri, diplomatik ve siyasi mücadeleyi zayıflatmıştır. Asimetrik güç mücadelelerinde çatışmanın sona erdirilmesi ve müzakerelere geçişte uygun zaman özellikle güçlü taraf için katlanılmaz maliyet düşüncesinin ortaya çıkması ile sağlanabilir. Güç dengesi ile katlanılmaz maliyet oluştuğunda taraflar çatışmayı sürdürmek yerine müzakereye geçmek isteyebilirler. Ancak İsrail'de bu düşüncenin oluşabilmesi için kendi içerisinde birlik olan güçlü bir Filistin gereklidir. Bu sorunda üçüncü tarafların ya da arabulucuların işlevi ise yetersiz ya da taraflıdır. Asimetrik gücü dengelemek adına bir başka seçenek olan İslam dünyası ise birlikten uzak bir görüntü sergilemektedir. İsrail-Filistin sorununa ilişkin çözüm arayışları ile Filistin içi barışın ve birliğin sağlanması birbirinden bağımsız değildir. Filistin ancak birlik halinde olursa İsrail ile güç farkını kapatma noktasında yol alabilir.

Anahtar Kelimeler: Asimetrik güç, güç dengesi, uygun zaman, müzakere, teritoryal sorunlar, pozitif barış, katlanılmaz maliyet, çatışma çözümü, arabuluculuk, üçüncü taraf

ABSTRACT
THE EFFECT OF DIVISION IN PALESTINE ON
THE DEADLOCK WITH ISRAEL

What is meant with the concept of division in Palestine is the structure that is presented by two different organizations which are El-Fatah and Hamas. This split represents geographical, sociologic, economic and political separation. The Palestine society is disintegrated and split into parts with Israel occupation. The geographical separation caused sociologic and economic differences. This separation in Palestine turns into even an internal armed conflict. The weakness caused by the separation in Palestine paves the way to vulnerability in the negotiations with Israel. This situation weakens the military, diplomatic and political struggle against Israel. To end the conflict in asymmetrical power struggles, and to have the ripeness time in the transition to the negotiations can be achieved with hurting stalemate idea especially to the powerful party. In the presence of the balance of power and the intolerable cost idea, the parties may want to negotiate rather than keep the conflict. However for Israel to think about that, there must be a united and powerful Palestine. The third parties are also inefficient or biased in this conflict. Another option for balancing the asymmetrical power is Islamic world, yet they do not seem to be united at all. The search for solution to the Israel-Palestine problem and to restore the peace and unity in Palestine are not independent from one another. If only Palestine keeps its unity and stays together, then it can advance in closing the power gap with Israel.

Keywords: Power Asymmetry, balance of power, ripeness time, negotiation, territorial problems, positive peace, hurting stalemate, conflict resolution, mediation, third party.

ÖNSÖZ

Bu çalışma on yıllardır devam eden Filistin-İsrail sorununun çözümü yolunda bir katkı sunabilmek amacıyla yapılmıştır. Filistin meselesi konusunda çatışmanın tarihselliği de düşünüldüğünde bugüne dek sayısız akademik çalışma söz konusudur. Bu tez Filistin sorununa çözüm bulma ve bu çözüme ulaşılması noktasında sihirli formülü sunma gibi bir iddia taşımamaktadır. Ancak çalışma bölünmüşlük kavramı ile asimetrik güç ilişkisini birlikte ele alması açısından bir farklılık ortaya koyma çabasıdır.

Bu inatçı sorunun çözümü önündeki en önemli engellerden biri de Filistin tarafının birlikten uzak bir yapıda bölünmüş halde olmasıdır. İsrail'in bu bölünmüş yapıyı kendi çıkarına kullandığına dair bir tespitler mevcuttur. İsrail işgal altında yaşayan Filistinlilerin coğrafi, siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan ayrışmasını teşvik ve tahrik etmektedir.

Filistin ile İsrail arasındaki ilişki askeri, siyasi ve ekonomik açıdan asimetrik bir güç ilişkisidir. İsrail ile çatışma ya da ilişki ve müzakerelerde Filistin tarafının asimetrik güç dengesi açısından zayıf hali dezavantaj yaratmaktadır. Bu nedenle Filistin'in birlik içerisinde güçlü bir şekilde olması İsrail'i askeri ve siyasi açıdan katlanılmaz maliyet düşüncesine götürebilir. Bu kavram ile birlikte bölgede müzakere ve barış için bir umut doğabilir.

Hem sorunun kendisi açısından hem de bu çalışma açısından en önemli zorluklardan biri çatışan tarafların iki egemen devlet olmadığı gerçeğiydi. Bir devlet olarak hala kabul edilmeyen işgal altındaki bir toplum ve onun mücadelesi ile İsrail'in ilişkisini incelemek uluslararası ilişkiler kavramları açısından dikkatli olmayı gerektirdi. Ayrıca Filistin'e defalarca gazeteci olarak gitmiş biri olarak çalışmada gözlemler ve yaşanan gerçekler ile akademik dil ve tarafsızlık arasındaki dengeyi kurmak zor oldu. Bu zorluğu bir kenara bırakacak olursak doğrudan alandan elde edilen bilgi ve gözlemler ise söz konusu akademik çalışmaya gerçek katkılarda bulundu.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren, soruları ile ufkumu açan ve motivasyonumun güçlü kalması için beni cesaretlendiren sevgili tez hocam Prof. Dr.

Glden Ayman'a emekleri için teŖekkrlerimi sunarım. Doktora tez aŖamasında bana gsterdikleri sabır ve kolaylık için aileme ve eŖime teŖekkr ediyorum.

TeŖekkrlerin en bygn ise canım anneme iletiyorum.

BARIŖ ESEN

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜÇ KAVRAMI VE GÜCÜ OLUŞTURAN UNSURLAR

1.1.Güç Kavramı, Gücün Kapsamı ve Göstergeleri	5
1.2.Uluslararası Sistemde İstikrar Arayışı ve Güç Dengesi	9
1.3.Güç Dengesine Ulaşmanın Yolları.....	12
1.4.Güç Asimetrisinin Çatışmaya Etkisi	16
1.5.Güçsüz Tarafın Kazandığı Durumlar	20
1.6. Asimetrik Güç Mücadelesi ve Terör	24
1.7. Güç Dengesi ve Güç Asimetrisi ile Müzakere	29
1.8.Güç Asimetrisinde Üçüncü Tarafın Rolü ve İttifaklar	33
1.9. Sürdürülebilir Barış Yolunda Güç Asimetrisi	37

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ

2.1. Zartman, Uygun Zaman ve Katlanılmaz Maliyet Yaklaşımı	41
2.2. Müzakereler ve Üçüncü Tarafın Etkisi.....	44
2.3. Çatışma Çözümünde Arabulucunun İşlevi.....	45
2.4.Arabulucunun Nitelikleri.....	46
2.5.Pruit'in Çatışma Çözümü Yorumu ve Hazır Olma Durumu.....	46
2.6. Müzakere İçin Motivasyonu Etkileyen Unsurlar	49
2.7.Barış İçin Umut ve İyimserliğin Oluşturulması İhtiyacı	51
2.8.Pruit'in Hazır Olma Kavramının Ötesi	53
2.9. Çatışma Çözümünde Adalet ile Negatif ve Pozitif Barış	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN'DE BÖLÜNMÜŞLÜK

3.1. Filistin'de Bölünmüşlüğü Oluşturan Ana Gruplar El Fetih ve Hamas.....	60
3.2. El Fetih ve Hamas Anayasalarının Karşılaştırması.....	65

3.3. Filistin’de Bölünmüşlüğün Temelleri	71
3.4. Arap Ülkeleri Gölgesinde Filistin Kurtuluş Örgütü	73
3.5. Asimetrik Mücadelede Etkisi	74
3.6. Filistin’de Milliyetçilik ve Yönetim Anlayışında Farklılık.....	76
3.7. Hamas’ın Cihad Mücadelesi	79
3.8.Filistin’de Bölünmüşlüğe Katkıda Bulunan Nedenler	82
3.8.1. Körfez Krizinin Bölünmeye Etkisi	83
3.8.2. Coğrafi Bölme ve Parçalama	84
3.8.3. Bölge Devletleri ve Ekonominin Bölünme ve Kimliğe Etkisi	86
3.8.4. 11 Eylül Saldırıları ve Hamas	87
3.9. İsrail’in Bölünmüşlüğü Teşvik Edip Şiddeti Tahrik Etmesi	89
3.9.1.İsrail’in Ekonomik Baskısının Sonucu	92
3.9.2. El Fetih’e Karşı Hamas ile İlişkiler	95
3.9.3.Filistin’deki Bölünmüşlükte İsrail Çıkarı	97
3.10. Birinci İntifada ve İsrail ile Bölünmüş Mücadele	99
3.11.Komşu Ülkeler ve Temsil Sorunu	102
3.12.Dış Aktör Baskısı Altında Bölünmüş Toplumlar	103
3.13. Karşıt Aktör Baskısı Altında Iraklı Kürtler Örneği.....	104
3.14.Müzakere Süreçleri ve Barış Bozucu Girişimler.....	106
3.15. Katlanılmaz Maliyet, Oslo ve Ayrılığın Derinleşmesi	108
3.15.1.Körfez Savaşı ve Yanlış Hesabın Sonucu.....	109
3.15.2.Soğuk Savaşın Bitişi ve Değişen Dengeler.....	110
3.15.3.Oslo Barış Süreci	111
3.15.4. Oslo Eleştirileri	112
3.15.5.Oslo Sonrası Hamas Üzerindeki El Fetih Baskısı	115
3.16. Wye River Memorandumu’ndan İkinci İntifada’ya	118
3.17. Filistin’de Bölünmeden Çatışmaya	119
3.17.1. Hamas’ın Siyasette Güçlenme Süreci.....	120
3.17.2. Hamas’ın Seçim Zaferi	122
3.17.3. Yönetimi Devretme Krizi	123
3.17.4. Hamas İktidarına İsrail’in Tepkisi	124
3.17.5. Hamas’ın İzole Edilmesi.....	126

3.17.6. El Fetih ve Hamas Güvenlik Krizinden Çatışmaya	128
3.18. Filistin’de Birlik Çabaları.....	130
3.18.1. Suudi Arabistan’ın Arabuluculuk Çabası	131
3.18.2. Arap Baharı ve Mısır’ın Arabuluculuk Girişimleri	132
3.18.3. Filistin’deki İç Barışa İsrail ve ABD’nin Yaklaşımı	135

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ ÇERÇEVESİNDE FİLİSTİN-İSRAİL MESELESİ

4.1.Filistin Sorununda İyimserlik ve Motivasyon	139
4.2.Filistin’de Uygun Zaman.....	140
4.3.Çatışma Çözümünde Adalet Arayışı ve Filistin	142
4.3.1.İsrail İçin “Güvenliğin Dini”	142
4.3.2. Mülteciler İçin Adaletli Barış	143
4.3.3. Ubuntu Felsefesi ile Güney Afrika Örneği	144
4.3.4. Hakikat Komisyonları ve Geçmişle Yüzleşme	145
4.3.5. Adaletli Barış Yolunda Filistin’e Düşenler	146
4.3.6. Pozitif Barış İçin Hamas Desteği.....	147
4.4. Güç Asimetrisi Gölgesinde Filistin-İsrail Meselesi	149
4.4.1. Filistin’de Güç Asimetrisinin Tarihsel Temelleri.....	150
4.4.2.Dış Aktörlerin Güç Asimetrisi Temeline Katkısı	150
4.4.3. Güç Asimetrisinde Tırmanış.....	151
4.4.4.Güç Asimetrisinde Denge Arayışında İntifada Süreci.....	152
4.4.5.Güç Asimetrisi Çerçevesinde Oslo	153
4.4.6. Filistin İçin Devlet Hayali	155
4.4.7. Kutsallık ve Toprak Paylaşımı.....	156
4.4.8. İsrail’deki Filistinlilerin Sosyal Statüsünde Güç Eşitsizliği	157
4.5. Oslo’dan İkinci İntifada’ya.....	159
4.5.1. Filistin İçi Güç Mücadelesinde Müzakere	161
4.5.2. Önleyici Müdahale ve Müzakere	161
4.5.3.Dinsel Duyarlılık, Yoksulluk ve Yolsuzluk.....	162
4.5.4. Başarısız Müzakere ve İkinci İntifada Başlangıcı	164
4.5.5. Karşıt Aktör Baskısının Grup İçi Mücadelede İçin Kullanımı	165
4.6.Filistin İsrail Sorununda Üçüncü Taraf ve Arabuluculuk	166

4.6.1.Üçüncü Tarafların Farklı Nitelikleri ve Oynadıkları Roller	167
4.6.2.Üçüncü Tarafların Motivasyonları.....	168
4.6.3.Camp David ve ABD'nin Arabuluculuğu	170
4.6.4.Türkiye'nin Arabuluculuğu	171
4.6.5.ABD'nin Dengeleyici Rolünü Oynayamaması.....	172
4.6.6. Arabuluculukta Başarı için Yöntemler	174
SONUÇ.....	197
KAYNAKÇA.....	238
EKLER.....	249
ÖZGEÇMİŞ.....	249

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANC	: African National Congress
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency
DAEŞ	: Dawlah al-Islamiyah fil'Iraq wa ash-Sham
FDHKC	: Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
IMF	: International Monetary Fund
IRA	: Irish Republican Army
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation
OFAC	: Office of Foreign Assets Control
PSR	: Palestinian Center for Policy and Survey Research
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNITA	: National Union for the Total Independence of Angola
UNLU	: Unified National Leadership of the Uprising
UNRWA	: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East

GİRİŞ

İsrail-Filistin meselesi teritoryal sorunlar alanında dünyadaki en uzun süreli ve çözümü en zor konulardan biridir. Filistin sorunu Ortadoğu'da kalıcı barışın sağlanabilmesi için çözülmesi gereken meselelerin başında gelmektedir. Filistin-İsrail sorununun çözülmesi İslam coğrafyası kadar kendi topraklarında bu mesele gerekçe gösterilerek zaman zaman şiddet eylemlerinin hedefi olan Batı için de halledilmesi gereken sorunlar arasında gösterilebilir. Ortadoğu'da barışı hedeflediğini ifade eden Batılı devletler için sorunun çözümüne sunacakları olası katkılar ikna edici güçleri açısından önemli bir sınavdır. Bu zor ve kapsamlı sorunun çözümü elbette kolay olmayacaktır. Meselenin dinsel, tarihi, coğrafi hatta siyasi açıdan birçok farklı temel çatışma dinamiği ortaya konulabilir. Bu temel dinamiklerin yanında Filistin sorununa ilişkin sınırların çizimi, Kudüs'ün konumu, Gazze'nin durumu, mülteciler meselesi ve Yahudi yerleşim birimlerinin durumu gibi çözümü çok zor başlıklar da bulunmaktadır.

Filistin-İsrail çatışması farklı kimlik iddialarına sahip, toprakları işgal eden ile işgal edilen iki halk arasında sekiz savaşa neden olmuştur. İsrail'in iddiası bölgenin M.Ö.1. yüzyılda Romalıların idaresi altına girene kadar Yahudilerin denetiminde olduğu Kutsal Kitap zamanlarına kadar gider.¹ Benzer bir tarihsel ve dini mantıkla hareket eden Filistinli Araplar ise kendilerinin de yüzyıllardır Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'yı da barındıran bu bölgede yaşadığı karşılığını verir. Bu paylaşım savaşının yapıldığı bölge ve topraklar için El Fetih ve Hamas örgütleri halen Filistinlilerin mücadelesini yürüten en önemli iki grubu oluşturmaktadır. Her iki örgüt de geçmişte olduğu kadar bugün de bir yandan siyasi sahnede boy gösterirken askeri açıdan İsrail'e karşı mücadelesini sürdürmektedir.

Hamas ve El Fetih'in her ikisi de İsrail'e karşı mücadele etseler de Filistin sorununa bakışları, politik yaklaşımları ve direniş yöntemleri ile zaman zaman belirli başlıklarda ayrışmışlardır. Bu sadece bir fikir ayrışması olmadığı gibi coğrafi açıdan da İsrail tarafından gelen engellemeler ile birbirinden koparılan Filistin toplumunun bölünmesine de yol açmıştır. İsrail'in çabaları sonucu oluşan coğrafi bölünme taraflar

---

¹ Joseph S.Nye Jr. & David A.Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev: Renan Akman, 4.Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2015, s.299.

arasında sosyolojik ve ekonomik farklılıklara yol açmıştır. Filistin mücadelesindeki bu siyasi, sosyolojik ve örgütsel bölünme kendi içerisinde belli dönemlerde silahlı çatışmaya dahi dönüşmüştür. Gerek barış gerek kendi aralarındaki çatışma dönemlerinde Hamas ve El Fetih'e verilen dış desteğin kaynakları bile ayrışmaktadır.

Filistin mücadelesine odaklanması gereken iki grubun ayrışıp bölünmesi İsrail'in politikalarını ve Ortadoğu'daki bu sorunun çözümünü de etkilemiştir. Bu çalışma İsrail'in Filistin içindeki bölünmüşlüğü kendi çözümünü öne sürme ya da çözümsüzlüğü hedefleme politikası için kullanıp kullanmadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Zira 1948 yılından bu yana çözülemeyen bir sorun olmasına karşın İsrail'in işgal ettiği toprakları genişletmeye devam ettiği bilinen bir gerçektir. Filistin'de bölünmüşlüğün nedenleri, bölünmüşlüğü derinleştiren faktörler, Hamas ve El Fetih arasındaki bölünmenin İsrail'e sağladığı faydalar gibi temel sorulara değinilecektir. Çalışmanın temel sorusu Filistin'deki bölünmüşlüğün çatışmaları ve asimetrik güç ilişkisinde müzakere sürecini nasıl etkilediğidir.

Filistin meselesi on yıllardır akademik çalışmalar yanında diplomatik ve siyasi girişimlerle de çözümü aranan ve araştırılan bir sorundur. Birçok farklı yaklaşım ile çözülemeyen bu meseledeki kimi sorunların adım adım halledilmesinin barışa katkısı değerlendirilmelidir. Bu çalışma çatışma çözümü alanında tarafların ne zaman müzakereye hazır olduğuna ilişkin temel değerlendirmeleri sunan I. William Zartman'ın uygun zaman yaklaşımı ile onu bir adım öteye taşıyan Dean G. Pruitt'in müzakereye hazır olma yaklaşımını temel almaktadır.

Realist bir bakış açısı ile "Bölünmüşlük bir güçsüzlük unsuru mudur?" sorusu çerçevesinde müzakere masasında içsel birliğini sağlayamamış tarafların elinin nasıl zayıfladığı anlatılmaya çalışılacaktır. Filistin'deki bölünmüşlüğün ortaya çıkardığı güçsüzlük ve bu güçsüzlük unsurunun İsrail ile müzakerelerde bir güç zaafiyetine yol açıp açmadığı araştırılacaktır. Asimetrik güç, güç dengesi, güçlerin nasıl dengelenebileceği, güçsüzün gücü, güç dengesizliği ile bunun müzakerelerdeki etkisi gibi farklı kavramlar değerlendirilecektir.

İsrail-Filistin çatışmasında devlet olmayan zayıf tarafın güçlü taraf olan bir devlete karşı asimetrik mücadelesi söz konusudur. Söz konusu çatışma bu yönüyle

aktörü devlet olan iki taraf arasındaki asimetrik anlaşmazlıklardan farklıdır. Dolayısıyla henüz uluslararası toplum tarafından devlet olarak kabul görmeyen zayıf tarafın mücadelesinin ne gibi zorluklar içerdiği sorgulanacaktır.

Temel sorular arasında “Asimetrik güç ilişkisinde taraflar ne zaman müzakereye eğilim gösterir, müzakereye ne zaman başlanır, ilerlenir ve başarılı sonuç alınabilir?” gibi unsurlar vardır. İsrail-Filistin meselesinde “Asimetrik güç ilişkisi içerisinde taraflar belli dönemlerde müzakere yürütmesine rağmen neden başarı sağlanamadı?” sorusunun da yanıtı aranacaktır. Asimetrik güce sahip taraflar sonuca ulaşma eğiliminde olmasa da kimi zaman üçüncü tarafların süreci kolaylaştırması, yönlendirmesi ya da baskısı ile müzakereye başlayabilirler. Kimi zaman üçüncü taraflar kendi çıkarları doğrultusunda güç asimetrisinde dengeleyici ya da asimetrik durumu daha da derinleştirici rol üstlenebilirler. Çalışmada asimetrik güç ilişkilerinde çatışma ya da müzakere süreçlerinde üçüncü tarafın rolü ve etkisi incelenecektir. Güç dengesi arayışı yolunda Filistin-İsrail meselesinde üçüncü tarafların ya da arabulucuların işlevi değerlendirilecektir.

İsrail’in Filistin’de yaşanan ayrışmadaki tarihi rolü ile çatışma ve çözüm dinamiklerinin bu ayrışmadan nasıl etkilendiği incelenecektir. Aynı zamanda bu yolla benzer uluslararası sorunlarda hasım taraflar arasındaki ilişkinin onların kendi içlerindeki ayrılık ve bölünme durumlarından nasıl etkileneceği konusunda genellemelere ulaşılması da hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın farklılığı asimetrik güç ilişkisi ile bölünmüşlük temalarının birlikte değerlendirilmiş olmasıdır. Çalışma işgal edilmiş topraklar için mücadele eden zayıf taraf içerisindeki bölünmeyi ortaya koymaya çalışırken bunu o tarafın gücü üzerindeki olumsuz etkisi ile ilişkilendirmeyi hedefler. Araştırma zayıf taraf ile güçlü tarafın müzakere sürecine geçişinde güç dengesi arayışı ve bu arayış yolunda zayıf tarafta bölünmenin giderilmesinin güce ve müzakere sürecine etkisine odaklanır. Çatışmanın sona erdirilmesi ve müzakerelere geçişte uygun zaman özellikle güçlü taraf için katlanılmaz maliyet düşüncesinin ortaya çıkması ile sağlanır. Çalışma uygun zamana gidişte zayıf taraf içerisindeki bölünmüşlüğün giderilmesinin güç asimetrisini azaltmadaki rolüne yoğunlaşmaya gayret etmektedir.

Filistin-İsrail meselesini tarihsel bir bakış açısı ile askeri açıdan ele alan birçok çalışma mevcuttur. Ancak Filistin’de birliğin sağlanması ile İsrail askeri açıdan yenilgiye uğratılabilir gibi bir sonuç bu değerlendirmenin hedefleri arasında değildir. Zira söz konusu çatışmanın dinamiklerini etkileyen birçok farklı iç ve dış dinamik mevcuttur. Paylaşılmayan kent Kudüs’ün statüsü, abluka içerisindeki Gazze’nin ekonomik ve siyasi durumu, Filistinli mülteciler meselesi ile genişlemeye devam eden Yahudi yerleşim yerleri gibi meselelerin her biri ayrı ayrı literatürde geniş bir şekilde incelenmektedir. Bu çalışma mevcut temel meselelerin nasıl çözüleceği üzerine yoğunlaşmadan bunların çözülmesi için yürütülecek müzakerelere geçişte asimetrik güç ilişkisini değerlendirmektedir. Ayrıca iki taraf arasındaki güç ilişkisi asimetrik kalmaya devam ettiği durumda Filistin’de sağlanacak birliğin süreci nasıl etkileyeceği üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

İsrail-Filistin sorununun çözümü için öncelikli faktörlerden biri Filistin içi sorunların çözülmesi gerekliliğidir. Farklılıklarını törpülemiş, en azından dış politikada ve İsrail ile müzakerede birleşmiş bir Filistin ile çözümsüzlük önünde engel olan unsurlardan birinin ortadan kaldırılıp kaldırılmayacağı önemli bir sorudur. Dolayısıyla “İsrail-Filistin sorununa nasıl çözüm bulunacak?” sorusu temelde “Filistin içi barış nasıl sağlanacak?” sorusu ile bağlantılıdır ve iki soru birbirinden bağımsız değildir. Elbette Filistin’deki bölünmüşlüğün ortadan kaldırılması ile uzun süredir çözülemeyen inatçı sorunun çözümüne ulaşılabilceği yaklaşımı iyimser de kalabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜÇ KAVRAMI VE GÜCÜ OLUŞTURAN UNSURLAR

1.1.Güç Kavramı, Gücün Kapsamı ve Göstergeleri

Güç çatışma çözümü alanında taraflar arasındaki ilişkileri anlamak ve değerlendirmek açısından kilit kavramlardan biridir. Filistin-İsrail meselesinde karşılıklı sınırları belirlenmiş iki egemen devletten söz edilememektedir. Bu çatışma toprakları işgale uğrayan ve henüz egemen bir devlet olamayan Filistinlilerin İsrail'e karşı mücadelesini ifade etmektedir. Ancak yine de İsrail'e karşı mücadele eden Filistinli grupların gücünü değerlendirirken teorik anlamda bir devletin gücünü oluşturan unsurlardan yararlanılabilir. Thomas Hobbes'un "insan insanın kurdudur anlayışı" ile değerlendirildiğinde devletlerin temel amaçlarından biri güçlü olmaktır. Hans Morgenthau da uluslararası politikanın temel amacını güç arayışı ve güç mücadelesi ile özdeşleştirip realist yaklaşım açıklamalarının merkezine bu kavramı yerleştirmiştir. Morgenthau'nun yaklaşımı ile devletler de insanın doğa durumu gibi güçlü olup bu gücü pekiştirmeye çalışırlar. Morgenthau tüm siyasi ilişkiler gibi uluslararası siyaseti tam anlamıyla bir güç mücadelesi olarak tanımlar. Tüm devletler gücünü korumak, gücünü artırmak ve gücünü göstermek isterler.² Morgenthau'ya göre güç devletlerin kuvvet kullanma tehdidi ya da doğrudan bu kuvveti kullanabilmesidir. Güç hedeflere ve istenen sonuca ulaşma becerisi olarak da tanımlanabilir.³ Devletler uluslararası siyasette hedeflerini gerçekleştirmeye çalıştıklarında bunu güç için çabalayarak yaparlar.⁴ Karl Deutsch'a göre ise güç zorlukların üstesinden gelerek çatışmayı galip bitirme yeteneğidir.⁵ Johan Galtung da gücü diğerlerini etkileme ve ikna etme potansiyeli olarak tanımlar.⁶ Güç karşı tarafın normal zamanda yapmayacaklarını yaptırma ya da karşı tarafı arzuladığı hedeften vazgeçirme becerisi

---

² Hans. J. Morgenthau, **Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 2nd ed., New York, March 1949, s.21.

³ Nye & Welch, A.g.e., s.55.

⁴ Jaap W. Nobel, "Morgenthau's Struggle with Power: The Theory of Power Politics and the Cold War", **Review of International Studies**, Vol. 21, No. 1, Ocak 1995, s.61-85.

⁵ Karl W. Deutsch, **The Analysis of International Relations**, New Jersey, Englewood Cliffs, 1968, s.17-22.

⁶ Berenice A. "Carroll, Peace Research: The Cult of Power", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 16, No. 4, Peace Research in Transition: A Symposium, Aralık 1972, s.586.

olarak da anlatılabilir. Bağımsız kuvvet, yetenek, özerklik, kendi kaderini tayin ve varlığını sürdürebilmek için kendi kaynaklarına sahip olup başkasına muhtaç olmamak yani bağımlı olmamak da gücü ifade eder.

Realist bakış açısı ile uluslararası anarşik sistemde devletler güvenliklerini ya da güçlerini maksimize etmek isterler. Anarşik ortam ve sistem bağımsız devletlerden oluşur ve onların üzerinde bir otorite yoktur. Sistemde başvurulacak merkezi bir otorite olmadığı için devletlerin birbirlerine olan güvensizliği ve endişeleri büyüktür. Sistemin yapısı gereği askeri kapasiteye sahip devletler varlıklarını sürdürebilmek için güçlerini arttırmak zorunda olduklarına inanırlar. Bu anarşik sistemde varlığını sürdürmenin en doğru yolu daha fazla güçlü olabilmektir. Zira sistem revizyonist amaçları olan ülkelerle dolu olunca statüko sürdürülemezdir. Rakipleri karşısında ülkelerin temel hedefi hegemon konumuna gelmektir.

Devletler düşmanlarının hedeflerini net ve açık olarak kestiremedikleri için en kötü senaryoya hazırlanırlar.⁷ Hiçbir devlet diğerinin asıl amacından ve kendisine saldırmayacağından emin olamaz. Zayıf bir devlet rakibini caydırmak için kendisini daha güçlü gibi gösterebilir ya da güçlü devlet kendisini zayıf gibi gösterip rakibine saldırılabilir. Şayet devlet güvenlik ve imtiyaz istiyorsa gücünü arttırmalıdır. Ancak bir devlet çok güç elde ettiğinde bu kez rakibinde korku ve endişe oluşabilir. Ayrıca devletlerin politikaları da zamanla değişebilir, bir gün dost olan devlet yarın düşman haline gelebilir. Karşılıklı olarak potansiyel düşman olan devletlerin birbirine güvenmek için çok az nedeni bulunur. Güç tehdit olarak algılandığında bu belirsizlik düşmanın planlarına karşı en güçlü konumda olmayı zorunlu kılmaktadır. Güçlü devlet dahi olsa karşı tarafa saldırmadan önce onun potansiyel yanıtlarını değerlendirir ve adımını o şekilde atar. Dolayısıyla halihazırda karşısında tehdit olmasa da düşman tarafın ileriki aşamalar için hedeflerini tam olarak bilemediğinden gücünü maksimize etmek ister. Karşı tarafa yaklaşımı bu nedenle korku, şüphe ve güvensizlik olarak görülür. Şayet devletlerden biri gücünü artırma fırsatını değerlendirmez ise diğer devlet onun yerindeki boşluğu doldurabilir.

---

⁷ Steven E. Lobell, **Realism, Balance of Power and Power Transitions, Accommodating Rising Powers**, Ed. By. T.V.Paul, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, s.38.

Devletler arası ilişkilerde ve müzakerelerde güç karşı tarafa isteğini yaptırabilme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Bir başka ifade ile güç başkasına bağımlı olmamak anlamına da gelir. Başkalarını etkileme ya da kendi amaçlarına ulaşma beceresi ise bir kaynak sorunudur. Söz konusu kaynaklar nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonomi, ordunun büyüklüğü ve askeri harcamalar, siyasi istikrar, ulusal moral, diplomasi, teknoloji ve medya olarak sıralanabilir. Güç; büyüklük ifadesi olarak nüfus ve toprak, zenginlik ifadesi olarak gayri safi yurtiçi hasıla ve kişi başına düşen milli gelir, modernizasyon anlamında teknoloji ve bilim, askeri anlamda silah sistemleri ve asker sayısı olarak sınıflanabilir. Güç göstergeleri kişi başına düşen doktor sayısı, üniversite ve bilim insanlarının sayısı ve kalitesi, patent üretme kapasitesi, kilogram başına ihracat fiyatı gibi çok daha farklı unsurlar ile de ifade edebilir. Güç göreceli bir kavramdır ve gücü ifade ederken farklı taraflar ile karşılaştırma yapmak gerekmektedir. Güç her zaman ölçülebilir kavramlar ile vücut bulmaz. Ulusal moral yani manevi güç, hükümetin ve diplomasinin kalitesi, kurumların işlerliği, hukuka güven, coğrafi lokasyon, toplumsal birlik ve toplumsal hareketlilik, etkili diaspora, siyasi ve dini inançlara ilişkin davranış birliği gibi ölçülmesi zor güç unsurları da mevcuttur. Herhangi bir karşılaştırma sonrasında ortaya konulan askeri güç çatışmayı kimin kazanacağını açıklayan tek değişken değildir. Liderlik, strateji, cesaret, kahramanlık gibi unsurlar beklenmedik sonuçları ortaya çıkarabilir. Ayrıca güce sahip olursa dahi bu karşı tarafa istediklerini yaptırma ya da istemediklerini yaptırmamayı garanti etmez. Bu hedefler için güçlü tarafın doğru gücü, doğru zamanda ve doğru şiddette seçmesi önemlidir. Söz konusu noktaları dikkate almadan yapılacak bir çatışma değerlendirmesinde gücün başarıyı garanti ettiği söylenemez.

Gücün başkalarını sizin istediğinizi yapma noktasına getirme yönü yumuşak güç kavramı olarak ifade edilebilir. Yumuşak güç hükümetler için kullanımı daha zor ve sonuçlarını daha geç ve yavaş gösteren bir güçtür. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte güç kavramı daha az somut, daha az görünür ve daha az transfer edilebilir bir hale gelmiştir. Devletler bilinen geleneksel askeri ve zorlayıcı güçlerini kullanmak yerine başka devletlere çekici gelerek istediklerini yaptırabilme noktasına

ulaşmışlardır.⁸ Sert güç devletlerin askeri ve ekonomik tehditleri karşı tarafın isteklerini yapması için bir baskı unsuru olarak kullanmasını ifade eder. Yumuşak güç ise o ülkenin kültürü, ideolojisi ve değerleri konusunda bir çekicilik oluşturarak başka ülkeleri istediğini yapma noktasına getirebilmektir. Joseph S. Nye bu durumu “Eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istemediğim bir şeyi yapmak konusunda seni zorlamama gerek kalmaz” anlayışı ile açıklar.⁹ Kamu diplomasisi ise hükümetlerin karşı tarafın halkını etkilemek için devreye soktuğu araçların kullanımını ifade etmektedir. Kamu diplomasisi vasıtasıyla dış politikaların düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerinde karşı tarafın kamu tutumlarının etkilenmesi hedeflenmektedir. Karşı tarafın etkilenmesi basın yayın organlarının yayını ile kültürel unsurların ihraç edilmesi aracılığıyla gerçekleşir. Güç aynı zamanda bir algıdır.¹⁰ Karşı tarafın gücü kimi zaman abartılabilir kimi zaman da hafife alınabilir. Anlaşmazlık yaşayan taraflar müzakere döneminde ya da çatışma döneminde karşı tarafa ilişkin güç algısına göre bazı adımları atmaktan kaçınabilirler. Küreselleşme ile bilgi ve teknoloji çağında yumuşak gücün etkisi daha da fazlalaşmıştır. Akıllı güç ise yumuşak ve sert gücün birlikte kullanıldığı durumu tanımlamak için kullanılmaktadır.¹¹

Farklı güç kaynaklarının farklı dönemlerde kritik roller oynadığı görülmektedir. Güç kaynakları ya da gücün unsurları durağan değildir yani zamanla değişebilir. İki taraf arasındaki asimetri kaynaklarından birinin değişimi karşılıklı güç dengesini tamamen değiştirebilir. Bu değişim illa tek bir tarafın bilinci ve iradesi dışında olmayabilir. Kimi zaman tarafların elinde olmayan ekonomik krizler, teknolojik gelişmeler ve uluslararası güç değişimleri gibi dış etkenlerin de güç asimetrisini etkilemesi ve değiştirmesi söz konusu olabilir.¹²

---

⁸ Joseph S. Nye, Jr, “Soft Power”, **Foreign Policy**, No. 80, Twentieth Anniversary, Sonbahar 1990, s.167.

⁹ Joseph S. Nye, Jr, “Public Diplomacy and Soft Power”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World, Mart 2008, s.95.

¹⁰ Alain Jolibert, Christian Guicherd, Maud Damperat, “Power Asymmetry in Negotiation: A Study of Perceived Power Differential and Cognitive Differentiation”, **Recherche et Applications En Marketing**,(English Edition), 26(1), s.27.

¹¹ Nye,A.g.e., s.107.

¹² Galia Golan, "Asymmetry in Cross-Conflict Collaboration: Is There a Gender Factor?", **Peace and Conflict Studies**: Vol. 18: No.2, Article 1, 2011, s.166.

1.2.Uluslararası Sistemde İstikrar Arayışı ve Güç Dengesi

Güç dengesi uluslararası ilişkilerin en eski yaklaşımlarından biridir. Güç dengesi uluslararası sistemde devletler arasında gücün göreceli dağılımını ifade eder. Buna göre devletler arasında güç dengesi bir dengesizlik ya da denge halinde olur. Güç dengesizliği sistemde yer alan, zaman zaman anlaşmazlık yaşayan ya da çatışan devletler arasında herhangi birinin gücünün diğerinden fazla olması durumudur. Bu durumda güçlü taraf kendisi istediği gibi hareket edebilme ve kuvvet kullanma yetkisini kendinde görme yaklaşımı sergileyebilir.

Filistin’de mevcut durumda devlet olmayan aktörlerin İsrail işgaline karşı mücadelesi söz konusudur. Daha önce de ifade edildiği gibi taraflardan biri olan Filistin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen sınırları belli bir devlet statüsünde olmadığı için güç dengesi kavramı anlatımı için henüz tam olarak uygun olmayabilir. Ancak Oslo ile oluşturulan Filistin Yönetimi altındaki bölgelerde seçimler yapılmaktadır. Bu seçimler sonrası hükümetler kurulmakta ve devlet yapısında kurumlar söz konusu olmaktadır. Filistin’in uluslararası kamuoyunda tanınan belirlenmiş sınırlara sahip egemen bir devlet olmayı hedeflediği açıktır. Dolayısıyla gelecekte kabul görececek bir Filistin devleti ile birlikte düşünüldüğünde mevcut yapı ile İsrail’in karşılıklı güç dengesini anlamak için devletler arası güç sisteminden pekala bahsedilebilir.

Güç dengesi yaklaşımı realist ve neorealist teoriler ile açıklanır.¹³ Kenneth Waltz uluslararası siyasette şayet bir teori varsa o da güç dengesi teorisidir ifadesini kullanır.¹⁴ Waltz'ın yaklaşımına göre anarşik bir sistem vardır ve bu sistemde devletler temel aktörlerdir.¹⁵ Bu devletlerin öncelikli motivasyonu hayatta kalmak ve kendi egemenliklerini gözetmektir. Bunun için de güç dengesini gözetirken devletler potansiyel rakiplerine karşı daha güçlü olmayı amaçlarlar. Devletler sistemdeki en güçlü aktör olarak kendi konumlarını koruma peşindedir. Genel kabul ile askeri açıdan

---

¹³ Thomas Diez, Ingvild Bode, Aleksandra Fernandes da Costa, **Key Concepts in International Relations**, London, Sage Key concepts, 2011, s.6.

¹⁴ Kenneth N.Waltz, **Theory of International Politics**, Berkeley, Addison–Wesley Publishing Company, University of California, 1979, s.117.

¹⁵ John J. Mearsheimer, “Reckless States and Realisms”, **International Relations**, 2009;23(2), s.241-242.

güçlü devletleri yenmek daha zordur. Bu nedenle askeri gücü zayıf olan devletin güçlü olan devlete saldırma ihtimali de daha düşüktür. Ancak güç daha önce sıralandığı gibi çok farklı unsurları barındırır. Bazı devletler askeri açıdan güçlü olurken karşı taraf ekonomik açıdan ya da ulusal moral açısından güçlü olabilir.

Tek kutuplu sistemlerde bir ülke güç üstünlüğüne sahiptir, iki kutuplu sistemde ise benzer güçte iki ülke kendi nüfuz alanlarında ya da müttefikleri olan başka devletler arasında üstünlüğe sahiptir. Çok kutuplu sistemde üç ya da daha fazla ülkenin elinde büyük güç bulunur. Tek kutuplu sistemdeki en güçlü ülke hegemon devlet olarak anılırken, iki kutuplu sistemdeki en güçlü devletler süper güçler, çok kutuplu sistemdeki en güçlü ülkeler de büyük güçler olarak nitelendirilir. Tek kutuplu ya da çift kutuplu sistemler ile Filistin-İsrail meselesindeki güç dengesinin ne gibi bir ilişkisi olduğu sorgulanabilir. Ancak çalışmanın ileriki aşamalarında görüleceği gibi soğuk savaşın sona ermesinin Filistin meselesindeki güç mücadelesine dolaylı etkileri söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Filistin-İsrail sorunu ve aralarındaki güç asimetrisini yorumlayabilmek için zaman zaman uluslararası sistemdeki güç mücadelesini de incelemek yerinde olacaktır.

İki kutuplu sistemde güçler arasında bir denge söz konusudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki iki kutuplu sistem bir güç dengesi durumu olarak örnek verilebilir. Soğuk savaş döneminde olduğu gibi büyük güçler arası rekabet istikrarlı bir düzen sağlayabilir. Nükleer denge ya da dehşet dengesi olarak ifade edilen bu durumda nükleer güce sahip devletler herhangi bir saldırıda ayakta kalabilir ve üzerine karşı tarafa misillemede bulunabilir. Bu iki nükleer güç, nükleer güce sahip olmayan başka bir ülkeye nazaran birbirlerinden daha çok korkarlar. Nükleer güce sahip ülkeler daha da güçlenmek için fırsatlar arasa da birbirleri ile savaşmak konusunda çekingen davranırlar.¹⁶ Soğuk savaş döneminde de Amerikalı siyasetçiler olası bir Sovyet galibiyetinin güç dengesinde tehlikeli bir değişime yol açmasından endişe etmiştir. ABD için SSCB ile mücadelenin omurgasını 20. yüzyılın ikinci yarısında caydırıcılık

---

¹⁶ John J. Mearsheimer, **Anarchy and The Struggle for Power. In: The Tragedy of Great Power Politics**, New York and London, W W Norton & Company, 2001, s.44.

oluşturmuştur. Bu politika üçüncü dünya savaşına yol açmadan ABD'nin soğuk savaşta kazanmasını sağlamıştır. Savaştan kaçınarak gereksiz yere kaynaklarını tüketmek istemeyen ülkeler caydırıcılık politikasına başvurabilir. Caydırıcılık nükleer silahların her iki yollu da çalışabildiğini gösterir. Yani taraflardan birinin olası nükleer saldırısı mutlaka yanıt göreceği için nükleer saldırı eylemi gerçekleştirilmez. ABD'de yapılan hesaplamalara göre 1957 yılında ABD'deki nükleer bir saldırı 25 milyon Amerikalıyı öldürebilirdi. Bu eşi görülmemiş olası saldırıya rağmen Sovyetler ABD'nin daha yıkıcı olan yanıtına engel olamıyordu.¹⁷

Caydırıcılık politikası elbette her durumda geçerli ve kullanışlı olmayabilir ve ayrıca bu politikanın terkedilmesi de zaman alabilir. Nitekim soğuk savaş sonrası Batı'nın zaferine rağmen ABD'de Ruslar düşman gibi görülmeye devam ederken caydırıcılık yaklaşımı sürdürülmüştür. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) coğrafi genişlemesi Rusya tarafına doğru uzanırken NATO'nun Avrupa kıtasında hala ciddi oranda askeri varlığı söz konusudur. Nükleer bir savaşta Sovyetlerin o dönem ABD'ye vereceği zarar net değildi ama Avrupa'yı ciddi şekilde tahrip edebilirlerdi. Soğuk savaş döneminde nispeten yakın olan ve temelini nükleer cephanelerin oluşturduğu askeri denge günümüzde orantısız şekilde NATO'nun lehinedir. Gücün birçok unsurunu oluşturan askeri, nüfus, ekonomi, toprak kontrolü anlamında NATO Rusya'nın önündedir. Rusya'yı bu karşılaşmada rakibine karşı güçlü tutan en önemli unsur ise nükleer cephanesidir. Elbette güç asimetrisinde NATO'nun Rusya'dan güçlü olması ittifakın Ruslara karşı askeri açıdan her istediğini yapması anlamına gelmemektedir. Zira Batı ittifakı için çok da önemli olmayan bölgesel anlaşmazlıklar Rusya için hayati nitelikte olabilir. ABD'nin Rusya sonrası yeni bir soğuk savaş yaşama ihtimali bulunan Çin de nükleer silah gücüne sahiptir. Çin Komünist Partisi'nin kurucusu Mao Zedong “dünyanın üçte ikisini kaybetmek kapitalizmi yok etmeye değer” düşüncesi ile nükleer bir saldırıya atıf yapmıştır.¹⁸ ABD Başkanları Kore ve Tayvan Boğazı krizlerinde olduğu gibi Çin'in konvansiyonel askeri girişimlerine karşı nükleer güce başvurma sinyali vermişlerdir. Her iki ülke

---

¹⁷ Richard K. Betts, “A Nuclear Golden Age? The Balance before Parity”, **International Security**, Vol. 11, No. 3, Kış 1986-1987, s.16.

¹⁸ Richard K. Betts, “The Lost Logic of Deterrence: What the Strategy That Won the Cold War Can—and Can't—Do Now”, **Foreign Affairs**, Vol. 92, No. 2, Mart-Nisan 2013, s.93.

günümüzde askeri bir çatışmadan uzak olsa da ABD'nin Çin'i sınırlama politikası söz konusu edilebilir. ABD'nin Çin'i desteklemesi yeşil ışık, Çin'i sınırlaması kırmızı ışık ile ifade edilirse Washington'un Pekin'e karşı yaklaşımı şu an sarı ışık olarak tanımlanabilir. Yalnız buradaki sarı ışık bir otomobil benzetmesi ile yerinde durmadan kalkış için hazırlanma değil, hızlı gidenin durması için yavaşlaması gerektiğini anlatır.¹⁹

1.3.Güç Dengesine Ulaşmanın Yolları

Güç dengesi politikası genellikle dengenin korunmasını sağlamayı amaçlar. Dengesizliğin güvensizlik olarak kabul edildiği bu güç dengesi yaklaşımında Morgenthau'ya göre egemen devletler ve çoğulcu bir uluslararası sistem öngörülmektedir. Güç dengesi teorisi tarafların sahip olduğu güçte yaşanan değişimlerin tehlikeli olduğuna da dikkat çeker. Güç dengesinde değişim bir denkleştirme çabasını tetikleyip kışkırtabilir.²⁰ Güç dengesinden dengesizliğe geçişin realist bakış açısı ile anlatımına dair uluslararası ilişkilerdeki temel örneklerden birisi Peloponnesos Savaşı'dır. Thukydides M.Ö. 431-404 yılları arasındaki Peloponnesos Savaşı'nı açıklarken Atina'nın gücünün yükselişi ve bunun Sparta'da yarattığı korkunun çatışma ihtimalini nasıl artırdığını anlatır.²¹ Sparta'nın güçlenen ve güç dengesini bozan Atina'dan duyduğu korku ve endişe savaşın tetikleyicisi olmuştur. Atina'nın daha da güçlenmesini önlemek için çatışmaya gidilmiştir. Devletler arasında güç dağılımında meydana gelen değişiklikler savaş ve istikrarsızlığa yol açabilir. Baskın güç istikrarı sağlar ama güçlü olan gerilemeye başlayıp ona karşı yeni bir meydan okuyucu yükselişe geçtiğinde savaş ihtimali yükselebilir. Buna karşın güç dengesinin her zaman çatışmayı önlediği yaklaşımı da doğru olmayabilir. Askeri güç dengesine sahip aktörler arasında zaman zaman anlaşmazlıklar ve çatışmalar görülebilir.

---

¹⁹ A.e, s.98.

²⁰ Lobell, A.g.e, s.37.

²¹ Brendan Taylor, **Paul Dobb and the Asian Balance of Power**, Geography, Power, Strategy and Defence Policy, Ed. by. Desmond Ball, Sheryn Lee, Australia, ANU Press, 2016, s.172.

Güç dengesini sağlayabilmek için güçlü olan tarafın ağırlığının azaltılması ya da gücü hafif olanın güçlendirilmesi gerekmektedir.²² Güç dengesi buna göre dört farklı yoldan sağlanabilir. İlk yöntem düşman tarafın bölünmüş olarak bırakılması ya da bölünmesini içerir. Sovyetlerin 1920'den sonra şu an da Rusya'nın birleşmiş bir Avrupa'ya karşı olması buna örnek gösterilebilir. Güç dengesini sağlama, koruma ya da değiştirmede ikinci yöntem belirli toprak ödünleri ile güç dengesine ulaşmaktır. Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki toprak ve koloni paylaşımları bu noktada ikinci yöntemi içerebilir. Güç dengesini sağlamada üçüncü yöntem silahlanma ya da iki taraf arasında silahsızlanma anlaşmalarıdır. Silahlanarak güç dengesini sağlamaya çalışmak çoğu zaman tehlikeli olabilir. Bu durum uluslararası ilişkilerde karşılıklı güvensizlik ve belirsizlik ortamında kendi savunmasını güçlendirme yoluna giden devletler arasındaki güvenlik ikilemi teorisi ile açıklanabilir. Devletler ne kadar gücün gerekli olduğu hesabını yapmak zor olduğu için hegemon olmak isterler. Hiçbir gücün ona karşı koyamadığı hegemon devlet sistemdeki diğer tüm devletleri domine eden devlettir. ABD dünyadaki en güçlü ülke olmasına rağmen Asya ve Avrupa'yı yönetmek konusunda tamamen başarılı olduğu söylenemez. Ancak yine de ABD kendisini tehdit eden yeni güçlere karşı harekete geçmiş Nazi Almanya'sı ve Sovyetler Birliği'nin hegemon olma girişimlerini engellemiştir. Hegemon olmadıkları durumda ise daha fazla güç toplamak için çaba harcarlar ve bu da saldırgan olmalarını gerektirebilir. Saldırı kadar devletler savunmaya da odaklanırken bu güç elde etme yarışı rakip devlet tarafından da benzer şekilde sürdürülür. Önceleri güvenlik amacıyla başlayan silahlanma bir spiral halinde devam ederek tehlikeli bir çatışmaya gidebilir.²³ Bu durum daha fazla güç ama daha az güvenlik sonucu ile kaçınılmaz bir şekilde çatışma ve savaşı başlatabilir. Devletin kendi güvenliğini artırmak için attığı adımlar rakip devletin güvenliğini azaltabilir. Sistemin anarşik yapısı içerisinde devletler diğer devletlerin gücünün etkisinden kurtulmak için de kendi güçlerini artırmak isteyebilirler. Kimsenin kendisini güven içerisinde hissetmediği durumda diğer devletleri tehdit etmeden kendi güvenliğini artırmak zordur. Bu da diğer devleti daha güvensiz kılar ve en kötüsü için

---

²² Morgenthau, A. G. E., s.134.

²³ Shiping Tang, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict: Toward a Dynamic and Integrative Theory of Ethnic Conflict", **Review of International Studies**, Vol. 37, No. 2, Nisan 2011, s.514.

hazırlanmaya mecbur kılar. Güvenlik ikileminde devletler güç dengesini hedeflemek yerine görece daha güçlü olma peşindedirler. Kapasiteleri sınırlı olmasına rağmen bu güç arayışı nedeniyle sistemde statükocu devletlerin varlığını sürdürmesi daha zordur. Silahsızlanma yarışan devletler arasında güç dengesini sağlamada zor olsa da daha güvenli bir yol olarak öne çıkmaktadır. Burada ise silahsızlanmanın kontrol edilmesinde kimi sorunlar çıkabilir.

Güç dengesini sağlamadaki dördüncü ve son yöntem olan ittifaklar güç dengesi sistemini en iyi ifade eden tarihi kavramdır. Güç dengesi ayrı ayrı devletlerden oluşan sistemin korunmasına yardımcı olur. Güç dengesi aynı zamanda sistemdeki devletlerin hayatta kalmasını da garanti eden bir faktördür.²⁴ İttifaklar özellikle sistemdeki zayıf devletlerin hayatta kalabilmeleri açısından elzemdir. Güç dengesi herhangi bir devletin güç üstünlüğünü elde etmesini önlemek için sistemdeki diğer devletlerin harekete geçeceklerini öngörür. Güç dengesi sistemi bir kaç lider ülkenin benzer bir güce sahip olduğu ve bu güçlerini ittifaklar yoluyla dengelediği süreci ifade eder. Bu süreçte güç dengesi sistemini sürdürme arzusunda en az dört ya da beş lider devlet bulunur. Sadece iki devlet arasında olan güç dengesi sisteminin güvenli olmadığı ileri sürülmektedir.²⁵

Stratejik ortaklıklar ve ittifaklar egemen devletlerin karşılıklı olarak güvenliklerini sağlamak için birbirleriyle yaptıkları anlaşmalar olarak ifade edilebilir. Devletler arası ittifaklara geçici evlilikler olarak da bakılabilir. Zira bugün ittifak kurulan bir devlet yarın düşman olabilir. Ya da düşman olan bir devlet ile yarın ittifak içerisinde olunabilir. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve Japonya'ya karşı ABD ve Sovyetler Birliği ittifak kurdu. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ittifak dağılırken yaşanan soğuk savaş yıllarında ABD, Batı Almanya ve Japonya bu kez Sovyetler Birliği'ne karşı oldu. Devletler daha fazla silahlanarak ya da başka ülkeler ile ittifaklar kurarak gücü dengelemeye çalışabilirler. Devletler bu ittifak adımları sırasında ideolojilerinden bağımsız dahi davranabilirler. Bu gücün dengelenmesi hareketini sadece Avrupa'da değil Ortadoğu'daki kimi çatışmalarda da gözlemlemek mümkündür. 1980'lerin başında Irak-İran Savaşı sırasında Arap devletlerinin hepsinin

---

²⁴ Zhengyu Wu, "Classical Geopolitics, Realism and the Balance of Power Theory", **Journal of Strategic Studies**, 2 Ekim 2017, s.24.

²⁵ Waltz, A.g.e.,s.163.

Şii mezhebini temsil eden İran karşısında Baas Partisi'ni temsil eden Sünni Irak'ı destekleyeceği varsayılıyordu. Ancak Suriye Baas Partisi laik bir lidere sahip olmasına karşın İran'ın müttefiki olmuştur. Bu seçimde Irak'ın artan bölgesel gücü karşısında Suriye'nin endişesi rol oynamıştır. Suriye ideolojiden bağımsız olarak bu çatışma sırasında Irak'ın gücünü dengelemeyi seçmiştir.²⁶

Devletlerin egemenliğini esas alan güç dengesi sisteme dahil olan devletler arasında herhangi bir çatışma ya da savaş olmayacağı anlamına gelmez. Avrupa'da belirli tarihler arasında yaşanan farklı ve özel dönemler söz konusudur. İsrail-Filistin arasındaki güç dengesizliği ile bahsedilecek bu dönemdeki aktörlerin dengesi ve dengesizliği oldukça farklı yapı ve şartlara sahiptir. Ancak yine de Avrupa'daki bu dönem ittifakların sistemdeki aktörler arasındaki güç mücadelesini ve dengesini açıklaması açısından bir fikir verebilir. Yine şartlar, aktörler ve sistem farklı olsa da bölünmek yerine birlikte olmanın aktörleri daha güçlü hale getirebileceği ve çatışmaları önleyebileceğini göstermesi açısından bu dönemden bahsedilmesi yerinde olabilir.

Otuz Yıl Savaşları'nın 1648'de Westphalia Barışı ile sona ermesinden 1789 Fransız Devrimi'ne kadar süre güç dengesi sistemi olarak bilinir. Bu dönemde uluslararası sistemde devletler arasında çok sayıda savaş yaşanırken güç dengesinin savaşları tamamen önlediği ya da sonlandırdığı gibi bir durum söz konusu değildir. Ya da devletler dengeyi sağlamak için her zaman güçsüz tarafın yanında yer almayı seçmeyebilirler. Kimi zaman güç dengesinden kaçınıp zayıf taraf yerine güçlü olanla birleşmeyi tercih edebilirler. Sonuçta devletler aktör olarak uluslararası sistemde kendi çıkarlarını gözetirler. Devletlerin kendi çıkarları kimi zaman dengeyi kurmak yönünde olabileceği gibi kimi zaman da kendi çıkarları mevcut dengesizliği sürdürmek şeklinde ortaya çıkabilir. Ancak güç dengesi sisteminin istikrar oluşturduğunu savunan görüşler ağırlıktadır. Nitekim Avrupa egemen devletler sistemi büyük ölçüde güç dengesinin oldukça etkin bir şekilde işlemesiyle Westphalia'dan Napolyon savaşlarına kadar istikrarlı olmuştur. 19.yüzyılda Avrupa'daki çok kutuplu güç dengesinde herhangi bir dünya savaşı yaşanmamıştır. Çok kutuplu sistem olarak güç dengesi ittifaklar kavramı

---

²⁶ Nye Jr. & Welch, A.g.e., s.112.

ile yakından ilişkiliydi. 1815 Viyana Kongresinden 1870'e kadar beş büyük güç aralarında herhangi birinin kıtaya tamamen hakim olmasının önüne geçmek için ittifak değişikliklerine gittiler. Ancak Almanya'nın büyümesi güç dengesi sisteminin işleyişinde sorunlara yol açtı. Devletler güç dengesi içerisinde ittifaklar kurabilirler ve ortak düşmana karşı savaşabilirler. 1914 öncesi kırk yıl boyunca büyük devletler işbirliğine gittiler ancak buna rağmen yine de Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyemediler.²⁷

İttifaklar güç dengesine yardımcı olabileceği gibi barışı zaman zaman bazı yollarla bozabilirler. İttifaklar ile saldırgan devletler askeri amaçlarına ulaşabilirler. İttifaklar güvenlik ikilemi kavramına benzer şekilde düşman tarafı yeni ittifaklar arayışına itebilir ve istikrarsızlık artabilir. İttifaklar oluşturmak normalde tarafsız bir konumda olan bir devleti karşı tarafta bırakabilir. Devletler güçleri birleştirdikten sonra kendi müttefiklerinin davranışlarını kontrol etmek zorunda kalabilirler. Kimi zaman müttefiklerinin bir adımı kendileri için sonuçlar doğurabilir. İttifak içerisindeki devletlerden herhangi birisinin adımı diğer ülkenin güvenliğini tehdit altına sokabilir. Ayrıca uluslararası ilişkilerin temel varsayımı olan daimi dost ve düşmanlık yoktur ilkesi ile bugünün müttefiki yarının düşmanı olabilir.²⁸ Nitekim ABD ve Sovyetler İkinci Dünya Savaşı'nda işbirliği yapmasına karşın daha sonra soğuk savaş döneminde karşı karşıya gelmiştir.

1.4.Güç Asimetrisinin Çatışmaya Etkisi

Gücün taraflar arasında dağılımı ve çatışma ihtimali üzerine üç farklı seçenek sıralanabilir. Bunlar, askeri güç eşit dağılmış ise çatışma daha az olası, güç asimetrik dağılmış ise çatışma daha olası ya da gücün çatışma üzerinde etkisi yok şeklinde ifade edilebilir. Herhangi bir devlet çatışmada başarılı olamayacağını düşünüyorsa saldırmaz ve güç kullanmaz. Savaşarak kendi çıkarlarını koruyamayacağına inanan aktörler çatışmaktan kaçınabilir. Bu örnek güç asimetrisi varsa çatışma olmaz yaklaşımına daha yakındır. Çatışan taraflar arasında güçsüz olan devlet güçlü tarafın isteklerine boyun eğerse de çatışma yaşanmayabilir. Güç asimetrisinde iki taraf

---

²⁷ Mearsheimer, A.g.e.,s.53.

²⁸ Peter Toledo, "Classic Realism and the Balance of Power Theory", *Glendon Journal of International Studies*, Volume 4, Aralık 2009, s.61.

arasındaki fark büyük değilse bu kez görece zayıf olan taraf çatışmayı tercih edebilir. Sonucunda başarı ihtimali görüyorsa devletler güç kullanmaktan çekinmeyeceği ileri sürülebilir.²⁹

Güç asimetrisi var olan güçler arasında yoğun bir dengesizlik olduğunda ortaya çıkar. Bu çatışma benzer olmayan güçlerin benzer olmayan hedefler için benzer olmayan yöntem ve taktikler ile mücadelesidir. Asimetrik strateji geleneksel olmayan taktik ve araçlar ile karşı tarafın kırılabilirlik ve zayıflıklarını kullanarak amaçlarına ulaşma durumudur.³⁰ Asimetri çatışan tarafların davranışları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.³¹ Çatışma durumlarında bu asimetri genellikle askeri gücü ifade etmek için kullanılır. Ancak güç asimetrisi her zaman devletler arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılmaz. Karşılıklı güçleri değerlendirirken iki devlet ve iki ordu söz konusu olabileceği gibi düzenli bir orduya karşı yürütülen gerilla, direniş ve terör faaliyetleri de ele alınabilir. Ancak asimetrik strateji tamamen ve sadece terörizmi ifade etmez. Terörizmin zaman zaman taktiksel olarak kullanıldığı çatışmayı ifade eder. Nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar, teknolojik operasyonlar ile siber saldırılar potansiyel asimetrik tehditler olabilir.³² Aslında asimetrik strateji kavramında geleneksel olmayan taktik ve araçlar yer almaktadır.

Güç asimetrisini ele alan realist yazarlar iki ana grupta toplanabilir. Bunlar güç geçişini öngören realist bakış ile gücün dengelenmesini öngören bakıştır. Özellikle ABD'nin hegemonyasının devamını savunan güç geçişi realist bakış açısına göre savaş ve çatışmalar gücün dengelenmesine doğru giden dönemde yaşanır. Bu yaklaşıma göre savaşların olmaması için tek hegemonik devletin gücünü koruması önemlidir. Zira çatışmalar güçlü olanın zayıflaması ya da zayıf olanın güçlenmeye başlaması ile meydana gelir.³³ Egemen olan güçlü devletin savaşların oluşmasını önlemek için güçlü

---

²⁹ R.Harrison Wagner, "Peace, War, and the Balance of Power", **The American Political Science Review** Vol. 88, No. 3, Eylül 1994, s.594.

³⁰ Ajey Lele, "Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict", **Oasis**, 20, November 2014, s.103.

³¹ Christopher R. Mitchell, "Classifying Conflicts: Asymmetry and Resolution", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 518, s.26.

³² Kenneth F. McKenzie, "The Revenge of the Melians: Asymmetric Warfare Threats and Next qdr.", **Institute for National Strategic Studies**, The National Defense University, McNair Paper 62, s.19.

³³ Henry R. Nau, **Perspectives on International Relations Power, Institutions, and Ideas**, Fifth Edition, Los Angeles, CQ Press, 2017, s.209.

olmaya devam etmesi gerektiği savunulur. Dönemin ABD Başkanı George W. Bush'un "önleyici vuruş" doktrini; "tehdit görünür hale gelmeden önce yok et ve bekleme" anlayışı bu yaklaşımın somut göstergesidir. Bu aynı zamanda ABD'nin kendisinden güçsüz olan aktörlerin asimetrik stratejilerine karşı verdiği yanıttır. 11 Eylül sonrası Amerikan yönetiminin dış politikasının gerek Irak'ta yerel örgütlere karşı gerek Afganistan'da Taliban'a karşı bu yaklaşım çerçevesinde yürütüldüğü söylenebilir. Bu politika küresel bir gücün mücadelesi şeklinde okunacağı gibi güçlü bir devletin örneğin Irak'ta devlet olmayan direniş ya da terörist örgütlerin uyguladığı asimetrik stratejiye karşı ABD'nin yanıtı şeklinde değerlendirilebilir. Alman filozofu Immanuel Kant'ın ifadesi ile her devletin hedefi kalıcı barışı dünyayı fethederek sağlamaktır.³⁴

Güç dengesinin istikrar getireceğine inanan yazarlara göre ise eşitsizlikten uzaklaştıkça savaş ve çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre ise birlikte var olma anlayışı ile bir güç dengesi meydana gelirse herhangi bir savaş ve çatışma yaşanmaz. Karşı tarafın güvenliğini tehdit edecek bir silahlanma ya da stratejik adım atılmadığı durumda karşılıklı anlayış çerçevesinde herhangi bir gerilim yaşanmayabilir.

Özellikle koloni olan ülkeler ile sömürgeci devletler arasındaki asimetrik güç ilişkisi tipik bir durumdur. Güç asimetrisinde taraflardan biri durumunu korumaya çalışırken diğeri değiştirmek için mücadele eder. İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürge karşıtı hareketler daha çok risk almaya yatkın toplumlarda olmuştur. Güç asimetrisi dinamik olma potansiyeli taşıyan bir durumdur ancak mevcut asimetri bir geceden sabaha da değişmez.

Anarşik devletlerarası sistemde rekabetçilik nedeniyle karşı tarafa karşı bir güvensizlik oluşur. Devletlerin ise başka amaçları olsa da vatandaşları için temel amaçlarından biri topraksal bütünlüğü ve iç düzeni ile birlikte güvenlidir. Anarşi ortamında bu güvensizlik silahlanmayı tetikler ve aktörler güçlerini maksimize etmeye gayret eder. Komşularının ve rakiplerinin durumundan farkında olan devletler onların nasıl hareket edeceğini tahmin etmeye çalışırlar. Diğer devletlerin hedeflerini öngörmeye çalışıp bunun kendilerini nasıl etkileyeceğini planlarlar. Yeni teknoloji ve

---

³⁴ Mearsheimer, A.g.e., s.34.

silahların keşfi taraflar arasındaki belirsizliği artırır. Bu ortamda aktörler arasındaki karşılıklı silahlanma yarışı da hızlanır. Aksi görüşler yer alsada da uzun vadede ise silahlanma yarışı güç dengesini destekleyebilir.³⁵ Devletler sürekli güç dengesini değiştirecek olan potansiyel rakibi karşısında kendisini avantajlı konuma getirecek fırsatları kollarlar. Devletler diplomatik, askeri ve ekonomik açıdan güç dengesini kendi lehlerine değiştirme peşindedirler. Anarşi ortamındaki güç ilerleme öngörmez, sonsuz şekilde sürdürülen bir güç dengesi oyunudur.³⁶ Bu oyun sıfırlı toplamlıdır yani bir devletin kaybı diğer devletin kazancıdır.³⁷

Asimetrik güç ilişkisinde tarafların sayısı az olduğunda örneğin karşılıklı iki devlet söz konusu ise bunlar birbirinin gücünü ve olası çatışmanın sonucunu tahmin edebilir. Güç hesabı elbette her zaman çatışmayı kimin kazanacağını garanti etmez. Zayıf bir güç kimi zaman zeki bir strateji ile çatışmayı kazanabilir. Ancak askeri güç, ekonomik güç, insan kaynağı ve teknolojik gelişmişlik düzeyi çatışmanın sonucuna ilişkin taraflara bir fikir ya da umut verebilir. Ancak belirli ittifaklar ortaya çıktığında ve aktör sayısı fazlaştığında öngörü yapmak zorlaşabilir. Tarafların sayısı arttıkça gücün dağılımına ve çatışmanın sonucuna ilişkin değerlendirme yapmak zorlaşır. Buna ilişkin en uygun örneklerden biri iç savaş içerisinde olan Suriye'deki aktörlerin durumudur. Ortadoğu'da Irak'ın işgali ile birlikte ABD 1991 yılından bu yana hakim konuma gelmiştir. ABD'nin bu güçlü konumu karşısında ise Rusya 2015 yılından itibaren Suriye iç savaşına Beşar Esad rejiminin yanında yer alarak müdahil olmuştur. Rusya'nın yanında İran ve Hizbullah Esad rejimini desteklerken Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye Esad'a karşı olan muhalif grupları desteklemektedir.³⁸ İsrail, Suriye'de artan Hizbullah ve İran etkisine karşı kendi güvenliği konusunda endişe yaşarken belirli dönemlerde Suriye'de Hizbullah'ı hedef alan nokta operasyonlarına girişmektedir. Suriye'deki İran etkisi ise Körfez'deki Sünni mezhepli ülkeleri kaygılandırmaktadır. Bu Körfez ülkeleri İran, Suriye ve Hizbullah'tan oluşan Şii

---

³⁵ Barry Buzan, "Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations", **Journal of Peace Research**, Vol. 21, No. 2, Special Issue on Alternative Defense, Ocak 1984, s.117.

³⁶ A.e.,s.119.

³⁷Mearsheimer, A.g.e., s.34.

³⁸ Emma Ashford, "Unbalanced Rethinking America's Commitment to the Middle East", **Strategic Studies Quarterly**, Vol. 12, No. 1, İlkbahar 2018, s.140.

eksenini ABD ve Batılı devletlere karşı değil kendi güvenliklerine karşı bir tehdit olarak değerlendirmektedirler.³⁹ ABD, Suriye’de terör örgütü DAEŞ’e karşı operasyon düzenlerken sahada Kürt kökenli PYD/YPG güçleri ile askeri işbirliği içerisine girmektedir. Bu işbirliğine karşı çıkan Türkiye ise Suriye’deki bu grubun terör örgütü PKK ile bir olduğunu savunarak NATO’da müttefiki olan ABD’yi eleştirmektedir. ABD ile Türkiye birlikte terör örgütü DAEŞ’e ve Esad rejimine karşı çıkmaktadır. Ancak aynı zamanda Türkiye Esad konusunda anlaşmazlık yaşadığı Rusya ile Suriye’de DAEŞ gibi terör örgütlerine karşı operasyon düzenlerken işbirliğine gitmektedir. Ancak Rusya Türkiye’nin terör örgütü olarak gördüğü PYD/YPG’ye karşı Ankara’nın yanında yer almamaktadır. Suriye’de sadece birkaç örneği ifade edilen oldukça karışık bir ittifak düzeni ya da düzensizliği bulunmaktadır. Mevcut ittifaklar iç savaş devam ederken bozulabilir ya da yürütülen ittifaklar iç savaşın ardından sona erip taraflar farklı uçlarda kalabilir. Esad rejiminin devrilmesi konusunda aynı hedefe odaklanan ABD ve Suudi Arabistan rejimin devrilmesinin ardından oluşturulacak yapı konusunda bile anlaşamayabilir.⁴⁰ Suriye’de asimetrik güce sahip çok sayıda aktör zaman zaman işbirliği içerisinde olurken zaman zaman da karşı karşıya gelmektedir. Bu nedenle çok sayıda asimetrik gücün bir arada olduğu Suriye’de iç savaştan kimin galip çıkacağını ya da kalıcı barışa nasıl ulaşılacağını tahmin etmek oldukça zordur.

1.5.Güçsüz Tarafın Kazandığı Durumlar

Askeri, ekonomik ve nüfus gücü açısından belli nitelikler konusunda avantajlı olan taraf güçlü sayılır. Güçlü olan tarafın savaşı ya da çatışmayı kazanacağı önceden öngörülebilir. Buna ABD’nin Irak karşındaki Körfez Savaşı örnek verilebilir. Söz konusu çatışmada Irak ve ABD arasındaki büyük güç asimetrisi ile kazanan beklendiğinden daha kolay bir şekilde ABD olmuştur. Ancak ABD işgal sonrası Irak’ta güvenliği sağlamakta zorlanırken istediği istikrarlı düzeni kurmayı başaramamıştır. Ayrıca sadece güç bir savaşın sonucunu tayin etseydi zayıf taraflar

---

³⁹ Matthew D. Crosston, “Cold War and Ayatollah Residues Syria as a Chessboard for Russia, Iran, and the United States”, **Strategic Studies Quarterly**, Vol. 8, No. 4, Kış 2014, s.105.

⁴⁰ Jeffrey Martini, Erin York and William Young, **Syria as an Arena of Strategic Competition**, California, RAND Corporation, 2013, s.8.

hiçbir zaman güçlü karşısında kazanamayabilirdi. Öngörünün tersine güçlü ile zayıfın karşılaşmasında zayıfın kazandığı durumlar da olmuştur. Hatta tarihe bakıldığında 1900-1950 yılları arasında güçlü ile zayıfın çatıştığı durumlarda güçlünün kazanma oranı % 65,1 olurken 1950-1999 yılları arasında zayıf tarafın kazanma oranı güçlüyü geçerek % 51,2 olmuştur.⁴¹ Yani asimetrik çatışmalarda güçlünün kazanma oranı yıllar geçtikçe azalmaktadır. Geçen zaman elbette zayıfın kazanması noktasındaki tek katkı sunan unsur değildir. Ancak çatışmanın uzamasının zayıf taraf için önemli bir motivasyon kaynağı olduğu değerlendirilebilir. Bu anlamda verilebilecek en iyi örnek ABD'nin Vietnam savaşını kaybetmesidir.⁴² Önemli dersler ile dolu bu örnek askeri gücün bir çatışmayı galip bitirmek için tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. İşgalci konumundaki güce karşı milliyetçilik duygusu ile oluşan yerel direniş sosyal ve psikolojik açıdan önemli bir güç ve üstünlük sağlayabilir.⁴³ ABD, Vietnam'da hem askeri hem de insan gücü açısından üstün olsa da güç kavramının farklı unsurlarına sahip olan Vietnam'daki çatışma azmi ve kararlılığı karşısında başarısız olmuştur. Güçlü taraf şayet belirli kırılmalara sahip ise çatışmayı daha fazla sürdürmek istemeyebilir. Güçlü devlet şayet zayıf bir taraf ve grupla çatışıyorsa kamuoyu bunun uzun süre devamından rahatsız olabilir. Ancak Filistin'i işgal eden İsrail'de kamuoyunda bu politikası nedeniyle bir rahatsızlık söz konusu olmaz. Zira Filistin meselesi İsrail'i bir arada tutan en önemli etkenlerden birisidir. Filistin karşıtlığı ve ortak düşman kavramı İsrail toplumunu birleştiren bir unsurdur. Doğal olan kısa sürede çatışmanın güçlü lehine sona ermesiyken çatışma uzadıkça güçlü tarafın üzerindeki iç kamuoyu baskısı artar. Asimetrik çatışmalarda zaferin güçlü taraf için gecikmesi zayıf tarafı destekler niteliktedir. Güçlü aktörler kamuoyu baskısı nedeniyle küçük savaşları kaybedebilirler. Bu kamuoyu baskısı insan kaynağı kaybı sonucu ortaya çıkabileceği gibi çatışmanın yarattığı maliyetler ile ekonomik sebeplerle de oluşabilir. Çatışmanın sonucu zayıf taraf için çok daha hayati ve önemli olabilir. Bu nedenle asimetrik çatışmadaki zayıf taraf daha kararlı ve azimli davranabilir. Söz konusu çatışma güçlü aktör için hayatta kalma mücadelesi değilken zayıf için ölüm

---

⁴¹ Ivan Arreguín Toft, **How the Weak Win Wars A Theory of Asymmetric Conflict**, New York, Cambridge University Press, 2005, s.4.

⁴² Andrew J.R. Mack, "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict," **World Politics**, Vol. 27, No. 2, Ocak 1975, s.177.

⁴³ A.e.,s.181.

kalım mücadelesi olabilir.⁴⁴ Dolayısıyla zayıf tarafın güçlü tarafa göre o çatışma ile ilgili çıkarı çok daha yüksektir. Zayıf tarafın kendi yurdunu işgalden kurtarmak için mücadele ettiği ve daha motive olduğu durumlarda güçlü taraf çatışmaktan vazgeçerse kaybetmiş olarak değerlendirilebilir.

Güç dengesinde orantısız bir değişim çıkmaz içerisindeki taraflara çatışmanın maliyetini yeniden değerlendirme fırsatı sunabilir. Güçlenen taraf bu halde müzakereye girmesinin kendisi için daha yararlı olduğunu değerlendirebilir. Zayıf taraf ise devam eden çatışmadaki güç dengesi bozulmasının daha da ilerlemesi halinde askeri açıdan bir yıkımın yaklaştığını farkedebilir. Bu durumdaki tarafların çatışmayı daha fazla sürdürmemesine örnek olarak Angola hükümeti ile Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik (UNITA) örgütü arasındaki barış anlaşması verilebilir. Örgütün lideri Jonas Savimbi'nin öldürülmesinin ardından her iki taraf 2002 yılında yaklaşık 30 yıldır süren iç savaşı sona erdirmeye kararı almışlardır. Yaklaşık 1 milyon kişinin hayatını kaybettiği iç savaşta UNITA hem askeri açıdan yenilmiş hem de ABD ve Güney Afrika'nın desteğini kaybetmişti.⁴⁵

Kimi zaman da devletler arası asimetrik çatışmalarda güçlü olan taraf galip olur ancak daha sonra devlet olmayan aktörler ile karşılaşabilir. ABD'nin Irak işgali ile Saddam rejimi ortadan kaldırılırken daha sonra ortaya çıkan devlet olmayan aktörler ile mücadele ABD adına yeteri kadar başarılı olamamıştır. Asimetrik çatışmalar askeri açıdan zaferlerin kazanılmasını doğursa bile psikolojik açıdan galibiyet doğurmayabilir. Güçlü olan aktör fiziksel galibiyeti sonrası devlet olmayan aktörlerin kullanacağı yeni taktikler ile tehdit edilebilir.⁴⁶

Çatışan taraflar arasındaki asimetri farklı boyutlarda ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki tarafların yasal durumlarına ilişkindir. Taraflardan biri yasal olarak uluslararası örgütler ve hükümetler tarafından tanınmış devlet olurken diğer taraf hakları inkar edilen etnik bir azınlık ya da grup olabilir. Bu azınlıklar kendi haklarını

---

⁴⁴ Ivan Arreguin-Toft, "How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict", **International Security**, Vol. 26, No. 1, Yaz, 2001, s.96.

⁴⁵ Ricardo Soares de Oliveira, "Illiberal Peacebuilding in Angola", **The Journal of Modern African Studies**, Vol. 49, No. 2, Haziran 2011, s.291.

⁴⁶ Lele, A.g.e.,108.

koruma ve dile getirme konusunda karşılarındaki devlete nazaran çoğu zaman daha başarısız olurlar.⁴⁷ Güçsüz olan tarafın bu konudaki kapasitesi güçlü ve egemen tarafça sınırlandırılmaya ve engellenmeye çalışılır.

Tarafların kendi içerisindeki birliktelik ve bağlılık da asimetrik çatışma durumlarının bir başka boyutudur. Taraflardan biri kendi içerisinde rakibine göre daha uyumlu olunca çatışmayı sürdürme ve hayatta kalma kapasitesi daha yüksek olabilir. Bu birliktelik ve uyum bir asimetrik gücün zayıf tarafında güçlü bir yabancı düşman kavramı ile sağlanabilir. Örneğin Kıbrıs'ta sorun çatışma çözümü yaklaşımı ile çifte azınlık sendromu olarak değerlendirilebilir. Kıbrıslı Türkler adada kendilerini Güney Kıbrıslı Rumlar'a karşı azınlık gibi hissetmektedir. Ancak aynı şekilde Kıbrıslı Rumlar da bölgesel düzeyde Türkiye ile birlikte değerlendirildiğinde kendilerini azınlık gibi güçsüz hissetmektedirler. Dolayısıyla her iki tarafta da benzer bir azınlık duygusu hakimdir. Elbette Kıbrıslı Rumların adanın sadece güneyini temsil edecek şekilde Avrupa Birliği üyesi olması bu azınlık duygusunun nispeten zayıflamasına neden olmuş olabilir. Filistin söz konusu olduğunda ise İsrail işgali altında yaşayan Filistinliler kendilerini azınlık pozisyonunda görmekte ve bu şekilde muamale görmektedir. İsrail ise bölgede Arap devletleri tarafından kuşatılmış bir Yahudi devleti olarak azınlık konumunda yer almaktadır. Karşılıklı çifte azınlık durumu Kıbrıs sorununda olduğu gibi İsrail-Filistin meselesinde de söz konusudur.

Asimetrik çatışmaların dinamiklerine bakınca bunun bir süreç olduğu düşünülebilir. Tüm savaşlar bir politika amacı taşır.⁴⁸ Öncelikle zayıf tarafın güç durumu ile ilgili dengesizliğin ve adaletsizliğin bilincine varması aşaması yaşanır. Grup kimliğinin bilincine varılması ile oluşacak organizasyon bir hareketliliğe dönüşebilir. Kimliğin tanınması ve dengesizliğin farkına varılmadan o grup içerisinde güçlü tarafa karşı bir hareketlenme yaşanmaz. Aynı zamanda seferberlik de daha fazla insanın bu dengesizliğe karşı harekete geçmesini sağlarken farkındalığı da artırabilir. Zayıf taraf durumu doğal olarak değerlendirip asimetrinin farkına varmaz ise herhangi bir çatışma yaşanmayabilir. Ancak bu farkındalık ile güçsüz olan taraf bu asimetrik

---

⁴⁷ Mitchell A.g.e.,s.30.

⁴⁸ Carl Von Clausewitz, **On War**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1984, s.88.

denge karşısında mücadele etmeye başlar. Bu mücadele dengesizlik yüksek olduğunda hayata geçer. Güçlü bir sömürgeci devlet ile sömürge olan devlette yaşayan milliyetçilerin mücadelesine yol açan dengesizliklerden en önemlisi ekonomi olabilir. Bahsedilen farkındalık yoksulluk konusunda yaşanan zor şartlar sonrasında sömürgeci karşıtı bir mücadele şeklinde ortaya çıkabilir. Elbette zayıf tarafta ortaya çıkan farkındalık ile oluşan çatışmanın tek nedeni yoksulluk değildir. Filistin meselesinde olduğu gibi asimetrik çatışmanın temelinde işgal, toprak paylaşımı ve etnik sorunlardan kaynaklanan anlaşmazlıklar da olabilir.

Fransa'nın Afrika ülkelerindeki sömürgelerinde olan ulusal hareketlerden bazıları barışçıl mücadele yürütürken bazıları da askeri açıdan mücadele etmişlerdir. Cezayir, Vietnam, Suriye, Fas ve Tunus'taki ulusal mücadeleler Fransa'ya karşı şiddet eylemlerini de içerirken Laos, Mali ve Senegal'deki sömürge karşıtı ulusal hareketler daha barışçıl olmuştur.⁴⁹ Bu aşamada güçsüz olan taraf haklarının tanınması için güçlü tarafa çağrı yaparken mücadeleyi siyasal açıdan ya da pasif direniş yolu ile yapabilir. Bu mücadele askeri aksiyonlar ve terör faaliyetlerini ifade eden şiddet de içerebilir. Zayıf taraf aynı anda bu yöntemleri kullanabilir, politik olarak mücadeleyi açık olarak yürütürken örtülü olarak şiddet eylemlerine kalkışabilir. Güçlü tarafın bu hareketlenmeyi bastırmak için müdahale etmesi zayıf taraftaki farkındalığı daha da artırabilir. Kısa vadede bu müdahale güçsüz tarafı daha da zayıflatsa da uzun vadede farkındalık sürecini güçlendirir. Zayıf olan taraf daha da güçlenir ve güçlü tarafı tehdit eder hale gelebilir. Adeta sıfır toplamlı bir oyun gibi herhangi bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybı değerlendirilebilir. Asimetrik güç ilişkisinde güç dağılımı bir taraftan diğerine tehdit ve baskı olarak algılanabilir.

1.6. Asimetrik Güç Mücadelesi ve Terör

Terörizmin evrensel bir tanımını yapmak oldukça zordur. Terör ve terörizmin tanımı konusunda çok farklı bakış açıları ortaya konulmaktadır. Tanım söz konusu açıklamayı yapanın siyasi bakışına göre farklılık gösterebilir. Alex Peter Schmid terörizmin toplamda 109 farklı akademik tanımını derlemiştir.⁵⁰ Ancak terör genel

⁴⁹ Adria S. Lawrence, "Triggering Nationalist Violence: Competition and Conflict in Uprisings against Colonial Rule", *International Security*, Vol. 35, No. 2, Sonbahar 2010, s.90.

⁵⁰ Jeff Victoroff, "The Mind of the Terrorist", *Journal of Conflict Resolution*, vol.49, 1, Şubat 2005, s.4.

olarak, zaten var olan ya da suni olarak oluşması sağlanan fikir ve hareketlerin şiddet içeren şekilde belirli bir amaç için harekete geçirilmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Terörizm siyasal hedeflere ulaşmak için sivil ve masum insanları hedef alan, örgütlü, sistematik şiddet eylemleri olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada terör için asimetrik çatışmalarda devlet olmayan aktörler tarafından sivillere ya da savaşa katılmayanlara karşı siyasal hedeflere ulaşmak için kullanılan kasti şiddet ya da tehdit eylemleri tanımından yola çıkılacaktır.⁵¹ Konumuz ayrılıkçı olarak nitelenen terör değil, işgale uğramış örgütlerin asimetrik güç ilişkisi çerçevesinde bir direniş yöntemi olarak terörü kullanmasıdır. Terör, büyük çaplı korku veren ve bireylerde yılgınlık yaratan bir eylem durumunu ifade eder. Terörizm ise siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı yollardan değiştirmek amacıyla örgütlü, sistemli ve sürekli terör eylemlerini kullanmayı bir yöntem olarak benimsemiş durumudur. Terör faaliyeti hedef alınan topluluğa ya da dünyaya bir mesaj vermek amacıyla da kullanılmaktadır.⁵² Terörizmin nihai amacı politik olmakla birlikte terörist örgütler çoğu hareketlerini yalnızca siyasal amaçlarla değil evrensel doğrularla gerekçelendirmektedir. Lübnan siyasetinde yer almasına rağmen İsrail tarafından terörist olarak tanımlanan Hizbullah için örneğin faaliyetlerinin esas amacı kendi tabirleri ile “şeytana” karşı sürdürdükleri kutsal bir cihadı devam ettirmektir. Bu gerekçelendirmenin temel nedeni bir anlamda kendilerini meşrulaştırmak ve böylece dünya kamuoyunun desteğini kazanarak hükümetlere baskı uygulamaktır.⁵³

Terörizm konusunda ortak bir tanımda anlaşamadığı gibi kimin terörist, kimin özgürlük savaşçısı ya da gerilla olduğu konusundaki tanımlamalar da oldukça karmaşıktır. Terörist ifadesi genellikle karşı tarafı iç kamuoyu ve uluslararası kamuoyu önünde şeytanileştirmek ve yabancılaştırmak için kullanılır. Bu yafta ile o kesime ya da gruba olan desteğin azaltılması hedeflenebilir. Ancak kimi toplumların terörist olarak nitelendirdikleri bir başka toplumun özgürlük savaşçısı olabilir. Özellikle

---

⁵¹ Ekaterina Stepanova, **Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects**, SIPRI Research Report no. 23, New York, Oxford University Press, 2008, s.12.

⁵² Jeremy Waldron, “Terrorism and the Uses of Terror”, **The Journal of Ethics**, Vol. 8, No. 1, 2004, s.28.

⁵³ Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, 3.Basım, İstanbul, Der Yayınları, Eylül 2001, s.242.

Filistin gibi işgal altındaki topraklarda silahlı mücadele yürüten gruplara ilişkin bu tanımlamayı yapmak oldukça tartışmalı olabilir. Nitekim Yaser Arafat 1974 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hitaben konuşmasında “Terörist ile devrimci arasındaki fark uğruna savaştıkları sebepte yatar. Haklı bir davanın tarafında duran, yurdunun özgürlüğü ve işgalcilerden, yerleşimcilerden ve sömürgecilerden kurtulması için mücadele eden hiç kimseye terörist denilemez” ifadelerini kullanmıştır.⁵⁴ İsrail ise Filistinli örgütlerin çoğunu terörist olarak nitelendirirken İsrail Başbakanı Ariel Şaron Filistinli lider Arafat için “Arafat bizim Bin Ladin’imiz” ifadesini kullanmıştır.⁵⁵

Asimetrik güç ilişkisinde zayıf taraf kimi zaman terörizmi bir çatışma yöntemi olarak kullanabilir. Terörizm genellikle zayıf tarafın güçlü olan diğer tarafın sivillerine uyguladığı şiddettir. Terörizm askeri açıdan zayıf olanların kullandığı en kolay silahtır. Bu yol ile güçlü tarafa bir bedel ödetilmeye çalışılır. Bu bedel askeri, ekonomik ya da moral şeklinde ortaya çıkabilir. İç savaşlarda zayıf olan gruplar hükümete karşı terör taktiklerini daha çok kullanırlar.⁵⁶ Buna karşın iç savaşta militan sayısı daha çok olan gruplar hükümete karşı terör eylemlerine daha az başvururlar. Geleneksel yöntemler ile girişilen çatışma ve savaşlarda hayatını kaybedenlerin sayısı çok daha fazladır. Ancak terör eylemleri sonrasında hayatını kaybedenlerin sayısı geleneksel çatışmalara göre daha az olmasına rağmen siyasi etki bakımından benzer boyutta sonuçlar doğurabilir. ABD’de düzenlenen 11 Eylül terör saldırılarının sonuçları ve ABD ile dünya siyasetine etkileri ile örneğin 1.Dünya Savaşı’nın etkileri karşılaştırılabilir. Hatta 11 Eylül sonrası dönemde yaşandığı gibi bir terör saldırısı geleneksel başka çatışma ve savaşlara yol açabilecek kadar etkili olabilir.

Terör sadece masum insanların öldürülmesini ifade etmez. Terör ekonomileri tehdit eder, demokratik kurumları zayıflatır, yaşandığı yerde ve çevresinde

---

⁵⁴ United Nations General Assembly, 29th Session, Official Records, Question of Palestine, 2282nd Plenary Meeting, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/A238EC7A3E13EED18525624A007697EC>, (Çevrimiçi 11 Mayıs 2018).

⁵⁵ Bansidhar Pradhan, “Palestinian Politics in the Post-Arafat Period”, **International Studies**, vol. 45, 4, 17 Kasım 2009, s.302.

⁵⁶ Sara MT Polo, Kristian Skrede Gleditsch, “Twisting Arms and Sending Messages: Terrorist Tactics in Civil War”, **Journal of Peace Research**, 2016, Vol. 53(6), s.823.

istikrarsızlığa neden olur.⁵⁷ Zayıf tarafın kullandığı gerilla savaşı taktiğinin güçlü taraf için en önemli bedellerinden biri zamandır. Bu gibi yöntemler ile çatışma uzayabilir ve zaman zayıf tarafın lehine çalışır. Kullanılan terör ya da gerilla savaşı taktiği zayıf tarafa hemen bir galibiyet vermese de güçlü için moral açısından katlanılmaz maliyete dönüşebilir.⁵⁸

Asimetrik güçlerin yer aldığı bir çatışmada güçlü taraf sürecin uzamasından kaygı duyar. Demokratik ülkelerde özellikle kamuoyu ve siyaset terör eylemlerini de barındıran asimetrik çatışmanın bir an önce sona ermesini talep eder. Otoriter rejimlerin demokratik rejimlere nazaran asimetrik bir çatışma yürüten gruplar ile mücadelede elinin daha rahat olduğu ifade edilebilir. Bu tip rejimlerde mücadele konusunda kamuoyu baskısı daha azdır. Bu rejimler kamuoyunu istediği şekilde bilgilendirip yönlendirebilirken şiddet kullanımı konusunda kendilerini daha rahat hissedebilirler. Askerleri cephede hukuk dışı uygulamaları gerçekleştirebilirler. Kamuoyu baskısı fazla olmadığı için bu rejimlerin asker kaybı konusunda endişesi daha az olabilir ve bu süreci daha rahat sürdürebilirler. Ancak kimi zaman savaş döneminde demokratik devletlerin de otoriter kararlara imza attığı görülebilir. Örneğin İsrail devleti kendisini demokratik olarak nitelendirirken çatışma içerisinde otoriter bir rejim gibi uygulamalara imza atmaktadır. Ancak Filistin’de Hamas ile mücadelesinde İsrail kamuoyunun baskısı hükümet üzerinde olumsuz şekilde hissedilmemektedir.

Terör örgütleri sivil halk üzerinde korku-panik yaratarak, sivil toplum örgütlerinin hükümetler üzerinde baskı kurmasını hedefler. Terörizm siyasi şiddetin en asimetrik formudur. Zayıfın silahı olarak da nitelendirilebilen terör, daha az sayıdaki grubun uyguladığı ve toplumun daha büyük kesiminin dehşete düşmesini sağlayabilecek bir araçtır.⁵⁹ Terör saldırılarında sivillerin hedef alınması ise daha çok grup hükümet ile girdiği çatışmayı kaybetmeye yakınlaştığı zamanlarda daha çok gerçekleşir. Sarsıcı, büyük yankı uyandırıcı bu eylemleriyle kendilerince güçlü oldukları algısını oluşturmaya gayret ederler. Bu örgütler sivillere dönük terör

⁵⁷ Charles Tilly, “Terror, Terrorism, Terrorists”, *Sociological Theory*, 22:1 Mart 2004, s.5.

⁵⁸ Toft, A.g.e., s.33.

⁵⁹ Dustin Ells Howes, “Terror in and out of Power”, *European Journal of Political Theory*, 11(1), 2011, s.43.

eylemleri ile asimetriyi eşitlemeye çalışmaktadırlar. Ancak uzun süreli ve inatçı asimetrik çatışmalarda taraflar zamanla benzer stratejileri izlemeye başlayabilirler. Taraflar benzer politikalar ile birbirlerini çatışma sürecinde taklit edebilirler.⁶⁰ Filistin İsrail çatışmasında güçlü taraf İsrail Filistinli örgütlerin terör eylemleri ile zaman zaman sivilleri hedef aldığını iddia etmektedir. Ancak benzer şekilde İsrail'in Gazze'deki operasyonlarında da siviller hayatını kaybetmektedir. Güçlü tarafça özellikle sivillerin hedef alınması zayıf tarafı direnmek için daha da motive edebilir.⁶¹ Böylece zayıf taraf içerisinde çatışmaya karşı çıkan ya da tarafsız olanların da bir şekilde fikirleri değişebilir ve çatışmanın uzaması sonucu doğabilir.

Terörizmin kullandığı metotlar rehin alma, uçak kaçırma, bombalı saldırılar, biyolojik silahlar ile yapılan saldırılar, kimyasal silahlar kullanarak yapılan saldırılar, siber saldırılar ve intihar saldırıları olabilir. Son yıllarda intihar saldırılarının sayısı giderek artarken son on yılda 35 ülkede intihar saldırısı gerçekleştirilmiştir.⁶² İnsan ve toplum psikolojisi ile ilgilenen bilimadamlarına göre intihar saldırılarını düzenleyen eylemcilerin çoğunluğu gençlerden oluşmaktadır, çoğunluğu ülkelerin dar gelirli, yoksul kesimindedir. İntihar saldırganlarının birçoğu kalabalık nüfuslu ailelerden çıkmaktadır. Bu gençlerin çoğunluğu telkine yatkındır ve kişilikleri yeterince gelişmemiştir. Örgüt teorisyenlerinin, liderlerinin gözüne girmek için bu tip bir saldırıyı düzenleyerek “ölümsüzleşeceklerine” inandırılırlar. Aslında örgüt de özellikle saldırı sonrası gerek saldırganın önceden çekilmiş video görüntüleri gerek ise bastığı afişlerle intihar saldırganını bir nevi kahraman statüsüne sokar. Yaşadığı kişilik bunalımı ya da geçirdiği ruhsal bir sorundan dolayı intihar etmeyi düşünen biri de intihar saldırganı olarak öldürerek ve ölecek bu intihar dürtüsünü gerçekleştirmiş olur. Saldırı öncesi kimi zaman eylemciye uyuşturucu verilerek bilinci kapatılır. İntihar saldırıları güçlü tarafın sadece askeri unsurlarını hedef almaz. Terör örgütleri mücadele ettikleri hükümet güçlerini hedef alabildikleri gibi sivillerin de hedeflendiği

---

⁶⁰ Waltz, A.g.e.,s.127.

⁶¹ Toft, A.g.e.,s.39.

⁶² Robert J. Jackson, **Global Politics in the 21st Century**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s.334.

saldırıları gerçekleştirirler. 2013'te terör örgütü DAESH'in düzenlediği saldırıların yüzde 70'i sivil zayıf kesimleri hedef almıştır.⁶³

Altı çizilmesi gereken nokta intihar saldırılarının neredeyse tamamına yakınının güçsüz tarafça gerçekleştirildiği gerçeğidir. Filistinli bazı örgütler yerel asimetrik mücadeleye dikkat çekmek için kimi zaman bu tip eylemler düzenlemişlerdir.⁶⁴ Filistin'deki birçok intihar saldırısının arkasında bu asimetrik güç dengesi nedeni yatarken birçok Filistinlinin ifadesine göre İsrail'in askeri gücüne karşı mücadele yöntemleri sınırlıdır. Ancak intihar eylemlerini de içeren terör saldırıları Filistin'in bağımsızlık mücadelesine zarar vermekte ve güvenlik ilkesini vurgulayan İsrail'in işgalini ve şiddetini meşrulaştırmaktadır. Bu eylemler Filistin tarafını gözden düşürürken İsrail'i kırılğan ve güçsüz göstererek İsrail'in askeri eylemlerine zemin hazırlamaktadır.⁶⁵ Güç açısından ötekiden eksik olan taraf bu güçsüzlüğünü bu tip saldırılarla örtmeye çalışır bir başka açıdan da dünyaya çaresizliğin mesajını verir. Bu güçsüzlük siyasi açıdan da ele alınabilir. Zayıfın güçlüye karşı silahı olarak anlatılan terörizme ortaya çıkaran güç asimetrisi illa ekonomik, askeri ya da teknolojik manada olmayabilir. Uluslararası meşruiyet eksikliği, tanınmama ve meşru otorite olmama gibi siyasi manada daha düşük seviyeyi gösteren zayıflık da söz konusu olabilir.

1.7. Güç Dengesi ve Güç Asimetrisi ile Müzakere

Müzakere anarşik düzende çatışan tarafların ilişkisini yönetme ya da düzenleme işidir. Asimetri ise bir uyumsuzluğu tanımlarken simetri uyumu ifade eder ve iyi olarak kabul edilebilir. Çatışan taraflar arasındaki asimetri müzakere sürecini etkilemektedir. Müzakere asimetrik güç ilişkisinde tarafların çatışmayı sürdürme maliyetini fazla buldukları anda mümkün olur. Müzakere aşamasına geçiş güç asimetrisinin azalmaya başladığı dönemde gerçekleşir. Güç asimetrisinde azalma zayıf olanın ittifaklar ya da farklı nedenler ile güçlenmesi ile oluşabilir. Bu süreçte taraflar birbirinin yasal statüsünü tanıyıp karşı tarafın hedefleri ile yüzleşirler. Müzakerenin başarılı olması için tarafların birbirini tanıması, siyasal olarak eşiti görmesi ve saygı

---

⁶³ Polo and Gleditsch, A.g.e.,s.815.

⁶⁴ Stepanova, A.g.e.,s.37.

⁶⁵ Riaz Hassan, "Suicide Bombings: Homicidal Killing or a Weapon of War?", *Asian Journal of Social Science*, Vol. 38, No. 3, 2010, s.470.

duyarak muamele etmesi önemlidir.⁶⁶ Ancak taraflar birbirini tanımıyorsa aralarında bir yanlış anlaşılma ve iletişim kopukluğu yaşanıyorsa müzakere başarılı olmayabilir. Güç asimetrisi yüksek ve taraflar arası uzun süredir devam eden bir düşmanlık varsa müzakere ile sorun çözülemeyebilir.⁶⁷ Taraflardan biri diğerinin meşruiyetini tanımıyorsa, taraflar arasında bir yanlış anlama ve iletişim eksikliği söz konusu ise çatışma müzakereler yoluyla giderilemeyebilir.

Gücün eşitliği ile kastedilen aynı zamanda müzakere sırasında pazarlık edilecek kaynakların eşitliğidir. Müzakereler sırasında güç kullanımı tehdidi ya da müzakere masasından kalkma tehdidi ile yaptırımlar gibi taktikleri kullanabilmek için yeterli güce sahip olmak gerekmektedir.⁶⁸ Şayet bu pazarlık gücü taraflar arasında eşit şekilde dağılmışsa müzakere sonucunun daha adil ve kabul edilebilir şekilde olacağı varsayılabilir. Bu sayede eşit pazarlık gücü ile söz konusu taraf karşı tarafın müzakere sırasındaki baskısına aynı şekilde karşı koyabilme şansını elde edebilir.

Güç devletlerarası ilişkilerde doğal olarak asimetrik olarak dağılan bir değerdir. Bu nedenle kabaca neredeyse her zaman bir güç hiyerarşisinin olacağı önkabulü ile yola çıkılabilir. Çatışan taraflar arasında güç dengesi her zaman eşit olmaz ya da benzer unsurlara dayanmaz. Müzakere eden taraflar güç konusunda farklı şartlara sahiptirler ve bu da müzakere sürecinin nasıl gelişip sona ereceğini etkiler. Asimetri zayıfla güçlünün, zengin ile yoksulun, merkez ile çevrenin ilişkisidir. Güç coğrafi büyüklük, nüfus, insan kaynağı, ekonomik ya da askeri olabilir. Güçlü olanın kaynakları çok olduğu için müzakerede daha rahat davranabilir ancak zayıf olanın kaynakları sınırlı olduğu için karar verirken çok daha dikkatli davranabilir.

Çatışan taraflar arasındaki müzakerelerin sonucu gücün fonksiyonu ile orantılı olarak kabul edilir. Gücün de bu nedenle başarı ile doğrudan ilgisi olduğu farzedilir.⁶⁹

---

⁶⁶ Buzan,A.g.e.,s.121.

⁶⁷ Richard Jackson, "Successful Negotiation in International Violent Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 37, No. 3, Mayıs 2000, s.325.

⁶⁸ Mark E. Warren and Jane Mansbridge, "Deliberative Negotiation", **Negotiating Agreement in Politics Report of the Task Force on Negotiating Agreement in Politics**, Ed.by. Jane Mansbridge and Cathie Jo Martin, Washington, American Political Science Association, Aralık 2013, s.91.

⁶⁹ Carola Betzold, "'Borrowing' Power to Influence International Negotiations: AOSIS in the Climate Change Regime, 1990–1997", **Politics**, 2010 VOL 30(3), 9 Eylül 2010, s.136.

Güç asimetrisinin olduğu durumda güçlü taraf taviz ve uzlaşmaya hazır olmayabilir. Kimi zaman ise güçlü olan taraf müzakereye daha istekli olur. Çünkü güçlü tarafın müzakere sürecinde çatışma içerisinde olduğu zayıf taraftan isteklerini daha kolay alabileceği düşünülür. Güçlü taraf müzakere sürecini de daha iyi kontrol edebilir. Güçlü taraf hakim olup tercih ettiği sonuca ulaşmak ister, çıkarları doğrultusunda müzakere sürecini yürütüp sonlandırmayı hedefler. Güçlü taraflar müzakerede daha fazla istekli ve talepkar olmaya meyillidir. Güçlü taraf daha çok isterken daha az ödün vermeyi tercih eder. Güçlü taraf daha çok tehdit ve blöf uygulayabilir bir nevi elma paylaşılırken dilimin büyüğünü almak isterler.⁷⁰ Ancak müzakerenin iyi gitmesi için her iki tarafın da aynı pozisyondan başlaması ya da eşit güçte olması tercih edilebilir.⁷¹

Kimi müzakere süreçlerinde taraflardan birinin şiddete başvurması süreci kesintiye uğratabilir. Realist bakışa göre ise asimetrik güç ilişkisinde şiddet kullanımı müzakere ve görüşmeleri daha efektif ve mümkün kılabilir.⁷² Buradaki anlayış güçlü tarafın karşı taraftaki aşırılık yanlılarını şiddet ile ortadan kaldırması ile olur. Müzakereye karşı çıkan karşı taraftaki aşırı yaklaşımın zayıflatılması müzakereye geçişi kolaylaştırır. Ancak bu güçlü tarafın güç asimetrisinde zayıf olan tarafa müdahale hakkını meşrulaştırma girişimi olarak da görülebilir. Asimetrik güç ilişkisinde güçlü taraf şiddeti kullanarak karşı tarafı daha da zayıflatır ve hedeflerine daha kolay ulaşacağını öngörebilir. Güçlü tarafın uyguladığı bu strateji zayıf tarafı taleplerin kabul edilmesi ya da acı çekilmesi seçeneği arasında sıkıştırır. Zayıf tarafta uzlaşmama maliyetinin daha yüksek olacağı inancı oluşursa mecburen müzakereye dahil olmak zorunda kalabilir. Savaşın fonksiyonu burada karşı taraf şayet pazarlık ve müzakere etmekten kaçınırsa bunun maliyetini ona göstermektir. Zayıf tarafın güç asimetrisini gidermek için konvansiyonel olmayan yeni taktikler kullanması beklenebilir. Güçlü tarafın baskısına karşı zayıf tarafın da şiddete başvurması onu daha da zayıflatabilir ve kullandığı taktikler izole edilmesine yol açabilir.⁷³ Daha liberal

---

⁷⁰ Gerben Van Kleef, Carsten K.W De Dreu, Davide Pietroni, Antony S.R.Manstead, "Power and Emotion in Negotiation: Power Moderates the Interpersonal Effects of Anger and Happiness on Concession Making", **European Journal of Social Psychology**, Eur. J. Soc. Psychol. 36, 2006, s. 559.

⁷¹ William I.Zartman and Jeffrey Z. Rubin, **Power and Negotiation**, Michigan, University of Michigan, 2002, s.4.

⁷² Nau, A.g.e.,s.219.

⁷³ Golan,A.g.e.,s.167.

bakışa göre ise güç kullanımı diplomasiyi ve müzakereleri zayıflatır ya da ortadan kaldırır. Güç kullanımı müzakere öncesi tarafların birbirine olan güveni ve müzakere sonucu başarıya ulaşma konusundaki umudu zedeler hatta yok eder.

Savaşın müzakerelerin sonucunu etkilediği de açıktır. Gücün asimetrik dağılımı nedeniyle çatışmaların çıktığı ifade edilebilir ama çatışma ve savaşlar da güç dağılımını etkiler. Savaş müzakere sürecini anlamak için bir yol ve yöntem de olabilir. Tarafların savaşmaları müzakereden tamamen kaçındıkları ya da hiç görüşmek istemedikleri anlamına gelmez. Asimetrik güç ilişkilerinde taraflar kimi zaman müzakere pozisyonunu güçlendirmek ve ellerini kuvvetlendirmek için bir süre savaşmayı tercih edebilir. Karşısındakini yenme umudu ya da daha iyi bir müzakere pozisyonu elde etmek için taraflar çatışmayı sürdürebilir. Tarafların savaş sonrası müzakereye ilişkin tutarlı beklentileri yoksa savaşmadan müzakereye başlamazlar.⁷⁴ Savaşlar genellikle diplomasinin başarısız olmasını ifade eder. Yani siyasi ve diplomatik çözüme ulaşamadığı durumda sonradan çatışma ve savaş ortaya çıkar diye kabul edilir. Ancak benzer şekilde savaşların sonuca ulaştıramadığı çatışmalarda diplomasi daha sonra devreye girebilir. Bu yaklaşım ile savaş ve diplomasi birbirinin alternatifi gibi değerlendirilmeyebilir. Savaş diplomasinin ve çatışma sonrası yapılacak müzakerelerin de sonucunu etkilerken bir nevi bu çatışma diplomasisi yolu ve uygulamasıdır. Savaş ile diplomasi ilişkisi güç kullanımı ve pazarlık ilişkisidir. Militarize olmuş toplumlarda ve askeri yapının siyasette etkin ve baskın olduğu devletlerde savaş ve çatışma bir diplomasi aracı gibi değerlendirilebilir. Güvenliğin tüm kavramların ötesinde öne çıkarıldığı ve bütünüyle militarize olarak değerlendirilen İsrail toplumu ve İsrail siyasetinde de savaşa bir diplomasi aracı gibi bakıldığı görülmektedir.

Kimi zaman müzakere başlı başına gücü denk olmayan taraflar arasındaki güç dağılımına aracılık eder. Ancak bu yaklaşımın karşıt tarafında ise müzakerelerin güç dengesini değiştirmeye yeterli olamayacağı yer alır. Buna göre müzakereler ancak önceden zaten var olan güç dengesini doğrulamayı sağlar. Müzakere sürecinde ilk kabulden yola çıkılırsa taraflar arasındaki güç asimetrisi müzakere ile eşitlenmeye

---

⁷⁴ Wagner,A.g.e.,597.

çalışılır. Müzakere öncesi var olan güç asimetrisi ve dengesizliği müzakereye başlanması ile tam olarak olmasa da bu süreç içerisinde bir şekilde dengelenmeye çalışılır. Zira müzakere aşamasında taraflar eşit güçte olmasa da aynı masa etrafında oturup konuşmaya başlarlar.

Bu müzakere sürecinde anlaşmak için bir taraf güçlü ya da güçsüz olsun diğer tarafın onayına ihtiyaç duyar, kimi zaman da vetosu ile karşılaşır. Filistin-İsrail sorununda güçlü taraf İsrail kendi var olma hakkını tanımadığı gerekçesiyle Hamas ile müzakere etmeye karşı çıkmaktadır. Hamas'ın bir terör örgütü olduğunu iddia eden İsrail müzakere masasında Hamas'ın oturmasını onaylamamaktadır. Güçsüz taraf Filistin ise müzakerelerde İsrail'in bir Yahudi Devleti olduğunu kabul etmemektedir.⁷⁵ İsrail'e göre sorun bir Filistin Devleti sorunu ya da müzakeresi değildir, onların bakış açısına göre sorun Filistinlilerin İsrail devletini ve daha da özelinde İsrail'in Yahudi devleti kimliğini tanınamalarıdır. Benzer bir tanımama durumu Kıbrıs'taki müzakere süreçlerine ilişkin yaşanmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ni devlet olarak tanımamaktadır. Adanın garantörü olan Türkiye de kendisini uluslararası kamuoyunda Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımlayan güneyi bir devlet olarak tanımamaktadır. İsrail kabul etmese de Filistin uluslararası alanda tanınma noktasında KKTC'ye göre daha yüksek bir profile sahiptir. Filistin'i Birleşmiş Milletler (BM) üyesi devletlerin üçte ikisi tanımaktadır.⁷⁶

1.8.Güç Asimetrisinde Üçüncü Tarafın Rolü ve İttifaklar

Müzakerelerde zayıf taraf güçlü gibi eşit muamele ister ve fonksiyonel bir eşitliğe eğilimli olur. Asimetrik güç ilişkisinde özellikle şiddet uygulayan zayıf taraf ile güçlünün aynı masada oturup müzakere etmesi kimi zorlukları içerir. Bu güçlü taraf için şiddet uygulayan tarafı tanıma olarak kabul edilebilir ve başka zayıf grupları da şiddet eylemleri için cesaretlendirebilir. Müzakerelerde tarafların karşılıklı olarak eşit

---

⁷⁵ Yosef Kuperwasser and Shalom Lipner, "The Problem Is Palestinian Rejectionism: Why the PA Must Recognize a Jewish State", **Foreign Affairs**, Vol. 90, No. 6, Kasım/Aralık 2011, s.2.

⁷⁶ Dimitris Bouris and George Kyris, "Europeanisation, Sovereignty and Contested States: The EU in northern Cyprus and Palestine", **The British Journal of Politics and International Relations**, 2017, Vol. 19(4), s.758.

tavizler için eşit şekilde değiş dokuş yapması adalet anlayışını ortaya çıkarr.⁷⁷ Filistin İsrail meselesinde örneğin Filistinlilerin dönüş hakkının kabul edilmesi karşılığında İsrail'in var olma hakkının tanınması gibi eşitliği tartışmalı bir ödünleşme önerilmiştir.⁷⁸ Zayıf taraf bu süreçte gücünü artırarak dengesizliği eşitlemeye de çalışabilir. Asimetrik ilişkide zayıf olan taraf bu dengesizliği güçlü bir müttefik ile birlikte aşabilir. Bu nedenle müzakere süreçlerinde tıkanan noktalarda üçüncü tarafın müdahalesi gerekebilir. Filistin-İsrail sorunu söz konusu olduğunda Filistin tarafına yakın duran ve İsrail'i dengeleyecek bir aktör eksikliği ifade edilebilir. Sürece dahil edilecek üçüncü tarafın asimetrik güç ilişkisindeki her iki tarafa da eşit mesafede olması tercih edilir. Filistin meselesine müdahil olan ABD yönetimleri ise anlaşmazlıkta çoğunlukla İsrail yanlısı bir tutum benisemektedir. Ancak her iki tarafın da kabul ettiği bir üçüncü taraf sürece dahil olursa müdahalenin bir anlamı olur. Müzakerelere üçüncü tarafın uyguladığı diplomatik kolaylaştırıcı çabalar ile iyimserliğin artırılması ile başlanabilir.

Üçüncü tarafın müdahalesi kadar güç dengesi sisteminde ittifaklar da denge arayışında öne çıkmaktadır. Uluslararası sistem çok taraflı bir hal alınca müzakere dönemlerinde zayıf güce sahip taraf için bir şans oluşmuştur. Müzakere döneminde güçlü devletlerden destek alabilen zayıf taraf güçlü ile müzakeresinde simetriyi sağlayabilir. Herhangi bir ittifaka ya da koalisyona dahil olmak müzakere sürecinde zayıf tarafın elini güçlendirir. Asimetrik güç ilişkisi ile gerçekleşen müzakerelerde sonuçlar genellikle güçlü tarafın lehine olur. Buna karşın müzakere sürecinde elde edilecek güç simetrisi ile müzakere sonuçları daha dengeli olabilir.⁷⁹ Taraflar simetrik güç ilişkisi durumunda verimli olması beklenen sonuçtan da tatmin olurlar. Simetrik durumda taraflar işbirlikçi davranarak karşılıklı ödünler ile sonuca ulaşabilirler. Lozan görüşmelerinde de Yunan müzakereciler İtilaf devletlerinden destek bulurken Türk temsilcileri Sovyet delegeler tarafından desteklenmiştir. Lozan'da azınlık hakları gibi

---

⁷⁷ William I.Zartman, "Conflict and Order: Justice in Negotiation", **International Political Science Review**, Vol. 18, No. 2, Nisan 1997, s.123.

⁷⁸ William I.Zartman, "Conflict and Resolution: Contest, Cost, and Change", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 518, Resolving Regional Conflicts: International Perspectives, Kasım 1991, s.15.

⁷⁹ Daniel Druckman and Cecelia Albin, "Equality Matters: Negotiating an End to Civil Wars", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 2, Nisan 2012, s.160.

meselerde Sovyetlerin ilgisi bulunmazken buna karşı Sovyet delegeler Boğazlar konusunda Türk temsilcilerin yanında yer alarak müzakerelerde güç asimetrisini dengeleme yoluna gitmişlerdir.⁸⁰ Ancak güçlü tarafın gücünü karşı taraf ile eşitlemek amacıyla dahil olunan ittifak içerisinde de sorunlar yaşanabilir. Örneğin koalisyonun ya da ittifakın güçlü üyesi zayıf üyeyi kendi pozisyonuna çekmek isteyebilir, ya da bu ittifakı kendi çıkarları için kullanmak isteyebilir. Nitekim Lozan'da Sovyet temsilcilerin Yunanistan ve İtilaf Devletleri bloğuna karşı Türk temsilcilerin yanında yer almalarının nedeni Sovyetlerin kendi güvenlikleri için Boğazlar'a verdiği önemden kaynaklanmıştır. Bu nedenle ittifaklar ile eşitlenen güç dengeleri yerine zayıf ama eşit güce sahip iki gücün müzakeresi daha işbirlikçi sonuçlar verebilir. Bu zayıf ama güçleri nispeten eşit olan taraflar kendi ortak çıkarlarına yarayacak bir çözüme ulaşabilirlerse ya da katlanılmaz bir maliyetin ortaya çıkması durumunda çatışmayı sonlandırma yolunu tercih edebilirler. Ancak çok taraflı çatışmalarda her zaman uygun zamanı bulmak kolay olmayabilir. Zira bir ya da iki tarafın çatışmayı sonlandırma konusunda niyeti varken diğer taraf olanların bu konuda isteği olmayabilir. Bu durumda çatışan tüm tarafları ikna etmek zaman alabilir ve çatışmanın kısa zamanda durması engellenebilir.

Müzakerede taraflar gücünü artırmak ve dengeyi kendi lehlerine çevirmek için mücadele ettiğinde müzakere süreci ve başarılı sonuç tehlikeye girebilir. Asimetri durumundan tatmin olmayan taraf anlaşmayı imzalamayabilir ya da müzakereleri sonlandırabilir. Taraflar eşit güç ilişkisi ile görüşmeye başlaması da bu müzakerenin başarılı olacağına dair bir garanti sunmaz. İyi müzakereden anlaşılması gereken zayıf ve güçlü tarafın sonuçtan tatmin olduğu müzakere anlamına gelir. Ancak bu sonuçtan memnun ve tatmin olma süreci uzun vadeli olmalıdır. Kısa vadeli çıkarlardan ziyade tarafların uzun vadeli çıkarları konusunda emin ve memnun olmaları gerekmektedir. Aksi halde varılan uzlaşma kırılgan hale gelebilir. Dolayısıyla asimetric güç müzakereleri sonrasında simetrik hale gelinirse de eğer sonuç her iki tarafı da tatmin etmişse çatışma sonlandırılıp barışa ulaşılabilir. 1945-1995 yılları arasındaki çatışma ve müzakere süreçlerine bakıldığında 1141 müzakerenin % 44'ü taraflar arasında güç

---

⁸⁰ Nimet Beriker and Daniel Druckman, "Simulating the Lausanne Peace Negotiations, 1922-1923: Power Asymmetries in Bargaining", *Simulation & Gaming*, Vol. 27 No. 2, June 1996, s.163.

asimetrisinin yüksek olduğu durumda dahi başarılı olmuştur. Aynı dönemde çatışan taraflar arasında güç asimetrisinin düşük olduğu müzakere süreçlerinde başarı oranı ise % 43'tür. Yani taraflar arasında aslında güç asimetrisinin düşük olması doğrudan müzakerede başarı sonucunu garanti etmeyebilir. Zira herhangi bir müzakere sürecinin başarı ile bitmesi noktasında asimetrik denge unsurlardan sadece biridir. En yüksek başarı oranı ise taraflar arasında güç asimetrisinin olduğu ancak bu farkın çok yüksek olmadığı müzakerelerde % 53 ile yakalanmıştır.⁸¹

Asimetrik güç ilişkilerinde her zaman güçlü tarafın müzakerelerden başarı ile çıkacağı şeklinde bir garanti yoktur. Müzakerelerde sonucundaki başarı anlaşma ile ölçülebilir ancak anlaşmanın kalıcılığı sorunu bulunmaktadır. Oslo'da olduğu gibi ucu açık nihai tarihi belli olmayan müzakereler zayıf tarafın aleyhine şekilde gelişebilir ya da başarıya ulaşamayabilir. Oslo sürecinde İsrail'in tutumu gibi güçlü tarafın ucu açık bir müzakere süreci ile ilerlemesi barış isteğinin sorgulanmasına neden olabilir. Müzakerelerde yaşanan başarısızlık ise yeni bir şiddet döngüsüne yol açabilir. Hatta bu şiddet süreci müzakere öncesi dönemden daha yoğun bir şekilde yaşanabilir. Her iki tarafta da müzakere sonucunda bir anlaşmaya varılacağı konusunda bir inançsızlık varsa müzakere başarısızlık ile sonuçlanıp çatışmayı yeniden başlatabilir.

Asimetrik güç müzakerelerinden her iki tarafı tatmin edici sonuçlara da ulaşılabilir. Buna hasım olmayan asimetrik güce sahip iki ülke arasındaki teritoryal olmayan ekonomik bir soruna ilişkin müzakere örnek verilebilir. Süper güç ABD ile ona yakın bir kimliğe sahip olan Kanada arasındaki ticaret müzakerelerinden Kanada ciddi avantaj ile ayrılmış ve komşusundan serbest ticaret bölgeleri konusunda ciddi tavizler elde edebilmiştir.⁸² ABD'nin maddi yardım sağladığı üçüncü dünya ülkeleri Endonezya ve Mısır ile müzakereleri de asimetrik güç ilişkisinde müzakere başlığında değerlendirilebilir. ABD, Endonezya'dan Çin ile ticareti kesmesini isterken Mısır'dan reform taleplerini dile getirmiştir. Ancak her iki durumda da bağımlılığa rağmen ABD istediği sonucu elde edememiştir. Asimetrik güç ilişkisine sahip olup müzakereler sonrası tatmin edici ve simetrik olarak değerlendirilebilecek sonuçlardan biri de

---

⁸¹ Jackson,A.g.e.,s.334.

⁸² A.e.,s.22.

Avrupa Birliği ile Portekiz, İrlanda ve Avusturya gibi ÷lkeler arasındaki katılım müzakerelerinde elde edilmiştir. Almanya Hükümetinin Sovyetler Birliği ile Ostpolitik olarak tanımlanan süreçte imzaladığı anlaşmalar da asimetrik güç ilişkisinde olup her iki tarafı da eşitlik çerçevesinde memnun edecek sonuçlara yol açmıştır.⁸³

1.9. Sürdürülebilir Barış Yolunda Güç Asimetrisi

Müzakere süreci güç asimetrisini simetrik hale getirmek amacını taşıyorsa güçlü olan bu konuda kimi zaman yavaş davranabilir. Filistin'i işgal eden İsrail'in zayıf tarafın çabalarına ilişkin müzakere süreçlerindeki tutumu bu çerçevede değerlendirilebilir. Filistin tarafının amacı işgalin sona ermesini sağlamaktır. İsrail ise işgal ettiği toprakları kalıcı olarak ele geçirmek ve bu toprakları müzakere sürecinde karşı tarafa bırakmak istememektedir. Ayak sürmek olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım ile güçlü taraf müzakere sürecini olabildiğince uzatmaya çalışabilir. Müzakere aşamasında daha düşük önemdeki konuları öne çıkarıp pazarlığa onlardan başlayabilir. Bu süreçte şartları ve dengeyi daha fazla kendi lehine çevirebilecek hareketlere girişebilir. Karşı tarafın düşmanı ile temas kurup kendi yanına çekme, üçüncü bir tarafı ya da uluslararası örgütü dahil etme ve müzakere için son tarih verme gibi girişimlerde bulunabilir. Müzakere sürecinde mevcut duruma nazaran daha fazla kaybetme riski ile karşı karşıya olan taraf düşman tarafı içeriden bölmek isteyebilir. Örneğin güçlü taraf karşı taraftan kimi kişilere ya da gruplara imtiyaz ve haklar vererek onları ayrıştırabilir. Yine güçlü olan taraf müzakere sürecini sürdürmek istemez ise karşı tarafın radikal isimlerini şiddete başvurmaya teşvik edebilir. Bu durum kendisine müzakereleri durdurma ya da anlaşılan maddeleri uygulamama şansını yaratabilir. Açık uçlu müzakere ve karşı tarafı bölme stratejisi beraber de ele alınabilir. Müzakerelerin uzatılması karşı tarafı bölme çabaları için zaman kazandırır. Bu bölünme karşı tarafın girişimleri sonucunda olabileceği gibi müzakere süreci konusunda taraflardan birinin içindeki görüş ayrılıklarının derinleşmesi şeklinde kendiliğinden de oluşabilir. Zamanın ilerlemesi ile müzakerelerin sonucuna ilişkin umudun azalması yine özellikle zayıf taraf içerisindeki bölünmeyi tetikleyip ortaya çıkarabilir. Bu süreçte güçlü taraf ile müzakere sürecine başından beri karşı olan

---

⁸³ Frank R. Peetsch and Alice Landau, "Symmetry and Asymmetry in International Negotiations", *International Negotiation*, 5, 2000, s.24.

radikal unsurların etkisi daha fazla hissedilebilir. Dolayısıyla çatışan taraflar bir dizi müzakere sonrası anlaşmaya varsa da sürdürülebilir barışa ulaşamayabilir. Anlaşmaya katılmayan ya da farklı gruplar içerisinde anlaşmadan olumsuz etkilenecek yapılar barışı tehdit edebilir. Hatta anlaşma sonrası bazı grupların memnuniyetsizliği daha radikal grupları ortaya çıkararak barışı ortadan kaldırabilir.

Müzakere aşaması sonrasında amaç sürdürülebilir bir barışa ulaşmaktır. Bu aşamada asimetrik güç ilişkisine sahip taraflar arasındaki ilişki yeniden yapılandırılır, dengesizlik giderilmeye çalışılır ve işbirliği içerisinde barışçıl bir yapı hedeflenir. Önyargıların giderilmesi ve karşılıklı öfke ve kinin ortadan kaldırılması amaçlanır. Güçlü taraf asimetrik ilişkide bulunduğu taraf ile çatışma sonrası müzakere masasında eşit güçte gibi davranıp zayıf taraftan daha çok talepkar da olabilir. Özellikle iç savaşlarda hükümet ile çatışan gruplar müzakere sonucunda silahsızlanma ve bir takım elde ettikleri toprakların egemenliğini devretmek zorunda kalabilir. Anlaşma sonrası güç dengesi kendi lehine dönen hükümet kendisine karşı olan ve silah bırakan gruptan yeni tavizler isteyebilir.⁸⁴ Hatta güçlü taraf olarak kendisinin verdiği tavizleri aynı oranda güçsüz tarafın da vermesini talep edebilir. Ortak bir uzlaşmaya varabilmek için asimetrik ilişkide güçlü tarafın verdiği ödünlere eşit şekilde zayıf taraftan taviz vermesini istemesi nihai anlamda adaletli ve dengeli sonuçlar doğurmayabilir.

Eşitlik hakkaniyet manasına gelmediği için sorunun müzakereler ile çözümü kolay olmaz. Birçok müzakere güç dengesizliği nedeniyle bütünleştirici bir anlaşma ile sona ermez. Güç dengesinin müzakere sonuçları açısından daha bütünleştirici sonuçları sağladığına dair kanıtlar mevcuttur. Güç asimetrisinin olduğu durumlarda müzakere sonucu yapılan anlaşmanın güç farkını ne şekilde yansıtacağı da önemlidir. Özellikle zayıf taraf güç farkının anlaşma sonucuna yansımını istemez. Güçlü taraf ise zayıf ile arasında olan farkın nihai anlaşmaya yansıtacak şekilde oluşmasını talep

---

⁸⁴ John S. Odell and Dustin Tingley, "Negotiating Agreements in International Relations", **Negotiating Agreement in Politics Report of the Task Force on Negotiating Agreement in Politics**, Ed. by. Jane Mansbridge and Cathie Jo Martin, Washington, American Political Science Association, Aralık 2013, s.150.

edebilir. Güç asimetrisi durumunda zayıf tarafın talep ve arzularının karşılandığı ortamda anlaşma yoluna gidilebilir.⁸⁵

Güçlü tarafın verdiği ödünler karşılığında eşit olarak zayıf taraftan taviz istemesinin örneği Camp David zirvesi olabilir. Camp David’de Temmuz 2000’de güçlü taraf olan İsrail’in zayıf taraf olan Filistin’e karşı yaklaşımı bu çerçevede değerlendirilebilir.⁸⁶ Annan müzakereleri de dahil olmak üzere Kıbrıslı Rumların Kuzey Kıbrıslı Türkler ile müzakerelerindeki talepleri yine bu kavramın içerisine girebilir. Kuzey Kıbrıslı Türklerin siyasal eşitlik talebi adayı tek başına temsil ettiğini iddia eden Rumlar için bir taviz içeriyordu. Güney Kıbrıslı Rumlar adanın askerden arındırılmasını talep ederken mültecilerin evlerine dönüş hakkını savunurlar ayrıca adada herhangi bir yabancı garantör ülke düşüncesine karşı çıkmaktadırlar.⁸⁷ Rumlar için çözümün önündeki en büyük engel Türk askerinin adadaki varlığıdır. Kıbrıslı Rumlar için bir başka endişe de Türkiye’den göç eden Türkler olurken bunun demografiyi Türkler lehine değiştirme amacıyla yapıldığını iddia ederler. Güney Kıbrıs’ta Türkiye’den gelen göçler ile kuzeyde daha az kendilerine benzeyen ve daha düşman bir topluluk olduğu görüşü hakimdir. Kıbrıs meselesi çoğunluk olan Rumlar ile azınlık olan Kıbrıslı Türkler arasında bir iç etnik anlaşmazlık gibi görülse de çok taraflı bir sorundur. Kıbrıs yerelde Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler, tüm Kıbrıs olarak ulusal, alt bölge olarak Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs, bölgesel olarak Avrupa Birliği ve Ortadoğu ile uluslararası alanda Birleşmiş Milletler gibi alanlar ile toplamda beş aşamada ele alınabilir.⁸⁸ Coğrafi ve demografik olarak bölünmüş halde olan Kıbrıs hiçbir zaman sadece içsel parametreler ile değerlendirilemez. Zira Kıbrıs meselesi yukarıda ifade edilen beş farklı boyutta ele alınabilirken temelde Türk-Yunan sorununun tamamlayıcı bir alt bileşenidir.⁸⁹ Hem Kıbrıs’taki toplumlar arası hem de anavatanlar düzeyinde yaşanan çifte bir güvenlik ikilemi varlığı söz konusudur.

---

⁸⁵ Qingwang Wei, Xiaoiu Luo, “The Impact of Power Differential and Social Motivation on Negotiation Behavior and Outcome”, **Public Personnel Management**, Volume 41, No. 5 Special Issue 2012, s.48.

⁸⁶ Golan,A.g.e.,s.169.

⁸⁷ Savvas Daniel Georgiades, “Public Attitudes towards Peace: The Greek-Cypriot Position”, **Journal of Peace Research**, Vol. 44, No. 5, Eylül 2007, s.581-582.

⁸⁸ Michalis S. Michael, “The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal”, **Journal of Peace Research**, Vol. 44, No. 5, Eylül 1997, s.588.

⁸⁹ A.e.,s.589.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki çekişmeli durum adada iki toplum arasındaki ilişkiyi etkileyip müzakereleri ve anlaşmayı engelleyebilir. Adadaki taraflardan ziyade askeri aksiyonlar ve ulusalcı duyguları öne çıkaran adımlar anavatanlar tarafından atılabilir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzelmesi Kıbrıs'ta iki toplum arasında daha uyumlu bir sürecin yaşanmasına zemin oluşturabilir. Nitekim Annan planını Kıbrıslı Rumlar referandumda reddetse de sürecin olumlu sonuçları olmuştur. Çatışma çözümü anlamında karşılıklı iletişim ve diyalog ile önyargılar bir miktar aşılırken Annan planı için yapılan referandumda "evet" kampanyası yürüten Rumlar ve Türkler işbirliği dahi yapmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ

Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma çözümü yaklaşımı uluslararası ilişkiler bilim dalı içinde kendine daha fazla yer bulmuş ve özellikle son dönem çatışmaların analizi ve açıklanmasında daha fazla kullanılır olmuştur. Çatışma çözümü kavramı aynı zamanda iletişim fakültelerinde ve psikolojide de bireyler arasındaki ilişkileri düzenleme amacıyla incelenmektedir. Çatışma çözümü doğrudan şiddet denilen silahlı güç uygulanması, sıcak çatışma ve savaş gibi süreçlerin sona erdirilmesi ile sınırlı değildir. Çatışma çözümünün işi olayların akışını etkileyerek tırmanmayı durdurmak ve kutuplaşmayı pozitif etkileşime çevirmektir.

Her çatışmanın bir gelişme süreci söz konusudur ve buna göre çatışmalar ortaya çıkar, kızışır ve durularak dengelenir. Bu sürecin uzunluğu her çatışmada farklılık gösterebilir. Etnik, ideolojik ve kaynakların kontrolü konusundaki çatışmalar taraflar için daha yıkıcı olabilir. Yıkıcı çatışmaları önleme konusundaki başarısızlığın maliyeti giderek artmaktadır.⁹⁰ Ancak bu tip çatışmalarda bile yapıcı şekilde gerilim dindirilebilir. Çatışma çözümü kavramı şiddete eğilimli çatışmaları çözmeyi amaçlarken barışın tesisi yolunda anlaşmalar düzenleme, çatışan tarafları doğrudan etkileme ve hakemlik etme gibi roller üslenebilir. Çatışma kimi zaman sosyal manada ilerlemek ve bazı sorunları çözmek için gerekli olabilir. Ancak bu çatışma devletler arasında ve şiddeti de barındırıyorsa çok yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Çatışma çözümü diğerinin varlığını kabul edip oldukça yıkıcı ve zarar verici olan bu şiddeti düşürme işidir.⁹¹ Gelişmeye devam eden bu alanın en önemli isimlerinden Zartman'ın koşullarda olgunlaşma kavramı çalışmanın temel inceleme konularındandır.

2.1. Zartman, Uygun Zaman ve Katlanılmaz Maliyet Yaklaşımı

William Zartman çatışma çözümünde psikolojik faktörleri ele almaktadır. Bu yaklaşım inatçı ve uzun süreli çatışma içerisinde olan tarafların karşılıklı veya bir

---

⁹⁰ Louis Kriesberg, "The Evolution of Conflict Resolution", **The Sage Handbook of Conflict Resolution**, by Jacob Bercovitch (Editor), Victor Kremenyuk (Editor), I William Zartman (Editor), London, Sage, 2009, s.30.

⁹¹ Diez, Bode, Da Costa,A.g.e.,s.10.

arabulucu aracılığıyla çatışmayı sonlandırmak için istekli hale gelmelerini anlatır. Zartman'ın koşullarda olgunlaşma ve uygun zaman teorisi bu alandaki çekirdek yaklaşımdır.

Çatışma ve anlaşmazlıkta mevcut tarafların çözüm yolunda bir irade ortaya koymalarının başlıca nedenlerinden birisi uzlaşmazlığın sürdürülmesi durumunda katlanılamayacak ölçüde zarar göreceklarını düşünmeleridir. Bu kavram için taraflar adına katlanılmaz maliyet ya da katlanılmaz bedel ifadeleri de kullanılabilir.⁹² Bu yaklaşımda çatışmaya konu olan taraflar kendilerini çıkmaza girmiş ve kilitlenmiş bir şekilde hissederler. Her iki taraf da bu çatışmadan zaferle çıkamayacağına kanaat getirir ve bu durumu sürdürmenin kendileri açısından zarar verici olacağını öngörür. Bu çıkmaz taraflar için eğer o an herhangi bir adım atılmaz ve herhangi bir şey yapılmazsa zararın ve maliyetin tahammül edilemez bir şekilde artabileceği düşüncesini ifade eder. Kavram tarafların kendilerini zafer kazanamadıkları bir çatışmaya kilitlenmiş buldukları ve bu açmazın her iki taraf için de maliyetli olduğu noktalarda alternatif bir siyaset ya da çözüm aradıkları durumu ifade eder.

Zartman'ın yaklaşımı çatışmanın ilk dönemlerinde çözüm şansının fazla olduğu görüşlerinin yanında belirli bir süre sonra çıkmaza giren çatışmaların çözüm şansının daha fazla olduğuna odaklanır. Belirli bir zaman sonra çatışan taraflar artan ve kendilerine yük olan maliyeti sürdürmek istemezler. 1965 yılında Pakistan ile Hindistan arasındaki çatışma katlanılmaz maliyete örnek olarak anlatılabilir. Çatışma sonrasında tarafların elde ettikleri toprak miktarı oldukça küçük olarak nitelendirilirken askeri açıdan tam bir çıkmaz içine girmişlerdir. Birleşmiş Milletler'in ateşkes kararı sonrasında taraflar Sovyetler Birliği'nin arabuluculuğunda Taşkent'te biraraya gelerek çatışmayı sonlandırmışlar ve önceki statükoya geri dönmüşlerdir.⁹³ Pakistan'ın çatışmayı sonlandırma kararının arkasında ekonomik açıdan ülkesinin adeta tükenmiş hale gelmesi etkili olmuştur. Hindistan tarafında ise başbakana sunulan bir raporda cephede çok sayıda tank ve askeri gerecin kaybedilmesi nedeniyle askeri

---

⁹² William I. Zartman, "Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond", **International Conflict Resolution after the Cold War**, Ed.by. Paul C Stern and Daniel Druckman, Washington, D.C.: National Academy Press, Eylül 2000, s.228.

⁹³ Sumit Ganguly, "Stalemate in the Valley: India, Pakistan, and the Crisis in Kashmir", **Harvard International Review**, Vol. 18, No. 3, Yaz 1996, s.18.

olarak çatışmanın kazanılması imkanı kalmadığı ifade edilmiştir. Her iki taraf için de çatışmayı sürdürmek askeri açıdan tam bir yıkım ihtimalini doğurduğu için taraflar çatışma öncesi yerlerine geri dönerek çatışmayı sonlandırmışlardır. Hindistan-Pakistan çatışmasında ayrıca sonradan bir nükleer denge de söz konusu olmuştur. İki tarafın birbirine karşı nükleer silah kullanmaları halinde İkinci Dünya Savaşı'nda dahi görülmeyen ölçüde karşılıklı bir yıkımın oluşma ihtimali vardır.⁹⁴ Bu ihtimal iki ülke arasında karşılıklı bir caydırıcılık ortaya koyarken Kenneth Waltz'ın nükleer silahların kademeli şekilde yayılmasının barışı destekleyip uluslararası istikrarı güçlendireceği yaklaşımı ile uyumludur.⁹⁵ Topraklarının yüzde 45'i Hindistan, yüzde 35'i de Pakistan'ın kontrolünde bulunan Keşmir nükleer savaş riski barındıran ve iki ülke arasında çözümü zor olan en büyük sorundur. Pakistan-Hindistan anlaşmazlığına kimi uzmanlar ise istikrar/istikrarsızlık paradoksu içerisinde bakarlar ve bu dengenin kalıcılığını sorgulayabilirler. Buna göre iki ülke arasındaki stratejik istikrar nükleer düzeye gelecek geleneksel bir savaş ihtimalini azaltmaktadır, ancak geleneksel savaşın maliyetinin böylece azaltılması taraflar arasında askeri çatışma ihtimalini de artırmaktadır.⁹⁶

Çözümü zor ve uzun süren çatışmalarda herhangi bir tarafın galip gelememe hali her iki tarafa da zarar vermeye başladığında ve bu halin biteceğine dair öngörüler yoksa anlaşma akılcı görülebilir. Bu an olumlu bir sonucu garanti etmez ancak müzakereye giden bir kapı açar. Koşullarda olgunlaşma tarafların yalnızca bunu yapmaya hazır olduklarında, genellikle tek taraflı olarak tatmin edici bir sonuca ulaşma yolu kapalı olduğunda, tarafların kendilerini rahatsız ve maliyetli bir çıkmazda hissettikleri zaman yöneldikleri bir çözüm halidir. Taraflar olgunlaşma noktasında uzun süredir mevcut olan ancak o anda cazip olan önerilere kulak asmaya başlarlar.

Çatışma şiddetlenmeden ve iki tarafın kayıpları artmadan müzakere etmek mantıklı görünebilir. Ancak çoğu zaman çatışan tarafların bu ilk dönemlerde maliyete

---

⁹⁴ Daniel S. Geller, "Nuclear Weapons and the Indo-Pakistani Conflict: Global Implications of a Regional Power Cycle", **International Political Science Review / Revue internationale de science politique**, Vol. 24, No. 1,, Ocak, 2003, s.147.

⁹⁵ A.e.,s.139.

⁹⁶ S. Paul Kapur, "India and Pakistan's Unstable Peace: Why Nuclear South Asia Is Not like Cold War Europe", **International Security**, Vol. 30, No. 2, Sonbahar, 2005, s.128.

katlandıkları görülür. Müzakere etmek sonu gelmez maliyetli bir çatışmanın tek alternatifi olarak gereklilik olabilir. Ayak diremek pes etmemenin bir yolu olabilir ama direnme bu tutumun maliyetine değmelidir.⁹⁷ Katlanılmaz maliyet düşüncesinin her iki taraf için de benimseniyor olması müzakerelerin başlaması adına hızlandırıcı faktör olabilir. Her iki tarafın da bu noktada bir fayda maliyet analizi yaparak çatışmaya yaklaşması ve ortak algıyı paylaşması önemlidir. Taraflardan sadece birinin katlanılmaz maliyet düşüncesine sahip olması yeterli olmayabilir.

2.2. Müzakereler ve Üçüncü Tarafın Etkisi

Çatışma çözümünde müzakere temel bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Herhangi bir çatışmada akla ilk gelen yöntem müzakeredir. Müzakere sorunu tek taraflı şekilde çözmekten daha az risklidir. İdeali tarafların çatışmayı kendi aralarında müzakere ile çözmesidir. Ancak kimi zaman üçüncü bir taraf ya da arabulucular devreye girebilir. Çözümü zor olan çatışmalarda tarafların müzakereye karar vermesi belirli aşamaların ardından gerçekleşmektedir. Taraflar barışa yatkın olsalar ve barışa niyetlenseler de karşılıklı olarak masaya oturmadan önce geçilmesi gereken bazı yollar bulunur. Bu nedenle asıl müzakereye geçilmeden önce tarafları, liderleri, kamuoyunu sürece hazırlayacak, teknik düzenlemelerin yaşandığı ve ilkelerin belirlendiği görüşmelere geçiş dönemi yaşanır. Ön müzakere olarak adlandırılan bu dönemde müzakere sürecinin karakteri belirlenirken barışın da ilk adımı atılmış olur.

Birçok durumda ön müzakerenin ilk adımı ise tarafların katlanılmaz maliyet düşüncesi ile masaya oturmaya karar verdikleri o andır. Çatışmada karşılıklı zarar yaratan galibiyetle bitirememe hali kalıcı bir durum değildir. Bahsedilen süreçte zamanlama önemli bir rol oynarken tarafların aynı anda aynı isteklilik ve ortak dereceye sahip maliyet pişmanlığı ile barışa karar vermeleri neredeyse imkansızdır. Bu noktada bir arabulucu ya da üçüncü taraf çatışan kesimleri ikna yoluna gidebilir. Çatışan taraflar arasındaki sorunların çözülme yollarını inceleyen bu alanda kimi zaman üçüncü taraflar uzlaştırıcı ve arabulucu olarak devreye girebilir. Dean G. Pruitt arabuluculuğu çatışma çözümü alanının temel noktalarından biri olarak görmektedir.

---

⁹⁷ Jonathan Powell, **Teröristlerle Konuşmak**, İstanbul, Aykırı Araştırma, Mart 2015, s.62.

2.3. Çatışma Çözümünde Arabulucunun İşlevi

Çatışma çözümü tarafları bir araya getirme, taraflara sorunu çözmeleri için yardımcı olma, güveni inşa ederek işbirliği ortamını sağlama ve iletişimi sağlayarak sorunlu tarafların birbirini anlamalarını analiz eder.⁹⁸ Bu noktada yeni iletişim kanalları ile taraflar arasındaki yanlış anlaşılmanın giderilmesi ve bazı önyargıların kırılması hedeflenebilir. Arabulucu ya da üçüncü taraf her iki cepheyi de iyi dinlemeli ve anlamalıdır. Çatışan taraflar arasındaki psikolojik bariyerlerin kırılması müzakere sürecinde geçmeden önce çözülmesi gereken hususlar arasındadır. Arabulucular ya da üçüncü taraflar bilgi sağlama, duygusal gerilimleri yumuşatma, müzakere edenler için yeni seçenekler üretme, müzakere prosedürlerini geliştirme, anlaşma ile oluşacak kayıpları telafi edecek seçenekler sunma, denklığı sağlama ve anlaşma sonrası destek verme gibi roller üslenebilir.⁹⁹ Arabulucular anlaşmazlığa ilişkin temel faktörleri çok iyi bilmelidir. Müzakere sürecine ilişkin güven yaratmalı ve istek uyandırmalıdır. Çoğu zaman taraflara herhangi bir anlaşmayı dayatma durumları olmasa da arabulucular süreci yönetip izleyebilirler.

Üçüncü taraflar ayrıca çatışan taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştırabilir, alternatif iletişim kanalları açabilir, ortak çıkarılara ikna edebilir, formüller ortaya atabilir, son tarihler belirleyebilir, güç kullanabilir, yapıcı rol oynayabilir ve böylece ön müzakereye geçişi sağlayarak süreci başlatabilir.¹⁰⁰ Her iki tarafın da kabul ettiği bir üçüncü taraf etkili bir hakem olabilir. Bu hakem oyunun kurallara göre oynanmasını sağlamaktan öte süreci yürütebilir, gündemi belirleyebilir, toplantıları düzenleyebilir, uzlaşma önerileri belirleyerek taraflar arasındaki temel ve psikolojik engelleri ortadan kaldırabilir.¹⁰¹ Tarafları müzakere sürecine dahil olmaları için cesaretlendirebilir.

---

⁹⁸ Mohammed Abu Nimer, Dialogue, **Conflict Resolution and Change**, New York, State University of New York Press, 1999, s.16.

⁹⁹ Louis Kriesberg, "Formal and Quasi-Mediators in International Disputes: An Exploratory Analysis", **Journal of Peace Research**, Vol 28, Issue 1, 1991, s.22

¹⁰⁰ Bora Bayraktar, **Oslo Barış Süreci**, İstanbul, Küre Yayınları, Haziran 2013, s.71-76.

¹⁰¹ Powell, a.g.e., s.182.

2.4. Arabulucunun Nitelikleri

Üçüncü taraf yahut arabulucu bir güven köprüsü, güven mekanizmasıdır. Müzakere süreçlerinde kimi zaman taraflar boş yere karşılaşmak istemezler. Hatta kimi zaman çatışan taraflar güven eksikliği nedeniyle müzakere masasına dahi oturmazlar. Taraflar birbirine güvenmeseler dahi arabulucuya güvenmeleri çatışma çözümünde barışa geçiş anında belirleyici olabilir. Arabulucunun bu noktada taraflara eşit mesafede olup tarafsız ve eşit şekilde muamele yapması önemlidir. Taraflı bir arabuluculuk müzakere sürecine olan inancı zayıflatarak görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilir.

Uluslararası çatışmalarda arabulucular devlet başkanları, eski diplomatlar, BM genel sekreterleri gibi yüksek saygınlığa sahip kişiler olabilir. Prestijli arabulucular tarafların müzakere sürecine dahil olmalarını kolaylaştırabilir. Arabulucunun geçmişte bu konuda sergilediği başarılar çatışan tarafların gözünde onun itibarını artırır. Arabulucunun güçlü olması tarafların müzakere sürecine olan inancını kuvvetlendirebilir. Arabulucu rolündeki tarafları anlaşmaya zorlamak için kimi zaman üstü kapalı tehditler savurabilir. Örneğin ABD arabulucu rolünde Vance Owen barış planı konusunda Bosna Savaşı döneminde Sırp'ları tehdit etmiştir.¹⁰² Adeta ABD'nin askeri gücünün hayaleti bu anlaşma döneminde sahada görülmüştür. Planın başarısı ve uygulanması ABD'nin askeri kapasitesinin sayesinde gerçekleşmiştir.¹⁰³ Ancak arabuluculuk rolündeki üçüncü tarafın çatışma içerisindeki kesimlere baskı uygulamasının olumsuz etkilerinin olacağını savunan görüşler de bulunmaktadır. Buna göre arabulucu şayet tehdit ve zorlama stratejisini kullanırsa müzakereye girecek tarafların güvenini kaybedebilir.¹⁰⁴

2.5. Pruitt'in Çatışma Çözümü Yorumu ve Hazır Olma Durumu

Zartman'ın koşullarda olgunlaşma teorisini bir adım öteye taşıdığı iddia edilen Pruitt'in yaklaşımı hazır olma şeklinde tanımlanabilir. Pruitt'e göre Zartman'ın

¹⁰² Tom Molburn, "What Can We Learn from Comparing Mediation Across Levels", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 3: No. 1, Article 2., 1996, s.5.

¹⁰³ Tobias K. Vogel, "'Preponderant power' NATO and the new Balkans", **International Journal**, vol. 55, 1: pp. 15-34, Mart 2000, s.21.

¹⁰⁴ Peter Wallensteen and Isak Svensson, "Talking Peace: International Mediation in Armed Conflicts", **Journal of Peace Research**, Vol. 51, No. 2, Anniversary Special Issue, Mart 2014, s.319.

koşullarda olgunlaşma yaklaşımı bir müzakerenin başlaması için gereklidir ancak tek başına yeterli değildir. Buna göre Zartman'ın teorisi çatışma çözümünde müzakere öncesi aşamayı değerlendirmekte sınırlı kalabilir.¹⁰⁵ Pruitt hangi faktörlerin tarafları müzakere masasına oturmaya ikna etmekte etkili olduğunu inceler. Ayrıca katlanılmaz maliyetin ötesinde başka faktörlerin varlığına işaret eder. Aynı zamanda çatışan tarafların hangi nokta ve şartlar altında taviz vermeye ve barış anlaşmasına gitme konusunda karar verdiklerini inceler. Pruitt müzakerelerin sonuca nasıl varılacağını da değerlendirir. Farklı nedensel faktörler ile çevresel koşullar ve tarafların psikolojik durumları da müzakereye başlama noktasında etkilidir. Tarafların psikolojisine odaklanan Pruitt'in yaklaşımı algılar ve güdülere odaklanır. Aynı zamanda geçmişte yaşananlara dair tarafların psikolojik durumlarını inceler. Pruitt'in öne çıkardığı psikolojik kavramlar umut ve motivasyondur.

Çatışma çözümüne konu olan tarafların öncelikle motive hale gelmesi gerekmektedir. Motivasyon öncelik arz ederken umut ise müzakere sürecine geçildikten sonra çok daha önem kazanır. Çatışmayı bitirme motivasyonu üç şekilde ortaya çıkabilir. İlk olarak çatışma kazanılmıyor ya da kaybedilmiyor algısı oluşur. Bu durumda taraflar farklı taktiklere başvurabilirler. Bu algı ilk oluştuğunda çatışmayı daha da kızıştırma, müttefik bulma ve karşı tarafın muhaliflerini destekleme taktiklerine başvurulabilir. Ancak bu taktikler başarısızlığa uğradığında çatışmayı bitirme motivasyonu muhtemelen oluşur.

Motivasyon faktörlerinden ilki tarafların çatışmayı kazanamadığı bilincine sahip olmasıdır hatta çatışmayı kaybettiğini düşünen taraf müzakere için daha büyük bir motivasyona sahip olabilir.¹⁰⁶ Çatışmayı kazanma adına yaşanan net başarısızlık çatışmayı durdurmada daha güçlü bir motivasyonu ifade eder. Çatışmanın maliyetinde daha büyük bir oran onu durdurmak için daha büyük bir motivasyona neden olur. Çatışmayı sürdürmede karşılaşılan daha güçlü bir risk algısı onu durdurmak için ortaya çıkan daha sağlam bir motivasyonu ifade eder.

---

¹⁰⁵ Amira Schiff, "On Success in Peace Processes: Readiness Theory and the Aceh Peace Process," **Peace and Conflict Studies**, Vol. 20: No. 1, Article 2.,2013, s.29.

¹⁰⁶ A.e.,s.30.

Çatışmanın maliyetinin fark edilmesi çatışmayı durdurma adına motive eden faktörlerdendir. Anlaşmazlığı sürdürme riskinin fark edilmesi de yine barışa dair isteğin ortaya çıkması için inancı sağlayabilir. Bu taraflar için bir gerginlik döngüsünün içinde olma riski, kaynakların tükenme riskini ifade eder. Tarafların çatışma sürecini katlanılmaz maliyet olarak nitelendirmesi ile bu gerilimi sürdürmek istememesi önemlidir. En önemli motivasyon unsurlarından olan katlanılmaz maliyet askeri, siyasi, insani ya da ekonomik açıdan ortaya çıkabilir ve sürdürülmesi ile sonuç alınamayacağı yaklaşımı ortaya çıkmalıdır. Maliyet vergilerin artırılması ve hazine harcamalarının artırılması gibi ekonomik bedellerin yanında çatışmada hayatını kaybedenlerin sayısının artması, kamuoyu ve muhalefetin baskısı gibi siyasi bedeller de olabilir. Güçlü tarafın katlanılmaz maliyet noktasına gelmesi ve böyle bir tutum benimsemesi için tırmandırma, müttefiklerden gelecek destek ve karşı tarafı içeriden bölme yöntemleri ile tek taraflı bir çözümü dayatabileceğine olan inancı yitirmesi gerekir.¹⁰⁷

Pruit her iki tarafta aynı zamanda yaşanan katlanılmaz maliyet düşüncesi yerine çatışan kesimleri ayrı ayrı değerlendirmeyi seçer. Pruit yine Zartman'ın katlanılmaz maliyet yaklaşımının ötesinde koşulların olgunlaşması için gerekenleri de inceler. Buna göre hazır olma yaklaşımı her iki taraf için de koşulların olgunlaşması halinde mümkün olabilir. Çatışmacı taraflar arasındaki müzakere süreci de iki taraf için de az çok aynı oranda koşulların olgunlaşmasıyla başlar.¹⁰⁸ Hazır olma anı, psikolojik olarak tarafların müzakereye katılma cesareti konusunda gönüllü olması, çatışmayı bitirebilecekleri konusunda inanca ve müzakere sonucunda başarıya ulaşacakları konusunda iyimserliğe sahip olmalarını içerir.

Şiddeti yoğun olan sorun ve anlaşmazlıklarda müzakere ve çatışma çözümüne geçmek için tarafların önünde bazı engeller olur. Taraflar arasındaki yaygın eğilim bu durumlarda şiddeti ve çatışmayı sürdürmek şeklinde gelişir. Çatışmadan vazgeçmek için gereken pozitif mesajlar yerine şiddet ile ortaya çıkan negatif durumlar çözüme mani olabilir. Bu noktada müzakereye geçmek ya da iletişimi sağlamak taraflar

---

¹⁰⁷ Dean G.Pruit, **Whither Ripeness Theory**, Virginia, George Mason University, Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper No:25, 2005, s.7.

¹⁰⁸ A.e.,s.6.

arasında imkansız ve kamuoyuna anlatılması zor olarak değerlendirilir. Çatışmanın şiddetiyle oluşan öfke, öç alma duygusu ve adaletsizlik algısı koşulların olgunlaşması için gereken o anı sağlamaya engel olabilir. Ancak bu engeller kimi noktalarda aşılabılır.

2.6. Müzakere İçin Motivasyonu Etkileyen Unsurlar

Çatışma sürecinde tarafları müzakereye götürecektir olan şok teorisi, yeni lider ve üçüncü tarafın müdahalesi gibi unsurlar ile barışa mani olan durumlar çözülebilir. Taraflar arasında şok edici çarpıcı bir olay gerçekleştiğinde müzakereye uzak olan kesimler fikrini değiştirebilir. Örneğin Endonezya Hükümeti ile Özgür Açe Hareketi'ni barışa götüren süreç bölgede yaşanan tsunami felaketi ile hızlandı. Aralık 2004'te yaşanan Tsunami felaketi Açe bölgesini yerle bir edince çatışma süreci farklı bir yola girdi. Endonezya Hükümeti zaten Açe sorununun askeri yöntemler ile çözülemeyeceğinin farkına varmıştı. Sorunu askeri yöntemler ile çözmenin maliyeti ve riski artıyordu. Yaklaşık otuz yıllık askeri mücadeleye rağmen Özgür Açe Hareketi ortadan kaldırılamadı. Tsunami sonrası müzakerelere başlanması konusunda artan uluslararası baskı ile birlikte Endonezya Hükümeti de ülkenin imajı açısından müzakerelere başlama kararı aldı. Aynı şekilde Özgür Açe Hareketi de yaklaşık 200 bin kişinin hayatını kaybettiği tsunami sonrası askeri, sosyal ve ekonomik açıdan zor duruma düştü. Bölgenin yeniden yapılandırılması ve yardımın sağlıklı bir şekilde ulaştırılması konusunda uluslararası baskı varken askeri mücadele yerine müzakereyi tercih etmek durumunda kaldı. Tsunaminin ardından ilan ettiği tek taraflı ateşkes ile yardım çabalarına destek oldu.¹⁰⁹

Bu yüksek maliyetli negatif çarpıcı gelişme olabileceği gibi şok teorisine göre pozitif beklenmeyen bir gelişme ve jest de olabilir. Yaşanan şok sonrası taraflar bir yeniden değerlendirme süreci sonrasında çatışmayı sürdürmek yerine durdurmanın yollarını aramaya başlayabilir. Yeni lider yaklaşımı ise genellikle başarısız olmuş politikalarından vazgeçme anlamında kullanılır. Göreve gelen yeni liderler yeni bir sayfa açabilirler ve geçmiş başarısızlıkların sorumluluğunu taşımazlar. Taraflar arasında bir balayı döneminin yaşanması ihtimalini ortaya çıkaran yeni lider daha esnek, yumuşak

---

¹⁰⁹ Schiff A.g.e.,s.39.

ve risk almayı seven genç olabilir. Tartışmalı konular ya da daha önce kabul edilmesi mümkün olmayan anlaşmalar güvenilir bir lider tarafından kamuoyuna anlatılabilir ve destek bulabilir. Elbette bu iyimser yaklaşımın tersi de geçerli olabilir. Yürüyen bir müzakere sürecini yeni seçilen lider tamamen ortadan kaldırabilir. Taraflardan birinde iktidara gelen yeni lider müzakere sürecinde önceki yönetime nazaran çok daha tutucu davranabilir önceki liderin verdiği tavizlerden vazgeçebilir. Bu da elbette müzakere sürecini sekteye uğratarak başarısızlığa sürükleyebilir.

Çatışmayı bitirme motivasyonu her iki tarafın anlaşmazlığı bitirme konusunda bir güdüye sahip olmasını ifade eder. Bu kimi zaman üçüncü bir tarafın baskısı ile ortaya çıkabilir. Çatışma sürecinden çıkmak adına engelleri aşmak için üçüncü taraf müdahalesi gerekebilir. Üçüncü taraf baskısı Pruitt'in tarafları müzakereye götüren motivasyon yaklaşımının faktörleri arasında bulunmaktadır. Üçüncü taraf bir arabulucu, müttefikler ya da uluslararası örgütler gibi güç dengeleyicileri olabilir. Arabulucuların güç asimetrisini dengelemek konusunda büyük rolleri söz konusu olabilir.¹¹⁰ Üçüncü bir göz liderlere müzakere için koşulların olgunlaştığını anlatabilir. Üçüncü taraf çatışan kesimleri cesaretlendirebilir, verilecek ortak tavizler konusunda öneriler sunabilir, aradaki iletişimi sağlayabilir, toplantılar organize edebilir ve çözüm için bazı müzakere ile anlaşma formülleri üretebilir.¹¹¹ Üçüncü taraflar İrlanda Kurtuluş Ordusu (IRA) ile İngiliz Hükümeti arasında karşılıklı güveni sağlamak için uzlaştırıcı açıklama düzenleme yoluna gitmişlerdir. Yine Oslo müzakereleri döneminde Filistin ile İsrail arasındaki müzakerelerin sağlıklı şekilde ilerleyebilmesi için gizli toplantılar organize etmişlerdir. Ancak güçlü bir üçüncü taraf çatışan kesimlere etkili baskı da uygulayabilir. Özellikle çatışan taraflar arasında asimetrik güç ilişkisi bulunduğu üçüncü taraf belirli taktikler ile zayıf tarafın iyimserliğini artırabilir. Örneğin iki taraf arasında varılan anlaşmaya uyulup uyulmadığını gözlemek amacıyla kurulan gözlem ekipleri zayıf tarafın çıkarlarını korumak ve güçlü tarafı dengelemek adına kullanılabilir.

---

¹¹⁰ Molburn, A.g.e.,s.3.

¹¹¹ Pruitt, A.g.e.,s.4-5.

2.7. Barış İçin Umut ve İyimserliğin Oluşturulması İhtiyacı

Herhangi bir müzakere sürecinde her iki taraf için de psikoloji oldukça önemlidir. Çatışma çözümü yaklaşımında ise önemli olan barış için bir umut olmasıdır. Bu barış umudunu çatışan her iki tarafın da taşıması potansiyeli artırır. Ancak daha önemli olan güçlü olanın barışı istemesi ve barış sağlanabileceği konusunda umudunun olmasıdır. Bu barış isteği belirli bir süreç sonrasında ortaya çıkar.

Müzakereye başlama motivasyonu ve çatışmayı sona erdirme düşüncesi iyimserlik ve umutla çok yakından ilişkilidir. İyimserlik Pruitt'in dikkat çektiği en temel unsurlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. İyimserlik çatışmada tarafların ortak kabul edilebilir bir anlaşmaya varılabileceği inancına sahip olmalarıdır. İyimserlik karşı tarafın da çatışmayı çözüme adına istekli olduğu fikrine sahip olmayı gerektirir. Ancak bu iyimserlik ile girişilen müzakere sürecinde söz konusu taraf tavizler vermeyi kabul edebilir ve barışa ulaşılabilir. İyimserliğin kalıcı olabilmesi için tarafların müzakere sürecinden her iki tarafın da tatmin olabileceği bir sonucun çıkacağına inanmaları gerekir. Her iki tarafın da bu umuda ve iyimserliğe sahip olması müzakerelerin başlamasını sağlayabilir. Elbette aynı derecede iyimserliği yakalamak zordur ve müzakere sürecinde taraflardaki bu iyimserlik azalabilir ve artabilir. Çatışan taraflar her zaman müzakereye iyi niyetli bir şekilde yaklaşmayabilir. Belirli dönemlerde zaman kazanmak ya da üzerindeki uluslararası baskıyı azaltmak amacıyla görünürde de olsa müzakereye dahil olabilirler. Bu nedenle müzakere sürecinde başarıya ulaşılabilmesi için iyimserliğin korunması hatta artması bir ihtiyaçtır. İyimserlik tarafların isteklerinin bir kısmından vazgeçmesi, karşılıklı güven ve tünelin ucunda ışık görmek olarak da ifade edilebilen nihai anlaşmaya varılabileceğine olan inançtır.¹¹²

Müzakere süreçlerine ilişkin umut kimi zaman beklenmedik olaylar ve gelişmeler sonucunda da ortaya çıkabilir. Endonezya'da tsunami sonrasındaki motivasyon ile birlikte yönetimin müzakere umudu da artmıştır. Bu umut uluslararası toplumun esneklik göstermesi için Özgür Açe Hareketine baskı uygulamasını beklemesidir. Buna karşı Özgür Açe Hareketi Endonezya yönetimine herhangi bir

---

¹¹² Schiff A.g.e.,s.30.

anlaşmaya varma ve vereceği olası tavizler konusunda tam olarak güvenmiyordu. Yani taraflar arasında müzakere öncesinde umut oranı farklılaşıyordu. Taraflar ancak umuda sahip olduklarında karşı taraf ile anlaşmak için taviz vermeye yanaşırlar. Çatışan tarafların taleplerinin ılımlı hale getirilmesi ile umut artırılabilir. Umudun ve iyimserliğin artırılmasında bu talepleri ılımlı hale sokabilecek bir arabulucu ve üçüncü tarafın varlığı da unutulmamalıdır. Uzun süreli çatışmalarda iyimserliğin artırılması için arabulucu taraflara taleplerinin karşılanacağı izlenimini oluşturabilir. Endonezya’da da çok güçlü ve etkili bir arabulucu olan eski Finlandiya Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari'nin çabaları öne çıktı. Ahtisaari'nin çabaları ile Endonezya’da yedi ay gibi kısa sürede müzakereler tamamlandı.¹¹³ Arabulucu olarak tarafların taleplerini ılımlı hale getiren Ahtisaari taktikleri sayesinde müzakere sürecinde her iki tarafın umudunun güçlenmesini sağladı. Müzakere sürecinde herhangi bir tarafın erken zafer ilan etmemesi için “her konuda anlaşılmadan hiçbir konuda anlaşılmamıştır” ilkesi ile taraflar taleplerini yumuşattı. Açe’de müzakere etmemenin bedeli daha çok kan dökülmesi ve yeniden çatışma ile savaşa dönmektir. Ancak arabulucunun çabaları ile taraflar aralarındaki güvensizliği aşarak müzakere sürecine dahil olup gerekli tavizler ile anlaşmaya gitti.

Hazır olma yaklaşımında tarafların müzakereye başlama gerekçeleri ve iradeleri farklı nedenlerden ortaya çıkabilir. Yani her iki taraf da illaki katlanılmaz maliyet nedeniyle müzakereye hazır hale gelmek zorunda değildir. Farklı nedenlerden taraflar müzakereye hazır hale gelebilirler. Taraflardan birinde çatışmayı kazanamama düşüncesi ortaya çıkarken diğer tarafta katlanılmaz maliyet fikri ya da üçüncü taraf baskısı ile müzakere düşüncesi öne çıkabilir. Uygun zaman taraflardan biri “çatışmayı sürdürmenin riski” yüzünden müzakereye eğilimliyken diğer taraf sınırlı şekilde hedeflerine ulaşabileceğine inanıyorsa ortaya çıkabilir. Zartman’ın her iki taraf için de katlanılmaz maliyet yaklaşımı yine her zaman müzakereler için uygun zaman teorisini açıklamaya yetmeyebilir.

---

¹¹³ Schiff A.g.e.,s.41.

2.8.Pruit'in Hazır Olma Kavramının Ötesi

Zartman müzakereler için uygun zamanın güçlü olanın gerilemeye başladığı zayıf olanın ise güçlenmeye başladığı noktada oluştuğunu da iddia etmektedir.¹¹⁴ Pruitt'e göre bu yaklaşım ortak bir katlanılmaz maliyet düşüncesi ile uyumsuz. Koşullarda olgunlaşma teorisi tarafların müzakereye başlaması için gerekli koşulları anlatırken başlayan müzakerenin devam edebilmesi adına da uygulanabilir. Başlamış bir müzakerede ödün verme konusunda da hazır olma ya da uygun zaman kollanıp aranabilir. Tarafların hazır olması ve koşullarda uygunluğun sağlanması ve uygun zamanın yakalanması sonucu çatışan kesimler müzakereye daha fazla emek sarfedebilir, kaynak ayırabilir ve barış için daha fazla riske girebilir. İki tarafın da hazır olması demek anlaşma ihtimalinin artması anlamına gelir. Taraflar çatışmayı bitirme konusunda istekli olsa dahi simetrik güç ilişkisinde taviz konusunda ilk adımı karşı taraftan bekleyebilir. Zira ödün vermek konusunda öncü davranan taraf psikolojik açıdan karşı tarafa daha zayıf görünebilir. Bu noktada karşı tarafın devam eden çatışmaya karşı direnci ve maliyeti sürdürebilme kapasitesi konusunda bilgi sahibi olmak önemlidir. Daha hazır olan müzakere sürecinde daha çok ödün vermeye yanaşabilir. Yani çatışma çözümünde taraflardan biri daha istekli haldeyse daha çok taviz vermiş ve nihai anlaşmada kendi hedeflerini tam olarak yakalayamamış olabilir.¹¹⁵

Anlaşmak için müzakere sürecinde iyimserliğin elde edilmesi zorunludur. Açe'de taraflar müzakere aşamasına geçerken umudun güçlü olmadığı ancak müzakere aşamasında bu iyimserliğin arttığı görülmüştür. Benzer şekilde Ekim 2007'de İsrail Başbakanı Olmert ile Filistin Yönetimi lideri Abbas arasında Annapolis'teki Orta Doğu Barış Konferansı ile İsrail ve Filistinliler arasında iki devletli çözüm için bir süreç başlatıldı. Şubat 2004'te de Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafları arasında sorunun çözmek için müzakere süreci yürütüldü. Ancak her iki

---

¹¹⁴ I. William Zartman, **Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa**, 2nd ed., New York, Oxford University Pres, s.236.

¹¹⁵ Pruitt,A.g.e.,s.13.

sorunda da taraflar Açe'nin aksine müzakere sürecinde umudu meydana getirmekte başarısız olunca müzakereler de başarıya ulaşamadı.¹¹⁶

Çatışan tarafların müzakere masasına gelip sorunu çözmeleri için iyimserlik ve motivasyon gerekmektedir. Ancak Pruitt'in yaklaşımına getirilebilecek eleştirilerden biri bu psikolojik unsurların nasıl ölçüleceğidir. Somut manada motivasyonun artması ya da iyimserliğin azalması görecelidir, ölçülerek ifade edilmesi zordur. Bu iyimserlik kamuoyu yoklamaları ve anketler aracılığıyla ölçülebilir. Kamuoyunda olan iyimserliğin siyasette ve liderlikte ölçülmesi ve değerlendirilmesi ise farklılaşabilir. Lider her ne kadar toplumunu yönlendirse de kimi zaman liderde olan iyimserlik toplumda olmayabilir. Ya da çoğu zaman gizli müzakerelerin içeriğinden haberi olmayan kamuoyunun beklentisi yüksek ve iyimserliği güçlüyken lider ve müzakereyi yürütenlerin iyimserliği zayıf kalabilir. İyimserlik düşüncesinin hem ülkeyi yönetim siyasetçilerde hem de toplumda birarada olması çözümü kolaylaştırabilir. Ölçülmesi konusunda sıkıntılar olsa da kimi zaman müzakere başlarken yüksek motivasyon ve düşük iyimserlik olabilir. Örneğin Dağlık-Karabağ meselesinde halkın soruna yaklaşımı liderlikten çok daha şahindi. Ter Petrosyan anlaşma sağlamak için müzakere etmek isteyince halkın tepkisi sonrası istifa ederek Ermenistan Cumhurbaşkanlığı görevini daha muhafazakar politikaları savunan Robert Koçaryan'a devretmek durumunda kaldı.¹¹⁷

Anlaşmaya varıldıktan sonra tarafları müzakereye hazır hale getiren koşulların sürüyor olması da önemlidir. Tarafları motive eden unsurların müzakere sonrası oluşturulan anlaşmanın ardından devam etmesi çatışan kesimlerin uzlaşmaya uyumunu artırabilir. Anlaşan taraflar bunun bozulması halinde eski olumsuz tabloya yeniden döneleceğine kanaat getiriyorsa anlaşmaya uymayı tercih edebilirler. Örneğin anlaşmanın bozulması halinde taraflar arasında yeniden katlanılmaz maliyet noktasına gidiliyorsa anlaşma devam edebilir. Ancak çoğu zaman müzakere eden taraflar olası bir anlaşmazlık halinde alternatif olarak bekleyen kendi seçeneklerini oluştururlar. İngilizce "best alternative to negotiated agreement" kelimelerinin kısaltması "batna"

---

¹¹⁶ Schiff A.g.e.,s.50.

¹¹⁷ Moorad Mooradian and Daniel Druckman, "Hurting Stalemate or Mediation? The Conflict over Nagorno-Karabakh, 1990-95", **Journal of Peace Research**, Vol. 36, No. 6, Kasım 1999, s.726.

olarak ifade edilen yaklaşımın birçok çatışma örneğinde görmek mümkündür.¹¹⁸ Örneğin Kıbrıs meselesinde adadaki Kıbrıslı Türkler 1974 öncesi döneme dönüleceği endişesi ile güneydeki Rumlar ile birleşme konusunda endişe ederler. Kuzey Kıbrıslı Türkler özellikle 1963-1974 yılları arasında yaşanan kötü tecrübelerin de etkisi ile birleşme halinde baskı altında kalan bir azınlık durumuna düşmekten kaygı duymaktadırlar. Güney Kıbrıslı Rumlar ise herhangi bir federal devletin adadan Türk askerlerinin ayrılmasını sağlayacak kadar güçlü olmayacağından endişe etmektedir. Bu durumda her iki toplum da mevcut statükoyu korumayı yani bir yandan da kendi “batna”larını seçebilirler. Soğuk savaş kültüründeki gibi kendi konumlarını sağlamlaştırıp güçlendirme yoluna gidebilirler.¹¹⁹ Kıbrıslı Türkler 1974 sonrası oluşan sınırları koruyup kendi kaderini tayin ile devletlerini kabul ettirmek isterken Kıbrıslı Rumlar ise Avrupa Birliği’ni kullanarak adanın tümünde hak iddia edip Türk askerinin varlığına karşı çıkmaktadır. Kıbrıs müzakerelerinde çözümün önündeki en önemli engellerden biri tarafların müzakere ve anlaşmayı sıfır toplamlı bir oyun biri algılamasıdır. İki toplumun da ortak çıkarına olacak kaynakların paylaşımı yerine tek taraflı adımlar atılmaktadır. Kıbrıs açıklarındaki olası petrol ve doğalgaz kaynakları ortak fayda ile paylaşılmak yerine bir çatışma unsuru ve sıfır toplamlı oyunun bir alanı gibi görülmektedir. Ada için bu ortak fayda unsuru Kıbrıslı Rumların bir anlaşma olmadan tek taraflı eylemleri ile gerilim meselesi haline gelmektedir. Benzer bir durum Gazze açıklarındaki doğalgaz kaynakları ve İsrail’in bu kaynaklar konusundaki hak iddiası ve eylemleri için de düşünülebilir.

Pruit’in hazır olma yaklaşımı sadece taraflar için değil üçüncü taraf müdahalesini anlamak ve açıklamak için de kullanılabilir. Üçüncü tarafın da çatışan taraflar arasındaki müzakereyi başlatma noktasında motive olması gerekebilir.¹²⁰ Tıpkı iki tarafın müzakerelere hazır olması durumunu sağlayan sonuca ilişkin umut ve iyimserlik üçüncü tarafın müdahalesi noktasında da öne çıkar. Üçüncü taraf arabulucu olmadan önce müzakerenin başarısına inanırsa ve bir umudu olursa harekete geçer. Üçüncü tarafların da katlanılmaz maliyete uğraması söz konusu olabilir. Çatışan

---

¹¹⁸ William Zartman, “Conflict and Order: Justice in Negotiation”, **International Political Science Review** / Revue internationale de science politique, Vol. 18, No. 2, Nisan 1997, s.123

¹¹⁹ Michael, A.g.e., s.553.

¹²⁰ Pruit, A.g.e., s.14.

taraplardan birini askeri ya da ekonomik açıdan destekleyen üçüncü taraf bunu daha fazla sürdürmek istemiyorsa sorunun çözümü için arabuluculuğa soyunabilir.

Çatışan tarafların koşulların hazır olması ile müzakereye başlayıp barışı sağlamasına odaklanan teoriler çatışma yönetimine de konu olabilir. Çatışan tarafların bir ateşkes ile anlaşmaya doğru müzakereye geçmesi de yine hazır olma yaklaşımı ile değerlendirilebilir. Çatışmanın ateşkes ile kesilmesi sonrasında taraflar müzakerelere hazır hale gelebilirler. Dağlık Karabağ meselesinde ise Azerbaycan ile Ermenistan ateşkes anlaşmasına varmalarına karşın bir müzakere ile barış anlaşmasına imza atmamışlardır. Bu sorunda katlanılmaz maliyet oluşurken ancak müzakerelerin sonucuna ilişkin taraflarda bir iyimserlik ya da umut oluşmamıştır. Katlanılmaz maliyet ile taraflar sorunlarını askeri yöntemler ile çözmekten kaçınırken barışçıl yolları denemeye başlarlar. Dağlık Karabağ sorunda da 1994 yılının başları itibariyle durum katlanılmaz maliyet olarak tanımlanabilir hale gelmiştir.¹²¹ Katlanılmaz maliyetten taraflar kaçarken aynı zamanda tarafları barışa çekip götürecek bir umudun varlığı gereklidir. Bu noktada arabulucunun tarafları çatışmak yerine daha az maliyetle barışçıl bir şekilde hedefine ulaşacağı konusunda ikna etmesi gerekmektedir. Ancak Dağlık-Karabağ meselesinde altı arabuluculuk girişiminin tamamı taraflara bir gelecek vizyonu ve umut sağlayamadığı için başarısız olmuştur. Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan 1994'te arabuluculuk sürecine ilişkin inancını yitirdiğini söylerken Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev de 1995'te arabuluculuk sürecinin çok yavaş ilerlediğinden şikayet etmiştir.¹²² Azerbaycan Dağlık-Karabağ meselesinde Türkiye harici üçüncü taraflardan gereken desteği de bulamamıştır. İran dahi Müslüman nüfusa sahip olmasına karşın kendi içerisindeki Azeri nüfustan dolayı bu meselede Ermenistan'ı destekleyen bir yaklaşım içerisine girmiştir.¹²³

Çatışma yönetiminde ateşkesin ihlal edilmesi ve bozulması halinde çatışma çözümüne geçiş giderilmiş sayılmaz. Çatışma yönetimi asıl anlaşmazlık unsurlarının

---

¹²¹ Mooradian and Druckman,A.g.e.,s.713.

¹²² Mooradian and Druckman,A.g.e.,s.723.

¹²³ Svante E. Cornell, "Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance", **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, No. 1, Ocak 1998, s.59.

müzakere edilmesine doğru bir hazırlık dönemi olarak da adlandırılabilir. Bu dönem iyi değerlendirilirse taraflar hazır olur ve uygun zaman ile koşullarda olgunlaşma sağlanırsa çatışma çözümüne geçilir. Ateşkes süreci iyi değerlendirilemezse ya da ihlal edilirse koşullarda olgunlaşma sağlanamaz hatta çatışma ve şiddet yeniden başlayabilir.

2.9. Çatışma Çözümünde Adalet ile Negatif ve Pozitif Barış

Çatışma çözümünde pozitif barış ve adalet kavramları farklı taraflarca anlatılsa da birlikte değerlendirilebilir. Güç asimetrisindeki uzlaşmaya bakıldığında bu bir tarih ile yüzleşme ve hesaplaşma sürecidir. Geçmişteki adaletsizlik ile uzlaşma barışçıl geçişte rol oynar. Güney Afrika'da olduğu gibi bazı çatışma çözümü süreçlerinde hakikat ve uzlaşma komisyonları kurulur.¹²⁴ Bu sayede sorunların adaletli şekilde çözülmesi hedeflenir. Uzlaşma her iki tarafın ortak meşru olarak kabul ettiği, hakiki güvenlik içeren bir ilişkidir. Bu uzlaşma elbette iki tarafın ileride yaşayabileceği olası anlaşmazlıkları çözmeyi garanti etmez. Ancak mevcut anlaşmazlığı hakiki olarak sonlandırma amacı taşır. Sosyal açıdan bir yeniden yapılandırma içeren uzlaşma anlayışı adalet içermelidir. Uzlaşma için taraflar insan hakları ihlalleri konusunda tarihi sorumluluğunu kabul etmeli, fiziksel ve sosyal şiddet ile ilgili yüzleşmeye gitmelidirler. Bu sürecin amacı özellikle zayıf tarafa ve kurbanlara bu şiddetin ve haksızlığın bir daha tekrarlanmayacağı inancını vermektir. Atılan adımların geçmişi onarıcı olması gerekirken daha önce adaletsiz şekilde elde edilen öncelik ve imtiyazların kaybedilmesi sonucunu doğurabilir.¹²⁵ Geçmişteki yanlışların adaletsiz sonuçları değiştirilirken geleceği de her iki taraf içinde adaletli, itibarlı ve eşit derecede düzenleyen kurumlar gerekebilir.

Çatışma çözümü yaklaşımı kapsamında şiddet; doğrudan, yapısal ve kültürel olarak üçe ayrılmaktadır. Barış kavramı ise “pozitif barış” ve “negatif barış” olarak sınıflandırılabilir. Negatif ve pozitif barış kavramlarını ortaya atan ilk kişi 1964 yılındaki makalesinde Johan Galtung'dur.¹²⁶ “Negatif barış”la kastedilen savaşın veya

¹²⁴ Nadim N. Rouhana, “Group Identity and Power Asymmetry in Reconciliation Processes: The Israeli–Palestinian Case”, *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 10(1),2004, s.34.

¹²⁵ A.e.,s.37.

¹²⁶ Johan Galtung, “An Editorial”, *Journal of Peace Research*, 1964,1(1) ,s.1-4.

örgütlü fiziksel şiddetin diğer biçimlerinin yokluğudur. Çatışmaları yaratan nedenlerin değil sadece çatışmaların ortadan kalktığı bir durumu ifade eden “negatif barış”, doğası gereği kırılğan ve riskli bir yapıya sahiptir. Sadece fiziksel değil “yapısal şiddet”in de ortadan kaldırıldığı ve adaletin tesis edildiği bir durum olarak tanımlanan ”pozitif barışa” geçişi sağlayacak düzenlemeler yapılmadıkça, çatışmaların yeniden canlanması ihtimali ciddi bir tehdit ve tehlike olarak varlığını korur. Negatif barıştan pozitif barışa geçmek için sadece çatışmanın durması ve ateşkes sağlanması yeterli olmaz. Pozitif barış için kalıcı bir şekilde tarafların haklarının korunması ve adaletli bir anlaşmanın yapılarak hak edilen payın taraflara dağıtıldığı bir durumun sağlanması gereklidir.

Adalet ve uzlaşma çatışma çözümünde ve negatif barışın kurulmasında önemlidir ama barış inşasından çatışmaya dönüş olasılığının azaltılmasında hayati öneme sahiptir.¹²⁷ Adalet barışçı çözümlerde siyasi müzakere ve uzlaşma açısından dikkat edilmesi zorunlu olan noktalardan biridir. Barışçı çözümün her iki tarafı için en alt düzeyde de olsa kendilerine adil sonuç getirildiğini düşünmelerini sağlamak en büyük zorluktur. Hakiki uzlaşma için toplumsal ve sosyal destek de gereklidir. Adalet ise bu manada taraflar arasındaki sosyal ve siyasal ilişkilerin yeniden yapılandırılmasıdır. Adımlar geçmişi onarıcı geleceği planlayıcı olmalıdır. İlişkilerin geçmişi onarılırken adaletli bir şekilde gelecek de planlanmalıdır.

Çatışma çözümünde önemli olan pozitif barışın tesis edildiği yani doğrudan, yapısal ve kültürel tüm şiddet çeşitlerinin asgariye indirildiği ve yapıcı bir şekilde yönetildiği bir sistem oluşturmaktır. Çatışma çözümünde kullanılan kavramlardan olan katlanılmaz maliyet ve diğer unsurlar güç asimetrisi perspektifinden ele alınmalıdır. Özellikle eşitsiz güç ilişkilerinin söz konusu olduğu durumlarda çatışmanın taraflara yüklediği askeri, siyasi, ekonomik ve insani bedelin aynı yoğunlukta yaşanması söz konusu olmadığı için sadece bu baskının barış doğurması da mümkün olamamaktadır.¹²⁸ Güçlü olan taraf için uzlaşmaya gidişte kayıplar ve riskler daha yüksektir. Çünkü bu uzlaşma bir manada adaletsizliğin giderilmesini amaçlarken

---

¹²⁷ Bayraktar, a.g.e., s.33.

¹²⁸ William I. Zartman, “Explaining Oslo”, *International Negotiation*, No.2,1997, s.195-215.

mevcut statükonun revizyonunu ve hakimiyetin sonlandırılmasını içerebilir. Küçük grubun kayıp riski daha az olurken güçlü tarafın kaybı büyük olabileceği için zaman zaman uzlaşmadan kaçabilir. Uluslararası destek olmadan zayıf tarafın gücü dengeleme ihtimali ise düşüktür. Uzlaşma unsurları güç paylaşımı, mültecilerin dönüşü, herhangi bir özür ve tazminat ödenmesi gibi farklı aşamaları içerebilir ve bunlar güçlü tarafın ulusal kimliğini tehdit eder hale dahi gelebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN'DE BÖLÜNMEŞLÜK

Devlet olmayan aktörlerin hakim güç olan devlete karşı mücadele süreci dinamiktir. Bu süreçte birçok farklı alt gruba bölünmüş olarak mücadele eden hizipler daha da bölünebilirler, çoğalabilirler ya da birleşebilirler. İsrail'e karşı mücadele yürüten Filistin'deki grupların da zaman zaman bu süreçlerden geçtiği ifade edilebilir.

Bu çalışmada Filistin'de bölünmüşlük kavramı ile kastedilen Filistin toplumunun ve siyasetinin temelde El Fetih ve Hamas olarak iki farklı örgüt tarafından temsil edildiği yapıdır. Filistin'in gerek İsrail gerek kendi içsel nedenleri ile bölünmüş bir yapıda olduğu açıktır. Bu bölünmüşlük coğrafi, sosyolojik, ekonomik ve asıl siyasi olarak ayrışmayı ifade eder. Filistin'deki fikir ayrılıkları İsrail ile mücadelede uygulanacak yöntemler konusunda da farklı düşünce ve yolları ortaya koymaktadır.

3.1. Filistin'de Bölünmüşlüğü Oluşturan Ana Gruplar El Fetih ve Hamas

1948 savaşıyla Filistinlilerin yarısı mülteci konumuna düşerken Filistin toprakları İsrail, Mısır ve Ürdün tarafından paylaşılarak parçalandı. 1948 savaşı sonrası parçalara ayrılan Filistin ulusal mücadelesi bölge dışındaki mülteci gruplar ya da Filistin bölgesindeki grupların birleşmesi ile örgütlendi. Hasan El Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler isimli dinsel siyasi örgüt Filistin'deki birçok siyasi harekete ilham kaynağı oldu. Filistin Öğrenci Birliğini kuran Yaser Arafat ise 1952-56 yılları arasında bu örgütün başkanlığını yaptı.¹²⁹

Ebu Ammar "Kurucu" lakaplı Arafat ve arkadaşları daha önce Süveyş Kanalı bölgesinde İngilizlerle çatışmaya giren Filistinlilerin arasında yer almıştı. Silahlı mücadele ile ilk kez burada tanışan Arafat ve arkadaşları 1955'te İsrail'in giriştiği Gazze hareketinin ardından silahlı mücadelenin başarıya ulaşmak için tek yol olduğu fikrinde birleştiler.

---

¹²⁹ Joel S. Migdal and Baruch Kimmerling, **The Palestinian People A History**, London, Harvard University Press, 2003, s.244.

Arafat ve yakın çevresi 1957’de Mısır’dan ayrılarak mühendis olarak çalışacakları Kuveyt’e gittiler ve burada gizli faaliyetlerin yanı sıra 1959 yılında “Filistinuna” yani “Filistinimiz” adlı dergiyi çıkarmaya başladılar.¹³⁰ Yaser Arafat tarafından 1959 yılında Kuveyt’te kurulan El Fetih örgütünün ismi “Filistin kurtuluşu için hareket” anlamına gelen “Hareketü’l Tahrir el-Vatani el-Filistini”nin tersten okunuşunun ilk harflerinden yani “Fatah”tan oluşmaktadır.¹³¹ Fetih kesin zafer anlamına gelen bir sözcüktür, El Fetih ismi tersten okunduğunda ise Arapça “ani ölüm” anlamına gelmektedir. Örgüte isim olarak kuruluş aşamasında genç bir matematikçi tarafından bulunan ve ismin tersten okunuşundan oluşan “Hataf” düşünülmüş ancak daha sonra sert manası nedeniyle vazgeçilmiştir.¹³²

El Fetih 1950’li yılların sonunda İsraili hedeflere karşı küçük çaplı hareketleriyle birlikte direniş yolunda silahlı mücadeleyi başlatan en dikkat çekici gruplardan biri oldu. El Fetih’e göre silahlı mücadele Filistin’in kurtuluşu için tek çareydi. El Fetih küçük gerilla gurupları halinde örgütlenen Filistinliler arasındaki en büyük ve önemli hareket oldu. Özellikle Mısır, Ürdün ve Suriye’nin 6 gün içerisinde İsrail’e yenildiği 1967 Savaşı sonrası dönemde sadece İslamcı düşünceler değil Filistin milliyetçiliği düşüncesi de destek buldu. Arap ülkelerinin İsrail’e karşı savaştaki başarısızlığı sonrasında Arafat’a ve çevresine olan inanç artarken Arap devletlerinin Filistin’i özgürleştiremeyeceği fikri pekişti. Örgüt Arap milliyetçiliği yerine vatanseverlik ve Filistin milliyetçiliğini öne çıkardı. El Fetih örgütü kuruluşundan itibaren Filistin milliyetçiliğini diğer tüm ideolojilerin üzerinde tuttu. İsmi alırken dahi İslami bir kavram yerine vatan kelimesini kullandı. Bu anlamda o dönem etkili olan ideolojiler Baasçılık, Komünizm ve Pan Arabizmin etkisinden uzak kaldı. El Fetih’in varoluş mücadelesi ve devrimsel özgürlük ideolojisi Küba, Vietnam ve Cezayir gibi ülkelere ilham aldı.¹³³ El Fetih’in milliyetçilik anlayışına göre Filistin Filistinlilerin vatanı ve meselesiydi, Arap devletlerinin değil. Bu düşünce yapısı Filistin’in özgürleştirilmesini savunurken Arap devletlerinin Filistin’in içişlerine

---

¹³⁰ Jonathan Schanzer, **Hamis vs. Fatah The Struggle for Palestine**, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s.17.

¹³¹ Helena Lindhom Schulz, **The Reconstruction of Palestinian Nationalism**, Manchester, Manchester University Press, 1999, s.32.

¹³² Marco Kostas, **Yaşayan Bir Efsane Arafat**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994, s.64.

¹³³ Schulz,A.g.e.,s.33.

karışmasına karşı çıkıyordu. Arafat İsrail'i Arap ülkelerinin değil bir Filistin devriminin mağlubiyete uğratabileceğine inanıyordu.

“Hareket El-Mukavemet El-İslamiyye” yani kısaca Hamas ise Türkçe anlamıyla İslami Direniş Hareketi'nin kısaltılmış halidir.¹³⁴ Hamas bir kısaltma olmasına karşın tek başına da Arapça'da “bir inanca, bir fikre kendini adamak” anlamına da gelmektedir. Hamas siyasi, sosyal ve dini bir direniş hareketi olarak anlatılabilirken İsrail'e göre tüm bunlarla birlikte terörist bir örgütlenmedir. Örgütün askeri kanadı ile siyasi-sosyal kanadı ayrı olmakla birlikte askeri kanadın siyasi kanattan doktriner ve mali yönden yararlandığı bilinmektedir. Siyasi kanat popüler destek, bilinirlik, meşruiyet ve yasallık için çalışır. Hamas'ın askeri kanadı ise siyasi kanadın aksine daha bir gizlilik içerisinde çalışır. Kimi zaman askeri kanadın eylemleri siyasi kanadı güçlendirirken bazen de askeri kanadın yanlışları siyasi kanadı zayıflatmaktadır. Siyasi kanat geçmişte örgütün ruhani lideri Şeyh Ahmed Yasin'in haricinde Abdülaziz Rantissi, Mahmud Zahar, İbrahim El-Yazuri gibi isimleri içeriyordu. Hamas içinde siyasi kanat yayın faaliyetleri, siyasal açıklamalar ve örgütün finansmanı işleri ile ilgileniyordu.

Hamas'ın kökeni 1926'da kurulan Mısırlı direniş örgütü Müslüman Kardeşler'e dayanmaktadır. Müslüman Kardeşler Hamas gibi Filistin'deki İslami kökenli tüm direniş örgütlerinin de bir bakıma ilham kaynağıdır. Hamas da çıkışı itibariyle küresel bir İslami düzen hedefiyle yola çıkan Müslüman Kardeşler'in parçalarından bir tanesidir. Hamas'ın anlayışına göre Filistin toprakları İslami vakıf topraklarıdır ve bu topraklar hiç bir zaman başkasına bırakılamaz.

Müslüman Kardeşler'in Filistin kolu İsrail devleti kurulmadan 1946'da oluşturuldu.¹³⁵ 1948 Savaşı sonrasında Mısır Gazze, Ürdün ise Batı Şeria'yı kontrol edince Müslüman Kardeşler de mecburen coğrafi olarak ikiye bölündü. Örgüt Mısır ve Ürdün istihbarat servislerinin gözetiminde faaliyetlerini yürüttü. İslamcılık düşüncesinin Arap milliyetçiliğine alternatif ve tehdit oluşturması nedeniyle Ürdün ve

---

¹³⁴ Matthew Levitt, **Hamas Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad**, New Haven and London, Yale University Press, Published in Cooperation with the Washington Institute for Near East Policy, 2006, s.8.

¹³⁵ Schulz,A.g.e.,s.76.

Mısır Müslüman Kardeşler'in faaliyetlerine karşı mesafeliydi. El Fetih ve Filistin Kurtuluş Örgütü yıllar yılı İsrail'in kurulması sonrası silahlı direnişi yürüttü. Filistin'deki Müslüman Kardeşler ise "direniş" yani cihad için henüz şartların oluşmadığını ileri sürmekteydi. Müslüman Kardeşler öncelikle toplumun İslami bir yapıya dönüşmesine yarayacak faaliyetlere girişti. İsrail Filistinli laik silahlı direniş grupları ile sert bir şekilde savaşırken İslami grupların sosyal direnişi ile mücadele etmiyordu.

1967 İsrail işgali sonrası çeşitli cami, kütüphane gibi sosyal alanlarda örgütlenme girişimleri hız kazandı. Ancak zaman geçtikçe İslami direnişin artık silahlı boyutunun vaktinin geldiği anlaşılıyordu. Bu etapta Filistin'deki Müslüman Kardeşler'den ilk kopuş İslami Cihad hareketi ile oluştu. 1979 İran Devrimi'nin de etkisiyle 1980'lerin başında kurulan örgüt İsrail'e karşı silahlı eylemlere girişti. İslami Cihad yöneticileri Müslüman Kardeşler'in pasif direnişini eleştirdi. Ayrıca İslami Cihad Müslüman Kardeşler'in çoğunlukçu yaklaşımın aksine kendileri gibi düşünmeyen herkesi düşman olarak nitelendiriyordu.¹³⁶ Filistin'deki Müslüman Kardeşler üyeleri İslami Cihad'ın eylemlerinden memnun olurken örgüt içinde silahlı direnişe geçilip geçilmeyeceği konusunda tartışmalar oldu. Filistin mücadelesinde yalnız milliyetçi ya da İslamcı mücadele bölünmesi değil kimi zaman bu grupların kendi içerisinde dahi bölünebildiği ortaya çıktı.

1987 yılı sonunda İntifada ile birlikte Filistin'deki Müslüman Kardeşler yönetimi bir karar vermek zorunda kaldı. İsrail işgaline karşı zamanla birçok grup ortaya çıkarken Müslüman Kardeşler üyeleri için artık sessiz kalmak mümkün olmadı. Hamas'ın genç kadroları İntifada'ya katılmamaları halinde politik saygıyı yitireceklerini düşündü. Nitekim Müslüman Kardeşler özellikle genç kesimin direnişe katılma yönündeki baskısına daha fazla dayanamadı. 9 Aralık 1987'de Gazze'de bir araya gelen Şeyh Ahmed Yasin, Abdülaziz Rantissi, Salah Şahade, Muhammed Şemah, İsa El-Naşşar, Abdülfettah Dukhan ve İbrahim El-Yazuri örgütün ilk

---

¹³⁶ Barry Rubin, **Revolutionaries and Reformers: Contemporary Islamist Movements in the Middle East**, New York, State University of New York Press, 2003, s.35.

bildirisini kaleme alarak Hamas'ı kurdular. Hamas Müslüman Kardeşler'in himayesinde ama bağımsız olarak kuruldu.

Hamas'ın kuruluşu başlangıçta silahlı mücadeleyi tercih etmeyen Müslüman Kardeşler'in İsrail işgaline karşı yaklaşımında ciddi bir değişimdir. İsraili kaynaklara göre örgütün nihai hedefi Filistin'de teokrasi ile yönetilen İslami bir devlet kurmaktır. Müslüman Kardeşler ismi yerine Hamas ismi ile direnişe katılmak daha az riskliydi. Hedeflenen ise Hamas'ın başarısızlığı halinde Müslüman Kardeşler'i bu başarısızlığın dışında tutabilmek siyasal ve örgütsel anlamda yenilginin maliyetini gizleyebilmektir. Hamas başarılı olduğunda da bu gayriresmi bağlantı daha görünür olacaktır. Ayrıca Müslüman Kardeşler ideolojisini tam olarak benimsemeyenler de Hamas ismindeki bir örgüte daha rahat katılabildiler.

Hamas'ın silahlı mücadeleye başlaması destekçilerinin sayısının büyük oranda artmasına neden olurken örgütün sempatisi de halk içinde yükseldi. Hamas'ın geniş kitlelerden destek alması daha esnek bir karar mekanizmasının oluşmasını sağladı. İdeolojik olarak da daha az katı olan daha ılımlı kadrolar üst kademelere ulaşabildi. İslami devlet düşüncesini yumuşatan, çıkarları doğrultusunda laik El Fetih, sol görüşler ve feminist yapılar ile dahi işbirliği yapan bir örgüt ortaya çıktı. Hamas 1990'lı yıllarda toplumun refahına ilişkin projelere ağırlık verirken halk nezdindeki desteğini güçlendirmiştir. Hamas işgal altındaki topraklarda halka sosyal yardımlar yaparken sağlık hizmetleri de sağlıyordu.¹³⁷ Müslüman Kardeşler için önceleri sosyal alanda diğer Filistinli gruplar ile yarışma Hamas'ın kuruluşu ile birlikte işgale karşı mücadele konusunda rekabete dönüşmüştür. Oslo ile oluşturulan Filistin Yönetimi'ne karşı olan Hamas bunun bir ABD-İsrail tertibi olduğunu savunurken Oslo'ya karşı çıkarak Filistin Yönetimi'ni zayıflatmaya çalışmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Hamas Oslo Anlaşması'nın etkisini yitirdiği ve Filistin Yönetimi'ne desteğin azaldığı süreçte giderek güçlenmiştir. İsrail ile müzakereler konusundaki hayalkırıklığı ve uluslararası kabul gören ve tanınan bir Filistin devleti hedefine bir türlü ulaşamamış olması Hamas'ı ortaya çıkan bölünme nedenleri arasındadır.

---

¹³⁷ Mike Berry and Greg Philo, **Israel and Palestine Competing Histories**, London, Pluto Press, 2006, s.87.

3.2. El Fetih ve Hamas Anayasalarının Karşılaştırması

Bir toplumsal sözleşme olan anayasalar geniş bir toplum kesiminin uzlaşısı ile oluşturulan ve değiştirilmesi zor olan temel metinlerdir. Söz konusu toplumun ya da grubun siyasi temel dinamiklerini ortaya koyan bu metinler kimi zaman o toplum için vazgeçilmesi mümkün olmayan siyasi yaklaşımları ortaya koyarlar. Çatışma içerisinde olunan ötekinin dahi tanımlanabildiği bu metinleri anlamak Filistin-İsrail sorunu için de yardımcı olabilir. Filistinli grupların anayasalarını ele almak İsrail ile ya da kendi aralarındaki çatışma ve müzakere süreçlerindeki olası adımlarını anlamak noktasında önemli olabilir.

El Fetih'in anayasasında bir Giriş ve Takdim bölümü bulunmaktadır. Belgede daha sonra ise anayasanın temel prensipleri sıralanmaktadır. El Fetih'in anayasası toplam 103 maddeden oluşmaktadır.

Anayasada maddelere geçilmeden önce Genel Hükümler başlığı altında metin "Mücadele arkadaşları, kardeşleri" seslenişi ile başlar.¹³⁸ Bu bölümde mücadele edecek kişinin sahip olması gereken özellikler sıralanır. Buna göre mücadelede öne çıkan unsurlar sabır ve çabadır. Bu bölüm "Çok yaşa bağımsız Filistin Arap Devleti" şeklinde sona erer.

"Anayasaya Giriş" başlıklı bölümde ise anayasanın özellikleri, yapısı ve önemi dile getirilmektedir. El Fetih anayasasının dört temel prensibi bulunmaktadır. Bu prensiplerden birincisine göre "El Fetih, üyeleri yüksek düzeyde güvenilir olan ulusal bir devrim hareketidir". İkinci prensip olarak "Devrim katılacak tüm insanlar içindir, Hareket organizasyona liderlik eder bu Hareket bu gücü yönlendirme hakkına sahiptir." Üçüncü prensip "Hareket birleşmiş tek bir liderliğe sahiptir, haklar sorumluluklar ve zorunluluklar üyeleri arasında hareketin hukuk kurallarına göre eşit olarak dağıtılmıştır" şeklinde anlatılır. El Fetih anayasasının dördüncü prensibi beş birimde açıklanmaktadır. Buna göre "Organizasyonun tüm birimlerinde tartışma, araştırma ve karar almada demokrasi tek kaynaktır. Sorumluluklar için demokratik merkezîyetçilik temel kaynaktır ve bu harekette siyasi katılım ortak çalışma ve

---

¹³⁸ MidEast Web Historical Documents The Fatah Constitution 1964, (Çevrimiçi), www.mideastweb.org/fateh.htm, 1 Mayıs 2018.

düşünmeyi içerir. Eleştiri ve özeleştiri düzelmenin esasıdır, cezalandırma bir son değil gelişme için bir adımdır. Azınlık çoğunluğun kararına uymalıdır, alt birimler üst birimlerin kararlarına uymalı bu sayede tek ve disiplinli bir yapıya, tek bir ideoloji ve pratik ile vizyona ulaşılsın.”¹³⁹

Maddelere geçildiğinde El Fetih anayasasının birinci maddesinde Fetih’in prensipleri hedefleri ve metodları sıralanmakta. “Filistin Arap dünyasının bir parçasıdır” şeklinde başlayan anayasanın birinci maddesinde “Filistin halkının da bu Arap dünyasının bir parçası olduğu” belirtilirken “Mücadelenin de Arap dünyasının mücadelesi olduğu” belirtiliyor. Dördüncü maddede Filistin mücadelesinin hem Siyonizm’e hem de emperyalizme karşı olduğu vurgulanıyor. Bu noktada emperyalizm ile mücadeleden Batı ve özellikle ABD’nin kastedildiği anlaşılıyor.

BM kararlarına yönelik özellikle Madde-6’da yapılan atıfta “Filistin halkının haklarının altını oyan BM kararları illegaldir ve reddedilmektedir” deniyor. İncelendiğinde bu ifadeler Hamas’ın BM kararları ve uluslararası çözüm ve anlaşmalara yönelik reddedici tavrı ile paraleldir.

Birinci bölümdeki “Hedefler” başlığı altında Madde-12’de “Siyonizm’in ekonomik, siyasal, kültürel ve askeri anlamda imha edilmesi” amacı öne çıkarılır. Bu ifadeler Hamas’ın ifadelerinden hiç de geri kalır değildir. Madde-13’te “Başkenti Kudüs olan bir Filistin devleti kurmak ise nihai amaçtır.” ifadesi yer alırken Kudüs’ün statüsü ile ilgili sorun İsrail ile Filistinliler arasında yapılan barış görüşmelerinin birçoğunda çözümünün zorluğu nedeniyle en sona bırakılmıştır. Mescid-i Aksa’nın bu bölge içinde olması Müslümanlar için Kudüs’ü tarihsel olarak vazgeçilmez bir konuma yükseltmektedir. Hamas da birçok bildirisinde ve belgesinde Kudüs’ün vazgeçilmez olduğunun altını çizmiştir.

Madde-17’de “Filistin’i özgürleştirmek için metod olan silahlı halk devrimi kaçınılmazdır.” denilmektedir. Bu maddeye bakıldığında Filistin için mücadelenin

---

¹³⁹ Israel-Palestine: Creative Regional Initiatives (IPCRI), Fatah Constitution, (Çevrimiçi), <http://www.ipcri.org/index.php/publications/historical-documents/168-fatah-constitution>, 1 Mayıs 2018.

silahlı olacağı görülmektedir. Ancak bu silahın kimlere karşı ve nasıl kullanılacağı hareketin eylemlerinin terör ya da özgürlük mücadelesi olduğu ile ilgili bir kanıya varılmasına yardımcı olacaktır. Önemli olan nokta Hamas'ın askeri kanadında olduğu gibi El Fetih'in mücadelesi de benzer şekilde silahlıdır.

El Fetih Anayasası'nda Madde-19'da "Siyonist varlığı ve siyonist devlet yok edilmeden silahlı mücadeleye son verilmeyeceği" belirtilmektedir. Bu maddede de yer alan ifadeler Hamas'ın İsrail'in varlığını tanımama ve İsrail'in yok edilmesi prensibiyle uyumaktadır. Madde 22'de de soruna yönelik politik çözümler reddedilmektedir.

El Fetih Anayasası'nın İkinci Bölümünde hareketin kendi iç yapısı ile ilgili kurallar sıralanmaktadır. Bu bölümde yer alan maddelerde özellikle "Disiplin, merkeziyetçilik, sorumluluk ve demokrasi" kavramlarının altı çizilmektedir.

Anayasanın Üçüncü Bölümünde El Fetih'e üyelik ile ilgili hususlar ele alınmıştır. El Fetih Anayasasının üyelik bölümünde "Tipler, gereklilikler, haklar ve üyeliğin sürekliliği" gibi konular ele alınmıştır. Madde-34'te üyelik tipleri içerisinde normal üyeliğin ardından askeri üyelik tanımı yer almaktadır. Buna göre askeri üyeler Merkezi Komite tarafından belirlenecek özel düzenlemelere tabi tutulacaklardır. Madde-35'te örgüte katılacak kişilerin edeceği yemine Allah'a atıflar yapılmaktadır. Maddelerden de anlaşılacağı üzere El Fetih de Hamas gibi İslami yanları olan bir örgüttür. Ancak El Fetih Hamas'a nazaran İslamiyet'i bir amaç değil araç olarak kullanır demek yanlış olmaz. Hücre tipi örgütlenme Hamas'ta olduğu gibi El Fetih'te de vardır. Hatta Madde-74'teki "hücreler ana organizasyon yapısıdır" ifadeleri ile El Fetih'in temel ve en önemli birimlerinin hücrelerden oluştuğu belirtilmektedir.

El Fetih anayasasının altıncı bölümünde Hareket'in ana yapısı anlatılmaktadır. Bu bölümde ilk olarak hücreler sayılmaktadır ve hücrelerin en fazla beş üyesi olduğu belirtilirken 2 ya da 3 hücrenin birleşmesi ile Zincir isimli yapının ortaya çıktığı ifade edilir. İki Zincirin birleşmesi ile ise Kanat yapısı ortaya çıkar, Kol yapısı 5 Kanadın birleşmesi ile Bölge ise 4 Kolun birleşmesi ile oluşan yapılardır.

Anayasadaki 130 Madde’de El Fetih organizasyon yapısı, işleyişi, ideolojisi ve aksiyon tarzı ile ilgili çok ayrıntılı ifadeler yer almaktadır. El Fetih Anayasasında yer alan birçok maddede Hamas’ın düşünce yapısı ile örtüşen yaklaşımlar bulunduğu açıkça görülmektedir.

Hamas’ın Anayasası olarak tanımlanabilecek metin ise büyük ölçüde Müslüman Kardeşler’in fikirleri doğrultusunda hazırlanmış, Kuran’dan referanslar alan ve cihad çağrısı yapan bir belgedir. Hamas 18 Aralık 1988’de temel bir metin yayımlayarak varlık nedenini ve felsefesini açıklamıştır. Belge besmele ile başlar Hamas’ın İsrail’e ve Filistin sorununa bakışını ve örgütün ideolojisini açıklar. Anayasanın ilk bölümünde Hamas’ın inanç sistemi anlatılırken İslam’ın örgütün temel dayanağı ve kaynağı olduğu vurgulanır. Anayasa’da direniş tüm maddelerde “İslami direniş” olarak tanımlanır, Hamas’ta Filistin milliyetçiliği düşüncesi kuruluş aşamasında öne çıkarılmamaktadır. Örgüt kendisine verilen desteği iman ile özdeşleştirir ve Madde-7’de bu yaklaşım “Harekete karşı çıkmak imanın kendisine karşı çıkmaktır” anlayışı ile açıklanır.¹⁴⁰

Anayasada ilk iki bölümde Hamas’ın düşünce ve inanç yaklaşımları anlatılırken üçüncü bölümde Filistin topraklarının Müslümanlar için vakıf olduğu düşüncesi dile getirilmektedir. Bu belki de Hamas’ın sert politikasının ana kaynağıdır. Zira vakıf topraklar tüm Müslümanların malıdır, bu topraklar kesinlikle gayrimüslimlere bırakılmamalı bunlar için müzakere edilmemelidir. Bu toprakların satılması dinen küfür olarak görülmektedir. Hamas’ın söylemi “İslamcılığın teritoryalleştirilmesi” olarak anlatılabilir.¹⁴¹ Bu kutsallaştırılmış toprağa dayalı bölgesel bir İslamcılık anlayışı gibi ifade edilebilir. Filistin’de çözüm Hamas Anayasası’na göre cihad yoluyla gelecektir. Anayasada tıpkı El Fetih’in anayasasında olduğu gibi uluslararası konferansların ve barış çabalarının zaman kaybı olduğu belirtilmektedir.

---

¹⁴⁰ Hamas Covenant 1988, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, Documents in Law, History and Diplomacy, (Çevrimiçi), http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp, 1 Mayıs 2018.

¹⁴¹ Schulz, A.g.e., s.80.

İkinci bölümde İslami referansları olan bir yapı da olsa Hamas'ın milliyetçiliğe atıf yaptığı görülmektedir. Madde-12'de "Hamas milliyetçiliği dinin bir parçası sayar" ifadesi ile dile getirilen Hamas milliyetçiliği de sonunda cihada bağlanmaktadır. Hamas'a göre milliyetçilik insanın ruhuna ve hayatına bağlı ilahi duygular içerir.

Hamas'ın anayasasında tüm çatışmalara ve gerginliklere karşın diğer milli direniş hareketlerine olan saygısı da dile getirilmektedir. Buna göre Madde-27'de "FKÖ Hamas'a en yakın olanlardan biridir. Hamas'a babadır, kardeşir, akrabadır, arkadaşır" ifadeleri yer alır. Bu kardeşlik ifadelerine karşın ileriki zamanlarda iki grup arasında şiddetli çatışmalar çıkacaktır. Hamas anayasasında da belirtildiği gibi El Fetih ve FKÖ laik bir devlet fikrini benimsemektedir. Anayasadaki ifadelerle göre Hamas FKÖ'nün değişmesini beklemektedir ve değişim gerçekleştiğinde Madde-27'ye göre "Hamas üyeleri FKÖ'nün askerleri olarak düşmanı yakacak benzin olacaklar".

Bazı önemli maddeleri öne çıkarılan Hamas Anayasası İsrail için de temel problemdir. İsrail ve ABD, İsrail'in varlığını reddeden bu anayasanın değişmesini diyalog için önşart koşmaktadır. Doğrudan ABD ve İsrail tarafından beklenen değişim amacı ile olmasa da Hamas Anayasa'sında değişime gitmiştir. Hamas'ın o dönemdeki lideri Halid Meşal Katar'ın başkenti Doha'da 1 Mayıs 2017'de hareketin yeni siyaset belgesini açıklamıştır. 1996 yılından bu yana Hamas'ın siyasi bürosunun başında bulunan Meşal Hamas Siyasi Büro Başkanlığı görevini belge açıklandıktan kısa bir süre sonra İsmail Haniye'ye devretmiştir.

Hamas, önceki sözleşmesinden farklı olarak yeni tanımında "Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın bir kanadı olduğu" ifadesine yer vermemiştir. Bu değişim bazı Arap ülkelerinin Müslüman Kardeşler'e yönelik olumsuz tutumları sonrasına rastlamaktadır. Zira başta Mısır ve Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'i terör örgütü ilan etmiştir. Yeni Anayasa'da Madde-1'de Hamas kendisini "İslami Direniş Hareketi Hamas, hedefi Filistin'in kurtuluşu ve Siyonist projeye mücadele olan, çıkış noktaları, hedefleri ve araçları itibariyle İslam'ı referans alan Filistin İslami ulusal özgürlük ve direniş hareketidir" şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴²

---

¹⁴² Charters of Hamas, **Contemporary Review of the Middle East**, vol. 4, 1 Kasım 2017, s.394.

Hamas yeni metinde 1947 yılındaki BM kararına muhalefetini yinelerken 1967 sınırları içerisindeki bir Filistin devletine desteğini açıklamıştır. Bu ifadeler 1988 yılındaki metin ile temel farklılıklardan biri olarak öne çıkarken Hamas'ın daha ılımlı bir politik duruşu olarak yorumlanmıştır. Filistin toprağının hiçbir parçasından ödün verilemeyeceği belirtilen belgede Madde-20'de "Bununla birlikte Hamas, 4 Haziran 1967 sınırları içinde başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasını- mültecilerin ve sığınmacıların çıkarıldıkları evlerine dönmeleriyle birlikte- ortak ulusal uzlaşma formülü olarak görmektedir. Bu durum kesinlikle Siyonist oluşumun tanınması ve Filistin haklarından ödün verilmesi anlamına gelmemektedir" ifadelerine yer verilmiştir.¹⁴³

Hamas'ın yeni Anayasasında çatışmanın Yahudilik ve Yahudilerle değil Siyonist projeye olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım Madde-16'da "Hamas, çatışmanın dinleri sebebiyle Yahudilerle değil, siyonist projeye olduğunu vurgular ve Hamas Yahudi oldukları için onlarla bir çatışma yürütmemektedir. Saldırgan işgalci siyonistlerle mücadele etmektedir." sözcükleri ile yer alır. Yeni belgede Madde-8'de "İslam'ın hoşgörü ve barış dini" olduğu vurgulanırken Hamas'ın İslam'ın adalet, doğruluk, dinsel özgürlük gibi mesajlarını benimsediği, cinsiyet, ırk, din ve millet farklılıklarının suç haline getirilerek insanların cezalandırılmasına karşı olduğu vurgulanır.

Hamas, İslam'ın ismini kullanan Dawlah al-Islamiyah fil'Iraq wa ash-Sham (DAEŞ) gibi dönemin terör örgütlerinden kendisini ayrıştırma gayreti içerisine girmiştir. Madde-9'da "Hamas, İslam'ın hak, özgürlük, onur ve adalet getirdiğini, her şekilde zulmü reddettiğini ve dini, dili, ırkı ve kimliği ne olursa olsun zalimi cezalandıracağını bilir. Aşırılığın her şekline, dini, ırki ve mezhepsel bağnazlığa karşı olan İslam, takipçilerini düşmana karşı durmaya ve mazluma destek olmaya ve kendi onurunu, toprağını, halklarını ve kutsal değerlerini korumaya çağırır." ifadeleri yer bulmuştur.

Hamas'ın yeni Anayasası özellikle Kudüs'ün Filistin'e ait olduğu, Mescid-i Aksa konusundaki hassasiyeti ve Oslo tarzı barış anlaşmalarına karşı duruşu gibi daha

---

¹⁴³ A.e.,s.397.

muhafazakar yaklaşımlarını korusa da eski metne göre daha ılımlı olarak yorumlanmıştır. Hamas'ın İsrail'i yok etme çağrısında bulunan bir önceki belgesi Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılımını engellemekteydi. Yeni belgede bu ifadelerin açıkça yer almaması Filistin'de bölünmüşlüğü azaltarak bütünlüğü sağlama yolunda bir adım olmuştur. Nitekim değişim sonrası Mısır'ın arabuluculuğuyla Kahire'de varılan anlaşma, Hamas ile Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ın başında olduğu özerk yönetim arasında yaklaşık 10 yıldır süren çekişmeye son vermiştir. Hamas 2007'den beri yönettiği Gazze Şeridi'nin kontrolünü Mısır ile arasındaki Refah Sınır Kapısı ile birlikte Filistin Özerk Yönetimi'ne devretme kararı alırken El Fetih ve Hamas Filistin'de 2018'de seçim yapılması konusunda uzlaşmıştır.

3.3. Filistin'de Bölünmüşlüğün Temelleri

Filistin'de Hamas ve El Fetih arasında yaşanan mevcut bölünme ve ayrışma sadece güncel bir mesele değildir. Gerek ideolojik gerek ise mücadele yöntemleri konusunda ayrışan Filistin'de kimileri iki devletli bir çözüme sıcak bakarken, kimileri Mısır ya da Ürdün hakimiyetine girmeyi uygun görmüştür. Kimileri ise İsrail'in tamamen yok edilmesi ile Filistin topraklarının özgürleştirilmesini savunmuştur. Geçmişe bakıldığında da Filistinlilerin birlik düşüncesinden uzak kaldığı görülmektedir. İngiliz ve Fransızların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Arap ayaklanmalarını teşviki ile başlayan süreç İngilizlerin daha sonra böl, parçala ve yönet stratejisi ile devam etti. 1920'ler öncesinde Filistin'in Büyük Suriye'nin bir parçası olduğu düşüncesi öne çıkmıştı. Ancak 1920'de Kral Faysal'ın yönetimi Suriye'de parçalanınca ayrı ve bağımsız bir Filistin milliyetçiliği düşüncesi öne çıktı.¹⁴⁴ Mısır'daki El Ezher Üniversitesi'ni bitiren İzzeddin el-Kassam Filistin'de mücadelenin sadece dinsel inanca dayalı bir yolla yapılırsa başarılı olabileceğini savundu. Bu düşünce özellikle yoksul, topraksız köylüler ve eğitim görmemiş kesim üzerinde büyük destek buldu. İngilizlere karşı silahlı mücadeleyi savunan Kassam öldürüldükten beş ay sonra 1936 yılında Büyük İsyana başladı.¹⁴⁵ 1939'a kadar süren bu hareket yaklaşık 50 yıl sonra girişilen İntifada benzeri bir kalkışmaydı. Ancak

¹⁴⁴ Schulz, A.g.e., s.27.

¹⁴⁵ Tamir Sorek, Calendars, "Martyrs, and Palestinian Particularism under British Rule", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 43, No. 1, Sonbahar 2013, s.15.

1936-1939 isyanına katılanlar İntifada dönemindeki Filistinlilere nazaran daha eğitimsiz ve daha yoksuldu.¹⁴⁶ Bu isyan Filistinliler arasında milliyetçilik düşüncesinin güçlenmesini sağladı. İntifada dönemine benzer şekilde sosyal imkansızlıklar ve yoksulluk ile milliyetçilik düşüncesinin birleşmesi ile oluşmuştu. Din milliyetçilik karşıtı bir unsur değil sembollerini ile söylemleri ile ulusal mücadele için kullanıldı.¹⁴⁷

1939-1948 arası dönem Büyük İsyan sonrasında İngilizlerin yoğun baskısı altında önemli bir siyasi çıkmaz süreci oldu. 1948 yılında Filistinliler dört farklı gruba ayrılmıştı. İsrail’de olup İsrail vatandaşı olanlar, Batı Şeria ve Gazze’de Ürdün veya Mısır egemenliği altında yaşayanlar, Filistin bölgesinden komşu ülkelere göç eden mülteciler ve Avrupa ile diğer ülkelerde yaşayan Filistin diasporası. 1948 sonrası dönemde Filistin meselesi Arap ülkelerinin daha çok gündemi oldu. 1948-1967 arası süreçte kaybedilen toprakların geri alınması ve Filistin’in özgürleştirilmesi düşüncesi Arap milliyetçiliğinin bir unsuru haline geldi. Egemen bir devlete sahip olmadığı için Filistin siyasi arenasını dış etki ve baskılara açık konumdaydı. Bölge devletleri Filistin meselesini kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştı. Ürdün, Filistin toprakları ile konfederal bir yapı planı hedeflerken Mısır ve Suriye ise daha büyük ve tek bir Arap birliği planı ile ayrıştıyordu. Bölünmüşlük sonraki dönemde de devam ederken 1960’ların ortasında Filistinliler adına mücadele yürüten ve temsil iddiasında bulunan üç grup bulunuyordu. Bunlar kendi aralarında henüz birliği sağlayamamış olan Arap Ligi, Ahmet Şukeyri liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü ve daha sonra El Fetih grubuna dönüşecek olan Filistinli genç, burjuva grup olarak sıralanabilir.¹⁴⁸ 1967 ile birlikte Filistinliler arasındaki bölünme daha da derinleşmiştir. Kalıcı olarak yerleşmiş olan, daha fazla siyasal ve sosyal haklara sahip olan Doğu Kudüs’te yaşayan Filistinliler ve İsrail’in işgali altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler arasında net bir bölünme söz konusudur.

---

¹⁴⁶ Kenneth W. Stein, “The Intifada and the 1936-39 Uprising: A Comparison”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 19, No. 4, Yaz 1990, s.70.

¹⁴⁷ Schulz, A.g.e., s.29.

¹⁴⁸ Faris Giacaman, “Political Representation and Armed Struggle”, **Journal of Palestine Studies**, Vol.43, No. 1, Sonbahar 2013, s.24.

3.4. Arap Ülkeleri Gölgesinde Filistin Kurtuluş Örgütü

Henüz uluslararası kamuoyunda tanınmış bir devletten yoksun olan Filistinlilerin ekonomik, siyasal ve diplomatik açıdan Arap devletlerinin desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. İsrail'in ekonomik ve siyasi ablukası bölgede ticaretin ve üretimin gelişmesini engellemektedir. İsrail Filistinlileri ucuz işgücü, Filistin'i de kendi ürettiği malları için bir pazar olarak değerlendirmektedir. Normal bir ekonomik aktiviteden yoksun olan Filistin'de yönetim halka destek olmak amacıyla kamusal kaynakları devreye sokmak için maddi yardıma ihtiyaç duymaktadır. Filistinliler kendi sosyal ve ekonomik altyapılarını inşa etmek için diğer devletlerin yardımına muhtaçtır. Arap devletleri sundukları yardım ile birlikte o paranın nerede kullanılacağına da karışabilmektedir. Maddi yardım veren devletler teknik destek ve danışmanlık adı altında kendi gündemlerini empoze edebilmektedir. Kendi toprakları dışında diğer komşu Arap ülkelerinde yaşayan milyonlarca mülteci nedeniyle de yine Filistinliler Arap ülkelerine bağımlıdır. İşte tüm bu bağımlılık ve ihtiyaçlar çerçevesinde Arap ülkelerinin Filistin sorununu kimi zaman kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı görülmüştür. Arap ülkelerinin söz konusu politikaları Filistin içi dengeleri de etkilemektedir.

Hamas'ın El Fetih'e dönük temel eleştirilerinden biri El Fetih'in sonradan dahil olduğu Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Arap rejimlerinin bir ürünü olduğuna ilişkin yaklaşımıdır. Her rejim ideolojik, mali, ve siyasi olarak kendisine tabi birer örgüt kurmuş ve bu örgütleri FKÖ içine dahil etmeye çalışmıştır. Bu nedenle FKÖ kararları rejimlerin siyasetlerinden çıkan ve onlara tabi olan kararlar olarak algılanmıştır. Aslında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kuruluşu itibarıyla Hamas'ın eleştirdiği noktaların haklılığından söz edilebilir. 1964 yılında Arap ülkelerinde ve özellikle Nasır yönetimindeki Mısır'da örgütlenen bir yapı olarak Filistin Kurtuluş Örgütü'nün temelleri atıldı. Ocak 1964'te Kahire'de toplanan Arap Zirvesi kararları ile Mayıs 1964 tarihinde Filistin Ulusal Konseyi ve Haziran 1964 tarihinde Filistin Kurtuluş Örgütü kuruldu. Mısır El Fetih'e karşı Filistin mücadelesinin tekeli ele geçirme peşindeydi. Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurarak Nasır'ın hedefi hem dağılmış haldeki örgütleri daha organize bir yapıya kavuşturmak hem de bu örgütleri denetimi altında bulundurmaktı. Mısır lideri Nasır böyle bir örgüt aracılığıyla Filistin sorununu yönlendirebilmek ve

kendi denetiminde olacak örgütlü bir Filistin hareketini Arap liderliği amacını destekleyecek şekilde kullanma amacındaydı. Aralarında El Fetih ve Filistin Kurtuluş Cephesi'nin de olduğu Filistinli örgütler FKÖ kurulduktan sonra bir bildiri yayınladılar. Bu örgütler Filistin mücadelesinin Arap ülkelerinin kendi çıkarları çerçevesinde sınırlandırılması konusunda endişelerini dile getirdiler.¹⁴⁹ 1948 yılında kabul edilen Filistin Ulusal Tüzüğünde Arap milliyetçiliği etkisi gözlenirken Filistin'in Filistinli Arapların yurdu olduğu ifade edilmektedir. Bu tüzükte Filistin halkının Arap ulusunun bir parçası olduğu öne sürülmektedir. Tüzüğe göre Filistin'in özgürleştirilmesi ile Arap birliğinin sağlanması birbirini tamamlayıcı iki unsurdur. Metinde Arap birliği Filistin'in özgürleştirilmesine, Filistin'in özgürleştirilmesi de Arap birliğine götürür anlayışı dile getirilmektedir.¹⁵⁰

Filistin Kurtuluş Örgütü ilk dönemlerinde Arap ülkelerinin bir kukla örgütü olarak değerlendirilmiştir. Nitekim FKÖ'nün ilk lideri Ahmet Şukeyri o dönem Kuveyt'te bulunan El Fetih lideri Yaser Arafat'a karşı harekete geçmiştir. Kuveyt'e bir FKÖ temsilcisi gönderdikten sonra "Filistin'in tek temsilcisi olur" düsturuyla Kuveyt'te El Fetih'in yasaklanmasını sağlamıştır. FKÖ'yü o dönemde Mısır gibi ülkeler kendi çıkarları için kullanmaya çalışmıştır. Altı Gün Savaşları sonrası El Fetih kadroları da Mısır lideri Nasır'ın Filistin'in sorununa sadece Mısır'ın çıkarları doğrultusunda yaklaştığını farkettiler. Nasır'ın baskısı ve bazı El Fetih üyelerinin hapse atılması bu gibi isimleri bağımsız bir ulusal Filistin hareketi yaratmak konusunda daha da cesaretlendirdi.

3.5. Asimetrik Mücadelede Etkisi

1968 yılı Mart ayında Ürdün Nehri'nin doğusunda El Kerame denilen bölgedeki kamplara karşı sınırötesi hareket düzenleyen İsrail kuvvetlerine karşı direnişleri El Fetih'e büyük bir prestij kazandırmıştır. El Kerame çatışması İsrail'in yenilmezliği inancını ortadan kaldırırken Filistinliler için gelecekteki olası zaferler için bir umut oluşturmuştur. El Kerame "kazanılmış zafer" yaklaşımıyla hem El Fetih hem de Filistin adına siyasi sonuçlar doğuran bir gelişmedir. Filistinliler İsrail'e karşı

¹⁴⁹ Rashid Hamid, "What is the PLO", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 4, No. 4, Yaz, 1975, s.94.

¹⁵⁰ Schulz, A.g.e., s.33.

kurban rolünde yaşanan travmaların etkisindeydi. Bu zafer sonrası aşağılanma, acı çekme ve kendini kurban etme düşüncesinden mücadele etme, itibar kazanma ve direniş düşüncesini öne çıkardılar. İsrail'e karşı asimetrik mücadelede simgesel anlamda önemli bir başarı olarak değerlendirilen bu çatışmanın ardından Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır kendi elleri ile kurduğu Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Arafat'a teslim etmeyi önermiştir. İsrail'e karşı kaybedilen 1967 savaşı sonrasında Abdülnasır'a yakın olan isimlerin Filistin mücadelesindeki etkisi zayıflarken Şukeyri Filistin Kurtuluş Örgütü başkanlığından istifa etti.¹⁵¹ 6 aylık kısa bir Yahya Hamuda liderliği sonrasında Şubat 1969'da Ebu Ammar lakaplı Yaser Arafat Filistin Ulusal Konseyi'nin beşinci toplantısında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başkanlığına seçildi. Arafat kendi liderliğinde FKÖ'yü diğer Arap ülkelerinin etkisinden daha bağımsız ve ulusal bir çizgiye çekmeye gayret etti. Asimetrik mücadele yürüten gruplarda birleştirici özelliğe sahip bir lider sıfatı ile Arafat İsrail'e karşı mücadelenin güçlenmesini sağladı.

Yaser Arafat aynı zamanda Filistin'deki toplumsal yapı ve İsrail'e karşı mücadele noktasında diğer Arap ülkelerinden ayrıştı. Filistin Kurtuluş Örgütü o dönemde teritoryal açıdan statükonun değişimini savunmaktaydı. Ancak birçok Arap ülkesi var olan sınırlar içerisinde kendi güçlerinin korunmasından memnun görünmekteydi.¹⁵² İsrail ile bir ateşkes anlaşmasını sürdürebilmek adına Mısır için Filistin mücadelesini kontrol altında tutmak önemliydi. Zira İsrail ile ateşkesi tehlikeye sokacak eylemler içerisine girebileceği ve Mısır'ın ulusal güvenliğini tehdit edebileceği endişesi ile Kahire yönetimi Filistinlileri kontrol altında tutup sınırlarını çizmeyi hedeflemiştir.¹⁵³

Filistinlileri diğer Arap toplumlarından ayıran toplumsal ve siyasal farklılıklar da söz konusudur. FKÖ'nün o dönemdeki mevcut Arap ülkeleri ile bir başka ayırım noktası seküler ve demokratik yapıda bir yönetim tarzı hedefidir. Diğer Arap ülkeleri

---

¹⁵¹ Laurie Brand, "Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 17, No. 2, Kış 1988, s.42.

¹⁵² Alan R. Taylor, "The PLO in Inter-Arab Politics", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 11, No. 2, Kış 1982, s.75-76.

¹⁵³ Yezid Sayigh, "Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964-67", **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 30, No. 1, Şubat 1998, s.99.

çok daha otoriter bir yönetim tarzını benimsemektedir. Ekonomik açıdan da FKÖ ile diğer Arap ülkeleri arasında derin bir uçurum söz konusudur. Filistin ekonomik açıdan herhangi bir doğal kaynağa sahip değilken birçok Arap ülkesi herhangi bir sanayi üretimi gerçekleştirmeden doğal kaynakları vasıtasıyla önemli bir gelire sahip olmuşlardır.

3.6. Filistin’de Milliyetçilik ve Yönetim Anlayışında Farklılık

Hamas ve El Fetih’in güncellenmiş anayasa metinlerine bakıldığında aslında her ikisinin de yönetim açısından demokrasiyi öne çıkardığı görülmektedir. Hamas'ın metninde adil ve şeffaf seçimlere atıf yapılırken Filistin’de çoğulculuk, demokratik tercih ve diyalog temelinde ilişkilerin yürütülmesi inancına yer verilmiştir. Hatta Filistin Kurtuluş Örgütü'nün tüm kesimlerin katılımını sağlayacak demokratik temeller üzerine inşa edilmesine vurgu yapılan belgede "Filistin Kurtuluş Örgütü içerideki ve dışarıdaki Filistin halkının koruması gerekli ulusal çerçevesidir" ifadeleri kullanılmıştır. Keza El Fetih de merkezi demokrasi tanımı ile ifade özgürlüğü ve katılıma metninde vurgu yapmaktadır.¹⁵⁴ El Fetih anayasasında kolektif liderlik anlayışı, azınlıkların karar alma mekanizmalarına katılımı ile liderliğin icraatları ile ilgili rapor vermesi anlatılmaktadır.

Ancak tanımlanması doğrudan zor olsa da dünya görüşü açısından her iki grubun düzen kavramında farklılıklar yer almaktadır. El Fetih laik bir dünya düzeni kurma amacındayken Hamas ise İslamcı bir alternatif sunmaktadır. 1950 ve 1960’larda Filistin mücadelesini yürüten hareketlerin birçoğu Marksist-Leninist ideolojiler ile Maoist gerilla savaşı doktrinlerini öne sürüyordu.¹⁵⁵ George Habaş’ın kurduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ve Naif Havatme’nin kurduğu Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHKC) gibi örgütler sol Marksist-Leninist çizgide örgütlerdi. El Fetih de dönemin hakim ideolojilerinden etkilenmiştir. El Fetih Maoist bir söylem geliştirerek sol ve seküler bir politik yaklaşım benimsemiştir.

---

¹⁵⁴ Palestine National Liberation Movement Fatah Internal Charter, (Çevrimiçi), <https://fas.org/irp/dni/osc/fatah-charter.pdf,s.2>, 1 Mayıs 2018.

¹⁵⁵ Giacaman,A.g.e.,s.26.

Filistin’de özellikle kırsal bölgelerde geleneksel kavramlar ve inançlar yıllardır değişmeden kalmıştı ve özellikle İsraililerin yerel halkın yaşamlarına yönelik yoğun müdahaleleri dikkate alındığında bu eğilim kolayca politik bir tavra dönüşebiliyordu. Kentlerde yaşayan daha varlıklı kesimlerin gerek yaşam tarzları gerek hayata bakış açıları büyük ölçüde laik hale gelmişti. Bu nedenle yalnızca yoksulluğun hüküm sürdüğü kentsel kesimlerde yaşayanlar için dinsel eğilim daha ağır basıyordu.

Filistin’de El Fetih’in kendi insanların yaşamlarına ve kimliklerine yeterince sahip çıkamaması diğer ideolojilerin bu rolü üstlenmesine fırsat tanıdı. Din yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca binlerce Filistinlinin maruz kaldığı köksüzleştirme, yoksunlaştırma ve ayırım uygulamalarının neden olduğu baskılara karşı etkin bir tepki olarak ortaya çıktı.¹⁵⁶ Dünyanın dinsel terimler ile yorumlanması devletin ve siyasi elit zümrenin kendi cemaatlerinin büyük bölümüne karşı gösterdikleri duyarsızlık sonucu daha da güçlendi. İslami hareketler özellikle Gazze’de vakıflar aracılığıyla maddi kaynaklara sahipti. Kendi ideolojilerini ise camilerdeki vaazlar üzerinden yayabiliyor ve gerekli insan kaynağına ulaşabiliyorlardı. Bu aktivitelerdeki anlayış El Fetih’in laik dünya görüşünün karşıtı şeklindeydi.¹⁵⁷ Filistin üniversitelerinde ve kütüphanelerinde etkili olan bu gruplar öğrencilere burslar sağlıyordu. Ayrıca toplanan zekatlar maddi kaynak olarak kullanılıyor toplanan yardımlar sosyal yardımlaşma vakıfları aracılığıyla halka dağıtılıyordu. Başta Gazze İslam Üniversitesi olmak üzere birçok üniversite öğrencisi küçük köylerden, mülteci kamplarından ve düşük gelirli ailelerden geliyordu.¹⁵⁸ İslami ideolojilerin gelişmesinde eğitim kurumları ve üniversitelerin büyük rolü bulunuyordu.

Hamas’ın mücadele yürütülen Filistin topraklarına ilişkin savunma anlayışının temelinde de bir dini unsur söz konusuydu. Hamas bir bütün olarak Filistin’i bir vakıf şeklinde kabul ediyor ve bu nedenle bölgenin yasal sahiplerinin Filistin’in Müslüman halkı olduğunu savunuyordu. Hamas Filistin’in bir bölümü üzerinde Filistin devletinin kurulmasına karşıdır. Hamas bu yüzden uluslararası barış konferanslarına ya da İsrail

---

¹⁵⁶ Ilan Pappé, **A History of Modern Palestine One Land Two Peoples**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, s.248.

¹⁵⁷ Ziad Abu Amr, “ Hamas: A Historical and Political Background”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 22, No.4, Yaz,1993, s.7.

¹⁵⁸ Rubin,A.g.e.,s.25.

ile yapılan görüşmelere ve anlaşmalara karşıdır. Bu tür çabaları davanın tasfiyesi olarak değerlendirmektedir. Filistin davasının İslami bir dava olduğuna ve bu nedenle tüm Müslümanları ilgilendirdiğine inanmaktadır.

Dini kimlik politikası milliyetçiliğin yerini almayı ya da en azından milliyetçiliğin yenilenmiş yorumunu geliştirmeyi arzu ettiğinden farklı bir niteliğe sahiptir. İslami bakış açısı genel manası ile toplumu böldüğü ve zayıflattığı gerekçesi ile milliyetçiliği reddeder.¹⁵⁹ Bu dini gruptakiler kim olursa olsun inançları uğruna öteki ile daha uzlaşmaz bir çatışmaya girebilirler. Din aynı zamanda bazen şiddet eylemleri için de bir gerekçe olarak kullanılabilir. Din adına bir çatışmada diğer taraftan olanlara ya da içerideki hainlere karşı şiddet uygulanabiliyordu. Bu anlayış ortak bir düşmana karşı yürütülen mücadelede aynı ulustan dahi olsa kendi yaklaşımı ile paralel olmayan kesimlere şiddeti meşru kılabilirdi. Yine de Hamas Filistin için dinsel atıflar içeren İslami bir mücadele yürütürken milliyetçiliği tamamen dışlamamıştır. Hamas'ın milliyetçilik düşüncesini kullanması kendisine daha geniş bir kamusal meşruluk ve destek kazandırmıştır. Bu Hamas'a kendi siyasi ideolojisini ana akım politik arenada sürdürme ve geliştirme imkanı vermiştir.¹⁶⁰ Hamas kimi zaman milliyetçiliği kullanırken El Fetih de kimi zaman dini değerleri kullanmıştır. Milliyetçi yaklaşımı benimseyenler dinsel inançlar ile ulusal dayanışma arasında ayırım yapılmasını savunurlar. Milliyetçiler dine karşı çıkmazlar onu toplum için birleştirici bir unsur olarak kullanırlar.¹⁶¹ El Fetih'in Arafat tarafından kurulan El Aksa Şehitleri Tugayı isimli örgütü hem El Aksa Camii hem de İslamiyet'teki şehitlik kavramından unsurlar içermektedir. El Fetih İslam'ın kendisine uyan sembollerini alırken Hamas da milliyetçilik düşüncesini zaman zaman El Fetih'ten ödünç almıştır.¹⁶² Ancak milliyetçi politika yapan grupların daha ulusaşırı bir kavram olan İslamcılık düşüncesini benimsemesi bazen kendi etnik mücadelelerini zayıflatabilir. Örneğin Çeçenistan'daki

---

¹⁵⁹ Sami Zubaida, **Beyond Islam A New Understanding of the Middle East**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2011, s.175.

¹⁶⁰ Stepanova, A.g.e.,s.157.

¹⁶¹ Zubaida, A.g.e.,s.176.

¹⁶² Schanzer, A.g.e.,s.10.

mücadeleye dışarıdan finansal destek veren diasporadaki Çeçenlerin bu desteği mücadelenin daha İslamcı bir yapıya kayması sonrasında azalttığı ifade edilebilir.¹⁶³

3.7. Hamas'ın Cihad Mücadelesi

Hamaslı liderlerin de zaman zaman kullandığı "cihad" kelimesinin tam karşılığı "gayret"tir. Yani İslamiyet'e göre, "cihad etmek", "çaba göstermek, gayret etmek" anlamına gelmektedir. Kuran-ı Kerim'deki ifadesi ile "cehd" "olabilecek tüm gayretini harcayarak çalışabildiği kadar çalışmak demektir.¹⁶⁴ Kuran'da cehd kökünden türeyen cihadın 3 anlamı vardır. Mücadele yani insanın iç dünyasını temizlemeye yönelik gayreti, İctihad yani cihadın bilimsel ve düşünsel anlamdaki mücadelesi ve son olarak da savaş anlamında kullanılan cihad kavramı.

İslam Peygamberi Hz.Muhammed "en büyük cihadın kişinin kendi nefesine karşı verdiği cihad" olduğunu açıklamıştır. Nefisten kasıt, insanın bencil tutkuları ve hırslarıdır. İnsanlara zulmeden, adaletsiz davranan, işkence ve eziyet uygulayan, en meşru insan haklarını ihlal edenlere karşı adaleti, barışı, eşitliği hakim kılmak için yapılan fikri mücadele bir cihad olmaktadır. Aynı şekilde İslam anlayışına göre din karşıtı ve ateist fikirlere karşı yapılan her türlü ilmi mücadele de tam anlamıyla bir cihaddır. Bu gibi fikri ve manevi anlamlarının yanında, fiziksel bir mücadele olarak savaş da "cihad" sayılır. Cihad Batılı yaklaşımlara göre ise modernizm ve demokrasi karşıtı bir kavram olarak Batılılaşmaya karşı duran aşırıdinci akım olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁵

Hamas her ne kadar yenilenmiş anayasa metninde Müslüman Kardeşler ifadesini kullanmasa da çıkış noktası orasıdır. Mısırlı Hasan el Benna Kral Faruk'a yazdığı mektupta laik düzene karşı 1928'de kurduğu Mısır Müslüman Kardeşler Birliğinin ilke ve emellerini anlatmıştır. El Benna 1949 yılında öldürüldükten sonra Seyyid Kutup önderliğinde Müslüman Kardeşler'in düşünce yapısı korunarak genişletilmiştir. Seyyid Kutup cihadi İslamcılık ideolojisini savunur.¹⁶⁶ Mısır'da idama

---

¹⁶³ Stepanova, A.g.e.,s.158.

¹⁶⁴ Yaşar Nuri Öztürk, **İslam Nasıl Yozlaştırıldı**, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 2000, s.132.

¹⁶⁵ Benjamin R.Barber, **Jihad vs. Mc World**, Britain, Corgi Books, 2003, s.205.

¹⁶⁶ Stepanova, A.g.e.,s.77.

mahkum edilerek öldürülen Seyyid Kutup Müslümanların şeriat hukukuna bağlılık noktasında eksikliği olduğunu savunarak bunu eleştirir. Bu düşünce yapısı şeriata uymayan Müslüman devletler ve Batı devletleri ile mücadele edilmesi gerektiğini vurgular. Bu yaklaşım Vestfalya dünya düzeninin neredeyse toptan tersyüz edilmesini öngörür. Bu bakış açısına göre devletler uluslararası sistemin kalkış noktası olamaz. Laik devlet bu yaklaşıma göre gayrimeşrudur ve en iyi olasılıkla daha geniş ölçekte dini yapıya giden yolda geçici bir statü kazanabilir. Başka ülkelerin içişlerine müdahale edilmemesi bir yönetim ilkesi olamaz. Çünkü ulusal bağlılıklar gerçek inançtan sapmayı temsil eder ve cihatçıların görevi Darülharp'ı yani inanmayanların dünyasını dönüştürmektir.¹⁶⁷

Terör örgütleri mücadele yürütürken farklı motivasyonlar ile hareket ederler. Bu motivasyonlar sosyal, siyasal, milliyetçi ya da dini kaynaklı olabilir. Elbette kimi zaman bu mücadele nedenleri iç içe geçebilir. Hem dini hem de milliyetçi güdüler ile hareket eden bu mücadele nedenlerini her iki noktaya birden atıflar ile meşrulaştıran örgütler olabilir. Bu noktada Hamas'ın El Kaide ya da DAESH gibi diğer cihatçı örgütler ile farkını ortaya koymak gerekmektedir. Hamas uluslar ötesi bir yapı olan Müslüman Kardeşler'in Gazze'deki kolu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak buna rağmen daha milliyetçi bir anlayışa sahip olan Hamas'ın uluslarötesi bir hedefi bulunmamaktadır.¹⁶⁸ Uluslararası kamuoyunun bir kesiminde algı olarak El Kaide, DAESH gibi örgütler ile Hamas'a bakış arasında benzerlikler görülebilir. Söz konusu örgütlerin bazılarının hedefleri yereldir ancak buna karşın yurtdışında lojistik, maddi gelir sağlama, eleman toplama ve propaganda amacıyla faaliyet yürütmektedirler. Hamas'ın da ekonomik açıdan ya da propaganda amacıyla yurtdışında faaliyetleri söz konusudur. Hamas'ın örgütsel açıdan yönetim kadrosu tıpkı El Fetih gibi kimi zaman Filistin dışındaki ülkelerde yer almıştır. Ancak El Kaide ve DAESH gibi terör örgütlerinin aksine Hamas'ın yaklaşımı Filistin'in özgürleştirilmesi ile sınırlıdır. Diğer örgütler ise hedefin bütün dünya olduğu anlayışı ile Darülharp ile savaş halindedir. El Kaide gibi terör örgütleri küresel düzeni yıkmak ve dünyayı değiştirmek gibi uluslararası hedefler koysa da Hamas'ın hedefi Filistin bölgesindeki işgali sona erdirmektir. Hamas'ın nihai

¹⁶⁷ Henry Kissinger, **Dünya Düzeni**, İstanbul, Boyner Yayınları, Mayıs 2016, s.138.

¹⁶⁸ Stepanova, A.g.e.,s.113.

hedefi Filistin topraklarının İsrail işgalinden kurtarılması ve kurtarılan bu topraklarda bağımsız bir İslam devleti kurulmasıdır. Hamas geçmişte dönem dönem terör unsurlarını kullansa da temelinde İsrail'in işgal ettiği noktalarda bir ulusal direniş mücadelesi yürütmektedir. Hamas İsrail işgaline karşı asimetrik güç mücadelesinde terörü zaman zaman araç olarak kullanmaktadır. İsrail işgali altındaki bölgelerde oluşan İslami Cihad ve Hamas diğer benzer İslamcı hareketler gibi Amerikan karşıtı bir inanca sahiptir ve bu nedenle ABD'nin aracılık ettiği tüm barış girişimlerine karşı çıkabilirler. İsrail ve ABD arasındaki yakın ilişki ve bu ilişkinin Filistin üzerindeki olumsuz etkisi bu grupların tepkisini çekmektedir. Ancak buna rağmen Hamas'ın ne ABD'de ne de İsrail-Filistin bölgesi dışında askeri bir eylemi bugüne kadar neredeyse hiç yaşanmamıştır. Hamas'ın cihad düşüncesi global bir cihad yerine çok daha ulusal anlamda Filistin'deki ülkelerinin özgürleştirilmesine yönelik ulusal bir cihattır. Bu tespit Hamas'ın işgalin bitmesi halinde müzakere ve barış masasına oturması noktasında küresel aktörlerin olası itirazlarını hafifletebilir.

Hamas ve cihattan bahsederken bir diğer altı çizilmesi gereken nokta milliyetçilik cihad ilişkisi ya da çatışmasıdır. 1988'de oluşturulan Hamas anayasasına göre de milliyetçilik aynı zamanda dini inancın bir parçasıdır. Ancak cihadı savunanlara göre milliyetçilik İslam'a karşı ve düşmandır. Cihad savunucuları milliyetçiliğin İslam ümmetini bölmek için bölgede yayılan bir zehir olduğunu savunurlar. Bu nedenle de Hamas'ı El Kaide ve diğer cihad kılıflı terörist örgütlenmelerden ayrı tutmak gerekmektedir.¹⁶⁹ Ancak kimi İsraili siyasiler de Hamas, İslami Cihad, El Kaide ve Hizbullah'ı aynı özellikte örgütler sınıfına koymaktadır. Bu örgütlerin sadece taktiklerinin farklı olduğunu programlarının ise aynı olduğunu savunarak Filistin'deki mücadelenin ulusal bir mücadele olmadığını Yahudilere karşı bir savaş olduğunu ileri sürerler. İsraili liderler şayet bölgede Yahudiler olmasaydı Hamas tarzı cihadı kullanan örgütlerin bu kez de laik Filistin otoritesine karşı savaşacağını savunmaktadır. Ancak Hamas'ın cihad mücadelesi işgale karşıdır, Yahudilere karşı değildir. Bu mücadelenin Yahudilere değil Siyonizm'e karşı olduğu Hamas'ın güncellenen son anayasasında da belirtilmiştir. Cihad düşüncesi Filistin'de İsrail'e karşı mücadelede genellikle Hamas tarafından dile

---

¹⁶⁹ Bernard Rougier, **Everyday Jihad**, London, Harward University Press, 2007, s.156.

getirilse de İsrail'e karşı mücadelenin bir cihad olduğu El Fetih iktidarındaki Filistin Yönetiminin kontrolünde olan resmi okullarda okutulan birçok kitapta yer almaktadır.¹⁷⁰

Hamas'ın El Fetih'in aksine dini bir yaklaşım ile İsrail ile mücadelesi Hz.Muhammed zamanına yapılan atıflara kadar gitmektedir. Hz.Muhammed o dönem Medine'deki Yahudileri İslamiyet'e davet etmiş ancak Yahudiler bunu reddetmişlerdi. Hamas'ın kurucularından İbrahim Kuka İsrail'in Filistin ile mücadelesinin o dönem Hz.Muhammed'in Yahudi kabilelere karşı kazanılan zaferin intikamını almak için olduğunu öne sürmektedir.¹⁷¹ Nitekim 1993 yılında imzalanan Filistin-İsrail İlkeler Bildirgesinin amacının Yahudilerin Medine'nin kuzeyindeki Hayber şehrine dönüşü olduğunu öne sürmüştür.¹⁷² Hamas'ın Filistin-İsrail meselesine İslam'ın ilk dönemlerine kadar giden bu bakışı İsrail ile barış müzakeresi yürüten El Fetih ile arasında temelden bir farklılık ortaya koymaktadır. El Fetih İsrail ile müzakereler sonrası kazanım ya da tavizleri güncel anlayış üzerinden değerlendirirken Hamas İslamiyet'in ilk yıllarındaki çatışmaların bir rövanşı ya da intikamı olarak yorumlamaktadır.

3.8.Filistin'de Bölünmüşlüğe Katkıda Bulunan Nedenler

Filistinli gruplar arasındaki mevcut bölünmeyi daha da derinleştiren kimi dönemler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden bazıları içsel bazıları da dışsal nedenlerdir. Bölünmüşlüğe katkıda bulunan ve Filistin'in kırılganlığını artıran faktörleri birbirinden ayırmak da zordur. Bölünmüşlüğü derinleştiren birçok unsurun iç içe geçtiği ifade edilebilir. Filistin'de bir egemen devlet eksikliği ile ulusal temsil kurumlarının dağıtılması ve etkisizleştirilmesi, topraksal ve sosyal parçalanma ile dış aktörlerin müdahaleleri bölünmüşlüğe katkıda bulunan faktörler arasında sayılabilir.¹⁷³ Egemen bir devletin olmaması ya da varolan kurumların iş göremez hale

---

¹⁷⁰ Arnon Groiss, **Jews, Israel and Peace In The Palestinian Authority Textbooks**, New York, Center for Monitoring the Impact of Peace, Mayıs 2004, s.82.

¹⁷¹ Meir Litvak, "The Islamization of the Palestinian-Israeli Conflict: The Case of Hamas", **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, No. 1, Ocak 1998, s.151.

¹⁷² Litvak,A.e.,s.152.

¹⁷³ Jamil Hilal, "The Polarization of the Palestinian Political Field", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 39, No. 3, İlkbahar 2010, s.27.

getirilmesi ulusal anlaşmazlıkların çözümü konusunda da bir içsel otorite eksikliğini doğurmaktadır. Filistin'in siyasi ve coğrafi olarak bölünmesinde en büyük etkenlerden biri de kuşkusuz İsrail'dir. İsrail ve diğer dış aktörler tarafından Filistin'in siyasi, ekonomik ve güvenlik durumu manipüle edilip ayrışmanın derinleştirilmesi hedeflenebilir. Dış aktör ile kastedilen işgal eylemi içerisindeki İsrail kadar diğer bölgesel ve uluslararası güçlerdir. Konjonktürel gelişmeler olarak ifade edilebilecek 11 Eylül ve Körfez Savaşı gibi doğrudan Filistin ile ilgili olmayan nedenlerin yanında Oslo Anlaşması ve Oslo'nun yol açtığı coğrafi bölünmeler de mevcut ayrışmayı etkilemiştir.

3.8.1. Körfez Krizinin Bölünmeye Etkisi

Körfez Savaşı ve Oslo anlaşmaları ile Filistinliler arasındaki ayrışma çok daha belirginleşmiştir. 1990'ların başında Ortadoğu'da dengeleri değiştiren en önemli olaylardan biri 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesidir. İsrail İntifada'yı yok edemese de onunla mücadele etmeyi öğrenmeye başlamıştı. İsrail'in uyguladığı sokağa çıkma yasakları İntifada'ya darbe vurmuştu. 1990 yılına gelindiğinde İntifada eski hızını kaybetmiş aynı yılın Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Filistin bölgesi büyük bir baskı altına alınmıştı.

FKÖ önderliği Körfez krizinde yanlış bir hesap yaparak Irak'ın saflarında yer aldı. Bu dönemde Amerikalıların yanında ise sadece Batılı devletler değil Arap ülkeleri de vardı. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Kuveyt'ten çekilmesini İsrail'in 1967 yılında işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi şartına bağlaması işgal altındaki topraklarda büyük destek bulmuştu. Ancak Körfez Savaşı ve bu savaşta Irak'ın saf dışı bırakılması dengeleri değiştirmiştir. Ürdün ve FKÖ'nün açıkça Saddam Hüseyin'in yanında yer alması sonucu bu iki ülke ABD'nin kurduğu koalisyonun dışında kalmıştır.¹⁷⁴ Bu durum ise diplomasi alanında Ürdün ve FKÖ'yü zayıflatmış, Filistin sorununda İntifada ile elde edilen kazanımların kaybedilmesine neden olmuştur. FKÖ'nün kriz sırasında Irak'ın yanında yer alması Filistinlilerin İntifada aracılığıyla uluslararası kamuoyunda kazanmış oldukları sempatinin çoğunun yitirilmesine yol açmıştır. FKÖ zengin petrol ülkelerinden aldığı büyük finansal

¹⁷⁴ Yıldırım Boran, *El Fetih, Hamas, Hizbullah, Ortadoğu'da Direniş*, İstanbul, Siyah Beyaz Yayınları, 2011, s.276.

desteği yitirmiştir. Kuveyt'te çalışan dört yüz bin Filistinliden yüz bin kadarı ülkede kalabilirken diğerleri ise sınırdışı edilmiştir. Dışarıda alışan işçilerin ailelerine gönderdiği paralar ile maddi destekçilerini kaybetmiş olan FK'nn işgal altındaki topraklara aktardığı fonlar da kesilmiştir. Bu durum ile birlikte Filistinlilerin İsrail'e bağımlılığı kronikleşmiştir. Körfez krizi kesilen mali yardımlar sonrası Filistin'de ekonomik koşulları daha da kötüleştirmiştir. İnan-Irak savaşında olduğu gibi Irak'ın Kuveyt'i işgalinde de yanlış tercih yapan Arafat'ın FK içindeki konumu ve otoritesi sarsılmıştır. Bu dönem Filistin içerisindeki El Fetih-Hamas bölünmesine katkıda bulunmuştur.

3.8.2. Coğrafi Bölme ve Parçalama

Farklı etnik yapıdaki toplumların duvarlar ve sınırlar ile ayrılması aralarındaki ayrışmayı ve farklılıkları derinleştirebilir. Hatta kimi zaman aynı etnik yapıda yer alan farklı siyasal düşünce ve yapılarıdaki toplumlarda dahi coğrafi bölünme ayrılıkları neden olabilir. Fiziksel bölünmenin en önemli sonucu karşılıklı olarak iletişimin kesilmesi ya da en alt düzeye inmesi demektir. Örneğin 1974 sonrasında Kıbrıs'ta da yaşanan coğrafi bölünme ve toplumlar arasındaki iletişimin sınırlanması etnik düşmanlığı derinleştirmiş ve tarafları birbirinden uzaklaştırmıştır. Söz konusu fiziki ayrışma Kıbrıs'ta zamanla fiziki olmanın ötesinde ekonomik, siyasal, sosyal ve psikolojik ayrımlar ile gelişmiştir.

Kıbrıs'taki coğrafi bölünme yaşanan olayların sonucu olarak farklı etnik yapıdaki toplumların ayrışması şeklinde olurken Filistin'de coğrafi bölünme aynı halkın arasında yaşanmaktadır. Gazze şeridi ve Batı şeria'nın coğrafi olarak birbirinden ayrılması bağımsız birleşik bir Filistin Devleti önündeki zorluklardan biri olarak kabul edilebilir. Oslo II anlaşması olarak bilinen anlaşmalar ile Filistin Batı şeria bölgesinde de coğrafi olarak bölündü. Filistin yönetiminin yetki alanında yaşayan A ve B alanları ile İsrail yönetiminin yetki alanında yaşayan C bölgesindeki Filistinliler ortaya ıktı. Coğrafi olarak bölünme Filistinlilerin aynı zamanda sosyal ve politik olarak ayrışmasını hızlandırdı. Hatta coğrafi bölünmenin kimliksel açıdan bu bölünmeyi derinleştirdiği de öne sürülebilir. Birbirleri arasında duvarlar, sınırlar ve İsrail'in kontrol noktaları olan Filistinliler iletişim açısından uzaklaştılar. Farklı coğrafi sınırlara sahip Filistinlilere hitap eden politik yaklaşımlar da farklı oldu. Hamas

tamamen Gazze’de etkin konumdayken El Fetih’in siyasi açıdan Gazze’ye yeterince ulaşması mümkün olmadı. Keza Hamas da Batı Şeria ve Ramallah bölgelerinde El Fetih kadar etkin olamadı. Hamas ve El Fetih arasındaki iç savaş da coğrafi açıdan ayrı olan iki bölge Batı Şeria ve Gazze’nin yönetilmesini de zorlaştırdı.¹⁷⁵

Aslında Oslo öncesinde Filistin toprakları üzerindeki fiziki bölme ve parçalama girişimi Yahudi yerleşim birimleri aracılığıyla yürütülmüştür. İsrail yerleşim yerleri politikası ile topraklarını genişletirken bir yandan da Filistin topraklarını bölmüştür. Yerleşimci politikası Batı Şeria ve Gazze topraklarının parçalanması üzerine kuruludur. Bu fiziki bölünme siyasi bölünme ve güçsüz hale gelmeyi de ifade etmektedir. Fiziksel parçalanma sosyal ve ekonomik bölünmeyi de beraberinde getirir. İsrail seyahat kısıtlamaları, kontrol noktaları, güvenlik önlemleri ve fiziksel bariyerler ile ekonomik hayatı daraltır. Bölgeler arası istihdama, üretime ve ticarete erişim zorlaşınca eşitsizlikler artar. Toprakların fiziksel olarak parçalanıp bölünmesi sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri güçlendirir.¹⁷⁶ Eşit yurttaş algısından uzaklaşma ile parçalanan her grup kendi yerel yönetim ve politikalarını devreye sokma girişiminde bulunur. Bu da Filistin’in merkezi yapıda üniter bir devlet kurma düşüncesinden uzaklaşmasına neden olur.

Filistinli nüfusun bütünlüğünün bozulması ve bunun sonucunda planlı şekilde siyasi sonuçlar elde etme çabası ile İsrail bölgede fiili durum yaratmıştır. Batı Şeria’daki Yahudi yerleşim birimleri iki taraf arasında net bir sınır çizilmesini de engellemektedir. Bu da Filistin devletinin sınırları konusunda ciddi bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. Filistin devletinin sınırlarının tam olarak tanımlanması ise *de facto* olarak İsrail’in varlığının kabul edilip devlet olarak sınırlarının kabul edilmesini gerektirebilir.¹⁷⁷

Yerleşim yerleri politikası güç kullanma anlayışı ile birlikte yürütülürken İsrail bunu zaman zaman bir güvenlik meselesi olarak sunmuştur. Ancak tam aksine

---

¹⁷⁵ Khaled Elgindy, **Palestinians Between National Liberation and Political Legitimacy, The Arab Awakening: America and the transformation of the Middle East**, Washington, Brookings Institution Press, 2011, s.129.

¹⁷⁶ Hilal,A.g.e.,s.31.

¹⁷⁷ Schulz,A.g.e.,s.63.

yerleşimci politikası İsrail'i daha az güvenli hale getirmiştir. İsrail bu politika ile Filistinlileri kovup topraklarından ederken nihayetinde ayrılanların yerlerine el koymuştur. Bunun sonucunda tepki gösteren Filistinliler ile çatışmalar yaşanmaktadır. Ayrıca yerleşim yerleri Filistinliler ile diyalog ve müzakere ortamı sona erdirdiğinden sorunun sürüncemede kalması kolaylaşmış, güvenlik politikasında belirlenen amaçlara ulaşmak için zaman kazanılmıştır. Yahudi yerleşim birimlerindeki güvenlik sorunları ya da Filistinliler ile olası çatışma İsrail'e geniş bir coğrafya ve noktada müdahale imkanı ve bahanesi sağlamıştır. İsrail için yerleşim yerlerinin siyasi amaçlara ulaşmak için gerekli askeri stratejiye uygun yerlere konumlandığı dikkat çekmektedir.¹⁷⁸ Yahudi yerleşim birimlerinin daha da genişletilmesi Filistin tarafında tepki çekse de hiçbir İsraili lider Batı Şeria'da yerleşimcilerin hepsinin tahliyesini kendi siyasi kariyerleri açısından göze alamaz.

3.8.3. Bölge Devletleri ve Ekonominin Bölünme ve Kimliğe Etkisi

Filistin'de içerideki farklı anlayışlar bölünmeyi ortaya koyarken bölge devletleri de ayrışmayı tetikleyip kızıştırabilir. Şii İran mezhepsel açıdan farklı noktada olsa da Sünni Hamas'ı desteklemektedir. Türkiye, FKÖ ve Filistin yönetimine muhalefet etmese de Hamas'ı açıkça desteklemektedir.¹⁷⁹ Gazze'deki sıkıntılı ekonomik durum aşırı radikal siyasal unsurların yeniden dirilmesine uygun bir çevre sağlamıştır. Bu ortam Hamas'a alternatif ılımlı siyasal grupların ortaya çıkmasını engellemiştir. Ekonomik durum Hamas'a alternatif olarak ancak seçenek olarak İran destekli İslami Cihad ya da selefi cihatçı unsurları sundu.¹⁸⁰ Filistin'deki gruplara ekonomik açıdan farklı gruplar tarafından yapılan yardımlar farklı kimliklerin oluşmasına katkıda bulunmuş olabilir. Gazze'de Hamas mezhepsel olarak farklı olsa İran'dan daha fazla ekonomik yardım alırken bu durum El Fetih'e göre daha dini bir kimlik benimsemesine katkıda bulundu. Batı Şeria'da Batı devletlerinden de yardım olan El Fetih bölgesinde daha seküler bir kimliğin oluştuğu ortamı sağladı.

---

¹⁷⁸ Zafer Balpınar, "Askeri Güç Çarpanı Olarak Yahudi Yerleşim Birimleri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, yıl:10 sayı:20, Ekim 2014,s.107-110.

¹⁷⁹ Kissinger, A.g.e.,s.115.

¹⁸⁰ Sherif A. Eissa, "A New Regional Approach Toward the Israeli–Palestinian Peace Process", **Contemporary Review of the Middle East**, 5(4),s.11.

Elbette yardım kaynaklarının adreslerinin farklılaşmasında ABD ve Avrupalı devletlerin Hamas'ı terörist örgüt olarak kabul etmesinin etkisi de bulunmaktadır. Buna karşın Filistin Yönetimi Batı nezdinde meşru kabul edilmektedir. Hamas'ın Batılı devletlerin terör listesinde yer almaya devam etmesi Gazze'deki kalkınmayı ve bölgeye yardımı engellediği gibi, Filistinliler arasındaki uzlaşmaya da yine dolaylı yoldan engel olmaktadır.

3.8.4. 11 Eylül Saldırıları ve Hamas

Hamas'ın önündeki zorluklardan biri dünyada var olan “İslami terör” algısı ve kavramıdır. Hamas'ın El Kaide gibi terör örgütleri ile hiçbir organize bağı, ilişkisi ve işbirliği söz konusu olmamıştır.¹⁸¹ DAESH ve El Kaide gibi terör örgütlerinin eylemleri Hamas'ı da dolaylı yoldan etkilemektedir. Amerikan Dışişleri Bakanlığının terör örgütleri listesindeki 36 örgütün 17'si faaliyetlerini İslam adına yürüttüğünü iddia eden gruplardan oluşmaktadır. Batı'da özellikle 11 Eylül sonrası “İslamofaşizm” ya da “militan İslam” kavramlarıyla mücadele ve savaş kimi yöneticilerin ilk hedeflerindedir. 11 Eylül'ün ardından İslam inancı ve Müslümanlar adeta ABD'de şeytanlaştırılmıştır. “İslamafobia” yaklaşımının o dönem adeta *de facto* devlet politikasına dönüştüğüne dair yorumlar bulunmaktadır.¹⁸² Saldırının ardından yazılan birçok kitapta Batı ile İslam'ın savaşta olduğu iddia edilmiştir.¹⁸³ Dönemin ABD Başkanı George W. Bush saldırının medeniyete karşı gerçekleştirildiğini savunmuştur. Tarihçi Bernard Lewis 11 Eylül saldırısının birbirine karşıt olan İslam ve Batı medeniyetleri arasındaki çatışmanın sonucu olarak yorumlamaktadır.¹⁸⁴

11 Eylül'de New York'ta ikiz kulelere karşı gerçekleştirilen saldırı sonrası İsrail operasyonları bölgede asimetriyi giderek derinleştirmiştir. İsraili siyasetçilerin o dönemdeki yaklaşımı “ABD ile aynı düşmana karşı biz de savaşıyoruz”

---

¹⁸¹ Stepanova, A.g.e.,s.117.

¹⁸² Muhammad Safeer Awan, “Global Terror and the Rise of Xenophobia/Islamophobia: An Analysis of American Cultural Production since September 11”, **Islamic Studies**, Vol. 49, No. 4, Kış 2010, s.525.

¹⁸³ Stephen Healey, “Religion and Terror: A Post 9/11 Analysis”, **International Journal on World Peace**, Vol. 22, No. 3, Eylül 2005, s.4.

¹⁸⁴ Joseph B. Tamney, “American Views of Islam, Post 9/11”, **Islamic Studies**, Vol. 43, No. 4, Kış 2004, s.629.

şeklindedir.¹⁸⁵ İslamcı fanatikliğe karşı mücadelede yalnız olmadığı kanaatinde olan İsrail bu dönemde Filistin'e karşı yürüttüğü operasyonlarda daha rahat bir uluslararası ortam yakalamıştır. Batılı yaklaşımlara göre Hamas, Hizbullah ve El Kaide aynı safta değerlendirilmektedir.¹⁸⁶

Düşman algısı sadece İsrail'de değil Filistin tarafında da söz konusudur. Örneğin Güney Afrika çatışması ırkçı bir anlaşmazlıktı ve sistem bunun üzerine kurulu bir ayrımcılığı düzenliyordu. Ancak Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'nin bu sisteme karşı mücadelesi ırkçı ve dışlayıcı değildir. ANC'nin söylemi Güney Afrika'da siyah ve beyazların eşit haklara sahip olduğu anlayışına dayanır. Bu anlayışa göre Güney Afrika'nın serveti de ırkçı bir ayırım gözetmeksizin eşit bir şekilde paylaşılmalıdır. Güney Afrika örneğinin aksine Filistin-İsrail meselesinde paylaşma ve anlayış yerine karşılıklı olarak bir "şeytanlaştırma" yaklaşımı vardır. Bu yaklaşım da şeytanla müzakere edilmez ve görüşülmez anlayışı ile barışı zorlaştırmaktadır. Filistin ve İsrail tarafı karşılıklı olarak birbirini tanımlarken "şeytanileştirme" ve "canavarlaştırma" yoluna giderler.¹⁸⁷ Örneğin İslami Cihad'ın İntifada dönemindeki bildirimlerinde İsrail için "şeytanların şeytanı" sıfatı kullanılmıştır.¹⁸⁸ Söz konusu her taraf kendi hakları konusunda çekilen acı ve ızdırap için karşı tarafı suçlama yoluna giderler. İsrail-Filistin meselesinde tarafların bir kısmı karşı tarafı ölümcül düşmanı olarak tanımlar. Hamas İsrail'in işgalini Filistin'in kutsal topraklarının kirletilmesi olarak yorumlar. Toprakların temizlenmesi için kirletenlerin o topraktan çıkarılması yani işgalin sona erdirilmesi gerekmektedir. İsrail Genelkurmay Başkanlığı görevini yapmış olan Moşe Ya'alon Filistinlileri kansere benzetmektedir.¹⁸⁹ Ya'alon bu kanserin tedavi edilmesini değil yerinden sökülüp atılmasını savunmaktadır. Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması teziyle altyapısı oluşan bu anlayışla Hamas'ın da öteki tarafa itilmesi örgütün siyasete uyumunu zorlaştırabilir. İsrail ve Batılı devletlerin bu algısı terse çevrilmedikçe Filistin'in birliğinin önünde zorluklar oluşmaktadır. Zira El Fetih'in

---

¹⁸⁵ Ilan Greilsammer and Thomas C. Hilde, "The Israelis and September 11th", **South Central Review**, Vol. 19, No. 2/3, 9/11, Yaz - Sonbahar 2002, s.70.

¹⁸⁶ Richard Perle-David Frum, **Şeytana Son**, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s.12.

¹⁸⁷ Mehran Kamrava, **The Modern Middle East A Political History since the First World War**, California, University of California Press, 2005, s.215.

¹⁸⁸ Schulz,A.g.e.,s.78.

¹⁸⁹ Yitzhak Laor, "Diary", **London Review of Books**, vol. 24 no. 19, 2002, s.33.

Hamas ile her yakınlaşması bu kesimde silah bırakmayan bir terör örgütü ile meşru bir siyasal temsilcinin buluşması olarak değerlendirilmektedir. Bu sayede içinde Hamas temsilcilerinin olduğu bir yapı ile müzakere etmeme bahanesini öne sürebilir.

3.9. İsrail'in Bölünmüşlüğü Teşvik Edip Şiddeti Tahrik Etmesi

Uluslararası ilişkilerde devletler zaman zaman çatışmayı tetikleyen ve alevlendiren türden güvenlik stratejilerini kullanırlar. Devlet kendi güvenliğini tehdit ettiğini düşündüğü aktörü kendisine veya bir başkasına karşı hata yapmaya iter. Yapılan hata sonucunda bu hataya karşılık vermek adına silah kullanma meşruiyetini kazanır. Diğer bir ifade ile kendisini saldırıda bulunan yerine meşru müdafaa hakkını kullanan taraf gibi gösterebilir. Bu şiddeti tahriki genel olarak karşı tarafı sınır ihlaline zorlama, ekonomik olarak zora sokma, iç dinamikleri iktidar aleyhine kışkırtma, toplumsal değerleri incitme, tarihsel olayları gündeme getirme gibi yöntemler ile yaşanabilir.¹⁹⁰

İsrail'in Hamas'a dönük eylemlerinin birçoğunu bu çerçevede değerlendirebiliriz. Özellikle Filistin'de yapılan tahrikler Hamas'ın tepkisini çektikten sonra bu grup İsrail'e saldırılar düzenlemiştir. İsrail de örneğin Gazze'den yapılan roket saldırılarını gerekçe göstererek çoğu zaman bu bölgeye ağır askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Yine Gazze hem karadan hem de denizden abluka altına alınarak Gazze'de yaşayan Filistinliler tepkiye hazır hale getirilmiştir. Filistin'de müzakere sürecinin önünde engel olarak gösterilen Hamas bir barış bozucu unsur olarak nitelendirilmektedir. Ancak İsrail El Fetih ile yürüttüğü müzakere süreçlerinde dahi şiddeti bir araç kullanmaya devam etmiş ve Hamas'ı müzakere süreçlerinden dışlamıştır. Bu durum asıl barış bozucunun İsrail olarak değerlendirilmesine de yol açabilir.

İsrail bugüne kadar aralarında örgütün simgesel isimleri olan Şeyh Ahmed Yasin ve Abdülaziz Rantisi gibi çok sayıda Hamas liderini suikastler ile öldürmüştür. İsrail müzakere masasından uzaklaşmak için kimi zaman Hamaslı liderleri hedef alırken bölgedeki şiddeti de körüklemiştir. Hamas'ın ilk ateşkes önerisi 1990'ların

---

¹⁹⁰ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, s.123..

başında Şeyh Ahmed Yasin aracılığı ile gelirken sonraları ondan fazla sayıda ateşkes ilan edilmiştir. Hamas'ın ateşkese dönük açıklamalarına zaman zaman İsrail Hamaslı liderlere suikast düzenleyerek yanıt vermiştir. Bu politika İsrail'in gerçek bir barış isteyip istemediğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Hamas Haziran 2003'te açıkladığı ateşkes kararı sonrası İsrail Ağustos 2003'te Hamas liderlerinden Ebu Shanab'ı suikast sonucu öldürmüştür.¹⁹¹ Filistin sorununun hassas ve kırılgan olması nedeniyle herhangi bir şiddet eylemi barış sürecini sona erdirebilir. Güney Afrika'da ise tam tersine taraflar barış bozucu girişimlere rağmen müzakereyi ve barışı korumuşlardır. Nisan 1993'te ANC'nin simge isimlerinden ve Nelson Mandela'nın yardımcılarından Chris Hani bir beyaz tarafından öldürüldü.¹⁹² Buna rağmen Mandela muhatapları ile görüşmüş ve barış sürecinin kesintiye uğramaması için neler yapılabileceğini tartışmıştır. Söz konusu suikast Mandela'nın çağrısı ile sadece barışçıl gösteriler ile protesto edilmiştir. Güney Afrika yönetimi hiçbir zaman Afrika Ulusal Konseyi üyelerini suikastler ile hedef almamıştır. ANC destekçilerine dönük kimi zaman içeride ve dışarıda saldırılar düzenlense de ANC liderleri öldürülmemiştir.¹⁹³

İsrail'in suikast politikasını kimi zaman İsraili siyasetçiler de açıkça dile getirmektedir. Meretz partisinden Shulamit Aloni'nin 2002 yılında Yediot Ahranot gazetesine yazdığına göre İsrail Başbakanı Şaron müzakere masasına yeniden dönme endişesi yaşadığı için Hamaslı lider Raed Karmi'yi öldürtmüştür. Meretz partisi lideri Aloni 2002 yılının Temmuz ayında Hamas ve El Fetih'in ortak bir şekilde İsrail'e saldırıları durdurma kararı aldığını ancak saatler geçmeden İsrail'in Gazze'de bir hava saldırısı ile sivilleri vurduğunu anlatmıştır. İsraili siyasetçiye göre bu saldırının amacı diplomasi ya da ateşkes için var olan şansı ortadan kaldırmaktır.¹⁹⁴

Batılı devletler Hamas'ı silahlı kanadı ve siyasi kanadı olarak ikiye ayırırken İsrail Hamas'ın her iki kanadını da ayırmadan tek bir terörist yapı olarak nitelendirir.

---

¹⁹¹ Are Knudsen and Basem Ezbidi, "Hamas and Palestinian Statehood, Where Now for Palestine?", **The Demise of the Two-State Solution**, Ed.by. Jamil Hilal, London, Zed Books, 2007, s.199.

¹⁹² Louis Kriesberg, "Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict", **Journal of Peace Research**, vol. 38, no. 3, 2001, s.389.

¹⁹³ Heribert Adam, "Mandela in Palestine: Peacemaking in Divided Societies", Ed. by. Guy Ben-Porat, **The Failure of the Middle East Peace Process**, London, Palgrave Macmillan, 2008, s.246.

¹⁹⁴ Norman G.Finkelstein, **Beyond Chutzpah On the Misuse of Anti-Semitism and the Abuse of History**, California, University of California Press, 2005, s.140.

İsrail bu nedenle ateşkes çağrılarına saldırı ile yanıt verirken Hamas'ın ılımlı olarak tanımlanabilecek liderlerini dahi öldürmüştür. İsrail Hamas'ın üç kurucu lideri ile birlikte 300'den fazla yöneticisini suikast ile öldürürken bu eylemler Hamas'a olan desteği de artırmıştır. Yeni tehditlere karşı uyum sağlayan örgüt suikastler sonrası sürece dağılmadan uyum sağlamıştır. Hamas'ın özellikle suikastler yolu ile ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Filistinlilerin hakları kazanılmadıkça Hamas liderleri öldürülse de örgüt kendisini yeniden güçlendirebilmiştir. Bölgede şiddet İsrail'den gelirse Hamas'ın Filistin tarafında güçlenmesine ve şiddet Hamas'tan gelirse İsrail'deki şahinlerin güçlenmesine yol açmıştır. İsrail'in suikast politikası Hamas'ın misilleme ile barış sürecini raydan çıkarmasına yol açarak var olan müzakere süreçlerinin de başarısızlığa uğramasını tetiklemiştir.

İsrail'in Filistin'in Gazze bölgesine yönelik saldırıları Hamas'ı zayıflatmak yerine daha da güçlendirmiştir. Bu güçlenme askeri açıdan olmasa da beslendiği taban ile birlikte toplumsal destek bakımından ifade edilebilir. Örneğin İsrail'in "Koruyucu Hat" adı ile başlattığı Gazze operasyonu Hamas'a olan halk desteğini anketlere göre açıkça artırmıştır. Filistin Siyaset ve Kamuoyu Araştırma Merkezi (PSR) tarafından yapılan ve Eylülde sonuçları açıklanan anket, Hamas'ın halk nezdindeki popüleritesinin "2006 yılından bu yana benzeri görülmemiş bir biçimde" arttığını gözler önüne sermiştir. Oysa İsrail'in Gazze'ye operasyonu öncesi Haziran ayında yayınlanan Pew anketi, bunun tam tersi bir tablo ortaya koyarak Filistinlilerin ancak yüzde 35'inin Hamas'ı olumlu karşıladığını göstermiştir.¹⁹⁵ Hamas'ın yeniden güçlenmesi İsrail'in Gazze'deki yıkımına rağmen değil bunun sayesinde gerçekleşmiştir. İstedikinin tam tersi bir sonuç alan İsrail yönetimi, Hamas'ı zayıflatmak yerine daha da güçlendirdi ki bunun sürpriz olduğunu söylemek zordur.

Hamas ve Filistin'de silahlı mücadeleye desteğin artması bölgesel dinamiklerle de ilgilidir. Hizbullah'ın 2006'daki savaşta İsrail karşısındaki mücadelesi sonrasında İsrail'in yenilmezliği imajı zarar görmüştür. Hizbullah, İsrail'in 2006 yılındaki son Lübnan işgali sırasında ve sonrasında popüleritesini hızla arttırmıştır. Bu desteğin

---

¹⁹⁵ Sharif Nashashibi, Israel has empowered, not weakened Hamas, **Aljazeera**, (Çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/09/israel-empowered-not-weakened-ha-20149710346834823.html>, 6 Mayıs 2018.

artmasında Hamas gibi Hizbullah'ın da halka yardımı öncelikli düşünen benzer yapısı önemli rol oynamıştır. İsrail'in hava saldırıları ile yıkılan evlerin yapımında Hizbullah halka yardımcı olurken bir kahraman gibi değerlendirilmiştir. İsrail saldırılarından kaçtıktan sonra Lübnan'ın güneyine geri dönen yaklaşık 500 bin kişiye evlerinin yeniden inşa edilmesi için Hizbullah'ın sivil toplum kuruluşları yardım etmiştir. Lübnan devletinin resmi kurumlarına dönük yolsuzluk algısı söz konusuysen Hizbullah'ın doğruluk, dürüstlük ve şeffaflık hedefindeki kuruluşları halka yardım ederek destek bulmuşlardır.¹⁹⁶ Hizbullah'ın Hamas tarzı sosyal politikaları bir yanda askeri mücadelesi de Filistin'de silahlı mücadele için desteği artırmıştır.

3.9.1.İsrail'in Ekonomik Baskısının Sonucu

İsrail'in sadece askeri operasyonları değil Gazze'ye dönük ablukası da bölgeyi olumsuz etkileyerek Filistin'in diğer toprakları ile irtibatını kesmektedir. İsrail'in Gazze'ye dönük ablukası yoksulluk yaratırken yaşam koşullarını ciddi bir biçimde kötüleştirmektedir. Gazze'nin ekonomik açıdan yaşadığı zorluklar Filistin'in geri kalanı ile karşılaştırıldığında çok daha derindir. Filistin İstatistik Bürosu'nun 2008 yılı için derlediği rakamlara göre Batı Şeria'da yaşayanların % 45.7'si Gazze'de yaşayanların ise % 79.4'ü yoksulluk içerisinde.¹⁹⁷ Gazze'deki işsizlik oranı % 45 seviyesindeyken gençlerde bu oran % 60'a ulaşmaktadır. Gazze'de yaşayan Filistinli nüfusun % 80'i Birleşmiş Milletler'den gıda yardımı almaktadır. Birleşmiş Milletler'e göre Gazze'de yaşayanların % 72'nin gıda güvenliği de bulunmamaktadır.¹⁹⁸ İki bölge arasında ekonomik açıdan ortaya konulan bu eşitsizlik siyasi olarak da bölünmeyi ortaya çıkarmaktadır. İsrail'in Gazze'ye ve altyapısına dönük askeri operasyonları bölgeyi ekonomik açıdan daha da yoksullaştırmaktadır. Gazze'de yaşayan Filistinliler İsrail saldırılarına ve ablukasına karşı Batı Şeria'daki Filistinlilerin yeterince Gazze'nin yanında olmağını iddia edebilir. Gazzelilerin bu tepkisi de iki bölge arasında siyasal ayrışmayı artırmaktadır.

---

¹⁹⁶ Joseph Alagha, "The Israeli-Hizbullah 34 Day War: Causes and Consequences", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 30, No. 2, İlkbahar 2008, s.6.

¹⁹⁷ Kjetil Selvik and Stig Stenslie, **Stability and Change in the Modern Middle East**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2011, s.240.

¹⁹⁸ Omar Shaban, "The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007", **The Palestine-Israel Journal**, Vol.22 No.2 & 3, 2017, s.5-6.

İsrail Ağustos 2005'te Gazze'den askerlerini çekmesine rağmen 2007'de başlattığı ablukayı sürdürmektedir. İsrail'in Gazze'den çekilmesi bölgeye refah ve huzur getirmek yerine Filistin'i birbirinden daha da uzaklaştırırken Gazze'deki durumu ekonomik açıdan daha da kötüleştirmiştir. İsrail bölgeden çekilerek olası Gazze kaynaklı olası şiddet eylemleri sonrasında bölgeye müdahale etme konusunda uluslararası kamuoyu önünde kendisini daha rahat hissetmiştir. İsrail'in Gazze'den çekilmesi ile topraksal açıdan Hamas ile El Fetih arasındaki ayrışma netleşirken adeta iki grup arasında bir sınır çizilmiştir. Gazze'den İsrail askerlerinin çekilmesi sonrasında bölge için Hamas ile El Fetih arasındaki mücadele bölünmeyi daha da derinleştirmiştir.¹⁹⁹ Her iki grup da İsrail'in Gazze'den çekilmesini kendine mal etmeye çalışırken aralarındaki gerilim artmıştır. Gazze'nin Filistin içi gruplar arasında şiddetin merkezi haline gelmesi bölge ekonomisine yeni bir darbe vurmuştur. İsrail'in Gazze'den çekilmesini kendi silahlı mücadelesi sonucuna bağlayan Hamas ile diplomasiyi ön plana çıkararak El Fetih arasındaki mücadelenin şekline ilişkin bölünme de artmıştır. Hamas bunun silahlı mücadele ile başarıldığını savunurken kendisinin güçlenmesi halinde bu çekilmenin Filistin'in başka bölgeleri üzerinde de gerçekleştirilebileceğini savunmuştur.

Gazze siyasi, jeopolitik ve ekonomik olarak izole edilmiş konumdadır. Batı Şeria'dan tamamen ayrıştırılan Gazze'nin hava sahası, sınırları, deniz yolu ve bölgeye giren gıda dahil tüm malzemeler İsrail kontrolündedir.²⁰⁰ Gazze İsrail tarafından düşman bölge olarak tanımlandığı için İsrail'in bankacılık sistemi bölgeyi tanımamaktadır. İsrail yönetiminin kasıtlı olarak Gazze Şeridi'nde ekonomi işleyişinin mümkün olan en düşük düzeyde tutmaya çalıştığı konusu açıktır. İntifada ya da şiddet olayları sonrasında İsrail sokağa çıkma yasağı uygulayınca Filistinliler işyerlerine gitmekte zorlanmıştır. İşyerine gidemeyen Filistinliler gelir elde edemeyince bu ekonomiyi daha da kötüleştirmiştir. İsrail'in Gazze'ye dönük toplu cezalandırma

---

¹⁹⁹ Anat Kurz, "A Conflict within a Conflict: The Fatah-Hamas Strife and the Israeli-Palestinian Political Process", *In Negotiating in Times of Conflict*, Eds. Gilead Sher and Anat Kurz, Tel Aviv, Institute for National Security Studies, 2015, s.84.

²⁰⁰ Andreas Paulus and Mindia Vashakmadze, "Asymmetrical War and the Notion of Armed Conflict – A Tentative Conceptualization", *International Review of the Red Cross*, Volume 91, Number 873, Mart 2009, s.113.

içeren politikası Cenevre Sözleşmesine de aykırıdır.²⁰¹ 1949 yılında imzalanan ve 1950 yılında yürürlüğe giren Dördüncü Cenevre Sözleşmesi, savaş bölgelerinde ve işgal altında yaşayan sivilleri korumayı taahhüt etmektedir. Ancak söz konusu sözleşmenin 33.maddesinin aksine İsrail Haziran 2007’de başlattığı abluka ile Gazze’de yaşayan Filistinlileri toplu bir cezaya mahkum etmektedir.

Oslo ile Filistin topraklarının bölgelere ayrılması İsrail’in stratejik tercihlerinden biriydi. İsrail’in amacı Filistinlilerin kendilerine kalan topraklarda anlamlı bir bütünlük sergileyememesini sağlamaktır. Oslo’nun güvenlik mekanizması Batı Şeria ile Gazze’nin birbirinden ayrılmasına dayanıyordu. Oslo sonrası yıllarda da İsrail Başbakanları bu coğrafi bölme stratejisini uygulamaya devam etmişlerdir. İsrail Başbakanlarından Ariel Şaron’un Filistin’e dönük politikası “acı veren parçalama” şeklinde tanımlanmaktaydı.²⁰² İsrail yerlerinden sürme ve el koyma gibi yöntemleri uygulayarak Filistin’i bölerken aynı zamanda ekonomik ve altyapı açısından da bölgeyi kendisine bağladı. Telefon, elektrik, su, doğalgaz, yollar, hava limanı gibi unsurlar İsrail kontrolünde olduğu için Filistin’deki bölünmüş alanlar dahi bağımlı hale getirildi. Batı Şeria ve Gazze’de ekonominin gelişmesi işgal nedeniyle engellenirken Filistin ithalatının % 90’ı İsrail’den gerçekleştirilir oldu. Körfez Savaşı öncesine kadar her gün yaklaşık 110 bin Filistinli İsrail tarafına ucuz işgücü olarak çalışmaya gitti.²⁰³ Örneğin bir başka çatışma örneği Kuzey İrlanda’da ise azınlık olan Katolikler ekonomik olarak Protestanlara bağlı kalmadı. İngiliz yatırımlarının da katkısıyla orta sınıf Katolikler çok daha refah içerisinde Protestanlardan bağımsız bir şekilde ekonomik durumlarını sürdürdü.²⁰⁴

---

²⁰¹ International Committee of the Red Cross, **Treaties, States Parties and Commentaries**, Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949, Article 33, (Çevrimiçi), <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/380-600038,29> Haziran 2018.

²⁰² Alastair Crooke & Beverley Milton Edwards, “Elusive Ingredient Hamas-and the Peace Process”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 33, No. 4, Yaz 2004, s.44.

²⁰³ Schulz, A.g.e., s.53.

²⁰⁴ Sammy Smooha, “The Tenability of Partition as a Mode of Conflict Regulation: Comparing Ireland With Palestine—Land of Israel”, **Northern Ireland and the Divided World**, Ed. by. John McGarry, New York, Oxford University Press, 2001, s.324.

3.9.2. El Fetih'e Karşı Hamas ile İlişkiler

Rakip ülkenin ulusal bütünlüğüne, karar alıcılarına, iktidarlarına ve istikrarına yönelik var olan muhalefetin çatışmacı eylemler yapmasını desteklemek tedhiş yani yıldırma yöntemi kapsamına girer. Bu yöntem bazen bir muhalefet yoksa bunun yaratılmasını da içerir. Kimi zaman da etkisi az olan muhalefetin güçlendirilmesi ya da muhalefetin güçlenmesi için zeminin hazırlanmasını ifade eder. Tedhiş ile bir iç karışıklık yaratılması teşvik edilmekte ve bu iç karışıklık kendi çıkarlarını hayata geçirmek için uygun zaman olarak değerlendirilmektedir. Filistin'de Hamas'ın çıkış süreci döneminde İsrail'in politikası bu çerçevede değerlendirilebilir. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsrail ile ve Filistinlileri korumada etkisiz kalması çok sayıda kişinin İslami nitelikli gruplara kaymasına yol açmıştır. Bu hareket başlangıçta İsrail tarafından da farklı gerekçeler ile destek görmüştür. İsrail hükümetinin danışmanları politik İslam'ın FKÖ tarafından geliştirilen laik ve milliyetçi politikalara karşı bir hareket olarak desteklenebileceğini düşünüyordu. Gazze'de ve Batı Şeria'da Hamas'ın örgütlenmesine ve sosyal yardım ağlarını kurmasına göz yumuldu. Filistin Kurtuluş Örgütü'ne alternatif olması için Hamas başlangıçta İsrail tarafından bir vasıta olarak kullanıldı.²⁰⁵ Hamas İsrail tarafından ancak Eylül 1989'da yasadışı ilan edilirken bu tarihe kadar İsrail Hamas liderlerine dokunmamıştır. İsrail'in Hamas ile ilişkisini sadece Filistin Kurtuluş Örgütü üzerinden okumak eksik kalabilir. Kendisini bir Yahudi devleti olarak tanımlayan İsrail bir dini karşıtlığı kullanma adına İslami düşüncüyü öne çıkaran Hamas'ı desteklemiştir.²⁰⁶ Bizzat himaye ettikleri bu akımın çok daha güçlü ve kararlı biçimde kendilerini hedef aldığını fark ettiklerinde ise bu gruplar İsrail'in güvenliği için tehdit oluşturmaya başlamışlardı.

İsrail'in Filistin'deki bölünmeyi desteklediği ya da tahrik ve teşvik ettiğine dair yorumlar geçmişten bu yana dile getirilmektedir. Ancak somut olarak bu yaklaşımı ortaya koyabilmenin zorluğu ortadadır. İsrail'in Müslüman Kardeşler'in bölgedeki faaliyetlerine gözetim altında izin verdiği ifade edilebilir. 1967 yılında kaybedilen savaş sonrasında destek bulan Müslüman Kardeşler 1973 yılındaki savaş sonrası

²⁰⁵ Knudsen and Ezbidı, A.g.e.,s.197.

²⁰⁶ Ghada Karmi, **Married to Another Man Israel's Dilemma in Palestine**, London, Pluto Press, 2007, s.41.

Filistin’de giderek desteğini artırdı. Hamas’ın kurucu liderlerinden Şeyh Ahmed Yasin Filistin’deki bu olumlu algı ile birlikte İsrail’den İslami Merkez kurma iznini alabildi. Bu merkez sağlık, eğitim ve gençlik aktiviteleri, gıda yardımları ve sosyal faaliyetler ile birlikte Hamas’ın altyapısının oluşturulmasını sağladı. Filistin’deki Müslüman Kardeşler liderleri bu faaliyetler ile hem maddi açıdan hem de kazandıkları sempati ile örgüte adam toplama açısından fayda sağladı. İsrail’in Müslüman Kardeşler’in faaliyetlerine bir gözetim çerçevesinde izin vermesi onların kendisine karşı bir silahlı mücadeleye girişmeyeceği konusundaki yanlış öngörüye dayandı.²⁰⁷ İsrail’in Filistin’deki İslami hareketlere 1979’dan başlayarak yardım ettiğine dair diplomatik yazışmalar mevcuttur. Wikileaks ile sızan dökümanlar İsrail’in Filistin’deki bölünmüşlüğe katkıda bulunduğu dair yorumların bir kısmını destekleyecek şekildedir. Amerikalı diplomatların gizli belgelerine göre İsrail ilk İntifada’da Filistin Kurtuluş Örgütü’nü zayıflatmak için Hamas’a imkanlar sağlamayı değerlendirdi. Eylül 1988 dönemine ait bir belgeye göre “Filistin Kurtuluş Örgütü üyeleri İsrail güvenlik güçlerinden korktukları için esnafa broşürleri gizlice dağıtırken Hamas üyeleri açık şekilde broşür dağıtabiliyordu”. Yine Amerikan belgelerine göre “O kadar fazla gözaltına alma içerisinde Hamas liderlerinden çok az sayıda kişi gözaltına alınıyordu. Bize göre İsrail Hamas’ı sadece görmezden gelmedi, onları destekledi.” Wikileaks ile sızan dökümanlara göre “İsraili yetkililer ilk İntifada başladığında Hamas’ın laik FKÖ’ye karşı bir güç olarak kullanıldığını söyledi”.²⁰⁸

Wikileaks sadece Hamas’a değil rakip grup El Fetih’e de yardım iddialarını gündeme taşıdı. Belgeler 2007 yazında Hamas ve El Fetih arasındaki çatışmada demoralize olan El Fetih üyelerinin İsrail’den Hamas’a saldırmasını istediğini ortaya koydu. Sızan belgelere göre İsrail yine Hamas’ın Gazze’yi kontrol etmesinden memnundu. 2007 Haziran tarihli bir belgeye göre İsrail Askeri İstihbaratının başındaki isim Amos Yadlin “Hamas Gazze’yi kontrol ederse İsrail güvenlik güçleri mutlu olacak, böylece Gazze’ye düşman devlet olarak yaklaşılabilir” dedi.²⁰⁹ Yadlin,

---

²⁰⁷ Schanzer,A.g.e.,s.20.

²⁰⁸ Yael Klein, Wikileaks: Israel actively Supported Hamas Yael Klein ,(Çevrimiçi)
<http://www.jerusalemonline.com/news/middle-east/israeli-palestinian-relations/wikileaks-israel-actively-supported-hamas-6980>, 6 Mayıs 2018.

²⁰⁹ Attila Somfalvi, WikiLeaks: Yadlin wanted Hamas takeover, (Çevrimiçi)
<https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4002043,00.html>,6 Mayıs 2018.

Hamas'ın kendileri için büyük tehdit olmadığını savunurken asıl tehdidin Hizbullah, İran ve Suriye olduğunu aktardı.

Haziran 2007'deki bir diplomatik yazışmada, İsrail iç güvenlik şefi Yuval Diskin'in 'İsrail'in Abbas'ın güvenlik güçleriyle çok iyi bir çalışma ilişkisi kurduğunu' söylediği belirtildi. Telgrafta Diskin'in Filistin güvenlik güçlerinin Batı Şeria'da 'hemen hemen tüm istihbaratını' İsrail ile paylaştığını ifade ettiği kaydedildi. Wikileaks belgelerine göre Diskin, Haziran 2007'de Hamas Gazze'nin kontrolünü ele geçirirken, bazı umutsuz El Fetih liderlerinin İsrail'in Hamas'a saldırmasını istediğini de öne sürdü.²¹⁰ Diskin'in ABD'li diplomatlar ile görüşmelerinden yansıyan belgelere göre Amerikalılar 2008 Filistin seçimlerinde Hamas'a karşı Mahmud Abbas'ın desteklenmesini kabul etti.²¹¹ Filistinli eski bakanlardan Mustafa Barguti Wikileaks belgelerinin Filistin'deki ayrımın İsrail'in yararına olduğunu gösterdiğini söyledi. Barguti'ye göre İsrail kendi çıkarına olacak şekilde Filistinli örgütler arasındaki bu bölünmüşlüğü cesaretlendiriyor.

3.9.3.Filistin'deki Bölünmüşlükte İsrail Çıkarı

El Fetih ve Filistin Yönetimi üzerinde Hamas'ın baskı unsuru olduğuna dair yorumların temel argümanı Hamas'ın İsrail'in var olma hakkını tanımaması nedeniyle daha radikal olarak değerlendirilmesidir. Bu nedenle İsrail barış için El Fetih'in güçlü ve yönetimde olmasını tercih eder yaklaşımı savunulmaktadır. Bu yaklaşım ancak İsrail'in Ortadoğu'da gerçekten barış istediği şartıyla geçerli kabul edilebilir. Barış istemeyen bir İsrail için güçsüz bir El Fetih ya da yönetimde olan radikal bir Hamas o günkü koşullar çerçevesinde tercih sebebi olabilir.

İsrail'de İşçi Partisinin Avrupa Temsilcisi ve eski Başbakanı Rabin'in eski danışmanı olan Yoram Peri'ye göre İsrail'in amacı eskiden bölgede varlığının tanınacağı ve kendi güvenliğini sağladığı barışçıl bir çözümdü. Yeni düşünce ise birlikte yaşama değil hegemonya amacına dayanmaktadır. Peri'ye göre İsrail artık

---

²¹⁰ Kareem Khadder, "WikiLeaks: Palestinian group 'asked Israel' to attack Hamas", **CNN**, 22 Aralık 2010,(Çevrimiçi),<http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/21/mideast.wikileaks.fatah.hamas/index.html>, 22 Nisan 2019

²¹¹ US embassy cables: US discusses Gaza with Israeli security chief, **Guardian**, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/07/israel-gaza1>,6 Mayıs 2018.

varlığını Lübnan, Suriye, Suudi Arabistan ve Ürdün dahil olmak üzere bölgenin istikrarsızlaştırılmasına bağlamıştır.²¹² Dolayısıyla istikrarsızlıktan beslenen ve bunun sağladığı “güvenliği” tercih eden İsrail Filistin’de düzen ve birliği tercih etmez. İsrail için bölünmüş kaos içinde çatışan bir Filistin tercih edilen bir durumdur. Aksi halde istikrarlı, çatışmadan ve bölünmüşlükten uzak güçlü bir Filistin İsrail’in varlığını ve çıkarlarını tehdit edebilir.

Filistin içerisinde yaşanan iç karışıklık ve kimi zaman çatışmaya giden görünüm asimetrik bir çatışma örneği olan mevcut sorunda güçlü taraf İsrail’in her zaman çıkarıdır. İsrail de Filistin’deki bölünmüşlüğe yardım ederken gerektiğinde El Fetih’in yanında Hamas’a karşı pozisyon alabilmiştir. İsrail, seçimler ile işbaşına gelen Hamas hükümetinin çökmesini sağlamaya çalışırken Fetih’e desteğini de birlik hükümeti olmaması şartına bağlamıştır. İsrail ayrıca seçilmiş Hamaslı milletvekillerini gözaltına alarak siyasi bölünmeyi körüklemiştir. İsrail için bu partizanlık oldukça faydalı olurken böl ve yönet politikasını izlemiştir.²¹³ Bu merkezi yönetim ve istikrarlı bir hükümetten yoksun bırakarak İsrail’in Filistin’i “Somalileştirilmesi” olarak ifade edilebilir. Benzer bir parçala yönet politikası Etiyopya tarafından Somali’de izlenmiştir.²¹⁴ Etiyopya komşu ülke Somali’yi istikrarsızlaştırarak ülkenin uzun yıllar merkezi bir hükümet kurmasını zorlaştırmıştır. İsrail’in Hamaslı vekilleri tutuklaması Filistin siyasetinin ve otoritesinin parçalanmasına yol açmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda Filistin’de barışa inanmayan radikalleri daha da güçlendirmiştir. Hamas’ı oluşturan büyük kitle aslında askeri kanattan bağımsızken İsrail’in saldırılar, suikastler ve yerleşim birimlerini genişletme politikaları nedeniyle şiddet sona ermekten uzaktır. Bu söz konusu şiddet alternatif yöntemlere olan inancı ortadan kaldırmaktadır. Şikayetler, yakınmalar ve haksızlıklar ile ilgili Filistin’de alternatif ve meşru yollar kapanmazsa şiddetin azaltılması belki mümkün olabilir. Filistin’deki seçimler sonrası Hamas’ın iktidarı ile başlayan gerilim daha sonra El Fetih ile çatışmaya kadar gitmiştir. Stratfor’un kurucusu siyaset bilimci George Friedman’ın ifadeleri

²¹² Noam Chomsky, **ABD, İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni**, İstanbul, İletişim Yayınları, Ocak 1993, s.543.

²¹³ Ramzy Baroud, “Divide and Rule: How Factionalism in Palestine is Killing Prospects for Freedom”, **Washington Report on Middle East Affairs**, Special Report, Ekim 2016, s. 14-15.

²¹⁴ Ken Menkhaus, “Governance without Government in Somalia Spoilers, State Building, and the Politics of Coping”, **International Security**, Vol. 31, No. 3, Kış 2006/2007, s.83.

ile “Müslümanlar birbiri ile savaştıkça ABD kazanacaktır, keza Filistinliler birbiri ile savaştıkça İsrail kazanacaktır.”²¹⁵

3.10. Birinci İntifada ve İsrail ile Bölünmüş Mücadele

Güney Afrikalı ırkçılık karşıtı liderlerden Stephen Biko “Ezilenlerin elindeki en büyük silah onların zihnidir” ifadesini kullanmıştır.²¹⁶ İntifada süreci de Filistin halkının artık baskılar sonrası İsrail’e karşı direnmekten başka çare kalmadığı düşüncesi ile ortaya çıkmıştır. İntifada Filistin Kurtuluş Örgütü’nün bilinçli bir hareketinden ziyade yaklaşık yirmi yıllık işgale karşı bir yanıt niteliğindedir.²¹⁷ İsrail yönetimi o yıllarda Filistinlileri yoksullaştırmak için belirli yöntemlere başvuruyordu. Filistinliler yaşadıkları ortamda sosyal hizmetten yoksun yaşarken işsizlik artıyor ve iş bulmak zorlaşıyordu. İsrail’in uyguladığı ekonomik ve sosyal politikalar sınıfsal tabanı ne olursa olsun Filistin toplumunun bütün kesimlerini geniş çaplı bir direnişe zorlamıştır. Bu dönemde Filistinlilerin ekonomik durumları oldukça kötüydü. Körfez ülkelerinde çalışan Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze’deki yakınlarına gönderdikleri paralar da bu dönemde petrol fiyatlarının düşmesi ve ekonomik krizler nedeniyle azalmıştı. Filistin’de özellikle gençler arasındaki işsizlik çok yüksek boyutlara ulaşmıştı. Arap rejimleri Filistinlileri yalnızlığa itmişti, vaat ettikleri siyasi çözümlerden sonuç alınamıyordu. FKÖ’nün Lübnan’dan çıkarılması sonrası mücadele edecek tek yer Filistin içerisiydi. Arap ülkelerinin dikkati Irak-İran savaşındayken Filistin’e olan ilgileri azalmıştı. Arap ülkelerinin söz konusu tavırları nedeniyle Filistin mücadelesi dışarıdan içeriye alınırken İslami fikirlerin de yayılması ile halk işgalden kurtulma yolu olarak İntifada düşüncesine ikna oldu. İntifada Filistinlilerin İsrail’e karşı en fazla harekete geçip seferber olduğu dönem oldu. İntifada doğrudan Filistin Kurtuluş Örgütü’nün İsrail’e karşı planlı bir eylemi şeklinde başlamadı, sürecin getirdiği şartlar ile kendiliğinden oluştu.

²¹⁵ George Friedman, **Gelecek Yüzyıl, 21.Yüzyıl İçin Öngörüler**, 7.Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları, Şubat 2015, s.77.

²¹⁶ Mark Zeitoun, **Power and Water in the Middle East, The Hidden Politics of the Palestinian–Israeli Water Conflict**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2008, s.24.

²¹⁷ Schulz,A.g.e.,s.60.

İsrail'in Arap topraklarını işgal ederek bir devlet olarak kurulması sonrası Filistin bölgesi Gazze ve Batı Şeria olarak ikiye ayrılmıştı. İsrail'in işgal ettiği topraklardaki Filistinlilere yaklaşımı baskı kurmak, küçük düşürmek ve sürekli haklarından mahrum etmek şeklinde tanımlanmaktaydı. Filistinlilerin hissiyatı o dönemde yalnızlık ve terk edilmişlik olarak ifade edilmekteydi. İsrail yönetimi Yahudi yerleşimciler ile topraklara el koyma, su konusunda sıkı kontrol, yasaklanan ve kapatılan okullar ile yasadışı ilan edilen Filistin bayrağı renkleri gibi uygulamalar gerçekleştiriyordu. Ayrıca Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler İsrail'e vergi ödemek zorunda bırakılıyordu.²¹⁸ İsrail bu süreçte gözaltılar, hapis cezaları, sokağa çıkma ve seyahat yasakları ve infazlar nedeniyle Filistinlilerin hayatını çekilmez bir noktaya getirmiştir. İsrail yönetimleri Filistinliler ile müzakere etmeden önce bu baskı politikasıyla sindirmek istemektedir. Ancak sürekli aşağılanan ve küçük düşürülen taraf bir süre sonra intikam amacını güdebilir. Bu nedenle İntifada, Arapça anlamı ile "silkiniş" başlamıştır. İntifada Arapça tam anlamıyla "ayaklanma" anlamına gelmemekte asıl anlamı ile "bir bireyin ateşli, sınırlı halini ya da üzerine pire dolu bir köpeğin çırpınısını" tanımlamaktadır.

İntifada Aralık 1987'de Gazze'deki mülteci kamplarında başlamıştır. Bu kamplarda işgal altındaki bölgelerde yaşayan toplam 1,5 milyon mültecinin 850 bini barınıyordu. Bu nüfusun üçte biri 15 yaşın altındaki çocuklardan oluşuyordu. Kamplardaki Filistinlilerin yaş ortalaması ise yirmi yedi idi. İntifada'nın hemen öncesinde toplam nüfusun yüzde 35'inden fazlası işsizdi. Son derece güç olan yaşam koşulları İsrail'in gizli servisi Shabak'ın Filistinliler arasında işbirlikçi bulmasını kolaylaştırmıştır. İsrail gizli servisinin bu eylemlerine karşı misillemeler ile çoğu işbirlikçi öldürülmüştür. İsrail daha sonra kendi muhbirlerinin bazılarını Celile ve Wadi Ara'nın köylerine ve mahallelerine yerleştirmiştir. Ancak bu eylem de muhbirleri vatan haini gören halk arasında öfke yaratmıştır.²¹⁹

Müslüman Kardeşler'in yöneticileri El Fetihli Filistinlilerin içinde yer aldığı İntifada'ya katılıp katılmama konusunda ise zor bir karar dönemindeydi. Şeyh Ahmet

---

²¹⁸ Edward Said, "İntifada and Independence", **Social Text**, No. 22, ilkbahar 1989, s.23-24.

²¹⁹ Pappé,A.g.e.,s.234.

Yasin henüz Filistin'deki toplumun din için cihad etme düşüncesine hazır olup olmadığından yeteri kadar emin değildi. Bu nedenle aktif bir cihad mücadelesine katılma konusunda şüpheler vardı. Ancak rakip grup El Fetih bu grupları İsrail ile olan mücadeleye katılmamak ile eleştiriyor ve bir nevi manevi baskı kuruyordu. Yasin bu süreçte Müslüman Kardeşler'den farklı ve ayrı olarak Hamas'ı kurma düşüncesine sahipti. Bu düşüncenin altında yatan neden ise şayet İntifada başarısız olursa Müslüman Kardeşler Hamas'ı reddederek İsrail baskısından kaçabilecekti.²²⁰ İntifada öncesi İsrail'e karşı sistematik bir şiddet uygulamayan Müslüman Kardeşler eylemler için diğer Arap ülkelerinin sunduğu maddi yardımlardan yoksun kalıyordu. İsrail ile askeri açıdan mücadele eden El Fetih ise hapse giren ya da çatışmalarda ölen Filistinlilerin ailelerine yardım adı altında fon toplayabiliyordu.²²¹

Birinci İntifada döneminde Filistinliler genelde şiddet içermeyen ve Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından önceden planlanmayan gösteriler düzenlediler. Sınırlı bir şiddet ile İsrail işgaline karşı direniş uyguladılar.²²² Güney Afrika örneğinde siyahilerin yaptığı gibi Filistinliler İsraililerin dükkanlarını boykot ettiler, çalışanlar greve gittiler. Ancak Güney Afrika'ya göre ekonomik açıdan Filistinliler İsrail'e karşı daha bağımlı konumdaydı. İsrail ekonomik açıdan özellikle Filistin ekonomisini kendisine entegre ve bağılı hale getirdi. Filistin ekonomisi İsrail tarafından çevrelendi ve adeta bir müşteri haline getirildi.²²³ Filistinli gençler Birinci İntifada döneminde İsrail silahlarına taşlarla karşılık verdiler. Bu taktiklerle gösterilen direniş sivillere değil askerlere karşı yapıldığı gibi yöntemi ile de dünyada sempati yaratmıştır. İntifada Filistinlilerin onurunu ve itibarını güçlendirmiştir. Bu süreç güven ile birlikte Filistinlilerin kendilerini yeniden tanımlamaları içinde bir fırsat sunmuştur. Cephe için eğitilmiş İsrail ordusu bu tarz bir sivil başkaldırıya hazırlıklı değildi. Bu nedenle İsrail askerlerinin Filistinlilere yönelik müdahaleleri şiddetli olurken bu yaklaşım yurtdışında eleştirilere maruz kalmıştır. Filistinliler İsrail'in bu dönemdeki politikasını Nazi dönemi politikalarına benzetmiştir.²²⁴ Bunun sonucunda da İsrail üzerinde siyasal

---

²²⁰ Abu-Amr, A.g.e.,s.11.

²²¹ Rubin, A.g.e.,s.27.

²²² Schulz, A.g.e.,s.60.

²²³ Zeitoun, A.g.e.,s.146.

²²⁴ Schulz, A.g.e.,s.69.

ve diplomatik baskı artarken ülke dünyada yalnızlaşmaya başlamıştır.²²⁵ Örneğin Mart 1988’de Avrupa Birliği İsrail’i kınayan sert bir bildiri yayımlamıştır. Sonuçta İntifada bir seneden az bir zamanda İsrail içindeki ve işgal altındaki bölgelerdeki bütün iktidar ilişkilerini değiştirdi. İsrail içindeki Araplar ulusal kimliklerinin farkına vardılar. İntifada Gazze ve Batı Şeria’da yeni bir kadronun öne çıkmasına yol açmıştır. İntifada ile Filistin’de milliyetçilik anlam kazanırken Gazze ve Batı Şeria’da bir devlet kurma fikri oluşarak güçlenmiştir.²²⁶ İntifada’da sivrilen gençler yıllar sonra Filistin yönetiminde yer almıştır. Sürekli şiddet uygulayan yönetime karşın İsrail halkı da barış istemeye başlamıştır.

3.11.Komşu Ülkeler ve Temsil Sorunu

Filistin-İsrail sorununu incelerken Filistinlileri kimin temsil edeceği noktasındaki ayrışma ve bölünme dikkate alınabilir. Bu konudaki ayrışma ve bölünme gerek Filistin içi gruplar gerek Filistin davasını savunduğunu iddia eden Ürdün gibi bölge ülkelerinin dahil olması ile öne çıkmaktadır. Bir dönem Ürdün’e karşı Filistin Kurtuluş Örgütü yöneticileri halkın temsilcileri olduklarını savunmuştur. Sonraki yıllarda Hamas bu kez Filistin Yönetimi’ne karşı benzer bir durumda temsil iddiası ile yer almıştır. İntifada öncesinde 1986 yılında yapılan bir ankete göre Filistinlilerin % 93’ü Filistin Kurtuluş Örgütünün kendilerinin tek temsilcisi olduğunu kabul ettiğini göstermiştir. Yine aynı anket Filistinlilerin % 78,8’inin Yaser Arafat’ın liderliğini tercih ettiğini ortaya koydu.²²⁷

1970’lerde de Filistinlileri kimin temsil edeceği konusunda Ürdün ile Filistinliler arasında bir ayrılık söz konusuydu. FKÖ’nün Ürdün’den sürülmesine yol açan 1970-71 yılları arasındaki savaş sonrası bu ayrılık derinleşirken Filistin Kurtuluş Örgütü merkezini Lübnan’a taşımıştı.²²⁸ Ekim 1974’te de Fas’ın Rabat kentindeki Arap Ligi zirvesinde Ürdün Filistinliler adına İsrail ile müzakere yapmak istediğini

²²⁵ James F. Miskel, “The Palestinian Intifada: An Effective Strategy”, **World Policy Journal**, Vol. 21, No.4, Kış 2004/2005, s.54.

²²⁶ Schulz,A.g.e.,s.62.

²²⁷ Daoud Kuttab and Nasuh al-Majali, “The al-Fajr Poll”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 16, No. 2, Kış, 1987, s.151.

²²⁸ Ronald R. Macintyre, “The Palestine Liberation Organization: Tactics, Strategies and Options towards the Geneva”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 4, No. 4,Yaz 1975,s.77.

ilettiler. Ürdün Kralı Hüseyin'in Filistin'den yararlanarak gücünü genişletme girişimleri diğer Arap devletlerinden destek bulmadı. Ürdün'ün karşı çıkmasına rağmen Arap Ligi'nde Filistinlileri Filistin Kurtuluş Örgütü'nün temsil ettiği kararı alındı. Bu Filistin Kurtuluş Örgütü'nün uluslararası statüsü anlamında önemli bir adımdı.²²⁹ Temmuz 1988'de Ürdün Kralı Hüseyin ülkesinin Batı Şeria'daki bütün haklarından vazgeçti. Kral Hüseyin eğer sürgünde bir hükümet kurulursa da bunu tanıyıp destekleyeceklerini açıkladı. Böylece Ürdün'ün Filistin Kurtuluş Örgütü ve El Fetih ile giriştiği Filistinlileri temsil etme mücadelesinden El Fetih galip çıktı. Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Meclisi işgal altındaki topraklarda başkenti Doğu Kudüs olan Filistin Devleti'nin kurulduğunu 15 Kasım 1988'de ilan etti. El Fetih'in bu manevrasına karşın Filistin mücadelesinde yeni yeni ortaya çıkan ve güçlenmeye başlayan İslami gruplar Hamas ve İslami Cihad bu kararı tanımamıştır.

3.12.Dış Aktör Baskısı Altında Bölünmüş Toplumlar

Hamas kurulduğu günlerde aynı cephede ortak düşmana karşı savaştığı Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı kesin çizgileri olan bir tavır içine girmemiştir. İslami Cihad ile birlikte Müslüman Kardeşler yöneticileri Filistin Kurtuluş Örgütü şemsiyesi içinde yer almamalarına rağmen o dönem özenli davranarak doğrudan ve açıkça El Fetih'i hedef alıp eleştirmekten kaçınmıştır. Ancak Hamas İntifada sırasında FKÖ yanlılarınca oluşturulan Birleşik Ulusal Önderlik (UNLU) içerisinde yer almamış ve alternatif eylemlere girişmiştir. Bu durum FKÖ'nün Hamas'a kuşkuyla bakmasına neden olmuştur. Mücadelenin koordine edildiği merkez UNLU İntifada'nın ilk yıllarında FKÖ içindeki dört ana grup olan El Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi ve Komünist Parti'den oluşuyordu. Hamas ve İslami Cihad İsrail'e karşı İntifada döneminde bu merkezi yapıya genelde saygı duydu. Kimi zaman ise Hamas İntifada dönemlerinde kendi kararı ile grev çağrısı yapmıştır. Hatta bu çağrıya karşı çıkılınca nadir de olsa eleştiri anlamında Birleşik Ulusal Önderliği kastederek "Yahudi ajanları grevimizi bozmaya çalıştı" ifadeleri ile

---

²²⁹ James O. C. Jonah, "The Middle East Conflict: The Palestinian Dimension", **Global Governance**, Vol. 8, No. 4, Ekim-Aralık 2002, s.416.

suçlamışlardır.²³⁰ Hamas İntifada döneminde özellikle yaptığı sosyal faaliyet ve ekonomik yardımlarla halkın sempatisini ve desteğini kazanmıştır. Ancak Filistin yönetimi de Hamas'ın büyümesini engelleyecek önlemler almıştır. Hamas'ın tabanının dağıtılması için bütün camiler Filistin Vakıflar Müdürlüğü çatısı altında toplanmıştır. İslami Yardımlaşma derneklerinin Hamas yanlısı sivil toplum kuruluşlarının ve zekat komitelerinin etkinlikleri sınırlandırılmıştır.

Filistin Yönetimi Hamas'ı tamamen ortadan kaldırmak gibi riskli bir işi ise göze alamadı. Zira bu hem Filistin halkı önünde kendisini zor pozisyona düşürecek hem de İsrail'e karşı direnişi zayıflatmak anlamına gelecekti. Hamas'ın da Filistin yönetimi ile çatışması Filistin'de iç savaş demektir. Hamas direnişin ortasında iç savaşa neden olan taraf olmak istemiyordu. Hamas bu tarz bir politikanın maliyetinin kendisi için ağır olacağını hesaplıyordu. İntifada döneminde Birleşik Ulusal Önderlik'e duyulan saygı Hamas için ulusal birliği ve mücadeleyi tehdit eden örgüt olarak damgalanmaktan kaçınma anlamına geliyordu. İntifada genel manada Filistin ulusal hareketinin İsrail'e karşı tam anlamıyla birlik halinde olmasa da işbirliği içerisinde olduğu bir dönem olarak tanımlanabilir. Ortak bir düşmanın aynı gruptaki insanları birleştirmesi yaklaşımı ile Hamas ve El Fetih bu dönemde İsrail'e karşı birbirini tamamlayıcı bir mücadele yürütmüştür. Özellikle El Fetih'i destekleyen Filistinlilerin çoğunluğu da Hamas ulusal mücadeleyi bölüyor önyargısı ile bakmak yerine Hamas'ın İsrail'e karşı mücadeleyi genişlettiğini düşünmüşlerdir.

3.13. Karşıt Aktör Baskısı Altında Iraklı Kürtler Örneği

Bir karşıt aktör tarafından yapılan baskının grup içerisindeki farklı hizipleri nasıl bir araya getirdiğine Irak'ta merkezi hükümete karşı mücadele eden Kürtler örnek olarak verilebilir. Ancak Iraklı Kürtler örneğini Filistinli örgütlerin durumu ile birebir aynı olarak değerlendirmemek gerekir. Filistinli grupların İsrail'e karşı mücadelesi işgal edilen toprakların geri alınması için yapılırken Iraklı Kürtler ise merkezi hükümetten ayrılma ve kopma mücadelesi yapmaktadır.

---

²³⁰ Jean-Francois Legrain, "The Islamic Movement and the Intifada", **Intifada Palestine at the Crossroads**, Ed. by. Jamal R.Nassar and Roger Heacock, New York, Praeger, 1990, s.184.

Irak'ta Molla Mustafa Barzani ve Ahmet ve Celal Talabani'nin başını çektiği iki farklı grup 1946 yılında Kürdistan Demokratik Partisi'nin kuruluşundan bu yana aktiftir. Irak'ın kuzeyinde Bağdat'a karşı otonomi ve uzun vadede bağımsızlık için çatışan Kürtler Filistin'de Hamas ile El Fetih'in yaptığı gibi dönem dönem kendi aralarında da silahlı mücadeleye girmişlerdir. İran'ın desteklediği Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile onun içerisinden ayrılanların kurduğu ve Suriye'nin desteğini alan Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) 1980'lerin başından ortalarına kadar dönem dönem çatışmışlardır.²³¹ Ancak 1988 yılındaki Enfal Saldırıları KDP ve KYB'yi bir araya getirmiştir. Bağdat'a karşı ayaklanmada İran iki farklı Kürt grubun işbirliği yapması için arabuluculuk yapmıştır. Bağdat'a karşı İran ile işbirliği yapan Mesut Barzani liderliğindeki KDP ve Talabani liderliğindeki KYB ortak saldırılar gerçekleştirmiştir.

İran-Irak savaşı sırasında 1986-1988 tarihleri arasında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere karşı Enfal Harekatını düzenlemiştir. Irak ordusu 1987'den itibaren Kürtlerin yaşadığı köyleri tahrip etmiştir.²³² Saddam rejiminin Halepçe'de düzenlediği kimyasal saldırıda çok sayıda isyancı ile birlikte sivil de hayatını kaybetmiştir.²³³ Ağustos 1988'de Irak ile İran'ın ateşkes anlaşması imzalamasının ardından Kür gruplara Tahran'ın desteği sona ermiştir. Enfal Harekatı ve İran desteğinin yitirilmesi ile Kürtler mücadeleyi kaybettiklerini kabul etmişlerdir. Saddam karşısındaki bu yenilgi KDP ve KYB'yi bir araya getirirken iki grup 1988'de Irak Kürdistan Cephesi'ni kurmuşlardır. Bu yapıda kararlar uzlaşma ile alınırken her iki parti de veto hakkı sahip olmuşlardır.

Saddam Hüseyin Kuveyt'i işgal ettiğinde Irak Kürdistan Cephesi bir kalkışma gerçekleştirmiştir. Kürtler ABD'nin de desteğiyle Irak'ın kuzeyinde *de facto* bir devlet

---

²³¹ Michael M. Gunter, "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **Middle East Journal**, Vol. 50, No. 2, ilkbahar, 1996, s.229-230.

²³² Joost R. Hiltermann, "To Protect or to Project? Iraqi Kurds and Their Future", **Middle East Report**, No. 247, The Kurds and the Future, Yaz 2008, s.7.

²³³ Joost Hiltermann, "Deep Traumas, Fresh Ambitions: Legacies of the Iran-Iraq War", **Middle East Report**, No. 257, The Iran-Iraq War 30 Years Later, Kış 2010, s.11.

yapısına doğru yol almışlardır.²³⁴ Kürtler tıpkı Filistin’de Hamas’ın Gazze, El Fetih’in de Batı Şeria’yı kontrol ettiği gibi ayrı bölgeleri kontrol ederken ortak bir parlamento kurmuşlardır.

Karşıt bir aktörün baskısı o grup içerisindeki ayrışma ve bölünmeleri her zaman gidermeyebilir. Herhangi bir dış baskı anında o grup içerisinde statükodan memnun olmayan grup işbirliğine yanaşmayabilir.²³⁵ Kendi haklarını kazanabilmek için yeni bir düzenlemeyi tercih edebilir. Taraflar haklarının yenilmediği konusunda tatmin olmuşlarsa bir dış baskı ve farklı bir aktörün saldırısı hedef olan topluluk içerisindeki farklılıkların azalmasına neden olabilir. Filistin’de de benzer şekilde ortak bir çatı altında gruplar kendi talepleri konusunda tatmin olurlarsa birlik sağlanabilir. Irak Kürdistan Cephesi’nin oynadığı rolü Filistin’de Filistin Kurtuluş Örgütü oynayabilir.

3.14.Müzakere Süreçleri ve Barış Bozucu Girişimler

Kimi zaman bir çatışma sonrası varılan uzlaşma yeni bir aktörün doğmasına ya da var olan aktörün parçalanmasına yol açabilir. Devlet olmayan gruplardaki farklı aktörler çatışma içerisinde olunan dış güç ile müzakere ve barıştan farklı şekillerde etkilenebilir. Müzakerelerin ya da barışın bozulması gruplardan birinin çıkarına olabilir ve o grup kendi siyasal otoritesini sağlamak için fırsat yakalayabilir. Nihai anlaşmadan memnun olmayan ve güç kaybeden alt grup barışı geciktirecek ya da barışı bozacak eylemlere girişebilir. Söz konusu gruplar tek taraflı olarak dış aktör ile mücadeleden daha fazla çıkar ve kaynak sağlayacaklarını düşünüyorsa çatışmaya devam edebilirler. Hatta bu yolu tercih ederek müzakerelerden tatmin olmadıkları için barışı bozma girişiminde bulunan birden fazla aktör de olabilir. Bu eylemler arasında şiddet uygulayarak dış aktör ile müzakere eden otoriteyi sarsmak, terör eylemleri ile mevcut yönetime olan güveni zayıflatmak gibi girişimler olabilir.

---

²³⁴ Theodore McLauchlin and Wendy Pearlman, “Out-Group Conflict, In-Group Unity? Exploring the Effect of Repression on Intramovement Cooperation”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 1, Şubat 2012, s.52.

²³⁵ McLauchlin and Pearlman, A.e.,s.44.

1988-1998 yılları arasında imzalanan 38 barış anlaşmasının 31'i çoğu zaman barış bozucu girişimler nedeniyle başarısız olmuştur.²³⁶ Şiddet eylemlerine verilecek benzer tepkiler müzakere sürecine inanan ılımlı tarafların güvenini de ortadan kaldırma riskini oluşturmaktadır. Ayrıca barış bozucu aktörün toplumsal desteği yüksek ise kendisine karşı kullanılan stratejiler halk desteğini daha da artırabilir. Dolayısıyla barış bozucunun eylemlerine karşı yanıtların gücü ve şiddeti iyi ayarlanmalıdır. Müzakere sürecinin dışında kalmış barış bozucu kesimlerin taleplerinin bir kısmı dinlenebilir ve yerine getirilebilir. Kimi zaman da barış bozucunun onayı ya da katılımı olmadan hızlı bir şekilde müzakereler ve görüşmeler nihayete erdirilir. Müzakere sürecine dahil olarak ortak bir diplomasi mücadelesinden kazançlı çıkacağını öngörüyorsa dış aktör ile görüşmelere katılmayı tercih edebilir. Ya da Güney Afrika gibi örnekler ile barışı bozucu gruplar kontrol altında tutulabildiği için barışa ulaşılabilmiştir. Devlet olmayan topluluklarda kimi zaman bazı gruplar kendi istekleri dışında müzakere sürecinin dışarısında bırakılabilirler. Bir temsil sorununu ifade eden bu durumda da o grup dış aktör ile barış sürecini bozucu şiddet eylemlerine girişebilir. Şiddet eylemleri aracılığıyla müzakere süreci dışarısında kalan grup etkili olmaya çalışabilir. Nitekim El Fetihli temsilciler İsrail ile müzakerelere katılırken Hamaslı siyasilerin bu müzakere sürecine dahil olması söz konusu değildir. Müzakere masasında olmayan grup dezavantajlı hale gelirken dış aktör ile görüşmeler yapan grup bu süreçte tanınma ve kaynaklara ulaşma gibi kimi avantajlar edinebilir. Filistin'de 1973-74 Cenevre Görüşmeleri ve 1993-2000 yılları arasındaki Oslo barış sürecinde El Fetih üyesi temsilciler İsrail ile müzakereye girişirken bazı alt gruplar bu görüşmeleri ve barışı bozma girişimlerinde bulunmuşlardır.²³⁷ Oslo sonrası Hamas'ın eylemleri öne çıkarken Cenevre görüşmeleri sonrası Filistin Kurtuluş Örgütü üyeliğini askıya alan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, El Fetih'i ihanet ile suçlayarak İsrail'e karşı şiddet eylemlerine girişmiştir.

---

²³⁶ Wendy Pearlman, "Spoiling Inside and out: Internal Political Contestation and the Middle East Peace Process", *International Security*, Vol. 33, No. 3, Kış 2008/2009, s.79.

²³⁷ Pearlman, A.e., s.80.

3.15. Katlanılmaz Maliyet, Oslo ve Ayrılığının Derinleşmesi

Karşılıklı düşmanlar arasında zorlayıcı güçler konusundaki denge bir açmaz yaratabilir. Farklı nedenler ile ortaya çıkabilecek bu açmazın uzun süreli olması ise taraflarda fiziksel ve duygusal bir tükenmişliği ortaya çıkarabilir. Duygusal yorgunluk ve ekonomik yıkım yüksek maliyetli çatışmalarda çatışan taraflar için sürdürülebilir olmayabilir. Taraflar gelecekte elde edecekleri kazançlar ve devam eden mevcut kayıpları arasında bir maliyet hesabı yaparlar. Bu hesaplama çatışan taraflarda “şayet şimdi müzakereye başlamazsak ileride daha kötü olabilir” düşüncesini doğurabilir. Çatışmayı sürdürmek konusunda daha fazla çabanın beyhude olduğu düşüncesi ortaya çıkar. Taraflar bir tıkanmışlık ve sıkışmışlık hissi içerisinde katlanılmaz maliyet ile müzakere masasına otururlar.²³⁸ Oslo’ya gidiş hem İsrail hem de Filistin tarafı için katlanılmaz maliyet düşüncesinin ortaya çıkması ile oluşmuştur. Taraflar İntifada sonrasında birbirleri ile konuşma ihtiyacı duymuşlardır.

İntifada Filistinli grupların bildirimlerinde adeta bir volkanın patlaması, işgalci için deprem ile birlikte onun altındaki toprağın kayması gibi benzetmeler ile anlatıldı.²³⁹ İntifada tüm dünyanın dikkatini bölgeye çekmişti ve İsrail diplomatik ve siyasi baskı altındaydı. İsrail hükümetinin üzerinde uluslararası kamuoyunda Filistinliler ile müzakere baskısı vardı. İsrail kamuoyunun bazı kesimleri devletin işgal altındaki topraklardaki faaliyetlerine karşıydı. İntifada İsrail’deki birçok sektörü ekonomik açıdan doğrudan olumsuz etkiledi. Batı Şeria ve Gazze’deki sıradan İsraililer içlerinde korku olmadan seyahat edemez hale geldiler. İntifada sürecinin yorgunluğu sonucu İsrail halkı Haziran 1992 seçimleri ile barış için güvenlik anlayışını savunan İşçi Partisi’ni iktidara taşıdı.²⁴⁰ İntifada Filistin tarafında İsrail işgalinin ekonomik, siyasi ve askeri bedelini ağırlaştırdı. Filistin toplumunda çıkmaz içerisinde bir tükenmişlik duygusu hakim oldu.²⁴¹ İsrail’in İntifada’ya karşı Filistin’deki şiddet dolu yanıtları, ekonomik açıdan grevler ve seyahat yasakları durumu kötüleştirdi.

---

²³⁸ He-Won Jeong, **Understanding Conflict and Conflict Analysis**, London, SAGE Publications, 2008, s.184.

²³⁹ Schulz,A.g.e.,s.64.

²⁴⁰ Beverley Milton-Edwards and Peter Hinchcliffe, **Conflicts in the Middle East since 1945**, Third edition, Oxon, Routledge, 2008, s.33.

²⁴¹ Schulz,A.g.e.,s.72.

İsrail'in askeri operasyonları demir yumruk benzetmesi ile topyekün cezalandırma şeklinde oluştu. Hamas ile FKÖ arasında Filistinlileri temsil açısından bir rekabet vardı. Siyasal İslam söylemi 1980'lerin sonuna doğru Filistin siyasetindeki FKÖ hakimiyetini tehdit eder hale geldi. İntifada süreci ile birlikte Hamas'ın halk desteği artış gösterdi. Hamas gibi örgütlerin İntifada sürecinde kazandıkları şöhret onları hesaba katılması gereken bir güç olarak ortaya çıkardı. Arafat Hamas'ın Filistin Kurtuluş Örgütü'ndeki liderliğini diğer seküler gruplardan daha fazla tehdit ettiğini söyledi.²⁴² İsrail de İntifada sonrası güçlenen Hamas ile görüşmek zorunda kalmaktan çekiniyordu. Böylesi bir durumu engellemek için İsrail FKÖ ile masaya oturmayı uygun buldu. İsrail tüm bunlara karşın 1979'da Camp David'de önerilen sınırlı özerklikten daha ileri bir adım düşünmüyordu.

3.15.1.Körfez Savaşı ve Yanlış Hesabın Sonucu

1990-1991 yılları arasındaki Körfez krizi o dönem Filistinliler adına en büyük sıkıntılardan birini oluşturdu. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün, Körfez Savaşı'nda Irak'ın yanında yer aldığına dair bir kabul söz konusuydu. FKÖ Irak'tan fırlatılan scud füzelerinin İsrail'in hava sahasını kırılgan bir hale getireceğini düşünmüştü.²⁴³ Saddam Hüseyin İsrail'e karşı meydan okuyan bir Arap ülkesinin lideri olarak görülüyordu. FKÖ'nün bu krizde izlediği politika Kuveyt'teki Filistinlilerin zarar görmesine, Körfez ülkelerinden FKÖ'ye sunulan finansal yardımların geri çekilmesine, Filistin'in Arap ülkelerindeki varlıklarının dondurulmasına, kendi kaderini tayin etme konusunda uluslararası arenada Filistinlilere verilen desteğin azalmasına neden olmuştur.²⁴⁴ Filistin Kurtuluş Örgütü dünyadaki birçok ofisini maddi imkansızlıklar nedeniyle kapatmak zorunda kalırken Batı Şeria ve Gazze'deki kurumlarını da fonlamakta zorlanmıştır. Saddam uluslararası kamuoyunda izole edilirken Filistin davasının da zarar gördüğü bir gerçektir.²⁴⁵

---

²⁴² Helena Cobban, "The PLO and the "Intifada"", **Middle East Journal**, Vol. 44, No. 2, İlkbahar 1990,s.231.

²⁴³ Schulz,A.g.e.,s.74.

²⁴⁴ Philip Mattar, "The PLO and the Gulf Crisis", **Middle East Journal**, Vol. 48, No. 1, Kış 1994, s.31.

²⁴⁵ Ann Mosely Lesch, "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan, and the Palestinians", **Middle East Journal**, Vol. 45, No. 1, Kış 1991, s.48.

İsrail ile Oslo barışına giden süreçte FKÖ Körfez Savaşı nedeniyle yaşadığı zorlukları henüz atlatabilmiyordu. FKÖ lideri Arafat Körfez Krizinde Saddam'ın yanında yer aldığı şeklindeki söylemlere Oslo imzalandıktan sonra karşı çıktı. Hatta ABD'nin müdahalesi öncesi ABD Başkanı George Bush'un diplomatik mesajını Tunus'taki Irak elçiliği aracılığıyla Saddam Hüseyin'e iletildiği anlaşıldı. Bu arabuluculuk girişiminde Saddam'a ABD'nin teklifini kabul etmesi konusunda istekte bulundu.²⁴⁶ Ancak Arafat o dönem kendilerine karşı Batı medyasında bir kampanya yürütüldüğünü iddia etse de FKÖ Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi konusunda çağrı yapan Arap Birliği toplantısında çekimser kalmıştı.²⁴⁷

3.15.2. Soğuk Savaşın Bitişi ve Değişen Dengeler

ABD ile SSCB arasındaki soğuk savaşın bitişi dünyanın farklı bölgelerindeki çatışma bölgelerine de etkileri oldu. Güney Afrika'daki apartheid rejimi komünizm tehlikesine karşı ABD'nin bir derece desteğini alabilmişti. Ancak soğuk savaşın bitişiyle birlikte bu destek ortadan kalktı ve ABD'nin de girişimleri ile barış sürecine gidildi.²⁴⁸ Soğuk savaşın sonu ile Filistin, İsrail'in ABD'ye verdiği destek karşılığında aldığı Sovyet desteğinden yoksun kalıyordu. SSCB'nin çöküşü ile özellikle Filistin'de Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi Marksist gruplar iç güç dengesinde zayıf kaldı. Sovyetler de bölgede artmasını istemediği ABD etkisine karşı çözümsüzlüğe yönelik politikalarına son veriyordu. Ortadoğu'da Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile bölgedeki komünizm gerekçeli ABD askeri varlığı da sorgulanmaya başlanmıştı. İran ise 1979 İslam devrimi sonrası bölgedeki İslami gruplara desteğini artırmıştı.

İslami kökenli mücadele komünizmin çökmesi sonrasında Ortadoğu'daki güç boşluğunu doldurup ABD hegemonyasına karşı koyan hareket oldu. Filistin sorunu özellikle İslami hareketler tarafından ABD karşıtlığına malzeme olarak kullanılıyordu. İsrail de bu nedenle bölgede Filistinli gençler arasında güç kazanmaya başlayan İslami unsurlara sahip Hamas'a karşı seküler El Fetih'i tercih etme yoluna gidecekti. Irak'ın

---

²⁴⁶ Pierre Salinger, "The United States, the United Nations, and the Gulf War", **Middle East Journal**, Vol. 49, No. 4, Sonbahar, 1995, s.607.

²⁴⁷ Mattar, A.g.e., s.33.

²⁴⁸ Lorenzo Veracini, **Israel and Settler Society**, London, Pluto Press, 2006, s.24.

Kuveyt'ten çıkarılması sonrası dikkatler Filistin sorununa çevrilmişti. Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail'i masaya oturtan nedenlerden biri de Hamas'tı. Hamas'ın güçlenmekte oluşu karşısında birçok İsraili eğer bugün erken davranılmazsa gelecekte Filistin sorununun çözümünün daha da güçleşeceği sonucuna varmıştı. FKÖ'nün yerini Hamas'ın alması halinde İsrail Hamas ile muhatap olmak zorunda kalabilirdi.²⁴⁹

3.15.3.Oslo Barış Süreci

Körfez Savaşı sırasında İsrail'in de savaşa girme ihtimalini değerlendiren ABD hem Arap dünyası hem de kendi kamuoyunu tatmin etmek amacıyla İsrail'i masaya oturmaya teşvik etti. Ekim 1991'de Madrid'de bir barış konferansı düzenlendi. Bu Irak işgali sonrasında ABD'nin bir Filistin-İsrail barışını sağlama çabasının sonucuydu. ABD Irak işgaline Arap devletlerinin desteğini sağlamak için adeta Filistin meselesini bir kaldıraç olarak kullanmayı hedefledi.²⁵⁰

Haziran 1992'de İsrail'deki seçimlerden İşçi Partisi İzak Rabin liderliğinde başarılı çıktı. Rabin hükümeti Filistinlilere yönelik kısıtlamalara son veriyor, Yahudi yerleşim birimlerini durduruyor ve barış için toprak fikrine sıcak bakıyordu. Hem Filistin tarafı hem de İsrail tarafı müzakerelerin bir sonuca varamayacağı düşüncesine rağmen görüşmelere devam etti. İsrail müzakereleri kesen taraf olarak görünmek istemiyor buna karşın Filistin de kendisine eşit statüde müzakere imkanı veren sürecin kesilmesini arzu etmiyordu. Filistin'deki bazı gruplar ise müzakerelere devam edilmesine karşı çıkıyordu. Hamas, İslami Cihad, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve El Fetih'ten 1983'te ayrılan Fetih-İntifada grubu İsrail ile varılacak her türlü anlaşmaya karşı olduklarını açıklayarak FKÖ'den farklılaşıyordu. Zira Oslo görüşmeleri Arafat ve onun örgütü El Fetih'in gücünü toparlaması ve uluslararası siyasi ve ekonomik destek sağlanması anlamına geliyordu. Oslo ile Yaser Arafat da ABD ve İsrail açısından bir bakıma Filistin mücadelesini yöneten tek kişi olarak kabul ediliyordu. Filistin'deki diğer muhalif örgütler ise süreçten dışlanırken destekten mahrum kalıyordu.²⁵¹ Otoritesi sarsılan bir Arafat için Oslo bir anlamda önemli bir şans

²⁴⁹ S.Gülden Ayman, "Filistin Çıkmazı Üzerine Yeniden Düşünme Gereği", **Akademik Ortadoğu**, Cilt 3, Sayı 2, 2009, s.45.

²⁵⁰ Kriesberg,A.g.e., s.379.

²⁵¹ Anne Le More, **International Assistance to the Palestinians After Oslo Political Guilt, Wasted Money**, Oxon, Routledge, 2008, s.150.

unsuruydu. Arafat bu sayede sokaklarda desteğini artıran Hamas ve hatta bazı yerel El Fetih kadroları dahil muhalifleri bastırmak için bir fırsat yakaladı.

Filistinliler ve İsraililer Oslo'ya giden süreci gizlilik içerisinde yürüttü. Aralık 1992'de Filistin Kurtuluş Örgütü üyesi Ahmed Kurey ve İsraili akademisyen Yair Hirschfeld müzakerelere başladı. Bu görüşmelere ilişkin bilgiler dönemin İsrail Dışişleri Bakan Vekili Yossi Beilin'e ulaştırılırken Beilin de güvercin olarak nitelendirilen İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres ve Başbakan İzak Rabin'i bilgilendiriyordu. Oslo'ya giden yolda "Prensipler Deklarasyonu" fikri bu görüşmelerde olgunlaştırıldı. Prensipler Deklarasyonu imzalanmadan birkaç gün önce 9 Eylül 1993'te Norveç Dışişleri Bakanı Jorgen Holst'un arabuluculuğu ile İsrail Başbakanı Rabin Filistin Kurtuluş Örgütü'nü Filistinlilerin tek temsilcisi olarak kabul ederken FKÖ lideri Yaser Arafat da İsrail'in var olma hakkını karşılıklı mektuplaşarak kabul etti.²⁵²

Oslo resmi adıyla İlkeler Bildirgesi uzun süreli Arap-İsrail çatışmasına sona erdirecek bir girişim olarak lanse edildi. 13 Eylül 1993'te İsrail Başbakanı İzak Rabin ve Filistin lideri Yaser Arafat'ın Beyaz Saray'da imzaladığı antlaşmayla taraflar birbirlerini karşılıklı olarak tanımayı işgal altındaki topraklarda antlaşmalarla belirlenen sınırlar dahilinde bir Filistin Özerk Yönetimi kurulması, beş sene sürecek bu geçiş döneminin başlamasından iki yıl sonra başlanacak nihai barış görüşmeleri ile sorunun çözümü öngörülmekteydi. Geçiş dönemi sonunda BM Güvenlik Konseyinin İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesini isteyen 242 ve 338 sayılı kararları temelinde kalıcı bir antlaşmaya varılacaktı. Arafat ise İsrail'in barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanıırken işgal altındaki topraklarda İsrail karşıtı şiddeti bitirmeyi vaad etti.²⁵³

3.15.4. Oslo Eleştirileri

Zor bir süreçten geçen FKÖ yönetimi Lübnan'dan Tunus'a sürülmüştü, Körfez savaşında Saddam'a verilen desteğin faturası ağır olmuştu ve Arap ülkelerinden gelen maddi destek azalmıştı. Ayrıca SSCB'nin çöküşü ile Filistin ABD karşısındaki denge

²⁵² Kriesberg,A.g.e.,s.383.

²⁵³ Yoram Meital, "Israel's Perceptions of the PLO: From Recognition to the 'No Partner' Paradigm", *Contemporary Review of the Middle East*, 1, 4, 2014, s.358.

unsurunu yitirmişti. İntifada gücünü yitirirken FKÖ alternatifi Hamas'ın yükselişi söz konusuydu. Körfez Savaşı ve Soğuk Savaş'ın bitişi her iki tarafın kamuoyunda da güçlü bir muhalefet olsa da İsrail ve Filistin'i müzakere masasına oturmaya itti.²⁵⁴

Oslo anlaşması ile İsrail FKÖ'yü Filistinlilerin resmi temsilcisi olarak tanıyor, Filistin tarafı ise İsrail'in varlığını ve güvenli sınırlar içinde yaşamasını kabul ediyordu. Oslo ile İsrail barış karşılığında bazı topraklardan çekilmeyi kabul ediyor ve uzun vadede Filistinlilerin kendi yönetimlerini kabul edeceğini vadediyordu. Oslo ilk anda Batı Şeria ve Gazze'de yaşayan Filistinliler tarafından memnuniyet ile karşılanırsa da Filistinliler arası bölünme yine ortaya çıktı. İşgal altında olmayan mülteci Filistinliler anlaşmayı reddederek ihanet olarak yorumladı. Hatta Oslo nedeniyle Arafat'ı ihanet ile suçlayanlar bile oldu. Uluslararası desteğe rağmen Arafat işgali özerklik karşılığında kalıcı hale getirmek, yaklaşık 3 milyon mülteciyi satmakla suçlandı. Filistin'e tanınan özerklik ve geçiş süreci sorununu çözmek için şiddetin bitirilmesi, sorunun çözülmesi için nihai görüşmelerin beklenmesinden başka anlam ifade etmiyordu. Arafat'ın Oslo'da elde ettiği FKÖ'nün tanınması kazanımını iç siyasette muhalefeti bastırmak için kullanacağı öne sürüldü. Bir başka kesim ise İsrail ile görüşmelerin gizli olarak yürütülmesinden ötürü kendilerini dışlanmış olarak hissetti. Filistin ulusal hareketi yeniden bölünürken Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi tepki olarak Filistin Kurtuluş Örgütü'nden ayrıldılar. Hamas ve İslami Cihad gibi İslami nitelikli örgütler de İsrail'e karşı saldırılarına devam etti. Arafat'ın baskısından kurtulmak için Hamas'ın bu dönemde barış sürecine olan her saldırısı kendi çıkarına oldu. Oysaki Hamas barış sürecinin bir parçası olsaydı bu görüşmeleri ortadan kaldırmak için bir nedeni olmayacaktı. Bölünmenin en önemli nedeni Oslo Deklarasyonu'nun 1967'den bu yana Filistin siyasetinde egemen olan Filistin devleti vizyonuna yani FKÖ Ulusal Konseyince 1970'de ortaya konan haliyle Gazze ve Batı Şeria'nın yanı sıra Doğu Kudüs'ü de içeren bir bağımsız Filistin Devleti hedefine açıkça ters düşmesiydi.

---

²⁵⁴ Herbert C. Kelman, "Some Determinants of the Oslo Breakthrough", **International Negotiation**, 1997, 2, s.187.

Oslo sürecinin ilerleyen aşamalarında Filistin halkının yaşadığı topraklar birbirinden tamamen kopuk hale gelirken birbirleri ile fiziki, sosyal ve ekonomik irtibat kurmaları da tamamen İsrail iradesine bağlı hale getiriliyordu. Yahudi yerleşim yerleri yollarla birleştirilirken Batı Şeria parçalara ayrılıyordu. Batı Şeria Bariyeri olarak anılan dış güvenlik duvarı tampon bölge oluşturmak amacıyla Şubat 2002 tarihinde İsrail Başbakanı Şaron tarafından gündeme getirildi. Yaklaşık 700 kilometrelik duvar Gazze ve Batı Şeria'yı bir bütün olarak kabul eden Oslo Deklarasyonuna aykırıydı. Duvar Filistin'de şehirler ile kırsal bölgeyi birbirinden kopardı ve Filistin topraklarının parçalanmasına neden oldu. Duvar ile birlikte Doğu Kudüs kesip ayrılırken Batı Şeria kuzeyde Nablus ve Jenin, merkezde Ramallah güneyde El Halil ve doğuda Ürdün Vadisi olmak üzere dörde bölündü.²⁵⁵

Oslo ve onu izleyen antlaşmalar dizisinde çatışmanın çözümünde yaşamsal önemde konular olan; Kudüs, mültecilerin geriye dönüş hakkı, işgal edilmiş topraklardaki Yahudi yerleşimleri ve Filistin egemenliği nihai görüşmelere bırakılarak yalnızca geçici düzenlemelere gidildi. Kalıcı anlaşma konusundaki belirsizlik tarafların bu süreçte nihai durumdaki pozisyonlarına ilişkin güvensizlik oluşturdu. Bu da tarafların nihai anlaşmaya doğru ilerlenen süreçte konularını korumalarına yol açtı. Sürecin kendi lehine nihayete ermeyeceğini düşünen taraflar fazla taviz vermeden pozitif adımlardan kaçındı.

Filistinlilere Oslo'da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün reddettiği Camp David Antlaşması'na yakın öneriler getirilmekteydi. Oslo süreciyle kimi uzmanlara göre Filistinliler uluslararası hukuka dayalı bazı haklarından taviz vermiş oldular. Oslo'da Filistin Devletinden hiç bahsedilmiyordu. Bu dönemde Arafat'ı George Habaş gibi ihanet ve İsrail ajanı olmakla suçlayanlar ve ölümle tehdit edenler oldu. Ünlü Filistinli düşünür Edward Said Oslo Antlaşmasını 1.Dünya Savaşı sonrasında İtilaf devletlerinin Almanya'ya dayattığı antlaşmaya atıf yaparak "Filistin'in Versay'ı" olarak değerlendiriyordu.²⁵⁶ Ancak Versay Anlaşması Almanya'ya empoze edilirken

---

²⁵⁵ Hilal,A.g.e.,s.31.

²⁵⁶ Edward Said, "The Morning After", London Review of Books, Vol. 15, No. 20, 1993, s.3-5.

Oslo'yu hem İsrail hem de Filistin tarafı kendi iradeleri ile yasallaştırmışlardı.²⁵⁷ Edward Said'e göre Oslo Süreci, Filistinlileri birbirinden ayrı ve kuşatma altındaki bölgelere ayırmak ve bu bölgeler arasına Yahudi yerleşimciler yerleştirmek suretiyle kurulacak olan Filistin devletinin toprak bütünlüğünü engellemek üzere düzenlenmişti. Oslo Edward Said'e göre Siyonist rüyanın yerine getirilmesi ve işgalin yeniden ambalajlanmasıydı. Said'in bakışına göre ortada büyük bir sahtekarlık vardı ve kamuoyuna barış doğrultusunda ilerleme kaydediliyormuş görüntüsü veriliyordu.²⁵⁸ FKÖ içindeki üç siyasi grubun desteğini alan Oslo Anlaşmaları on bir siyasi grubun tepkisi ile karşılaştı. Filistin topraklarını parçalara ayırma, Batı Şeria ile Gazze'yi birbirinden koparma toprak açısından bir bölünme değil siyasi açıdan da bir bölünme ve güçsüzlüğü beraberinde getirdi.

3.15.5.Oslo Sonrası Hamas Üzerindeki El Fetih Baskısı

Filistinlileri temsil eden en önemli aktörlerden biri olan Hamas'ın bu süreçte gizli ya da dolaylı yoldan ilişkilendirilmemiş olması sürecin devamında giderek büyüyen bir soruna dönüştü. İntifada döneminde Hamas'ın gücü ve desteği artarken Oslo sürecine karşı oluşunun da toplumsal bir karşılığı vardı. El Fetihli liderler şiddet eylemlerinden vazgeçip İsrail ile müzakereye başlarken Hamas alternatif olarak kalmaya devam etti. Ucu açık süreç ile birlikte Oslo'da verilen umutların tükenmeye başlaması daha bu sürece başından beri karşı çıkan Hamas'ı haklı çıkarıyordu. Seküler milliyetçiliğin İsrail'e karşı mücadelede başarı elde edemediği düşüncesi Hamas'a olan desteği artırdı. Hamas'ın gücü artarken Filistin Yönetimi içerisinde itaatsizlik ve bölünme derinleşiyordu.²⁵⁹ Oslo sonrası Hamas'ın barış sürecindeki yeri tartışıldı. Hamas'ın barışın bir parçası olup olmayacağı, ya da barış anlaşmasına dahil olmadan sessiz kalıp kalmayacağı ele alındı. Ancak yapısal anlamda Oslo'nun kendi varlığına tehdit olduğunu düşünen Hamas yetkilileri barışı bozucu eylemlere girişti. Oslo ile oluşturulan Filistin Yönetimi Arafat'ın seküler milliyetçi Filistin mücadelesinin dikkat çekici bir sonucu olurken Hamas Oslo ile birlikte İsrail'e saldırılar düzenleyerek Filistin içerisindeki kendi iç siyasi konumunu güçlendirmeye gayret etti. Hamas'ın

²⁵⁷ Jeffrey Michels, "National Vision and the Negotiation of Narratives: The Oslo Agreement", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 24, No. 1, Sonbahar 1994, s.29.

²⁵⁸ Edward Said, **Yeni Binyılda Filistin**, İstanbul, Aram, 2002,s.55.

²⁵⁹ Ayman,A.g.e.,s.45.

İsrail'e karşı eylemleri bir manada Filistin içi güç dengesini yeniden düzenlemek için yapıldı. El Fetih ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Oslo'yu Filistin içi rakiplerine üstünlük kurmak için kullandığı iddiaları arasında Hamas da Oslo'ya karşı çıkararak bu amaca karşı koymaya ve güç dengesini sağlamaya çalıştı.²⁶⁰

Özellikle Oslo Antlaşmasından sonra gerginleşen Hamas-El Fetih ilişkileri ve kuruluşundan sonra Filistin Yönetimi ilişkileri söylem düzeyinde sürekli gergindi. İsrail'e karşı yapılan her eylem sonrasında militanlarının ve önderlerinin gözaltına alınmasına ve baskılara rağmen Hamas, Filistin Yönetimine karşı şiddet kullanmayacağını ve asıl düşmanın İsrail olduğunu açıkladı. Ancak Haziran 1994 - Haziran 1995 arası dönemde Filistin Yönetiminin ilk yılında güvenlik güçleri İsraili güvenlik güçleri ile işbirliği içerisinde tutuklamalara giderek işkence iddiaları ile karşılaşmışlardır. 1996'daki intihar saldırıları sonrasında Arafat'ın güvenlik güçleri yüzlerce kişiyi tutuklarken İsrail askerlerinin uyguladığı sorgulama ve işkence yöntemlerini uyguladığı iddiaları ortaya atıldı. Filistin güvenlik birimleri Hamas'ı kontrol etmek için İsrail ve ABD istihbaratı desteğiyle Hamaslı liderleri gözaltına aldı. Uluslararası Af Örgütü'nün uzmanlarının raporlarına göre Filistin Yönetimine ait bir hapisanede Hamas liderlerinden Mahmud Zahar'ın dini inancı çerçevesinde bıraktığı sakalları zorla kesildi. 28 Haziran 1995'te gözaltına alınan Zahar yaklaşık üç ay boyunca herhangi bir yargılama olmadan hapis yattı. Hapisteyken dövülen Hamaslı lider Zahar'ın kolunun kırıldığı da rapor edildi.²⁶¹ Arafat ve yönetimi Filistin içi şiddeti durdurma sözüne karşı halkın tepkisini çekme riski ile de karşı karşıya kaldı. Arafat Hamas'a karşı önlemler ve operasyonlar ile kendi meşruiyeti ve desteğini kaybetme ikilemini de yaşamıştır.

Oslo ile şekillenen Filistin yönetimi İntifada sırasında yaratılan direniş örgütlenmelerini yeniden organize edip bunlar üzerinden inşa edilmedi. Filistin yönetiminin kurulmasıyla örgütlü direniş nispeten azaldı. Artık direnişi yönetecek bir Filistin yönetimi vardı, yönetim kendi inisiyatif dışındaki hareketlere kimi zaman izin vermedi. Oslo ile birlikte Filistin Kurtuluş Örgütü hükümet, yargı, yasama ve güvenlik

---

²⁶⁰ Pearlman,A.g.e.,s.100.

²⁶¹ Amnesty International, "Palestinian Authority Prolonged Political Detention Torture and Unfair Trials,2 Aralık 1996", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 26, No. 3, ilkbahar 1997, s.147.

birimleri noktalarında tam hakim konuma ulaştı. Filistin Yönetimi'nin en önemli unsuru olarak güvenlik birimi öne çıktı. Bu El Fetih'in silahlı kanadından oluşan güvenlik birimi Arafat'a siyasal açıdan bir avantaj sağlıyordu. Arafat hem güvenlik hem de sivil yetkililerin atanmasından sorumluydu. Filistin'deki kamu kurumlarının kurulması ya da dağıtılması ile var olan bütçedeki paranın dağıtılması onun yetkisindeydi. Oslo sonrası dönemde Arafat'ın yetkileri o kadar genişletilmiş ki "Arafat'ın Devleti" tanımlaması kullanılmaya başlanmıştı.²⁶² Filistin Yönetimi'nin güvenlik güçleri aynı zamanda El Fetih'in güvenlik güçleriydi. Arafat güvenlik birimi ile ayrıca dışlanmaları halinde muhalif bir güç oluşturabilecek bir gücü kendi safında tutmayı başarıyordu. Eski Fetih kadroları maaşa bağlanırken Hamas ile mücadele için de bu birim besleniyordu. Filistin Yönetimi'nden bağımsız bir güç olan İslamcı muhalifler Arafat'ın otoritesini tehdit eder bir güç haline gelmeleri durumunda bu birimler harekete geçiyor, Arafat ise olaylardan haberdar değilmiş gibi davranarak daha sonra arabulucu olarak ortaya çıkıyordu. Filistin Yönetimi otoritesini sarsan en önemli gelişmelerden biri Hamas'ın ortaya çıkması ile El Fetih'in meşru güç olma konusundaki tekel konumunu kaybetmesidir. Oslo muhalifi Hamas dış desteklerin yanında yerel bir örgütlenme ile kendi parasal, yapısal ve ideolojik kaynaklarını yaratmıştı. Hamas Filistin'de toplumsal hayatın içerisinde sosyal yardım kuruluşları ile cami ve eğitim kurumlarında güçlenmişti.

Oslo bir bakıma Arafat'a Hamas'ı sınırlandırma imkanı da veriyordu. Bu sınırlandırma girişimi için farklı yöntemler kullanan Arafat Hamas içerisindeki görüş ayrılıklarından da faydalanmaya çalıştı. Filistin'deki sayısız bölünmüşlük tespitlerinden biri bu noktada Hamas için dile getirilirken Arafat da Hamas içerisindeki bölünmüşlüğü kullandı. Hamas'ın Filistin dışında yaşayan Ürdün ve Suriye'deki liderleri aynı zamanda dış destek ve mali gücü de ellerinde bulunduruyordu. Hamas'ın silahlı kanadının fonlamasını sağlayan bu liderler üzerinde Suriye, İran ve Lübnan gibi ülkelerin etkisi de söz konusu olabiliyordu. Yurtdışındaki Hamaslı liderler daha şahin bir tutum sergilerken Gazze'deki Hamaslı liderler daha ılımlı bir tutum ile Oslo sonrası yeni süreci izlemekten yanaydı. Hamas'ın sürgündeki liderlerinin uzlaşmaz ve katı

---

²⁶² Helena Lindholm Schulz, "The Al- Aqsa Intifada as a Result of Politics of Transition", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 24, No. 4, Sonbahar 2002, s.27.

tutumlarına karşın Gazze'deki liderler doğrudan halk baskısını da üzerlerinde hissettikleri için farklı tavır alabiliyordu. Arafat bu dönemde ılımlı Hamas liderleri ile ortak olup şahinleri izole etmeye çalıştı.²⁶³ Bazı Hamaslı siyasilere maaşa bağlandığı Filistin Yönetimi belgelerinde yer alırken Arafat'ın Hamas'a karşı sadece baskı yöntemini uygulamadığı görülmektedir.²⁶⁴

3.16. Wye River Memorandumu'ndan İkinci İntifada'ya

Oslo sonrası dönemde İsrail'in Filistin Yönetimi ile Ekim 1998'de ABD'de imzaladığı Wye River Memorandumu her şeyden önce güvenliğin sağlanmasını ancak bunun karşılığında İsrail'in Oslo'daki yükümlülüklerini yerine getirebileceğine vurgu yapmaktaydı. Güvenlik sağlandığı oranda toprak ilkesi İsrail'in güvenliğinin gerekleri ile toprak ihtiyacının ayrılmaz bir bütün olduğunun altı çizilmişti. Ancak bu yaklaşım İsrail'in memnun olmadığı bir anlaşmayı her an bozabileceği anlamına da geliyordu. Bu elinde silah olan herhangi bir aktörün barışı kolayca veto edebilmesini sağlamaktaydı. İsrail güvenlik gerekçesi ile anlaşmanın gereklerini yerine getirmekten kaçınabilirdi. Hamas da İsrail'e bu fırsatı zaman zaman düzenlediği eylemleri ile sağlıyordu.

Hamas sözcülerinden Muhammed Mustafa'ya göre Wye River Anlaşması Filistin açısından bir iç savaşın tohumlarını taşımaktadır. Anlaşmayı ihanet olarak yorumlayan Hamas ile El Fetih arasında gerilim tırmanmıştır. Batı Şeria'daki El Fetih yetkilisi Mervan Barguti de anlaşmayı "Arafat çok kötü bir güvenlik anlaşmasına imza attı. Ama silahlarımızı almalarına ve el koymalarına izin vermeyeceğiz" diyerek değerlendirmiştir. Filistin hükümeti İkinci İntifada'ya kadar anlaşmanın gereklerini sürdürmüştür. Hamas ve El Fetih arasındaki gerilim ve çatışma Eylül 2000'de başlayan El Aksa İntifadası ile dinmeye başlamıştır. Arafat bu dönemde hapisanedeki birçok Hamas üyesini serbest bırakmış ve Hamas'ın bazı eylemlerine göz yummuştur. Bu dönemde Hamas ve El Fetih'in İsrail'e karşı ortak eylemleri söz konusu olurken İkinci İntifada İslamcı gruplar için daha destekleyici olmuştur. Hamas İsrail'e saldırdığında misilleme olarak İsrail de Filistin'e saldırılar düzenlemiştir. Ancak İsrail bu

---

²⁶³ Pearlman,A.g.e.,s.103.

²⁶⁴ Schanzer,A.g.e.,s.68.

saldırılarında sadece Hamas'ı değil Filistin Yönetimi kurumlarını ve onun altyapısını da hedef almıştır. Dolayısıyla İsrail'den gelen misilleme sadece Hamas'ı değil Filistin Yönetimi ve Arafat'ı daha fazla zayıflatmıştır. Filistin'de bu misillemeler sonrasında oluşan öfke de yine Hamas'a yaramıştır. Hamas çok daha kolay üye toplayıp destek kazanmıştır. İkinci İntifada öncesi süreçte El Fetih İsrail ile müzakere eden taraf konumundadır. İsrail'in müzakere süreci ve anlaşmalarda verdiği sözleri tutmamasının sorumluluğu da bir bakıma El Fetih'e yüklenmiştir. Filistin Yönetimi'nin popüleritesi azalırken Hamas'a destek artınca Arafat bunun önüne geçmek amacıyla Hamas'a ortak bir kabine önerisi getirmiştir. Bu öneri Haziran 2001 yılında kabul edilmeyince Arafat Hamas'ın fon topladığı kurumları kapatmıştır.

3.17. Filistin'de Bölünmeden Çatışmaya

Kasım 2004'te Arafat'ın ölümü sonrası Filistin siyasi otoritesi tartışmasız liderinden yoksun kalmıştır. Hamas, Arafat'ın ölümü ve İslami hareketin yükselişi ile yönetime talip olmaya hazırlanmıştır. Hamas'ın kökenlerini oluşturan Müslüman Kardeşler doktrininde de siyasal sürece katılma konusunda yasak bulunmamaktadır. Hatta kendi İslami yaklaşımının hayata geçirilmesi için örgüt siyasal güce ulaşılmasını hedeflemektedir. Hamas'ın daha önce politik hayata uzak kalmasının nedeni olarak Filistin Yönetimi'nin İsrail ile anlaşmalar sonrasında kurulması gösterilebilir.

Hamas genel seçimler öncesinde öğrenciler arası ve sendika seçimlerinde gücünü ortaya koymaya başlamıştı. Ayrıca Hamas Filistin dışından gelen elitler ve öğrenciler arasında oldukça popülerdi. Hamas'ın istişareye dayanan yaklaşımının net etkisi daha az içsel mücadele ve ona inanların desteği anlamına gelmekteydi. İsrail saldırıları ile kurucu kadrosunu önemli ölçüde kaybeden Hamas için seçimlere girme kararı taktik olarak yeniden güçlenme girişimidir. Hamas seçimlere katılarak siyasal ve hukuksal manada meşruiyet elde etmeyi hedeflemiştir. Hamas'ın en büyük kozu halk desteğidir ve seçimlere katılarak Filistin Yönetimi'nin baskısına karşı kendisini daha rahat koruma ihtimali ortaya çıkacaktır. Hatta seçimleri kazanması halinde Filistinli kurumların kontrolünü ele geçirebilir sonrasında kendi siyasal dönüşüm ve mücadele yöntemini devreye sokabilirdi. Hamas ayrıca toplumun talepleri doğrultusunda değişebilen pragmatik politikalar benimseyebilen bir yapıdadır.

3.17.1. Hamas'ın Siyasette Güçlenme Süreci

Hamas Oslo ile oluşturulmuş Filistin Yönetimi'ne talip olması konusu çelişki oluşturmasını diye Oslo ile sınırlandırılmayan bir yönetimi hedeflediği mesajını vermiştir. Filistin halkı 1993'te başlayan ve Oslo barış süreci adı verilen görüşmelerden bir sonuç çıkmadığını, İsrail'in Filistin ile yapılan anlaşmalara bağlı kalmadığını, dolayısıyla müzakere masasında kendisine güvenilecek bir devlet olmadığını görmüştür. Ayrıca bu süreçte İsrail güvenlik güçlerinin Filistin'deki operasyonları karşısında Filistin Yönetimi güvenlik güçleri halkı koruyamamıştır. Güvenlik konusundaki bu boşluktan faydalanan Hamas halkın da sempatisi ile güçlenerek bu boşluğu kapatmıştır. Hamas bu dönemde hem askeri hem de siyasi olarak güç kazanmıştır. Oslo süreciyle çıkarılmayan İsrail'in direniş yoluyla Gazze'den çıkarılması en azından böyle bir hava yaratılması Hamas'ın güçlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Filistin halkı bu zaferi görünce İsrail'in işgal ettiği diğer bölgelerden de çıkarılması için direnişe devam edilmesi gerektiği inancı toplumda daha da güçlenmiştir.

Seçimler öncesi özellikle son dönemde Filistin Yönetimi bünyesinde ciddi problemler ortaya çıkmıştı. Halkı belli bir düzen içinde yönetme yetkisine sahip olan kurumların kendileri oldukça düzensiz hale gelmişlerdi. Başta rüşvet olmak üzere ekonomik alanla ilgili önemli sorunlar ortaya çıkmıştı. Yönetimdeki El Fetih'e yönelik artan adam kayırma ve yolsuzluk iddiaları ile birlikte güvenlik organları ve devlet kurumlarının kendileri güven kaybetmeye başlamışlardı. Özellikle bu süreçte yaşam şartlarında hiç bir iyileşme olmayan sıradan Filistin halkı yolsuzluktan şikayet ediyordu. Filistinliler uluslararası toplumdan gelen milyonlarca dolar yardımın nerelerde kullanıldığını sorgulamaktaydı. Filistin Yönetimi'nde özellikle adam kayırmak ve yakınlarına ayrıcalık yapmak gibi temel sıkıntılar söz konusuydu.²⁶⁵

El Fetih seçim sürecine ise kargaşa içerisinde parçalanmış şekilde hazırlandı. Aslında 2004 yılında hem Hamas hem de El Fetih liderlerini kaybetmişti. Aynı yıl Hamas lideri Şeyh Ahmed Yasin İsrail suikastında ölürken El Fetih lideri Arafat da

---

²⁶⁵ Marie Chêne, Transparency International, **Overview of Corruption and Anti-Corruption in Palestine**, <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/overview-of-corruption-and-anti-corruption-in-palestine>, (Çevrimiçi 22 Şubat 2019).

Paris'te hayatını kaybetti. Hamas Şeyh Ahmed Yasin sonrası hızlı şekilde toparlanırken El Fetih'de Arafat sonrası çatlaklar ve parçalanma oluştu. El Fetih ön seçim yapma kararını şiddet olayları ve hile iddiaları nedeniyle iptal etti. Ön seçimlerin iptal edilmesi kararı iç mücadeleyi daha da artırırken hareketin imajını da olumsuz etkiledi. Hapisteki El Fetih liderlerinden Mervan Barguti ayrı bir seçim listesi hazırladı. Seçimden bir hafta kadar öncesinde 130 El Fetihli resmi adaya karşı 120 kadar bağımsız El Fetihli aday vardı.²⁶⁶ El Fetih lideri Mahmud Abbas tek listeye düşürmeseydi El Fetih seçimlere iki farklı liste ile girecekti. Yine de birçok El Fetihli genel merkezin belirlediğinden farklı bağımsız adaylar ile seçimlere girerken bu da oyların dağılmasına ve bölünmesine neden oldu. Filistin'deki bölünmüşlük temasının bir başka noktası da El Fetih içerisindeki parçalanma ve bölünmeydi.²⁶⁷

Filistin'de Oslo öncesi doğal bir siyasal ortam söz konusu değildi. Filistin bu nedenle modern anlamda uzlaşma politikası ve güç paylaşımı gibi siyasi kavramlardan uzaktı. Ancak İsrail'in işgal ettiği bazı bölgelerden çekilmesi ve Filistin'in kendi güvenlik güçlerini kurması ile silah yerine siyasete daha fazla odaklanan gruplar ortaya çıktı. Ayrıca Filistinli gruplar arası şiddetin azalması da demokratik bir ortam sağladı. Hamas kendisi El Fetih'e göre çok daha katılımcı bir karar sürecine sahipken siyasette yer alması Filistin'de otokratik yapının önünde engel oldu. El Fetih'e karşı anlamlı muhalefet yapan tek grup olan Hamas olmasaydı Filistin Yönetimi'ndeki otokratik anlayış çok daha belirgin olabilirdi. Hamas'ın siyasete geçişi ve seçimlere katılma kararını değerlendirirken sadece bu içsel faktörler değil dönemin mevcut bölgesel ve küresel gelişmeleri ile konjonktürün de etkili olduğu söylenebilir. ABD'nin Irak işgali ve terörle savaş söylemi, İran ve Suriye'ye dönük tehditler, Hamas'ın hem ABD hem de AB'nin terör örgütleri listesinde olması ile fon toplama ve para transferinde zorlanması gibi unsurlar Hamas'ın önündeki zorluklardı. Hamas'a dış yardım konusu bu dönemde zorlaşırken örgüt de 2003-2005 dönemi İsrail'e karşı saldırılar manasında bir sukünet sürecine girmiştir.²⁶⁸

---

²⁶⁶ Graham Usher, " Hamas Risen", **Middle East Report**, No. 238, Year of Elections: Fact and Fiction, ilkbahar 2006, s.4.

²⁶⁷ Ziad Abu-Amr, **Hamas: From Opposition to Rule, Where Now for Palestine? The Demise of the Two-State Solution**, Edited by Jamil Hilal, London, Zed Books, 2007, s.174.

²⁶⁸ A.e., s.172.

3.17.2. Hamas'ın Seçim Zaferi

Hamas 1996 yılındaki Filistin Yasama Meclisi seçimlerini İslami Cihad ile birlikte boykot etmişti. Hamas'ın o dönem aldığı seçimlere katılmama kararı Filistin Yasama Meclisi'nin temsil yetkisinin sorgulanmasına neden oldu. Hamas 2005'te ise Gazze yerel seçimlerine katılarak 118 sandalyenin 75'ini kazandı. Hamas'ın genel seçimlerde güçlü muhalefet partisi olma olasılığına karşı İsraililer ve birçok El Fetih lideri Filistin'de genel seçimlerin ertelenmesini ya da iptal edilmesini istedi.²⁶⁹ Ancak herhangi bir erteleme Hamas'ın daha da güçlenmesi ihtimalini ortaya çıkardı. İsrail Hamas'ın seçimleri kazanması durumunda barış sürecinin duracağını da açıkça vurguladı. O dönemde Filistin yönetimine Hamas'ın seçimlere sokulmaması yönünde baskı yapılmıştı. Batı El Fetih ve Mahmud Abbas'ı destekledi ancak Hamas'ın seçim zaferi engellenemedi.

25 Ocak 2006'da yapılan seçimlerde El Fetih ile yarışan Hamas % 42,9 oranı ile Filistin Meclisi'ndeki 132 sandalyeden 74'ünü kazandı. Bu seçim sonucu sadece El Fetih için değil Hamas ve İsrail için de sürpriz olmuştur. Hamas El Fetih'ten tek parti yönetimi diyerek ve bunun yolsuzluklara neden olduğunu öne sürerek uzun yıllar şikayet etmiştir. Hamaslı liderler bu nedenle hükümete diğer Filistinli grupları dahil etmek istedi. Hamas'ın önemli bakanlıkları El Fetihli isimleri ya da teknokratları getirme isteğinin bir nedeni de kendisine karşı olan uluslararası boykotu aşmaktı. Yeni hükümet bu şekilde uluslararası kabul görürken mali yardımlar da garanti altına alınabilecekti. El Fetih'in de dahil olduğu bir ulusal birlik hükümeti Hamas'a karşı uluslararası baskıya karşı bir kalkan olabilirdi. Ancak başta El Fetih olmak üzere diğer gruplar Hamas'ın bir ulusal uzlaşma programına sahip olmadığını savunarak buna karşı çıktı. El Fetih ile Hamas arasındaki görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine, Hamas Mart ayında hükümeti kurdu. İronik olarak Oslo'ya karşı olan Hamas Oslo ile oluşturulan Filistin Yönetimi'nin hükümeti oldu.

Filistin'de barış sürecine ilişkin memnuniyetsizlik, belirsizlik ve hayalkırıklığı, İsrail'e karşı silahlı mücadeleye verilen destek ve yolsuzluk iddiaları ile kötü bir yönetim sergileyen Filistin Yönetimi Hamas'a desteği artırarak hükümete taşıdı. El

²⁶⁹ Jimmy Carter, **Filistin Barışı**, Ankara, Elips Kitap, Kasım 2008, s.106.

Fetih seçim öncesi dönemde sadece devlet kurma gibi ulusal hedefleri değil Filistin’de hukuk, siyaset ve ekonomide iç düzeni de sağlayamamıştı. İsrail işgali ve henüz bir Filistin devleti kurulamamış olması bu düzensizliğe bahane olarak kullanılabilirdi. Hamas İntifada döneminde sosyal yardım programları aracılığıyla Filistin halkının gündelik ihtiyaçlarına da yanıt vermişti. Ancak partiye olan desteği sadece bu sosyal politikalara bağlamak da yanlış olabilir. Hamas’ın İsrail’e karşı direnişte öne çıkması ile İsrail’in Gazze’den çekilmesinde Hamas’ın silahlı mücadele konusundaki öncü rolü halk nezdinde imajını kuvvetlendirmiştir. Hamas’ın seçim zaferi İsrail işgaline karşı öfke ile sonu belli olmayan Oslo sürecine olan tepki ve Filistinlilerin artık kendi kaderini tayin hakkını talep etmesi olarak da okunabilir.²⁷⁰

3.17.3. Yönetimi Devretme Krizi

Hamas’ın seçimleri kazanarak hükümeti kurması El Fetih’in siyasi hegemonyasının sonu anlamına geldi. Filistin yönetimini ve otoritesini çatışmasız şekilde El Fetih’ten Hamas’a devretmek Filistin’de seçim yapmak kadar zordu. Hamas’ın yeni dönemde politik ve ideolojik olarak kendisine yabancı ve oy vermeyen Filistinlileri de memnun etme gibi bir zorluğu da vardı. Hamas Filistin Yönetimi’nde reform yapma ve yolsuzluğu bitirme vaadi ile geliyordu. Ancak El Fetih politik himayesine destek bulmak için yönetimin birçok noktasına kendi üyelerini yerleştirdiği için bu reform kolay değildi. Filistin Meclisi’nde artık anamuhalefet olarak yer alan El Fetih’in Hamas’a yardım etmek gibi bir niyeti söz konusu değildi.

Hamas’ın geçmişte yaptığına benzer şekilde El Fetih de Hamas için şartları daha da zorlaştırmak amacıyla olmuştur. Hamas özellikle Filistinli güvenlik güçleri ve Filistin Yönetimi Başkanlığı ile ilişkilerde sorunlar yaşadı. Filistin temel kanunları Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas’a Başbakan’ı atama ve görevden alma yetkisi veriyordu. Abbas liderliğindeki Filistin Yönetimi Başkanlığı özellikle dışişleri, ekonomi ve içişleri bakanlıkları ile çakışan yetkilere sahipti. Hamas’a oy veren Filistinliler kargaşa ve iç düzen konusunda eksiklikleri gerekçe göstermişti. Ancak çoğu El Fetihli olan güvenlik birimleri ile işbirliği yapmadan iç güvenlik ve düzeni

---

²⁷⁰ Knudsen and Ezbidi, A.g.e, s.191.

sağlamak zordu. Hamas için bir başka zorluk ise kendi silahlı kanadının yönetim ile nasıl entegre edileceğine ilişkin yaşanıyordu.

3.17.4. Hamas İktidarına İsrail'in Tepkisi

Hamas'ın seçimleri kazanmasıyla birlikte Filistin-İsrail meselesinde birbirini tanımayan iki yapı ortaya çıktı. İsrail hükümeti, Hamas'ın İsrail'in bir Yahudi devleti olarak varlığının tanınması, tüm silahların bırakılması ve terörist aktivitelerin sonlandırılması, Filistin Yönetimi ile imzalanan önceki tüm anlaşmaların kabul edilmesi şartlarına uyulmadıkça yeni kurulacak Hamas hükümetini tanımayacağını duyurdu. Bu durum zaten güçlü olmayan barış sürecinin sıkıntıya girmesi sonucunu doğurdu. 25 Ocak'taki seçimlerin hemen ardından 4 Şubat'ta İsrail Filistin'den atılan havan toplarına misilleme gerekçesi ile 12 İslami Cihad ve El Aksa Şehitleri üyesini öldürmüştür. İsrail'in bu saldırıyı Hamas'ın silahlı kanadını tahrik edip kışkırtmak amacıyla düzenlemiş olma ihtimali söz konusudur. Hamas'ın olası bir karşı saldırısında Batılı ülkeler nezdindeki imajı zedelenecek yeni dönemde barış ve müzakere sürecinden uzaklaşmak mümkün olacaktır.²⁷¹

Hamas'ın seçim galibiyeti nihai açıdan İsrail'in de hedeflerine uygun olarak değerlendirilebilir. Hamas'ın seçim zaferi ve Filistin'e uygulanan siyasi ve ekonomik ambargo Filistin'in devlet kurma projesini ciddi olarak yaraladı.²⁷² Hamas söz konusu olduğunda kimse müzakerelerden, işgal edilen bölgelerden geri çekilmekten ya da Yahudi yerleşim birimlerinin boşaltılmasından bahsetmeyecekti. Yıllarca Arafat ile yan yana çalışmış Filistinli müzakereci seçim döneminin Enformasyon Bakanı Nebil Şaat, Hamas'ın seçimleri kazanması durumunda İsrail'in de bundan memnuniyet duyacağını söyleyerek İsrail'in Hamas'ı barışa karşı bir bahane olarak kullanabileceğini ifade etti. Şaat kendisi ile gerçekleştirilen röportajda "Hamas seçimleri kazanırsa İsrail bu durumdan faydalanacaktır. Hamas'ın kazanacağı kesin değil ama böyle bu durum barış sürecine gitmemek için onlara bahane yaratacaktır." ifadelerini kullandı.²⁷³

---

²⁷¹ Usher,A.g.e.,s.8.

²⁷² Elgindy,A.g.e.,s.131.

²⁷³ Nebil Şaat, **Filistin Seçimi**, Skyturk TV, 16 Nisan 2016.

Hamas seçimlerin ardından Mısır, Türkiye ve Rusya'ya davet edilirken bu ziyaretlerde Hamas'ın şiddeti reddetmesi talep edildi. Hamas seçim sonrası Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'dan oluşan dörlü grup "Quartet"ın İsrail'in varlığını kabul etme, geçici barış anlaşmalarını tanıma ve silahlı mücadeleye son verme çağrılarını reddetti. Hamas Lübnan'daki Hizbullah'a benzer şekilde seçimler ile siyasal bir meşruiyet ve koruma sağlarken aynı zamanda silahlı direnişi bir seçenek olarak korumak istiyordu. Hamas'ın bu tavrı El Fetih'in önde gelen isimlerinin de tepkilerine neden oldu. Filistinli Başmüzakereci Saeb Erekat bu tavrın İsrail ve Batılı ülkeler tarafından bir bahane olarak değerlendirilebileceği konusunda uyarılarda bulundu. Erekat kendisi ile gerçekleştirilen röportajda "Biz başkalarının elinde bir kart olarak kullanılmak için çok hassas bir konumdayız. Bir Filistin Hükümeti gibi davranın, uluslararası yasaları, Arap yasalarını, Filistin otoritelerinin yükümlülüklerini kabul edin. Bu, bizim yaşamımızı sürdürebilmemiz için ve İsrail bahaneler ileri sürerek büyük saldırılar düzenlemek istediğinde bunları etkisiz kılmak için ihtiyacımız olmandır." ifadeleri ile Hamas Hükümeti'ne çağrıda bulunmuştur.²⁷⁴

Hamas için Quartet'in taleplerinin kabul edilmesi kendisine oy veren Filistin halkı önünde bir kredibilite ve saygınlık kaybı anlamına gelmekteydi. İsrail'in varlığını kabul etme gibi bir açıklama daha şahin kanadın ayrılması ile Hamas içerisinde bir bölünmeye neden olabilirdi. İsrail'in varlığını kabul etmek demek Hamas'ın kendini siyasal olarak intihara götürmesi olarak değerlendirildi. Taleplerin kabul edilmesi Hamas'ı yıllardır eleştirip karşı çıktığı El Fetih ve Filistin Yönetimi ile aynı noktaya getirirken bölgesel müttefikleri İran ve Suriye'nin de desteğini kaybedip tepkisini çekebilirdi. Doğrudan bu talepleri yerine getirmeyi reddeden Hamas Quartet ile müzakere edebileceği sinyali vermiştir. Hamas liderlerinden Halid Meşal de Oslo anlaşmasına atıfla bu realiteyi tanıdıklarını ifade ederek Hamas'ın temel prensiplerini ihlal etmeden verilmiş sözlere saygı duyacağını açıklamıştır.²⁷⁵ Meşal dönemin Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa ile görüşmesinde de İsrail'in Filistin'in ulusal

²⁷⁴ Saeb Erekat, **Büyük Hapishane Gazze**, Skyturk TV, 2 Ağustos 2006.

²⁷⁵ Usher,A.g.e.,s.5.

haklarını kabul etmesi durumunda gelecekte İsrail'in tanınmasının mümkün olabileceğini söylemiştir.²⁷⁶

3.17.5. Hamas'ın İzole Edilmesi

Hamas ancak İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ten çekilmesi halinde 10 yıllık bir ateşkesi kabul edeceğini açıkladı. Hamas'ın önde gelen liderlerinden Mahmud Zahar ise Filistin Yönetiminin 10 yıldan fazla bir süredir İsrail ile müzakere ettiğini belirterek sadece karşılıklı oturup taviz vermeyeceklerini ifade etti. Zahar kendisi ile gerçekleştirilen söyleşide geçmişteki deneyimleri tekrar ve taklit etmeyeceklerini vurguladı. Hamas liderlerinden Zahar İsrail'i tanımayı reddederken Filistinlilerin serbest bırakılması için üçüncü kişiler aracılığıyla politika uygulayabileceklerini söyledi.²⁷⁷ Hamas'ın bu tavrı sonrasında İsrail, ABD, AB ve birçok Batılı devlet de Filistin'e yaptırım kararı aldı ve bölgeye yardımları durdurdu. İsrail ve Batı ülkeleri Filistin halkının seçimine saygı duymazken ekonomik ve siyasal yaptırımlar uygulamaya başladı.²⁷⁸ Hatta Hamas'ın diyalog çağrısını reddeden ABD Hazine Bakanlığı Yabancı Varlıkların Kontrolü Ofisi (OFAC) aracılığıyla Filistin Yönetimi'ni terörist örgütler listesine aldı. Bu ekonomik açıdan Hamas'ı ve Filistin'i zor durumda bırakırken bu adım sonrası Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Filistin ile mali anlaşmalar imzalamadı.²⁷⁹

Filistin'deki yoksulluk artarken Hamas maaşları dahi ödemekte güçlü çakti. Güvenlik birimleri maaşlarını alamayınca ekonomik kriz güvenlik krizine dönüştü. Hamas dış fonlama olmadan seçim öncesi verdiği sözleri yerine getirmekte zorlandı. 2005 yılında 1,7 milyar dolarlık Filistin Yönetimi bütçesinin yaklaşık 1 milyar doları ABD ve AB'nin dış yardımlarından oluşuyordu. Dış yardımlar kesilirken İsrail de Filistin Yönetimi adına topladığı aylık 55 milyon dolarlık vergi gelirini askıya aldı.²⁸⁰

---

²⁷⁶ A.e.,s.10.

²⁷⁷ Mahmud Zahar, **Filistin Seçimi**, Filistin Seçimi, Skyturk TV, 16 Nisan 2006.

²⁷⁸ Selvik and Stenslie, A.g.e.,s.212.

²⁷⁹ In Box, **Foreign Policy**, No. 155, Temmuz-Ağustos 2006, s.18.

²⁸⁰ Knudsen and Ezbidı, A.g.e.,s.191.

Filistinli 135 bin memurun maaşı büyük oranda İsrail'den gelen bu vergi iadesi ve diğer Arap devletlerinin yardımı ile ödeniyordu.

Filistin Yönetimi'ne finansal yardımların kesilmesi halkı daha da yoksullaştırırken sosyal düzen ve güvenlik sistemi çöktü. Gıda, akaryakıt ve ilaca ulaşmak zorlaşırken memurların maaşlarını alamaması durumu daha da şiddetlendirdi. Halk yerel dini vakıflar, gıda yardımları ve zekat gibi mali destekler ile yoksulluğu aşmaya çalışıyordu. Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA) rakamlarına göre Filistinlilerin üçte ikisi yoksulluk içerisinde yaşıyordu.²⁸¹ İsrail'in kısıtlamaları altında daha önce karşılıklı olarak yürütülen ekonomik aktiviteyi sürdürmek zorlaştı. Yatırımlar ve iş ilişkileri, seyahat, sağlık, eğitim ve kaynaklar konusunda İsrail ile işbirliği imkanı ortadan kaldırıldı. İsrail bu kısıtlama ve abluka politikasıyla Hamas hükümetinin etkin çalışmasını engelledi. Hamas'ın hükümeti kurması Filistin Yönetimi'ni hem siyasal hem de ekonomik açıdan krize soktu. Ancak ekonomik krize girme sonucunu doğursa da Hamas İsrail'i tanıma gibi bir şartı yerine getirmedi. Uluslararası toplum tarafından izole edilen Hamas ekonomik durum ile ilgili daha az sorumlu görüldü. Ayrıca Hamas yönetimine karşı izolasyon onun daha da radikalleşme riskini doğurdu. Buna karşı Hamas İsrail'e 1967 yılı sınırları öncesine çekilmesi şartı ile uzun süreli ateşkes önermiş ancak İsrail kabul etmemiştir.

Başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere bölgede Müslüman ülkeler arasında yaşanan gerilim Filistin sorununu olumsuz etkiledi. Arap ülkeleri arasında Mısır Hamas'ın Batılı ülkelerin taleplerini yerine getirmesi gerektiğini bildirdi. Suudi Arabistan da ABD ile ilişkisini bozmamak adına benzer bir politika izledi. Hamas Hükümeti'ne dönük uluslararası yaptırımların devreye sokulması ile oluşan güç boşluğunu İran doldurdu. İran Hamas'a yardımlarını artırırken Hamas üzerindeki etkisinin de arttığı görüldü.²⁸² Hamaslı liderler Tahran ziyaretleri ile maddi yardım bulurken İran desteği bölgedeki Sünni-Şii gerilimine rağmen sürdü. İran'da Mahmud Ahmedinecad'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Hamas ile yakınlaşma daha da güçlenirken bu durum Batı'nın Hamas'a karşı koalisyonunu güçlendirdi. İran ile

---

²⁸¹ A.e.,s.192.

²⁸² Paul Morro, International Reaction to the Palestinian Unity Government, **Congressional Research Service Report for Congress**, 9 Mayıs 2007, s.1.

yakınlaşma Körfez ülkeleri ve özellikle Mısır ile Hamas'ın ilişkisini gerilettiler. Hamas'ın İran'dan maddi destek araması ve Tahran'a yaklaşması ABD'nin Hamas'a karşı El Fetih'e sempati duyması yani Filistin içerisindeki bir grubu başka bir gruba karşı desteklemesi sonucunu doğurdu.²⁸³ Bu durum Filistin içerisindeki bölünmeyi tırmandırırken İsrail operasyonları da bu dönemde devam etti. Hamas'ın 2006'daki seçim zaferi sonrasında Filistin Yasama Meclisi'nin yaklaşık üçte biri İsrail tarafından gözaltına alındı.²⁸⁴ İsrail'in gözaltına aldığı isimlerin büyük çoğunluğu Batı Şeria'daki Hamaslı milletvekilleri idi. İsrail askeri Gilad Şalit'in kaçırılmasının ardından Gazze'de düzenlenen operasyonlarda Hamas'ın sekiz bakanı da tutuklandı. Filistin ile müzakere yapmak yerine tek taraflı politikalarını uygulamak isteyen İsrail hükümetleri için barış ve müzakere ortağı görmediği Hamas'ın görevde olması tercih edilebilir oldu.

3.17.6. El Fetih ve Hamas Güvenlik Krizinden Çatışmaya

El Fetih ile Hamas arasındaki görüşmelerde İsrail'in tanınması noktasında ciddi bir anlaşmazlık söz konusuydu. Ayrıca El Fetih Hamas'ın yönettiği İçişleri Bakanlığı'na Filistin Yönetimi güvenlik güçlerinin yönetimini devretmeyi reddetti.²⁸⁵ Filistin Yönetimi'nde bulunan 70 bine yakın güvenlik gücünün çoğunluğu El Fetih kadrosundan oluşuyordu. Filistin Yönetimi lideri Mahmud Abbas bu güvenlik güçlerinin Hamas'ın başında olduğu başbakanlığa değil kendisine karşı sorumlu olduğunu açıkladı. Kararı protesto eden Hamas Filistin içi polis ve istihbarat güçlerinin anayasal olarak başbakanlığa bağlı olduğunu savundu. Abbas Hamas'ın kendi güvenlik gücünü kurma girişimini de veto etti. Otoritenin partisi olan El Fetih yıllardır süren bu ayrıcalığını devretmek konusunda zorluklar çıkardı. Filistin'deki seçimler sonrasında Filistin Yönetimi lideri Abbas başkanlık yetkisini güvenlik ve ekonomi kurumlarında genişletme girişimlerinde bulundu. Abbas seçim öncesi El Fetih'in çoğunlukta olduğu yasama meclisinde son dakika oylaması ile bir yasa çıkarttı. Bu yasa kendisine meclis

²⁸³ Milton-Edwards and Hinchcliffe ,A.g.e.,s.35.

²⁸⁴ Hilal,A.g.e.,s.29.

²⁸⁵ Kurz,A.g.e.,s.84.

ile başkanlık arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için karar verecek anayasa mahkemesinin 9 hakimini atama hakkıydı.²⁸⁶

Filistin'deki siyasi kriz sokaklarda şiddet olarak kendisini gösterdi. Sık sık varılan ateşkes anlaşmalarına rağmen Hamas ve El Fetih üyeleri Gazze'de birbirleri ile çatıştı, onlarca Filistinli bu çatışmalarda hayatını kaybetti. Hamas, aylarca süren çatışmalar sonucunda Haziran 2007'de önce El Fetih'in Gazze'deki karargahını ve tüm Gazze'yi ele geçirdi. El Fetih de, Batı Şeria'daki Hamas hükümetinin kontrolündeki parlamento binası, bakanlıklara baskın düzenledi. 2006 yılındaki seçimleri kazanan Hamas'ın Haziran 2007'de Gazze'nin hakimiyetini tamamen ele geçirmesi ile Filistin halkı içerisindeki bölünme ve kutuplaşma zirve noktasına ulaştı. Filistin böylece ikiye bölünürken Gazze Hamas'ın, Batı Şeria da El Fetih'in yönetimine kaldı. Haziran 2007'de Batı Şeria'da Filistin Yönetimi tarafından atanan El Fetih hükümeti Gazze'de ise Hamas'ın seçimler sonrası kurduğu ancak Filistin Yönetimi'nin tanımadığı Hamas hükümeti. Her iki hükümetin de kendi bakanları, kurumları ve güvenlik teşkilatı bulunuyordu. Ağustos 2007'de Ramallah'ta Filistin lideri Mahmud Abbas ile görüşen ABD Dışişleri Bakanı Rice Hamas'a karşı mücadele eden güvenlik güçlerine destek olmak için Abbas'a 80 milyon dolar hibe etti. Seçimler sonrası ABD'nin El Fetih'in silahlı güçlerine yardımda bulunması Hamas ile uzaklaşmayı derinleştirdi.²⁸⁷ Hamashlı siyasilere dönük tutuklama ve gözaltı işlemleri uygulanırken El Fetih ve Hamas arasında çatışmalar başladı. Gazze'yi kaybeden Filistin lideri Abbas Hamas hükümetini feshettiğini duyurdu. Bu kararı tanımadığını açıklayan Hamas, Kasım ayında ilk kez Filistin Yasama Meclisi'ni topladı. Ancak Gazze'deki meclis toplantısı, El Fetih ve diğer partiler tarafından yasal olmadığı gerekçesiyle boykot edildi.

Hamas ile İsrail arasındaki gerginlik tırmanmaya başlarken İsrail'in Gazze'ye yönelik uyguladığı abluka ağırlaştırıldı. İsrail, El Fetih ile Hamas arasındaki çatışma dönemini Filistin'i daha da güçsüz hale getirmek için kullandı. Filistin içerisindeki bölünmüşlük İsrail'in politikalarına ve müzakere çabalarına da yansdı. Kasım 2007'de Annapolis'te Mahmud Abbas sadece Batı Şeria'daki Filistinlileri temsil

---

²⁸⁶ Usher,A.g.e.,s.5.

²⁸⁷ Hilal,A.g.e.,s.35.

etmek durumunda kaldı. Zira Filistin, Doğu Kudüs'te yaşayanlar, Batı Şeria'da yaşayanlar, mülteci olarak yaşayanlar ve Hamas idaresi altında Gazze'de yaşayanlar olarak en az dört gruba bölünmüştü. İsrail Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinlileri kendi vatandaşı olarak gördüğü için bunlar müzakerelerde neredeyse temsil edilmiyordu. Gazze'deki Hamas'ı destekleyenlerin yaklaşımı ise El Fetih'e göre çok daha radikaldi. Mülteci olarak yaşayan Filistinlilerin öncelikleri ve bölgeye dönüşü müzakerelerde ağırlıklı olarak tartışılmıyordu. Dolayısıyla bu bölünme İsrail ile görüşen Filistin heyetinin tek bir hedef ve amaç ile birleşmiş bir müzakereci yapısı oluşturmasını engelledi. İsrail bu bölünmeden fayda sağlarken müzakere süreci Annapolis'te başarıya ulaşamadı. Başarısız olan her müzakere gibi sonuç çatışmanın yeniden başlaması şeklinde oldu. Güç dengesi İsrail lehine yeniden bozuldu. Gazze'den fırlatılan roketler ile birlikte 2008 sonu ile birlikte İsrail Gazze'de Dökme Kurşun operasyonuna başladı. Şiddet yeniden başlarken güç asimetrisinde İsrail'in yeniden öne çıktığı dönem yaşandı.

Seçimler sonrası Hamas Batı tarafından dışlandı ve muhatap olarak kabul edilmedi. Filistin'e mali yardımlar durduruldu ve İsrail'in ambargo şartları daha da ağırlaştırıldı. Hamas muhalefetteyken El Fetih'in her politik yanışı Hamas'a pozitif olarak yansırken yeni dönemde Hamas'ın başarısızlık ve yanışları El Fetih'e katkı sağladı. Hamas siyasi ve ekonomik olarak izole edilirken ABD ve AB bu dönemde El Fetih'e yakın durdu. Hamas'a karşı El Fetih yönetimindeki Filistin Yönetimi'ne askeri ve ekonomik yardımlar artarken bu yardımlar da Filistin'de iki grup arasındaki bölünmenin derinleşmesine dolaylı olarak katkıda bulundu. Hamas İslami bir kavram olan fitneden kaçınmaya çalışsa da ideolojik ayrılığın sonucu askeri gerilime dönüştü. Her iki taraf da uzlaşma ile kendi siyasal alanlarını kaybetmekten korktu.

3.18. Filistin'de Birlik Çabaları

Hamas'la El Fetih arasında tırmanan gerilim çatışmalara dönüşürken Filistinlileri kendi aralarında uzlaştırma yolunda bazı çabalar da gündeme geldi. Bu çabalar genellikle birkaç Arap ülkesi arabuluculuğu aracılığıyla hayata geçirildi. Kimi zaman da Hamas ve El Fetih içerisindeki daha ılımlı kesimlerin diyalog girişimleri gözlemlendi. Örneğin 2006 Mayıs ayında, tarafların üzerinde uzlaşabileceği bir siyasi

zemin olması için İsrail cezaevlerinde bulunan önde gelen El Fetih ve Hamas'lı isimler “Cezaevi Belgesi” olarak anılan bir bildirme hazırladılar. Bu belge ile Filistin’de iç çatışmaya ve ayrıma neden olacak bütün anlaşmazlıklar reddediliyor ve tarafların içeride birbirine karşı silah kullanması yasaklanıyordu.²⁸⁸ Hamas ve El Fetih ortak bildiri ile iki devletli çözümü onaylıyordu. Ancak, direnişin İsrail’in 1967’de işgal edilen topraklarla sınırlı tutulmasını ve İsrail’in üstü kapalı olarak varlığını kabul eden bildirgenin başta yarattığı heyecana rağmen bu belge anlaşmazlıkları gidermeye yetmedi. Belgede resmi olarak açıkça Hamas’ın İsrail’i tanıması söz konusu değildi.

3.18.1. Suudi Arabistan’ın Arabuluculuk Çabası

Filistin’de iç barış yolunda dönüm noktası 2007 yılı başında Suudi Arabistan’ın aracılığıyla Mekke’de bir araya gelen rakip gruplar Hamas ve El Fetih’in katılımıyla bir ulusal birlik hükümeti kurulması üzerinde anlaşmaya varılması oldu. Anlaşma Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas ile Hamas lideri Halid Meşal arasında imzalandı.²⁸⁹ Yeni hükümette Başbakan Hamaslı lider İsmail Haniye olurken kabinede 9 Hamas ve 6 El Fetih’li bakan yer aldı. Selim Fayyad gibi bağımsız bir isim kabinede Maliye Bakanı olarak yer buldu. Yeni hükümet geçmişte Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından imzalanan anlaşmalara saygılı olduğunu açıklarken Hamas’ın daha önce reddettiği Oslo da bir şekilde kabul edilmiş oldu. Hükümetin planı İsrail ile varılacak bir barış anlaşmasının referandumla götürülmesi ya da Filistin Ulusal Konseyi’nin onayından geçmesi gerektiği üzerinde durdu. Hükümet programında ABD ve İsrail’in planı olan geçici sınırlara sahip bir devlet teklifinin kabul edilmeyeceği yazıldı. Programın üçüncü bölümünde doğrudan silahlı ifadesi kullanılmasa da İsrail işgaline karşı direnişin her şeklinin meşru olduğunun altı çizildi.²⁹⁰ El Fetih-Hamas koalisyon hükümeti Mart başında göreve gelmesine rağmen iki grup arasında yaşanan çatışmalar sonunda, 2007 Haziran ayında Hamas Gazze’nin kontrolünü ele geçirdi.

---

²⁸⁸ The National Conciliation Document of the Prisoners 2006, **Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation**, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011, s.44.

²⁸⁹ Morro,A.e.,s.2.

²⁹⁰ The Palestinian Unity Government Programme 2007, **Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation**, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011, s.50.

Hamas kendi kontrolü altındaki Gazze'de hükümet kurarken, Filistin lideri Mahmud Abbas ise Selam Feyyad başkanlığında yalnızca Batı Şeria'yı kontrol edebilen bir hükümetin başıydı. Filistin'deki bölünmüşlük siyasi açıdan da tam bir bölünmüşlüğe dönüşürken iki başbakan, iki hükümet ve iki ayrı yönetim oluştu. Hamas siyasi ve ekonomik olarak izole edildi ve yaptırımlar uygulandı. Batı Şeria'da ise Batı'dan maddi destek sağlayan Filistin Yönetimi ekonomik açıdan daha rahat bir dönem geçirdi.

Yönetimsel manada tek bir ses olamayan Filistinliler tepkide de direnişte de müzakerede de birliği sağlayamayınca sorunun çözümüne dönük adımlar atılmadı. Hamas'ın İsrail'e direniş yolunda başvurduğu şiddet eylemleri İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesiyle neticelenmedi, aksine Batı Şeria'yı ve Doğu Kudüs'ü parçalayarak kendisine bağlama çabalarına meşruiyet sağlayan bir zemine dönüştü. Mahmut Abbas Batı Şeria'nın kontrolünü zor elinde tutarken, olası bir anlaşmayı Hamas'a rağmen Gazze'de uygulayamayacağını anlaşıldığı, bir süre sonra İsrail'de Hamas'ın Gazze'deki gücünü ancak kendisinin kırabileceği görüşünün ağırlık kazanmasına yol açtı.²⁹¹

3.18.2. Arap Baharı ve Mısır'ın Arabuluculuk Girişimleri

Filistin'de kendi çıkarlarını ve İsrail ile ilişkileri de gözetenek devreye girmeye çalışan arabulucular komşu ülkelerden de olabilir. Filistin içi bölünmenin giderilmesi süreçlerinde Mısır zaman zaman arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Hamas ve El Fetih arasında uzlaşma arayışları 4 Mayıs 2011'de Kahire Anlaşması ve 6 Şubat 2012'de Doha Anlaşması ile sonuçlanmıştır. Ancak bu anlaşmalara rağmen Filistin'de siyasi açıdan nihai bir birlik sağlanamamıştır. Hamas tüm bu anlaşmaların ardından İsrail'i tanımayacağını yinelerken direnişin süreceğini açıklamıştır. Ancak anlaşmayı bozmamak adına Filistin Yönetimi'nin siyasi manevralarına muhalefet etmeyeceklerini duyurmuşlardır. Ulusal uzlaşma döneminde Hamas liderlerinden Halit Meşal direnişin nasıl yürütüleceği konusunda kararı Filistin halkının vereceğini belirterek bir sükunet döneminin olabileceğini de açıklamıştır.²⁹² Meşal 9 Mayıs

²⁹¹ Ayman, A.g.e., s.58.

²⁹² Following the Fatah-Hamas Reconciliation, **The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center**, Tel Aviv, 27 Nisan 2014, s.6.

2011’de El Aksa Televizyonuna verdiği röportajda Hamas’ın bir anlaşma için İsrail’e şans verip vermeyeceği konusundaki soruya Filistin’de uzlaşının başarısı ve Filistin halkının çıkarları için bunun sınırlı bir zaman için de olsa mümkün olabileceğini açıklamıştır.

Mısır’ın Filistin için arabuluculuk girişimleri ülke içi siyasi gelişmelerden de etkilendi. Tunus’ta başlayan Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde demokrasi ve reform talebiyle gösteri ve çatışmalara neden olan “Arap Baharı” 2011 yılının şubat ayında Mısır’a da sıçradı. Mısır Devlet Başkanı Mübarek 18 gün süren protesto gösterilerinin ardından 11 Şubat 2011’de görevinden istifa etti. Mübarek’in devrilmesinin ardından Kasım 2011 tarihinde yapılan Halk Meclisi seçimlerinde Müslüman Kardeşler’in siyasi kanadı olan Hürriyet ve Adalet Partisi oyların %47’sini aldı. Müslüman Kardeşler’in siyasi kanadı olan Hürriyet ve Adalet Partisi’nin adayı Muhammed Mursi ise 16-17 Haziran 2012’de yapılan Mısır cumhurbaşkanlığı seçimlerinde toplam oyların %51,7’sini alarak seçimleri kazandı. Arap Baharı ve Mısır’da yaşanan iktidar değişimi Filistin içi dengeleri ve uzlaşma çabalarını da hareketlendirdi. Arap Baharı döneminde Filistin içerisinde birlik adına gösteriler düzenlendi. Mart 2011’deki gösterilerde Filistin içerisindeki bölünmenin sona erdirilmesinin İsrail işgalinin bitmesi için bir önkoşul olduğu ifade edildi.²⁹³ El Fetih ve Hamas kısa bir “Filistin Baharı” olarak nitelendirilebilecek bu dalganın kontrolden çıkmaması adına birlik hükümeti çabalarına destek vermek durumunda kaldı.

Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas ve Hamas’ın siyasi büro şefi Halid Meşal’i Mayıs 2011’deki birlik anlaşmasına gitmelerini zorlayan nedenlerden biri de Mısır’dı. Mübarek sonrası Mısır’da yaşanan siyasi belirsizlik ve istikrarsızlık El Fetih’i uzlaşmaya mecbur etti. El Fetih’in en önemli destekçilerinden Mübarek’in iktidardan düşmesi sonrası örgüt kendisini güvensiz hissetti. Bu arada Suriye’deki iç savaşta Devlet Başkanı Beşar Esad’ın durumu da Hamas’ı uzlaşmaya zorladı. Mısır’daki yönetimin dağılması El Fetih’i iç barışa mecbur kılarken Suriye’de iç çatışmalar ise Hamas’ın aldığı desteğin ortadan kalkması riski ile bu örgütü iç barış düşüncesine yaklaştırdı. Her iki örgütün arkasındaki ülkelerde yaşanan iç sıkıntılar

---

²⁹³ Elgindy,A.g.e.,s.134.

Hamas ve El Fetih'in birbirinden bağımsız ve ayrı politikalar izleme konusundaki güçlerinin azalması sonucunu doğurdu.

1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarında yenilen Suriye asimetrik mücadele stratejisi ile Hamas gibi örgütleri vekil kılıp destekleyerek İsrail'i rahatsız etti. Hamas Suriye'deki en önemli destekçisi Esad'ın iktidardan ayrılma ihtimaline karşı anlaşmaya yanaştı. Hamas ayrıca Esad'ın Suriyeli muhaliflere olan sınır tanımayan saldırıları sonrasında kendisini bu rejimden ayırıştırmak istedi. Gazze'deki kötü ekonomik şartlar ve yüksek işsizlik oranı da Hamas'ın önündeki zorluklar arasındaydı. 2010 yılının ikinci yarısında % 45,2 olan işsizlik her ne kadar 2011 yılının ilk yarısında % 32,9'a düşse de Gazze'deki sıkıntılı ekonomik durum Hamas'ı bir uzlaşmaya yönelten nedenler arasında oldu.²⁹⁴ El Fetih yöneticileri bu dönemde Arap Baharı ile birlikte İsrail üzerindeki baskının arttığını kanaatindeydi. İsrail'de barış ve müzakere çabalarına uzak olan Binyamin Netanyahu hükümeti varken uluslararası toplumun Filistin'deki birlik hükümetine destek vereceği hesaplandı.²⁹⁵ Uzlaşma şartlarından biri de Filistin'de genel seçimlerin yapılmasıydı ve El Fetih anketlere göre Hamas'ın önünde görünüyordu. Temel anlaşmazlık konularından olan askeri güç anlamında Filistin'de tekel kim olacak sorusu da seçimlerin sonrasında bırakıldı.

Hamas ile El Fetih arasındaki uzlaşmaya Arap Birliği Genel Sekreteri ve aynı zamanda bir Mısırlı olan Amr Musa arabuluculuk etti. Mısır'ın arabulucuk çabaları ise Mübarek sonrası dönemde Filistin'de birliği sağlayarak İsrail'i rahatsız etme politikası olarak yorumlandı. Ancak Mısır'da 2013 yılındaki darbe ile Müslüman Kardeşler örgütü iktidardan indirildi. Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi 30 Haziran 2012'de ülkedeki ilk demokratik seçimlerle geldiği görevde yaklaşık bir yıl kaldı. Mursi döneminde Gazze'deki Hamas hükümetin ekonomik açıdan rahatlatılacak açılımlar yapıldı. Mısır ile Gazze arasında yasal yollardan yapılacak dış ticaretin 2 milyar dolara ulaşabileceği öngörüldü.²⁹⁶ İsrail'in Gazze'deki operasyonlarına açıkça

---

²⁹⁴ Salem Ajluni, "Labour Market in the Gaza Strip A Briefing on First-Half 2011", United Nations Relief and Works Agency, Aralık 2011, s.3.

²⁹⁵ Julia Pettengill ve Houriya Ahmed, "Regional Actors and the Fatah-Hamas Unity Deal Shifting Dynamics in the Middle East", **Henry Jackson Society**, 21 Mayıs 2011, s.9.

²⁹⁶ Nicolas Pelham, "Gaza's Tunnel Phenomenon: The Unintended Dynamics of Israel's Siege", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 41, No. 4, Yaz 2012, s.25.

karşı duran ve eleştiren Mursi, Savunma Bakanı Abdülfettah Sisi'nin darbesi sonrası hapse atıldı. Mısır'daki darbe sonrasında Sisi yönetiminin politika değişikliği ile Gazze'deki abluka derinleşirken ekonomik durum giderek kötüleşti. Gazze ekonomisinde önemli bir canlılık oluşturan Mısır ile yeraltı tünellerinin bir kısmı darbe sonrasında imha edildi.

3.18.3. Filistin'deki İç Barışa İsrail ve ABD'nin Yaklaşımı

4 Mayıs 2011'de Hamas ile El Fetih arasındaki ulusal birlik hükümeti hedefini de içeren uzlaşma bölünmeden kaynaklanan yönetsel sorunların çözülmesini hedefliyordu. Uzlaşma Batı Şeria, Kudüs ve Gazze'deki Filistin Yönetimi kurumlarının birleştirilmesiyle Filistin Yasama Konseyi'nin yeniden faaliyetlerine başlamasını onaylıyordu.²⁹⁷ Bu güç paylaşımı anlaşmasına tepki gösteren İsrail Filistin Yönetimi'ne ait yaklaşık 1,5 milyar dolarlık vergi gelirini askıya aldı. Bu adım ile Batı Şeria'daki ekonomik durum daha olumsuz bir hal aldı. Filistin Yönetimi'ne teslim edilmesi gereken bu miktar bütçenin yaklaşık üçte birine denk geliyordu.²⁹⁸ İsrail'in Filistin'deki uzlaşmaya karşı çıktığı atılan bu cezalandırıcı adımlar ile net bir şekilde anlaşıldı. İsrail Başbakanı Netanyahu Filistin içi uzlaşmayı barış için büyük bir darbe ve terörizmin muhteşem zaferi olarak yorumladı.²⁹⁹

Filistin içi birliği hedefleyen Kahire anlaşmasına karşın Kasım 2012'de yeniden şiddet olayları başladı. Hamas ve El Fetih arasındaki bu çatışmaların ardından Hamas'ın Gazze'deki hakimiyeti tescillenmesi sonrası iki grup arasında ateşkese varıldı. Bu dönemde ABD öncülüğünde dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry himayesinde İsrail-Filistin barış müzakereleri girişimi başladı. Her iki taraf da ABD tarafından önerilen bir barış planına karşı çıkma cesareti gösteremedi. Ancak İsrail ile Filistin arasındaki karşılıklı güvensizlik çerçevesinde temel meseleler konusunda bir uzlaşma sağlanamadı. Temmuz 2013'te başlayan müzakerelerin Nisan 2014'te

---

²⁹⁷ Text of the Agreement between Fatah and Hamas, **Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation**, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011,s.59.

²⁹⁸ Prospects for Palestinian Reconciliation, Series: Assessment Report, Policy Analysis Unit – ACRPS, **Arab Center for Research and Policy Studies**, Mayıs 2014, s.2.

²⁹⁹ Pettengill ve Ahmed, A.g.e.,s.16.

başarısızlıkla sonuçlandığı açıklandı. Bu dönemde eş zamanlı olarak Filistin içi müzakereler de yürütüldü.

23 Nisan 2014'te El Fetih ile Hamas arasında bir başka uzlaşma anlaşması imzalanmıştır. Haziran 2014'te birlik hükümeti kurulurken Hamas o dönemki anlaşma ile uluslararası imajını düzeltmek ve ekonomik açıdan zor durumdaki Gazze'deki durumu düzeltmeyi amaçlamıştır.³⁰⁰ Taraflar arasında 2014'te imzalanan anlaşma Mayıs 2011 Kahire ve Şubat 2012 Doha uzlaşmalarına bağlılığı ifade eden bir devam anlaşması niteliğindedir. Uzlaşma Filistin'de bir teknokratlar hükümeti kurulması ve seçimlerin düzenlenmesini öngörmektedir. Ayrıca Filistin Kurtuluş Örgütü'nün de yeniden organize edilmesi konusunda ortak bir uzlaşmaya varılmıştır. Filistin içi birliğin sağlanmasından çok kısa bir sonra Temmuz 2014'te Hamas ile İsrail arasında yeni bir çatışma başlamıştır. Bu çatışmayı birçok kez örneği yaşanan Filistin içi sağlanan uzlaşma sonrası İsrail'in rahatsızlığı ve barışı bozma girişimi olarak değerlendirmek mümkündür.

Kasım 2016'da Arap Dünyası ve Filistin içi çağrılar sonrasında Hamas ve El Fetih aralarındaki gerilimi düşürmek adına müzakerelere başladı. Şubat 2017'de Mekke'de bir birlik hükümeti kurulması için taraflar anlaştı. Ancak hem ABD hem de İsrail, Hamas'ın Filistin'de kurulacak birlik hükümetinde yer almasına karşı çıkmışlardır. ABD Başkanı Donald Trump'ın uluslararası müzakereler konusundaki özel temsilcisi Jason Greenblatt Hamas'ın birlik hükümetinde yer alabilmesi için silahsızlanması gerektiğini savunmuştur.³⁰¹ İsrail Başbakanı Netanyahu da Hamas'ın içerisinde yer aldığı bir Filistin birlik hükümeti ile herhangi diplomatik bir görüşme yapılmayacağını açıklamıştır. Netanyahu Hamas ve El Fetih arasındaki uzlaşma sonrası bölgede barışa ulaşmanın daha zor olduğunu ifade ederek ülkesinin Filistin'deki birlik düşüncesine yaklaşımını ortaya koymuştur.

---

³⁰⁰ Following the Fatah-Hamas Reconciliation, **The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center**, Tel Aviv, 27 Nisan 2014, s.1.

³⁰¹ Zena Tahhan, Palestinian Official: Unity Deal Will Aid Peace Process, **Al Jazeera**, 19 Ekim 2017, (Çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/news/2017/10/palestinian-official-unity-deal-aid-peace-process-171019082409066.html>, 13 Haziran 2018.

Filistin’de yeniden seçim yapılması ve Filistin Kurtuluş Örgütü’nün yeniden yapılandırılması hedefi ile hayata geçirilmeye çalışılan bu süreçte içsel nedenler de sonuca ulaşılmasını zorlaştırmıştır. El Fetih içerisinde Mahmud Abbas’ın liderliğine muhalefet eden Gazze’nin eski Güvenlik Şefi Muhammed Dahlan bu tip bir uzlaşya karşı çıkmıştır. El Fetih Merkez Komitesi ise Dahlan’ı yolsuzluk yapmak ile suçlamıştır. El Fetih Hareketi Merkez Komitesi üyesi Azzam Ahmed’in yaptığı araştırmada Dahlan ayrıca zimmetine 300 milyon Dolar geçirmek ve Arafat’ı zehirlenmek ile de suçlanmıştır.³⁰² Başta Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere Körfez ülkelerinin desteğini alan Dahlan, Abbas’ın ilerleyen yaşı ve sağlık sorunları sonrasında El Fetih içerisinde liderlik mücadelesine girişerek örgüt içi bir bölünmeye yol açabilir. Filistin’de uzlaşya için El Fetih içerisinde Hamas’ın siyasi ve askeri açıdan yok edilmesini savunan gurubun da etkinliğinin azaltılması bu sürece katkıda bulunabilir.

---

³⁰² Michele K. Esposito, “Update on Conflict and Diplomacy”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 41, No. 1, Sonbahar 2011, s.170.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ ÇERÇEVESİNDE FİLİSTİN-İSRAİL MESELESİ

İsrail-Filistin meselesi bugün çatışma çözümü manasında zorluğun en çok olduğu yerlerden biridir. Eğer bu çatışma birgün bir tarafın diğer taraf üzerinde tam askeri hakimiyet kurması dışında bir seçenekle çözülecekse başta yüksek düzeyde diplomasi olmak üzere bir çok şey gereklidir. Toplumsal düzeyde iki ulus, toplum, din olarak düşmanlarının zihninde buldukları şeyi illa kabul etmeleri gerekmez ama onu anlamaları gerekir.³⁰³

Zartman'ın yaklaşımında çatışan taraflar kendilerini çıkmaza girmiş ve kilitlemiş bir şekilde hisseder. Katlanılmaz maliyet anlayışı çerçevesinde her iki taraf da bu çatışmadan zaferle çıkamayacağına kanaat getirir ve bu durumu sürdürmenin de çok daha acılı ve kendileri açısından zarar verici olacağını öngörür. Filistin'deki bölünmüş tablo İsrail cephesinde bu düşüncenin oluşmasını engellemektedir. Zira bölünmüş bir Filistin hem siyasi hem de askeri açıdan İsrail'e karşı koyamazken İsrail tarafında bu anlayışın oluşmasını sağlayamamaktadır. Bu nedenle Filistin'deki bölünmüşlüğün giderilmesi İsrail'in anlaşmazlığı sürdürme konusundaki anlayışının önüne geçip müzakere masasına oturmaya zorlayabilir. İsrail için çatışmayı sürdürmenin maliyetinin yüksek olduğu düşüncesi oluşursa kendileri açısından uygun zaman kavramı ortaya çıkmış olur.

Teritoryal çatışmalarda karşılıklı zarar yaratan birbirinin üstesinden gelememe hali kalıcı bir durum değildir. Ancak tarafların aynı anda aynı isteklilik ve ortak dereceye sahip maliyet pişmanlığı ile barışa karar vermeleri zordur. Bu noktada devreye girecek bir arabulucu tarafları uygun zaman konusunda ikna edebilir.

---

³⁰³ Ken Booth, **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çev: Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, Ağustos 2012, s.412.

Arabuluculuk gönüllülük esasına dayanır ve başarısı çatışma içerisinde olan her iki tarafın üst düzeyde müzakere talebi ve motivasyonuna bağlıdır.³⁰⁴

4.1.Filistin Sorununda İyimserlik ve Motivasyon

İyimserlik çatışmada tarafların ortak kabul edilebilir bir anlaşmaya varılabileceği inancına sahip olmalarıdır. İyimserlik karşı tarafın da çatışmayı çözmeye adına istekli olduğu fikrine sahip olmayı gerektirir. Ancak bu iyimserlik ile girişilen müzakere sürecinde söz konusu taraf tavizler vermeyi kabul edebilir ve barışa ulaşılabilir. Ancak İsrail çoğu zaman bir yandan barış çağrısı yaparken öbür yandan yeni Yahudi yerleşim birimleri inşa etmiştir. Bir taraftan çözüm istediğini dile getirirken Gazze’de askeri operasyon yaparak karşı tarafta iyimserliği ortadan kaldırmıştır. İyimserliğin olmadığı bir çatışma çözümü müzakeresinde taraflardan taviz vermeleri beklenemez. Bu da müzakerelerin başarısını ve barışın inşasını imkansız kılar.

İsrail karşı tarafta bir birlik görmediği ve karşı tarafın muhaliflerini bir diğerine karşı desteklediği için çatışmayı bitirme motivasyonu ortaya çıkmamaktadır. Filistin-İsrail meselesine Pruitt’in yaklaşımı ile bakıldığında İsrail’in karşısında hali hazırda bölünmüş bir Filistin olduğu sürece çatışmayı sona erdirmeye motivasyonu olmayacaktır. Yine bu yaklaşımdan yola çıkarsak Filistin ne kadar barışı arzularsa arzulasın İsrail’in de aynı anda barışı istemediği durumlarda çatışmanın sona ereceği ve müzakerelerin başlayacağı o ana ulaşamaz. Her iki taraf da az çok aynı derecede barışı istemediği sürece koşullar olgunlaşmaz ve taraflar hazır olmaz.

Farklı nedenlerden taraflar müzakereye hazır hale gelebilirken çatışmayı bitirme motivasyonu kimi zaman üçüncü bir tarafın baskısı ile ortaya çıkabilir. Taraflardan birinde çatışmayı kazanamama düşüncesi ortaya çıkarken diğer tarafta katlanılmaz maliyet fikri ya da üçüncü taraf baskısı ile müzakere düşüncesi öne çıkabilir. Üçüncü taraf bir arabulucu, müttefikler ya da güç dengeleyicileri olabilir. Ancak ABD’nin Filistin meselesinde çoğu zaman dengeleyici bir rol üstlenmediği

---

³⁰⁴ Jacob Bercovitch and Su-Mi Lee, “Mediating International Conflicts: Examining The Effectiveness of Directive Strategies”, *International Journal of Peace Studies*, Volume 8, Number 1, ilkbahar/Yaz 2003, s.2.

görülmektedir. ABD, İsrail'in müttefiki olarak güç asimetrisini dengelemek yerine genellikle daha da güçlendirip derinleştirmektedir. Hamas ile El Fetih arasındaki çatışmanın bitmesi için ise kimi zaman Türkiye kimi zaman da Mısır'ın arabuluculuğu gündeme gelmiştir. Nihai olarak Hamas ve El Fetih arasında Ekim 2018'de varılan uzlaşmanın arabuluculuğunu Mısır yaparken taraflar Kahire'de bir araya gelmişlerdir.

Anlaşmalar bazen uzun sürmeyeceği bilinse dahi imzalanabilir. Bosna Savaşı'nda Miloseviç birçok ateşkes anlaşmasını imzalamasına rağmen uygulamamıştır. Bu anlaşma ve ateşkes süreçlerini daha da fazla silahlanmak amacıyla değerlendirmiştir. Ateşkes anlaşmasına rağmen Irak 1990'da Kuveyt'e saldırmıştır. Dolayısıyla anlaşmalar her zaman sorunu tam anlamıyla çözemediği gibi anlaşma imzalanması çatışmanın yeniden çıkmayacağını garanti etmemektedir. Özellikle Filistin-İsrail meselesinde çözüme dönük uluslararası baskının, ilginin ve girişimlerin azalması çatışmanın yeniden tetiklenebileceği bir ortam doğurmaktadır.

Anlaşmaya varıldıktan sonra tarafları müzakereye hazır hale getiren koşulların sürüyor olması da önemlidir. Tarafları motive eden unsurların müzakere sonrası oluşturulan anlaşmanın ardından devam etmesi çatışan kesimlerin sözleşmeye uyumunu artırabilir. Yani İsrail ile anlaşıldıktan sonra Filistin içerisindeki bir anlaşmazlık ve yeniden bölünme barış şansını riske atabilir. Bu durum tıpkı negatif barış kavramında olduğu gibi İsrail-Filistin barışını hassas ve kırılgan hale sokar. Nitekim Oslo sonrasındaki dönemde Filistin'deki bölünmüşlük ile Hamas'ın İsrail'e saldırıları barışı bozucu girişimler olarak ortaya çıkmıştır. Oslo'da İsrail Başbakanı Rabin Yahudilerin güvenliğini sağlama başarısını sağladığına inanırken bu aynı zamanda anlaşmayı kırılgan bir hale getirmiştir. Zira güvenliği bozacak her girişim ve şiddet olayı Oslo'nun zedelenmesine ve zayıflamasına neden olmuştur. Elbette sadece Hamas ya da El Fetih tarafı değil İsrail de barış anlaşmasının gereklerini yerine getirmeyebilir ya da barışı bozucu girişimler yapabilir.

4.2.Filistin'de Uygun Zaman

Pruit'in yaklaşımına göre bir çatışmada müzakere ve barış için uygun zamana gidilirken kimi şartların oluşması şarttır. Güçlü tarafın tutum benimsemesi için tirmandırma, müttefiklerden gelecek destek ve karşı tarafı içeriden bölme yöntemleri

ile tek taraflı bir çözümlü dayatabileceğine olan inancı yitirmesi gerekir. Filistin meselesinde de İsrail'in içeriden bölme yönteminin işe yaramaması için Hamas ve El Fetih'in arasındaki anlaşmazlıkları çözmesi gerekmektedir. Hamas ve El Fetih birlik olursa İsrail barışa ve müzakereye hazır hale gelebilir. Filistin'de Hamas ile El Fetih arasında herhangi bir anlaşma olmadan şiddetin durması beklenmemelidir. Ancak aynı zamanda Filistin içerisinde bu şiddetin sürmesi de bir barışa ulaşmayı engellemektedir. Aralarındaki anlaşmazlık devam ettikçe İsrail-Filistin barışından söz etmenin imkansız hale geldiği gerçeği ile Hamas ve El Fetih liderleri yüzleşmelidir.³⁰⁵

Bu noktada tezin asıl amacının İsrail ile Filistin arasındaki mi yoksa Filistin içinde Hamas ve El Fetih arasındaki çözümsüzlüğü mü incelemeye çalıştığı sorusu gelebilir. Ancak temel yaklaşım çerçevesinde bu iki sorun birbirinden ayrılamaz. Filistin içerisindeki sorun giderilmeden ve birlik sağlanmadan İsrail ile kalıcı bir çözümden bahsedilemez. Bu nedenle aslında Filistin içi bir meseleyi anlatma gayesi gibi görülen çalışma nihai anlamda İsrail ile Filistin arasındaki barışa yöneliktir.

İsrail'in özellikle Filistin'i bölmek için kimi zaman Gazze'ye özel uyguladığı tırmandırma stratejisi de beraberlik içerisindeki Filistin'den ortak bir tepki görebilir. Zira geçmişte müzakereye uygun zamanlarda masadan uzaklaşmak için Gazze'de Hamas'ı hedef almıştır. Hamas'ın da bu askeri yönetime aynı şekilde yanıt vermesi ile barıştan uzaklaşmıştır. Hatta Gazze'deki saldırılara Filistin Yönetimi ve El Fetih'in yeterince tepki vermemesi de Hamas'ı destekleyen tabanda öfke yaratırken bu bölünmeyi derinleştirmiştir.

Asimetrik güç ilişkisinde güçlü taraf karşısındaki zayıf muhatap ile masaya oturmadan önce askeri açıdan bir galibiyet kazanmak isteyebilir. Güçlü taraf bu sayede askeri açıdan elde ettiği başarının müzakere masasında karşılığını göreceğine inanır. Nitekim İsrail de bu stratejiyi Filistin'e karşı zaman zaman uygularken Mart 2002 İsrail Başbakanı Ariel Şaron "Filistinliler mağlup edilmedikçe müzakere diye bir şey olmayacaktır. Ancak Filistinliler yenildikten sonra müzakerelere başlayabileceğiz" ifadelerini kullanmıştır.³⁰⁶

---

³⁰⁵ Schanzer, A.g.e.,s.196.

³⁰⁶ Powell,A.g.e.,s.147.

4.3.Çatışma Çözümünde Adalet Arayışı ve Filistin

“Negatif barış” savaşın veya örgütlü fiziksel şiddetin olmadığı durumu ifade etmektedir. Çatışmaları yaratan nedenlerin değil, sadece çatışmaların ortadan kalktığı bir durumu anlatan “negatif barış” kavramı kırılabilir ve riskli bir yapıya sahiptir. Bu kavram çatışan taraflar arasındaki bazı sorunlar çözülsün de gerilimin hala yüksek olduğu bir durumu anlatmaktadır.³⁰⁷ Kısa ömürlü olma ihtimali yüksek olan negatif barış Filistin-İsrail meselesinde İsrail tarafının çıkarına hizmet etmektedir. Bu nedenle bu sorunun çözümünde negatif barışın hedeflenmesi anlamsızdır.

Herhangi bir anlaşmazlık ve çatışmada pozitif barışa ulaşabilmek için ise adalet tesis edilmelidir. Şiddeti durdurmak için yapısal eşitsizliklerin Filistin’de sona ermesi gerekmektedir. Filistin-İsrail meselesinde uluslararası standartlarda bir adalet anlayışı belirlenmelidir. Adaleti kim tanımlayacak ve kim tesis edecek gibi sorular oldukça haklıdır. Adalet kavramı her bakışa ve tarafa göre değiştiği için müzakerelere dahil etmek de zorlaşmaktadır.

Adaletli bir barışa ulaşabilmek adına taraflar soykırım, temizlik, katliam gibi insan hakları ihlalleri konusunda yapılanları kabul etmek durumundadırlar. Siyasal ilişkinin yeniden yapılandırılması çerçevesinde geçmişteki adaletsizlik ve haksızlıkların giderilmesi gerekmektedir. Uzlaşma ile taraflar siyasal işbirliği çerçevesinde gelecek için birlikte çalışmanın yollarını arar.

4.3.1.İsrail İçin “Güvenliğin Dini”

Filistin-İsrail sorununda hakikate ulaşmak ve adaletsizliğin giderilmesi konusunda güçlü taraf olan İsrail için cezbedici herhangi bir unsur yoktur. Filistin tarafı için ise tek başına uluslararası destekten yoksun şekilde bu adaletsizliğin giderilmesi hususunda İsrail’i zorlama imkanı bulunmamaktadır. Filistin’in bakışına göre çatışmada adaletsizlik temel unsurlardan biridir. Filistin tarafı uluslararası standartlarda adil ve kalıcı bir barış peşindedir. İsrail için ise bu amaç güvenlik ve barış ikilisi ile dillendirilir. İsrail için uzlaşma ya da müzakerede kaygı adalet değil güvenlidir. İsrail’de var olan güvenliğin adeta doğuştan kabul edilen bir din gibi

---

³⁰⁷ Patricia M. Shields, “Limits of Negative Peace, Faces of Positive Peace”, *Parameters*, 47(3), Sonbahar 2017, s.11.

olması anlayışı “güvenliğin dini” olarak tanımlanır. İsrail’deki güvenlik fenomenini anlatan bu metafor nasıl bir çocuk doğduğu anda o toplumdaki dine sorgusuz sualsiz mensup oluyorsa İsrail’de dünyaya gelen her çocuk doğuştan ulusal güvenlik inancı ile dünyaya gelmeli anlayışına dayanır.³⁰⁸ Güçlü taraf olan İsrail insan hakları ihlallerini kabul etmekten kaçınırken İsrail yönetimi aldığı birçok kararın arkasında güvenlik gerekçesini öne çıkarır. Güçlü taraf olsalar dahi kendilerini güçsüz ve kurban noktasında savunarak yapılan ihlallerin meşrulaştırılması söz konusu olabilir.

4.3.2. Mülteciler İçin Adaletli Barış

İsrail-Filistin meselesinde adaletli bir uzlaşma için her iki tarafın da bazı noktalarda adım atması gerekmektedir. İsrail’i kuran Siyonist zihniyete göre o topraklarda Yahudilerin daha çok hakkı vardır ve Filistinliler toprakların meşru sahipleri değildir. İsrail bu iddiasını kanıtlamak için özellikle Kudüs’teki Eski Şehir’de arkeolojik kazılara girişmektedir. Ancak İsrail başka bir halkın yaşadığı bölgeye devlet kurma isteğini ortaya koyarken o bölgede yaşayan Filistinlilerin varlığını kabul etmelidir. Buna rağmen İsrail Filistinlileri o toprakların doğal sakini olarak görmez. Özellikle Filistinli mülteciler konusunda adaletli bir uzlaşmaya gitmek oldukça zor görünmektedir. İsrail 1948’de Arap ülkelerinin kendisine savaş açtığını belirterek Filistinlilerin o topraklardan bir nevi gönüllü olarak ayrıldığını iddia eder. 1948 sonrası kendi istekleri ile ya da zorla göç eden Filistinliler ise ayrıldıkları topraklarına çocukları ile birlikte dönme hakkında ısrar eder.³⁰⁹

İsrail ise buna karşın Filistinli mülteciler konusundaki sorumluluğunu kabul etmekten kaçındıkça sorunun çözümü zorlaşmaktadır. İsrail’in barış için gereken geçmiş ile hesaplaşma ve uzlaşmaya örneğin mülteciler meselesi konusunda başvurması çok zor görünmektedir. Güç kültürünü benimseyerek bölgedeki varlığını sürdüren İsrail yerleşim birimleri ile genişlemekten kaçınmamıştır. İsrail, Filistinlilerin sosyal hayatını etkileyen güvenlik kontrolleri ile operasyonlarla birlikte

---

³⁰⁸ Baruch Kimmerling, **The invention and Decline of Israeliness: State, Society, and the Military**, Berkeley, University of California Press, 2001, s.212.

³⁰⁹ Guy Ben Porat, **The Failure of the Middle East Peace Process? A Comparative Analysis of Peace Implementation in Israel/Palestine, Northern Ireland and South Africa**, New York, The Van Leer Jerusalem Institute, Palgrave Macmillan, 2008, s.208.

güvenlik duvarı da inşa etmiştir. Çünkü İsrail'deki anlayış Filistinlileri bir tehdit ve kendilerinden ayrı olarak tutulması gereken bir risk olarak görmektedir.³¹⁰

İsrail güvenlik duvarını terör saldırılarına karşı inşa ettiğini ifade ederken bu aynı zamanda güçlü tarafın tek taraflı bir sınır dayatma girişimidir. Söz konusu duvar Yahudi yerleşim birimlerini duvarın İsrail tarafında bırakırken Batı Şeria'yı da bölmüştür. Filistinliler arasında duvarlar örülürken onların komşu devletler ile teması kesilmek istenmiştir. Çatışan iki taraf arasına duvar örülmesi düşman olarak değerlendirilen ötekinin görülmesini engellerken bir bakıma bilgi eksikliğini de ortaya çıkarır. Bu bilgi eksikliği ve belirsizlik korkuya neden olur. Taraflar arasında beslenen korku ise düşmanlığı besler ve yeni çatışma riskini ortaya çıkarabilir.³¹¹

Lübnan'daki Filistinli mülteciler uzlaşma ile adaletin sağlandığı konusunda ikna olmadan İsrail-Filistin meselesinde kalıcı bir barıştan söz edilmesi zorlaşmaktadır. Mültecilerin olası bir geri dönüşü İsrail'in tamamen ortadan kalkacağı gibi bir tehdit unsuru olarak değerlendirilir. Mülteciler meselesi İsrail kamuoyunda bir endişe unsuru olarak yorumlanabilir. Ancak bu noktada İsrail toplumu ve devleti kendini yeniden yapılandırmadan mülteciler konusundaki önyargı ve itirazı aşmak zordur.

4.3.3. Ubuntu Felsefesi ile Güney Afrika Örneği

Kaynakların yeniden dağılımı ve adaletli paylaşım asimetrik çatışmalarda güçlü taraf için bedeli olan ve kabul etmesi kimi zaman zor olan bir durumdur. Güney Afrika bu değişimin yaşandığı örnektir ve bu nedenle bölgede uzlaşmaya gidilebilmiştir. Güney Afrika meselesinde geleneksel "ubuntu" felsefesinden de bahsedilir. Barış sürecinde düşmanların ortak haline geldiği Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu da ubuntu felsefesi ile çalışmıştır. Nobel Ödüllü Güney Afrikalı Desmond Tutu ubuntu kavramını sahip olduğunu paylaşmak olarak açıklamaktadır. Tutu "Ubuntu'ya inanan bir insan diğerlerine açıktır, diğerlerine olumludur, diğerleri

---

³¹⁰ Nadim N. Rouhana, "Group Identity and Power Asymmetry in Reconciliation Processes: The Israeli-Palestinian Case", **Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology**,10(1), 2004, s.44.

³¹¹ David Newman, "The Resilience of Territorial Conflict in an Era of Globalization", **Territoriality and Conflict in an Era of Globalization**, Ed. by. Miles Kahler and Barbara F. Walter, San Diego, University of California, 2006, s.108

iyi ve yetenekli olduğunda tehdit altında hissetmez. Onun daha büyük bir bütünün parçası olduğunu bilmekten gelen bir özgüveni vardır ve diğerleri aşağılandığında, küçük düştüğünde, zulme uğradığında ya da ezildiğinde kendini de aşağılanmış hisseder.” ifadelerini kullanmaktadır.³¹²

Güney Afrika meselesinde ayrıca Birleşmiş Milletler’in silah ambargo çağrıları ile uluslararası kuruluşlardan dışlanma ve başta Nelson Mandela olmak üzere siyasi mahkumların serbest bırakılmasını isteyen çağrıları olmuştur. 1980’li yıllarda BM Genel Kurulu’nda Güney Afrika ile askeri işbirliğinin durdurulması, kapsamlı ekonomik yaptırım uygulanması, petrol ambargosu, spor müsabakaları ve uluslararası konferanslar konusunda boykotlar gibi çok sayıda farklı karar alınmıştır.³¹³ ABD’nin 1986 yılında ekonomik yaptırımlar uygulaması sonucu boykot baskısı giderek şiddetlenmiştir. Dolayısıyla Güney Afrika’da üçüncü tarafın baskısı da yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Ancak İsrail-Filistin sorununda gücün dengelenmesi konusunda uluslararası toplumun farkındalığı ve bu asimetriye karşı harekete geçme motivasyonu giderek azalmıştır. Dolayısıyla İsrail’in mevcut asimetriyi bozarak geçmişiyile hesaplaşarak adaletli bir barışa gitme konusunda beklenen teşvik ihtimali düşüktür. İsrail’in hakim konumu ile bölgedeki genişlemesi devam ederken bölünmüş bir Filistin ile adaletli bir barışı tesis etmesinin zamanla daha da güçleştiği açıktır.

4.3.4. Hakikat Komisyonları ve Geçmişle Yüzleşme

Tarafsızlık adına güç asimetrisini görmezden gelmek ise yanlıştır. İsrail-Filistin meselesinde eşit imkanlara sahip iki müzakereci gözüyle bakmak güçlü taraf İsrail’in çıkarına olabilir. Güç ilişkisinde bir denge olduğu önkabulü adaletli şekilde hakikate ulaşmak ve siyasal değişimi sağlamak konusunda başarısızlık doğurabilir.³¹⁴ Geçmişte yaşanan adaletsizlik ve haksızlıklar konusunda güçlü tarafın ve zayıf tarafın bu hesaplaşmayı yapması konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin zayıf taraf Filistin kendisine karşı uygulanan şiddete misilleme olarak karşı şiddet eylemlerinde bulunmuştur. Savunma amaçlı olan bu eylemler ile yüzleşmek güçlü tarafın eylemleri

---

³¹² Shields,A.g.e,s.10.

³¹³ Newell M. Stultz, “The Apartheid Issue at the General Assembly: Stalemate or Gathering Storm”, **African Affairs**, Vol. 86, No. 342, Ocak 1987, s.39.

³¹⁴ Rouhana, A.g.e,s.42.

ile yüzleşmesine göre daha kolaydır. Ancak güçlü olan taraf İsrail'in uyguladığı adaletsizlikler ile yüzleşmesi çok daha zordur. Zira bu bir hesaplaşma olarak değerlendirildiğinde yüzleşmenin siyasal, yasal ve ekonomik sonuçları İsrail için daha ağır olabilir. İsrail'in hakim ve güçlü konumunda bu haksızlıklar ile yüzleşme çok daha güçtür. Zira tarihsel boyutta uygulanan politikalar artık kimliğin bir parçası haline gelirken vazgeçmek giderek zorlaşmakta ve bedelleri daha ağır olmaktadır.

Barış içinde bir arada yaşam yollarını araştıran hakikat komisyonları tarihteki travmalara ortak bir bakış açısı getirmeyi hedefler. Çatışmayı durdurmak için tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin korkularını tanınması ve anlaması gerekmektedir. Ancak kutsallık ve mitolojiler ile yüklü bir geçmişe sahip Filistin-İsrail meselesinde bu komisyonların işi oldukça zordur. Yine hakikat komisyonları saklanan gerçeklerin üzerine gitmeyi hedeflerken Filistin-İsrail çatışmasında her iki tarafın kimi unsurları zaten bu vahşet ve kurban olma hikayelerinden beslenmektedir. Özellikle İsrail toplumsal kültürü Filistin öncesi travmatik çatışmalarla da şekillenmiştir. Yahudilere dönük işkence, sürgün, ırk ayrımcılığı, soykırım gibi deneyimlerin yansıması İsrail toplumunun temellerinde yer almaktadır. Bu kültürel kodlar sivil militarizm denen kavramın İsrail'de oluşmasına neden olmuştur.³¹⁵ Tecrübeler İsrail'de askeri-endüstriyel yapıyı oluşturmuş, kurumsal şiddet kültürü ve her an savaşa hazır olma halini beraberinde getirmiştir. Bu geçmiş ve yaşanan travmalar ise nihayetinde Filistin'e karşı şiddette kendisini göstermektedir.

4.3.5. Adaletli Barış Yolunda Filistin'e Düşenler

Elbette Filistin tarafının da geçmişinde hesaplaşması gereken unsurlar bulunmaktadır. Özellikle Hamas İsrail'in müzakere sürecinde taviz vermeye şiddet yolu ile götürülebileceğini öngörmektedir. İsrail'in en önemli varlığı güvenlidir ve bunu da elinde tutan aslında Filistin'dir. Hamas'a göre İsrail'in güvenliği asimetric güç ilişkisi içerisinde tehdit edilerek Filistin için bir müzakere aracı olarak da kullanılabilir. Ancak Filistinlilerin zaman zaman İsraili sivillere karşı terör eylemlerine başvurması işgale karşı yürüttükleri haklı davada kendilerini uluslararası kamuoyu önünde zor duruma düşürmektedir. Güçlü tarafın da başvurduğu durumlar

---

³¹⁵ Kimmerling, A.g.e.,s.209.

olsa bile terörizm daha çok zayıf tarafın güç asimetrisini eşitlemek adına karşı tarafın en zayıf noktası olan sivillerine karşı giriştiği şiddet eylemidir.³¹⁶ Filistin'in siyasi, askeri ve ekonomik açıdan güçlü olması ile güç daha dengeli hale gelebilir. Dolayısıyla Filistin-İsrail çatışmasında güç asimetrisi ortadan kaldırılsa terör ve şiddet eylemlerinin ana gerekçelerinden biri ortadan kalkabilir.

1947 yılında iki devletli bir çözüm öngören BM planını Araplar reddetmişti. O dönem Filistinli Arapları temsil edenler realist bir hesap yerine duygusal bir yaklaşım ile İsrail'i tanımaya karşı çıkmışlardır.³¹⁷ Ancak Filistin bölgede yaşayan Yahudilerin kendi kaderini tayin hakkını kabul etmek durumunda kalmıştır. Gelinek noktada İsrail'in bölgeden tamamen silinmesi de söz konusu değildir. Bu nedenle aslında Filistinliler İsrail devletinin varlığını kabul etme noktasına gelebilirler. Bu kabulde İsrail'in bir Yahudi devleti olduğu kabulüne olan itirazlarını dile getirebilirler. Zira hali hazırda İsrail'de yaşayan Filistinlilerin de hakları savunulmalıdır.

Hamas İsrail'in tamamen bölgeden yok olmasını talep ederken ve bunu söylem olarak dile getirirken El Fetih ise iki devletli bir çözümü makul görmektedir. Filistin'deki bölünmüşlük İsrail ile ilişkiler noktasında da kendisini göstermektedir. Filistin'deki bütünlüğün sağlanması İsrail ile sağlıklı bir müzakere sürecine de geçişi temsil etmektedir. Bir müzakere sürecine girilirken taraflar doğrudan müzakere ediyorsa karşı tarafı tanımak durumunda kalmaktadır. Hamas'ın İsrail'i tanınması ile müzakere ve uzlaşmanın temel şartlarından bir tanesi daha yerine getirilecektir.

4.3.6. Pozitif Barış İçin Hamas Desteği

Zaman zaman taraflar müzakere masasında kendi iç kamuoylarını bir baskı unsuru olarak kullanmak istemektedirler. Barış masasına oturan taraflar kendi topraklarındaki grupların baskısını karşı tarafa gösterip bunu müzakere aracı olarak kullanabilir. Nitekim dönemin İsrail Başbakanı Barak Arafat'a "Eğer biz işi şimdi tamamlayamazsak gelecek görüşmede ben Başbakan olmayacağım" derken Arafat da Barak'a "Eğer Kudüs konusunda taviz verirsem ben öldürüleceğim ve gelecek sefer

---

³¹⁶ Stepanova,A.g.e.,s.18.

³¹⁷ Malik Mufti, "Israel and the Arab States The Long Road to Normalization", **U.S.-Israeli Relations since 1948, Israel's First Fifty Years**, Ed. by. Robert O. Freedman, Florida, University Press of Florida, 2000, s.68.

Hamas lideri Şey Ahmet Yasin ile görüşeceksin” demiştir. İsrail ile müzakerelerde Arafat’a müzakerede manevra alanı sağladı gibi görünse de aslında Hamas nihai bir barışta hep engel çıkartabilecek bir aktör konumdadır. El Fetih Hamas’ı bir taktik unsuru olarak müzakere masasında tehdit olarak kullanabilir. Ancak gerçek pozitif bir barışın oluşabilmesi için Hamas’ın ve diğer radikal grupların barışa katılması hatta katkı sunması beklenir. Aksi taktirde barışı bozabilecek risk unsuru olarak bölgede yer almayı sürdürürler. Başarılı bir barış anlaşması bir daha herhangi birinin silaha başvurma konusundaki cesaretini kırmalıdır.

Filistin sorununda tek muhatabın El Fetih olarak tanımlanmasının aslında pratik olarak hiçbir şeyi çözmediği aksine tamamen çıkmaza soktuğu bir gerçektir. Hamas’ın masa dışında tutularak marjinalleştirilmesi ve Hamas nedeniyle Filistinlilerin toplu halde cezalandırılması olası tüm barış anlaşmalarının sabote edilmesi ihtimalini doğurmaktadır.³¹⁸

Çatışan tarafların müzakeresi sonrası varılan anlaşmadan her iki taraf da memnun olmalıdır. Filistin ile İsrail arasında müzakereler sonrası varılan anlaşmalardan Hamas ise neredeyse hiçbir zaman memnun olmamıştır. Adalet kavramı kime göre ve neye göre şeklinde sorgulanabilir ancak genelde Filistin özelde Hamas açısından bakıldığında bu adaletin sağlanamadığı görülmektedir. Hamas’a göre Filistin’deki barış müzakereleri temelde İsrail’in bu topraklardaki kontrolünü güçlendirmesi için bir araç olmuştur. İsrail Filistin bölgesini havadan, denizden ve karadan hem insani hem de ticari trafik açısından kontrol etmektedir. Filistin’de iki bölge arası hareketi denetleyen ve düzenleyen İsrail Filistin Yönetimi kurumlarının çalışmasını felce uğratabilmektedir.³¹⁹ İsrail gönüllü olarak Yahudi yerleşim birimlerini boşaltmadıkça, suyun ve doğal kaynakların paylaşımı sağlanmadıkça, ekonomik ve ticari kısıtlamalar kaldırılmadıkça Hamas’a göre hakiki barışa ulaşamaz. Adaletli bir barış zenginliğin ve gelirin paylaşıldığı, normalleşme süreci ile güvenliğin hedeflendiği coğrafyalarda tesis edilebilir.³²⁰ Hamas idaresi altında

---

³¹⁸ Ayman,A.g.e.,s.57.

³¹⁹ Hilal,A.g.e.,s.33.

³²⁰ Wendy Kroeker, “Interventions in Secessionist Intrastate War: Understanding the Conflict between the Moro Islamic Liberation Front and the Government of the Philippines”, **Peace Research**, Vol. 45, No. 2, 2013, s.22.

bulunan Gazze’de ise özellikle halkın barınma, gıda ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olduğu ya da yoksun bırakıldığı gözlemlenir. İsrail’in bu adaletsizliği hapishane benzetmesi yapılan Gazze’ye uyguladığı ambargo ile sürdürdüğü ve derinleştirdiği açıktır. Bu nedenle İsrail, El Fetih ve Filistin Yönetimi ile herhangi bir müzakere ile bir barış anlaşması imzalarsa dahi bu pozitif bir barış olmaz. Bu imzalanan barışın sürdürülebilirliği sorgulanabilir. Zira Hamas’ın ve Hamas’a sempati duyanların desteğini almamış anlaşmalar adaletsizliği tüm Filistin adına çözmüyor demektir. Bu da Filistin’de kalıcı ve nihai barışa ulaşılamayacağı anlamına gelir. Kalıcı ve nihai bir barış için çatışmanın köklerini oluşturan yoksulluk ve fırsat eşitliği gibi temellere yanıt veren bir barışa ulaşılmalıdır ki böylece yeniden eski çatışmalı hale dönülmesin.³²¹ Elbette bir barışın sürdürülebilir olması için çatışan taraflar arası iletişimin olması, güvenin sağlanması, üçüncü tarafların desteğinin alınması ve barış bozucu girişimlere karşı mekanizmaların oluşturulması gibi birçok farklı diğer unsurun gerekliliği de ifade edilebilir.

4.4. Güç Asimetrisi Gölgesinde Filistin-İsrail Meselesi

Asimetrik güç ilişkisi olan Filistin-İsrail meselesinde güç farkının derin olması önemli bir unsurdur. İsrail ile Filistin arasında dinsel farklılık, kültürel ayrışma, ekonomik ve askeri noktada çok farklı eşitsizlikler söz konusudur. Filistin-İsrail meselesi askeri, ekonomik, müttefiklik, uluslararası statü gibi çok sayıda iç içe geçmiş asimetri barındırmaktadır. Asimetrik çatışma örneği olan Filistin-İsrail meselesinde uzun yıllar süren müzakere süreçlerine rağmen kalıcı ve sürdürülebilir bir barış sağlanamamıştır. Elbette müzakereye konu olan her çatışmanın mutlaka başarı ile çözüleceğine dair garanti yoktur. Nitekim 1945-1995 arasında girişilen müzakerelerin sonucuna bakıldığında çatışmaların yalnızca % 47’inde müzakerelerin başarılı sonuç verdiği görülür.³²² Bu oranın içerisinde geçici anlaşmalar, tam anlaşma ve ateşkese varma gibi farklı uzlaşmalar söz konusudur.

---

³²¹ Christine J. Wade, “El Salvador Contradictions of Neoliberalism and Building Sustainable Peace”, **International Journal of Peace Studies**, Vol. 13, No. 2, Sonbahar/Kış 2008, s.16.

³²² Jackson, A.g.e., s.331.

4.4.1. Filistin’de Güç Asimetrisinin Tarihsel Temelleri

İsrail-Filistin meselesinde güç asimetrisinin temelleri ile tarafların devletleşme çabaları birbiri ile ilintilidir. Güç dengesinin oluşabilmesi için öncelikle sistemin egemen devletlerden oluşması gerekmektedir. Ancak Filistin henüz sınırları belli olan ve tüm dünya tarafından tanınan bir egemen devlet olamamıştır. Dolayısıyla Filistin’in devletleşmesi dengenin oluşması sürecinde önemli yapı taşlarından biridir. Egemen, başkenti ve sınırları belli olan bir Filistin asimetrik güç ilişkisinde İsrail’e karşı dengeyi sağlamada daha başarılı olabilir. İsrail ise 1948 yılından beri dünya devletleri tarafından tanınan sınırları belli olarak kabul edilen yönetim sistemi ile devlet olan bir aktördür.

Yahudiler ile Filistinli Araplar arasındaki ilişkinin tarihine bakıldığında 1880’lerde bir güç dengesinden söz edilebilir. Ancak 1880 ile 1948 İsrail’in kuruluşuna kadar olan dönemde Filistinliler güç kaybederken güç dengesi İsraililer lehine değişmiştir. İsraililer için güç dengesine ilişkin farkındalık ile birlikte mücadele dönemi yaşanmıştır. 1897 yılında Basel’de Theodor Herzl liderliğinde toplanan kongreye tüm dünyadan yaklaşık 200 delege katılmıştır. Kongre sonrası yayınlanan belgede Filistin’de bir Yahudi vatanının kurulması ve Dünya Siyonizm Teşkilatı’nın bu amaca ulaşmak için faaliyete geçirilmesi amaçlanmıştır.³²³ Filistin-İsrail meselesindeki güç asimetrisi Basel Kongresi’nin yapıldığı bu tarihe kadar götürülebilir. Buna karşı o tarihlerde Arapların bir Filistin devleti kurma gibi bir düşünceleri ya da çabası söz konusu olmamıştır.

4.4.2.Dış Aktörlerin Güç Asimetrisi Temeline Katkısı

Uluslararası güçlerin bölgede bir Yahudi devleti kurulması ile ilgili çabalardan haberi vardı. Nitekim 1917’de İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Filistin’de Yahudi halkları için bir vatan kurulması sözü verdi. Bu söz bölge dışı güçlerin Filistin’de güç asimetrisinin oluşma sürecine sunduğu katkılardan biri olarak not edilebilir. Yahudiler Balfour Deklarasyonu ile ödüllendirilirken Araplar arasındaki milliyetçi akımlar Filistinliler için bir devlet kurma fikrinden çok uzaktı.³²⁴ Özellikle Balfour Deklarasyonu sonrasında 1920 ve 1930’larda Yahudiler çok daha fazla güçlü

³²³ PappeA.g.e.,s.37.

³²⁴ A.e.,s.68.

hale gelmiştir. Siyasal bilinç ile birlikte Yahudiler ekonomik, insan kaynağı ve sosyal açıdan Filistinli Araplardan daha üstün hale geçmiştir. 1920’lerde ortaya çıkan Filistin milliyetçiliği Arap milliyetçiliğinin Siyonizme karşı kolu oldu. 1930 ve 1940’lı yıllarda da iki taraf arasındaki güç dengesi azalmaya devam etti.

İsrail Yahudilerin kendi aralarındaki bazı fikir ayrılıklarına karşın 1948 yılında devlet ilanını gerçekleştirdi.³²⁵ Yahudiler arasında o dönemde var olan devlet kurmak amacıyla birliktelik ve tutarlılık Araplar arasında mevcut değildi. Araplar arasında milliyetçilik düşüncesinin vücut bulup yayılması daha geç gerçekleşti. Yahudiler parçalanmış Arap toplumlarının aksine ne için savaştıkları konusunda önemli bir bilince sahiptiler. Elbette bu bilincin oluşmasında Nazi Almanya’sında gerçekleşen Yahudi soykırımının da payı vardır. Avrupa’daki antisemitizm de Yahudiler için devletin kurulmasını ve varlık yokluk durumuna getirmiştir.

4.4.3. Güç Asimetrisinde Tırmanış

Güç asimetrisinde zirve noktası İsrail’in kurulması ile Filistinli Araplar arasında başlayan çatışmalar ile oldu.³²⁶ Filistinliler İsrail Devleti’nin bağımsızlık ilanını “Nakba” yani felaket günü olarak tanımlarken o günden beri yerlerinden çıkarma, dağıtma ve etnik saldırılar gibi nedenlerle söz konusu topraklarda parçalanmalar görüldü. 1948 Savaşı sonrası Filistin hem topraksal hem de siyasal olarak parçalandı. İngiltere mandasındaki Filistin’in çoğunluğunda İsrail hakim olurken Mısır ise Gazze Şeridi’ni elinde tuttu. Ürdün de Kudüs çevresindeki toprakları ve şimdi Batı Şeria denen bölgeyi ilhak etti.

1950 ve 1960’lı yıllarda İsrail ve Filistinliler arasındaki güç asimetrisinin net olduğu dönemler yaşandı. İsrail Ortadoğu’daki en güçlü ve iyi teçhizatlı ordulardan birini kurarken Filistin tarafı sadece silahlı direnişçi grupları ile karşı koymaya çalıştı. Filistinliler hem askeri açıdan hem de siyasal açıdan çatışmanın en zayıf tarafı olarak ortaya çıkarken bu durum 1967’de Yaser Arafat liderliğinde El Fetih ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile değişti. Arafat Filistinlilerin bir devleti hakettiği fikrini aştı.

³²⁵ Keith W. Whitelam, **The Invention of Ancient Israel**, London, Routledge, 1996, s.122.

³²⁶ Arturo Marzano and Giorgio Gallo, “The Dynamics of Asymmetric Conflicts: The Israeli-Palestinian Case”, **Journal of Conflict Studies**, Vol:29, 2009, s.40.

Filistinliler için siyasal özgürlük, kendi kaderini tayin hakkı ve vazgeçilmez bir şekilde bağımsız devlet hedefleri yer alıyordu.³²⁷

1967 Savaşı asimetrik ilişkide dengeyi net bir şekilde bir kez daha İsrail lehine değiştirdi. Filistinlilerin toprak talepleri kaybedilen bu savaş sonrası giderek azalmaya başladı. 1967 öncesinde hala tüm Filistin topraklarının kurtarılması ile bir devlet kurma hedefi vardı ancak bu savaşın ardından hedeften somut olarak uzaklaşıldı. Güç asimetrisi İsrail'in tarafında yoğunlaşırken bunun sonucunda İsrail yönetimi tek taraflı kendi çözümlerini dayatma yoluna gitti. İsrail 1967 Savaşı sonrasında Filistin topraklarını Ürdün'e bırakan Allon Planını uygulamaya sokmaya çalıştı.³²⁸ Bu asimetrik güç ilişkisinde güçlü tarafın kendi planını çözüm olarak öne sürme girişimi örneği olarak kaydedildi. Ayrıca bu plan ile İsrail Filistinlileri kendi kaderini tayin hakkından mahrum bırakarak bu hakkı Ürdün'e vererek iki tarafı karşı karşıya getirmiştir. İsrail hem kendi planını dayatmış hem de Filistin ile Araplar arasında bir çatışma ve bölünme girişimini ortaya koymuştur. Filistinliler değişen güç dengesine karşı farklı taktikler ile karşı koymaya çalışmıştır.

4.4.4.Güç Asimetrisinde Denge Arayışında İntifada Süreci

Asimetrik savaşlarda ve çatışmalarda asimetrinin zayıf bacağı güçlü tarafı yenilgiye uğratamayabilir ancak kullandığı taktikler ile onu rahatsız edebilir. Kullanılan taktik ve stratejiler ile oluşturulan belirsizlik ve rahatsızlık güçlü tarafı rahatsız edip zayıflatabilir.³²⁹ Altı Gün Savaşları'nda Arap devletlerinin İsrail karşısındaki yenilgisi sonrasında Filistinliler gerilla taktikleri ile İsrail ile mücadele etti. Filistinliler kimi zaman sivilleri hedef alan şiddet unsurlarını da kullanarak siyasal açıdan ve askeri açıdan çatışmanın ana aktörü haline geldiler. Bu sürecin ardından uluslararası arenada kendi devletlerini kurmak için mücadele eden ulusal bir hareket olarak yer aldılar. Dolayısıyla 1970 ve 1980'lerde çatışan taraflar arasındaki güç asimetrisi azalırken güç dengesi hali arttı.

³²⁷ Edward W.Said, **Peace and Its Discontents**, New York, Vintage Books, 1996, s.173.

³²⁸ Ghazi Falah ve David Newman, "Bridging the Gap: Palestinian and Israeli Discourses on Autonomy and Statehood", **Transactions of the Institute of British Geographers**, Vol. 22, No. 1,1997, s.122.

³²⁹ Nau, A.g.e.,s.228.

1987–1993 yılları arasında yaşanan İntifada süreci asimetrik güç mücadelesinde zayıf taraf olan Filistinlilerin farklı taktik ve stratejileri deneyip görece başarılı olduğu bir dönemi ifade edebilir. Birinci İntifada süreci Filistinlilerin İsrail'in yetkin ve üstün askeri gücüne meydan okuma konusunda etkili oldu. Filistinlilere ve mücadelelerine olan uluslararası sempati de bu dönemde artış gösterdi. İntifada süreci sonrası İsrail Filistinlilerin siyasal haklarını tanıma konusunda istekli görünüyordu. İsrail'in şartı ise devlet olarak var olma hakkının kabul edilmesiydi. 1988 İsrail-Filistin güç ilişkileri bakımından önemli bir yıl oldu. Kasım 1988'de Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından yapılan açıklama bağımsız Filistin Devletinin kurulması ile İsrail'in varlığını kabul ediyordu.

İsrail ve Filistin arasındaki güç dengesi 1990'lardaki Madrid Konferansı ile doruk noktasına ulaştı. Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasından çıkar sağlayan ABD bu dönemde arabulucu, hızlandırıcı ve garantör rolüne soyunurken İsraililer ve Filistinliler müzakereye teşvik edildi.³³⁰ 1990'larda Filistin'in pozisyonu iki devletli bir çözümü kabul şeklinde olunca aldığı uluslararası destek de arttı. Bu destekle Filistinlilerin hakları uluslararası kamuoyunda gündeme gelince İsrail asimetrik açıdan güçlü pozisyonda olsa da bu gücü bir miktar azaldı.

4.4.5. Güç Asimetrisi Çerçevesinde Oslo

İntifada sonrasında İsrail'de sol bir hükümet iş başına geldi. Rabin liderliğindeki İsrail hükümeti sorunun müzakereler yoluyla çözülebileceğine inanıyordu. Rabin Oslo yolunda Filistinliler ile yürütülen gizli görüşmeler devam ederken kamuoyu yoklamaları ile olası bir müzakere sürecine İsrail halkının tepkisini ölçüyordu. Bu anketlerde İsrail Başbakanı Rabin'i cesaretlendiren sonuçlar geliyordu. 1993 yılında yapılan anketler İsrail halkının Filistinliler ile müzakereyi desteklediğini gösterirken aynı zamanda daha fazla terör saldırısının tolere edilmemesi gerektiği düşüncesinde olduğunu ortaya koydu. Mart 1993'te yapılan ankete göre İsraililerin % 73'ü terörle mücadele devam ederken Filistinliler ile bir anlaşmaya varılmasını

---

³³⁰ Robert J. Lieber, "U.S.-Israeli Relations since 1948", *Israel's First Fifty Years*, Ed. by. Robert O. Freedman, Florida, University Press of Florida, 2000, s.23.

destekliyordu.³³¹ Eski bir asker olan ve şahin görüşleri ile bilinen Rabin ciddi bir değişim göstererek Filistin Kurtuluş Örgütü ile barış yapılabileceği noktasına gelmiştir. Rabin İsrail için asıl tehdidin Hamas olduğunu belirterek onun ortadan kaldırılması gerektiğini düşünüyordu. Rabin “tüm dünya İsrail’e karşı” düşüncesi yerine gerçek tehlike olarak Irak rejimini görüyordu.³³² Bu iki unsur ve barış sürecinde bir tıkanmanın ABD’nin tepkisine neden olabileceği endişesi şahin bir İsraili siyasetçiyi barış masasına getirmekte etkili olmuştu.

Filistin tarafı Soğuk Savaş’ın bitmesi ile Sovyetlerden gelen desteği kaybetti. Filistinliler Körfez Savaşı’nda Saddam’ın yanında pozisyon alarak Kuveyt ve Suudi Arabistan’dan gelen finansal desteği de yitirdi. Özellikle Batı Şeria’da yaşayan Filistinliler Büyük Filistin Devleti hedeflerinden vazgeçmek zorunda kaldı. Bunun yerine İsrail’in yanında yer alacak egemen sınırları daha küçük olan egemen bir devleti kabul etme noktasına geldiler. Dolayısıyla Filistin Kurtuluş Örgütü İsrail işgali altında yaşayan Filistinlilerden daha yumuşak ve zayıf bir müzakereci konumundaydı.

Oslo müzakerelerinin başında aslında sürdürülebilir bir barışa ulaşılamayacağı tahmin ediliyordu. İsrail bu tahminleri haklı çıkaracak şekilde Filistinliler ile müzakere sürecini ve Oslo görüşmelerini sonu bitmeyen bir çekişmeye çevirmeyi başardı. Bu süreçte Filistinliler işleyen demokratik ve egemen bir devletin tohumunu atma konusunda başarısız oldular. 1993 Oslo sürecinden 2000’lere kadar olan dönemde sonu gelmeyen müzakere süreçlerinden geçildi ve anlaşmalar yapıldı. 1993 ile 2000 arasındaki anlaşmalar da Oslo ile ulaşılan durumu tersine çeviremedi. 2000 yılındaki Camp David zirvesine kadar Yahudi yerleşimciler, Kudüs’ün statüsü, sınırlar ve mülteciler gibi temel meseleler müzakere edilemedi. Güç dengesi yeniden bozulurken asimetri İsrail lehine gelişti. 2000’li yıllarda güç asimetrisi ortaya çıkarken yeni bir çatışma sürecine girildi.

---

³³¹ Yehudith Auerbach and Charles W. Greenbaum, “Assessing Leader Credibility during a Peace Process: Rabin's Private Polls”, **Journal of Peace Research**, Vol. 37, No. 1, Ocak 2000, s.43.

³³² Yael S. Aronoff, “When do Hawks become Peacemakers? A Comparison of two Israeli Prime Ministers”, **Israel Studies Forum**, Vol. 24, No. 1, ilkbahar 2009, s.47.

4.4.6. Filistin İçin Devlet Hayali

Oslo barışı nihayetinde başarıya ulaşamazken Filistin Kurtuluş Örgütü otonomi karşılığında İsrail'in tanımayı kabul etti. Oslo ile Filistinliler İsrail devletinin varlığını kabul ettiler ancak bu varlığın sınırlarını kabul etmediler. Filistinliler kendi egemen ve bağımsız devletlerine ise yine kavuşamadı. Bu da karşılıklı egemen iki aktörün müzakeresi ve güç dengesi hedefinin yakalanmasını bir kez daha başarısız kıldı.

Filistin Yönetimi'ne İsrail tarafından verilen zarar ile devlet haline gelme süreci uzamaktadır. İsrail tarafı doğrudan Filistin Devleti'ne karşı olduklarını açıklamaları da Yahudi yerleşimciler, güvenlik bölgeleri ilan etme, güvenlik duvarları ile toprakları bölme gibi adımlar ile süreci zorlaştırmaktadırlar. Filistinliler otonomiye kendi kaderini tayin ile birlikte devlet kurma yolunda bir adım olarak değerlendirirken İsrail ise sadece otonomiye gündeme getirip egemenliği vermeden topraklarda kontrolünü sürdürmeyi hedeflemektedir.³³³

İsrail işgal edilmiş topraklardaki Yahudi yerleşim birimleri politikasından vazgeçmeyerek bu dönemde de sürdürmüştür. İsrail'in yerleşim birimleri politikası bölgede var olan Filistinliler de gözönüne alındığında sömürgeci bir yapıda olduğu ifade edilebilir.³³⁴ İsrail ve Filistin'in toprak talepleri ile ilgili farkın kapanması müzakere ile birlikte barış süreci için yardımcı olabilir. Ancak Yahudilerin nüfusu yerleşim yerleri ile artarken kurulacak bir Filistin devletinin sınırları ve bölgesel birliği konusunda ciddi bir belirsizlik oluşturulmuştur. Yahudi yerleşim birimleri İsrail-Filistin toprak egemenliği ve sınır çizimi konusunda büyük bir rol oynamaktadır. Yerleşimciler toprak kontrolünü maksimum düzeyde artırırken ileriki dönemde İsrail'in olası egemenlik ilan etme noktalarını genişletmişlerdir. Asimetrik çatışmalarda güçlü tarafın sınır belirleme ve dayatma politikası konusunda Yahudi yerleşimleri bir toprak kazanma yöntemidir.³³⁵

Daha sonra ortaya çıkacak olan İkinci İntifada'nın altında yatan nedenlerden olan yerleşimciler Filistinlilerde sorunun müzakere yolu ile çözülebileceğine dönük inancı azaltmıştır. İsrail'in uyguladığı Yerleşimci politikasının benzeri Ermenistan

³³³ Falah ve Newman,A.g.e, s.113.

³³⁴ Veracini,A.g.e.,s.2.

³³⁵ Newman, A.g.e.,s.92.

tarafından Dağlık Karabağ bölgesinde uygulanmaktadır. İşgal edilen bölgelerdeki tarihsel ve kültürel yapı ve statüko Ermenistan ve yurtdışından sağlanan göçler ile değiştirilmeye çalışılmaktadır. Bu politika ile göç ettirilen Azerilerin evlerine dönmesi ve mallarını yeniden elde etmesi engellenmektedir. Ermenistan maddi açıdan desteklediği yerleşimci stratejisi ile Dağlık Karabağ'da demografik yapıyı değiştirip bir emrivaki ve oldu bitti dayatma peşindedir.³³⁶ Dağlık Karabağ'da işgal ile birlikte açık bir şekilde Azerilerin topraklarından sürgün edilmesi söz konusudur.

4.4.7. Kutsallık ve Toprak Paylaşımı

Filistin'de her iki taraf için de kutsallaştırılmış yapılar ve topraklar söz konusudur. Bu nedenle din ile siyaset adeta iç içe geçmiş ve bölgenin karakteristik yapısını oluşturmuştur.³³⁷ İsrail tarafındaki vaad edilmiş topraklar inancı Filistin coğrafyasını içine alır. İsrail bu vaad edilmiş topraklara ulaşırken Yahudi yerleşim birimlerini de kimi dinsel öğeler ile sağlamlaştırma yoluna gitmiştir. İsrail yerleşim birimi bölgelerini kendi tarihi ve dinsel köklerine dayanarak yeniden İbranice olarak adlandırır. Bu yerleşimcilerin toprak ile aralarında kimliksel bir bağ kurmasını sağlar. Siyasi bağlılığa nazaran vaadedilmiş topraklar gibi mitler ve hikayeler ile güçlendirilmiş dinsel unsurları içeren toprak bağlılığı daha güçlüdür. İkinci ve üçüncü nesil sonra o bölgede doğanlar yerleşim birimlerinin kendi toprakları olduğuna inanarak hareket edebilir.

İsrail-Filistin sorunu ve mekanda kutsallık kavramları ifade edilince doğrudan Kudüs ve onun statüsü konusundaki tartışmalar gündeme gelmektedir. Kudüs birçok farklı din için farklı kutsal yapılara ev sahipliği yaptığı için çok sayıda çatışmaya ev sahipliği yapmıştır. Kudüs'teki farklı dinlere ait kutsal mekanlar da tıpkı aynı topraklar üzerinde hem iç içe hem de bölünmüş olarak yaşayan Filistinli ve İsraililer gibi iç içe ve yan yana ancak bölünmüş olarak yer alır. Müslümanlar için en kutsal yerlerden biri kabul edilen ve ilk kible olan Mescid-i Aksa Camii Kudüs'tedir. Harem-üş-Şerif'te yer alan ve Mescid-i Aksa'ya oldukça yakın olan Kubbet'ül Sahra'nın bulunduğu yerden

---

³³⁶ Najiba Mustafayeva, "The Danger of No Peace, No War Nagorno-Karabakh", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.16, No.4, Kış 2018, s.127.

³³⁷ Haim Gordon and Rivca Gordon, "The Response Israeli Academics to the Intifada", **Peace Research**, Vol. 25, No. 3, Ağustos 1993, s.92.

Hız.Muhammed'in miraca yükseldiğine inanılır. Yahudiler için ise Mescid-i Aksa'nın hemen altında yer alan ve Süleyman döneminde yapılan tapınağa ait olduğuna inanılan Ağlama Duvarı yine Kudüs'te yer alır. Hristiyanlar için de Kudüs'te bulunan Kıyamet Kilise'si Hz. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra kabrine konulduğu yer olarak kabul edilir. Kudüs'te Eski Şehir içerisinde yer alan bu kilise, aralarında Rum Ortodoks Patrikhanesi, Roma Katolik Kilisesi ve Ermeni Patrikliği'nin de olduğu farklı mezheplerin temsilcileri tarafından yönetilmektedir.

Kudüs'ten vazgeçmek her iki taraf için de yerine getirilmesi zor bir durumdur. İsrail'deki şahin partiler Kudüs'ün bölünmez bir şekilde İsrail'in başkenti ve atalarının toprağı olduğunu savunmaktadırlar.³³⁸ Buna karşın Filistinliler de Kudüs'ün tüm dünya Müslümanları için kutsal olduğuna vurgu yaparak kentin vazgeçilmez olduğunu ifade ederler. Zira Müslümanlara göre Kudüs, Mekke ve Medine'den sonra en kutsal üçüncü şehir olarak kabul edilir.³³⁹ Etnik milliyetçi bir bakış açısının yanında her iki taraf da içinde dinsel öğeler ile yüklü bir toprağa bağlılık duygusuna sahiptir. Farklı dinler ve inanç yapıları bu nedenle Filistin-İsrail meselesinin çözümü önündeki zorluklardan birisidir. Güney Afrika'da din ırk ayrımcılığı ile mücadele için bir araç olarak kullanılmaya çalışırken farklı dinlerin ortak bir hak iddia ettiği kutsal mekan bulunmamaktadır. Ortadoğu'da ise Kudüs için Yahudiler ve Müslümanlar karşı karşıya gelmektedir.³⁴⁰

4.4.8. İsrail'deki Filistinlilerin Sosyal Statüsünde Güç Eşitsizliği

İsrail-Filistin meselesini asimetrik güç ilişkisi açısından değerlendirirken İsrail'de yaşayan Filistinlilerin durumu da değerlendirilmelidir. İsrail'de yaşayan Filistinli Araplar ile normal İsrail vatandaşları arasındaki güç farkı oldukça belirgindir. İsrail'de yaşayan Filistinliler ulusal yapılardan dışlanır. İsrail güvenlik gücü içerisinde, kabinede ve yüksek mahkeme üyeliklerinde yer alamazlar. İsrail devleti kendi idaresi altında yaşayan Yahudilere Filistinli Araplara nazaran daha fazla ayrıcalık ve güç verir. Bu yapısal asimetri üstelik açıkça ilan edilmektedir. Örneğin İsrail'in bir Yahudi

³³⁸ Kjell-Åke Nordquist, "Contradicting Peace Proposals in the Palestine Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 22, No.2, Haziran 1985, s.167.

³³⁹ William James Stover and Marina Mankaryous, "Sovereignty Over Jerusalem: A Legal Solution to a Disputed Capital", **International Journal on World Peace**, Vol. 25, No. 4, Aralık 2008, s.117

³⁴⁰ Adam,A.g.e.,s.241.

devleti olduğu dile getirilir, kamusal alanda Yahudilerin dini bayramları ve tatillerinde seyahat kısıtlamaları getirilir. Halklar arasında yapılan anketlerde hem Yahudiler hem de Filistinliler aralarındaki güç asimetrisi ilişkisinde Yahudilerin daha güçlü olduğunu kabul ederler.³⁴¹

Oluşturulan atölyelerde ve çalışma gruplarında İsrail'de yaşayan Filistinli Araplar ve Yahudiler eşit sayıda ve statüde temsil edilir. Bu grup çalışmalarında eşit statü, ortak kabul edilebilir sosyal normlar, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde işbirliği ve sürdürülebilir etkileşim gibi şartlar oluşturulmaya çalışılsa da söz konusu çatışmada yoğun şiddet ve hayatını kaybedenler varsa müzakerenin başarı şansı da yüksek olmaz.³⁴² Bu noktada üçüncü taraf iki grubun ortak hedefe yönelmesi için kolaylaştırıcı olabilir. Bu gruplarda düşman algısını üçüncü taraf müdahalesi ile yok etmek için bilgi ihtiyacı doğar.

Asimetrik güç ilişkisinde karşılıklı bilgi ve anlama çabası da simetrik değildir. Düşük güce sahip olan İsrail'de yaşayan Filistinliler güçlü tarafın kurumsal alanına ilişkin bilgiyi öğrenmek zorundadır. Karşılıklı bağımlılığın asimetrik yapısı gereği zayıf güce sahip olan taraf kendi konforu için güçlü tarafı bilmek zorundadır. Bunun sonucunda İsrail'de yaşayan Filistinli Arapların çoğu sosyal anlamda Yahudi toplumuna benzer yaşar. Özellikle İsrail'de çalışanlar İbranice okur, yazar ve konuşur, gençler İsrail kültürünü oldukça iyi bilir. Yine İsrail'de yaşayan ve çalışan Filistinliler güvenlik ve yol kontrollerinde kendilerini İsraili gibi gösterecek davranışlarda bulunabilir. Toplumlar arası bu asimetrik güç ilişkisinde güçlü grup olan İsraili Yahudilerin Filistinli Araplar gibi yaşaması gibi bir durum söz konusu olmaz. Yani İsraililer sosyal statü açısından Filistinli gibi görünme ihtiyacı duymazlar. Ancak İsraililer Filistin kültürünü ortadan kaldırmak ve asimile etmek için kimi Filistin unsurlarını sahiplenip kendi kültürü gibi gösterip benimseyebilirler. İsrail'in Filistinlilerin tarihi kültürel yapısını ortadan kaldırma niyetine ilişkin 1948 savaşı dönemine de dikkat çekilebilir. Mayıs 1948 ile Şubat 1949 dönemi arasında Filistin'de

---

³⁴¹ Nadim N. Rouhana and Susan H. Korper, "Dealing with the Dilemmas Posed by Power Asymmetry in Intergroup Conflict", **Negotiation Journal**, Vol. 12, No. 4, 1996, s.354.

³⁴² David Kellen, Zvi Bekerman and Ifat Maoz, "An Easy Coalition: The Peacecamp Identity and Israeli-Palestinian Track Two Diplomacy", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 57, No. 4, Ağustos 2013, s.544.

işgal edilen yerlerden İsrail tarafından yaklaşık 30 bin kitap yağmalanıp toplanmıştır.³⁴³ Bu politika Filistinlilerin tarih ile bağını koparma ve kültürel hafızanın silinmesi ile gelişimlerini engelleme girişimi olarak yorumlanabilir. Yaklaşık 1,5 milyon Filistinlinin İsrail topraklarında tüm ayrımcılık kötü müamele ve haksız uygulamalara karşın yaşamlarını sürdürmesi dikkat çekicidir. Bu şartlarda dahi barış içinde bir arada yaşanabiliyorsa şartların daha da simetriye dönüştüğü durumda nihai çözüm için umut olabilir.

4.5. Oslo'dan İkinci İntifada'ya

Herhangi bir çatışmada müzakerenin reddedilmesi şiddetsiz yolların hiçbir şekilde umut vaatmediği sonucunu doğurup aşırı uçtakileri güçlendirebilir. İsrail-Filistin meselesinde ise müzakerelerde ilerleme sağlandığında taraflardan herhangi birindeki aşırı unsur bir şiddet eyleminde bulunur. Bu bir suikast, bombalama ya da diğer provakatif eylemler şeklinde gerçekleşir. Bu eylem olduğunda ılımlı kesimler müzakereleri dondurur. İsrail bu noktada Filistin yönetiminden aşırılık yanlılarının saldırılarını durdurmasını talep edebilir. Şayet şiddet yanlıları eylemlerinde başarılı olursa İsrail bunu bir samimiyetsizlik olarak değerlendirip anlaşmaya varmayabilir.

Çatışan taraflar arasındaki müzakerelerde güvenlik, sınır, egemenlik, etnik ayrışma, kaynak paylaşımı gibi temel sorunlar olduğunda görüşmeler yolu ile çözüm çok daha zordur.³⁴⁴ Nitekim Filistin-İsrail çatışmasında da bu hayati meselelerin çoğu aynı anda mevcuttur. Çatışma yoğunluğunun fazla ve hayatının kaybedenlerin sayısının her iki taraftan çok olduğu durumlarda çözüme ulaşmak yine zorlaşmaktadır. Bu da kutuplaşmayı artırırken pazarlık sürecini ve müzakerelerin gücünü zayıflatabilir. Oslo sonrası yaşanan intihar saldırıları ile hayatını kaybedenlerin sayısının artması müzakere sürecine olan inancı zayıflatmıştır.

Filistin tarafında Hamas ve İslami Cihad gibi gruplar Oslo Anlaşması'nı tanımamıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü liderliğinin otoritesine karşı çıkan bu gruplar İsrail'e karşı intihar saldırıları gerçekleştirmiştir. Eylül 1993'ten İkinci İntifada

³⁴³ Gish Amit, "Salvage or Plunder? Israel's "Collection" of Private Palestinian Libraries in West Jerusalem", *Journal of Palestine Studies*, Vol. XL, No. 4, Yaz 2011, s.7.

³⁴⁴ Jackson,A.g.e.,s.333.

dönemi Eylül 2000'e kadar 281 İsraili saldırılarda hayatını kaybetmiştir. İsrail kaynaklarına göre bu saldırılarda hayatını kaybedenlerin yüzde 70'i sivillerdir. Örneğin Kuzey İrlanda'da gerçekleştirilen eylemler daha çok askeri unsurları hedef alırken İsrail'de eylemlerin sivillerin de hayatını kaybettiği şekilde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.³⁴⁵ Filistin'de özellikle intihar saldırıları şeklinde gerçekleşen eylemler güçlü taraf olan İsrail'i rahatsız etmiş ve güvenliğini ciddi şekilde tehdit eder hale gelmiştir. Filistinliler İsrail'e karşı müzakerenin başaramadığını silahlı direnişinin yaptığını düşünürken intihar saldırılarına destek vermiştir. İsrail'deki saldırılar kamuoyunu birleştirirken Filistin'e dönük saldırılara destek artmıştır. Bu saldırılar İsrail'e Filistin'deki direnişçileri tektipleştirip potansiyel teröristler olarak muamele etmesine yol açmıştır. Ancak bir süre sonra Filistin tarafından gelen saldırıları önlemek konusunda İsrail'in askeri yanıtları yeterli olmayınca maliyeti artırmak istemeyen her iki taraf da yeniden müzakere masasına dönmeyi arzulamıştır.³⁴⁶ Hiçbir İsraili hükümet Filistin direnişini tamamen ortadan kaldıramamıştır ve bu da tarafları katlanılmaz maliyet düşüncesi ile dönem dönem barışçıl bir çözüm aramaya itmiştir.³⁴⁷

Terörizm asimetrik güç ilişkisinde zayıf tarafın kullandığı eylemler arasındadır. İntihar eylemleri biçimindeki terörizm ise Hamas'ın direniş sürecine aktif katılması ile daha çok bağlantılıdır. Bu yol söz konusu grubun işgale karşı verdiği savaşta özgünlüğünün ve davaya bağlılığının uç noktada ön plana çıkarılmasıdır. Başlangıçta Hamas'ın askeri kanadı İzzeddin El Kassam Tugayları potansiyel intihar bombacıları bulmakta zorlanıyordu. Ancak işgal altında ve yoksulluk içinde yaşayan gençler daha sonra ikna edilmeye başlandı. Koşulların kötüleşmesi ile yüzde 50'lere varan işsizlik, İsrail'in Batı Şeria'daki şehirlere uyguladığı ardı arkası kesilmeyen ablukalar, Gazze Şeridi'nin bir uçtan diğerine elektrikli tel örgülerle çevrenmesi ve görünürde siyasi bir çözüm bulunmaması dinsel vaazlarla da birleşince sonuç intihar saldırıları şeklinde oldu. İntihar saldırılarının asimetrik güç ilişkisi içerisinde elde kalan tek güç olduğu ve bunun dini inançlar çerçevesinde İsrail ile mücadelede bir tip

---

³⁴⁵ Yariv Feniger and Ephraim Yuchtman-Yaar, "Risk Groups in Exposure to Terror: The Case of Israel's Citizens", **Social Forces**, Vol. 88, No. 3, Mart 2010, s.1453.

³⁴⁶ Ephraim Yuchtman-Ya'ar, "The Oslo Process and Israeli-Jewish Public: A Story of Disappointment", **Israel Studies Forum**, Vol. 18, No. 1, Sonbahar 2002, s.17.

³⁴⁷ Joshua Sinai, "Why Israel Can't Resolve the New Palestinian Intifada", **Israel Studies Bulletin**, Vol. 16, No. 2, İlkbahar 2001, s.17.

şehitlik amacıyla gerçekleştirildiği savına karşı farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Bunun bir çeşit bağnaz dinsel temalı bir eylemden ziyade siyasal ifade konusunda İsrail tarafından umutsuzluğa sürüklenmiş Filistinlilerin ölümsüzlük de barındıran seküler bir mesajı olarak yorumlayanlar da vardır.³⁴⁸

4.5.1. Filistin İçi Güç Mücadelesinde Müzakere

Aşırılık yanlılarının saldırıları Arafat iç siyasette daha güçsüz olduğunda barış sürecini etkilemezken, Arafat daha güçlü olduğunda yaşanan saldırılar barış ve müzakere sürecini olumsuz etkilemiştir.³⁴⁹ Arafat'ın iç siyasetteki konumu ve Filistin'in ortak düşmana karşı birlik içinde güçlenmesi ile İsrail'in güç asimetrisi açısından kendisine yakın bir Filistin ile müzakere sürecini sonlandırma isteği sonucuna ulaşılabilir. Bu süreci baltalamaya dönük eylemler İsrail tarafından güç dengesine yakın durumda kaybedecekleri fazla olduğu için gerçekleştirilmiş olabilir. Asimetrik güç ilişkisinde güçlü taraf şiddeti kullanarak karşı tarafı daha da zayıflatma stratejisini kullanabilir. Bu strateji zayıf tarafa taleplerini kabul et ya da acı çekmeye devam et mesajını içerir. İsrail'in Filistin'deki müzakere sürecine bakışı da bu noktadan değerlendirilebilir. İsrail herhangi bir müzakere sürecinde dahi askeri operasyonlarını sürdürmüş ve Filistin tarafını özellikle askeri ve ekonomik açıdan zor bir pozisyona sürüklemiştir.

4.5.2. Önleyici Müdahale ve Müzakere

Gücü zayıflayan ya da gücünün ileriki dönemde daha da zayıflayacağına kanaat getiren devletler çatışmaya öncülük edebilir. Baskı ve güçlü olan devlete karşı zayıfın güçlendiği durumlarda çatışma riski artarken İsrail-Filistin gerilimleri bu yaklaşım ile değerlendirilebilir. Zayıfın güçlenmesi askeri, ekonomik, teknolojik veya ulusal moral ile olabilir. Asimetrik ilişkide güçlenen taraf doğal olarak herhangi olası bir müzakerede daha çok talepkar olabilir. Bu talepler karşısında bölüşmeye karşı çıkan güçlü aktör önleyici çatışmaya başvurabilir.³⁵⁰ Üstelik asimetri oldukça yüksek ve güçlü taraf tıpkı İsrail'de olduğu gibi olası bir askeri çatışmada zaferden emin ise

---

³⁴⁸ Hassan, A.g.e., s.468.

³⁴⁹ William I. Zartman and Rudolf Avenhaus, **Diplomacy Games**, Berlin Heidelberg, Springer-Verlag, 2007, s.36.

³⁵⁰ Robert Shub, "Unfair Fights: Power Asymmetry, Nascent Nuclear Capability and Preventive Conflict", **Conflict Management and Peace Science**, 2017, Vol. 34(4), s.432.

önleyici savaş ihtimali yükselmektedir. Asimetrik avantaja sahip ve gücü azalan ülke simetrik ve gücü azalan ülkeye göre daha çok çatışma çıkarmaya yatkın olabilir. Elbette simetrik güce sahip ülkeler arasındaki güç değişimleri de çatışmaya neden olabilir. Ancak güç dengesi yüksek olduğu için askeri, siyasi ve ekonomik açıdan özellikle herhangi bir dengeye ulaşılmadan güçlü aktör harekete geçerek bu avantajı kullanmak isteyebilir. Dolayısıyla Hamas ve El Fetih'in bir araya gelmesi Filistin içi birlikte siyasi açıdan bir güçlenme manasına geleceği için buna giden süreçleri öngören bir İsrail'in birliği önleyici eylemlere girişmesi normaldir. Bu noktada Hamas'ın güçlenmesine dönük herhangi bir gelişme İsrail tarafından önceden engellenmeye çalışılmıştır. Zayıflayan devletleri önleyici savaşa götüren güdü sadece güç değişimindeki var olan durum değildir. Bunun gelecekte de devam edeceğine dair endişe ve öngörüdür.³⁵¹

4.5.3.Dinsel Duyarlılık, Yoksulluk ve Yolsuzluk

İsrail işgalinin yol açtığı güçlüklerin dinsel duyarlılığın yeniden canlanmasına yol açmasının ardından Hamas yoksulluğa ve israfa karşı yükselen siyasi güç olarak ortaya çıkmıştır. Hamas'ın El Fetih'e karşı önemli muhalefet imkanı dini temalar üzerinden gelmiştir. Bu süreçte camiler toplumun daha düşük sosyo-ekonomik kesimlerinden gelen kişiler, işsizler, mülteciler, öğretmenler, öğrenciler, köylüler ve kentliler için birer iletişim ve çekim merkezi haline getirilmiştir.³⁵² İşgal ile artan yoksulluk ve işsizlik sonrası camiler adeta barınak olmuştur. Hamas'ın sosyal yardım ağı Filistinlilere hizmet ederken Filistin Yönetimi'nin boşluğunu doldurulmuştur. Hamas'ın popüleritesi sadece İsrail'in yok edilmesi söylemi ile ilgili değildir. Hamas'ın tek varoluş nedeni de sadece Filistin'in özgürleştirilmesi ile sınırlanmamıştır. Örgütün sosyal yardım politikaları ve yolsuzluk karşıtı yaklaşımı halk desteğinin önemli noktasıdır. Hamas için silahlı kanadından ziyade asıl önemli olanın sosyal organizasyon yapısı olduğu ifade edilebilir. Hatta Filistin'de Hamas'a ait sosyal yardım kuruluşları kapatılırsa bölgede bir insani kriz dahi yaşanabilir.

Söz konusu dönemde Hamas tarafından camiler kanalıyla kitlelere ekonomik yardım, sosyal ilişkiler ve dinsel vaazlar iletildi. Filistin ulusal liderliğinin işgalin

---

³⁵¹ Shub,A.g.e.,s.441.

³⁵² Pappe,A.g.e.,s.261.

yükünün hafifletilmesi konusundaki başarısızlığı arttıkça camilerin ezilen Filistinliler üzerindeki etkisi daha da arttı. Hamaslı vaizler camilerde direnişin önemini anlatırken halkı teselli etmeye çalışıyordu. Hamas hem savaşanlar hem de dua edenler olarak bir dualiteye sahipti. Hamas bu süreçte yoksul gençlerin ve sadık dindar orta kesimin desteğini aldı. Bölünme bu unsurların etkisi ile sadece siyasi manada değil toplumsal manada da gerçekleşerek derinleşti ya da derinleştirildi. İsrail'e karşı şiddetin ve mücadelenin tekeli Filistin Kurtuluş Örgütü'nün elinde olmadı.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün otoriter yönetimi, yolsuzluk iddiaları ve demokrasiden uzak yaklaşımı da Filistin toplumu içerisinde huzursuzluk ve memnuniyetsizlik oluşturdu. Hamas'ta kararlar istişare ve bir danışma süreci içerisinde alınıyordu. İslami düşünce yapısındaki eşitlikçi yaklaşım ve fikir danışılmasına verilen önem Hamas'ın yerel ve ulusal şura konseyleri gibi ortak karar alma mekanizmalarına yansdı. Yönetime dair memnuniyetsizlik ve özellikle yolsuzluk iddiaları halkın desteğinin önemli ölçüde azalmasına neden oldu.³⁵³ Hamas'ın dürüstlük konusundaki saygınlığına karşı Filistin Yönetimi'ndeki yolsuzluk iddiaları Hamaslı isimlere desteğin artmasını sağladı. Hamaslı liderlerin tasarruf yaklaşımı ve görüntülerinin yanında Filistinli diğer siyasilerin israf ifade eden politikaları ve davranışları halkta tepki oluşturdu. El Fetih liderleri lüks ve zenginlik içerisinde yaşarken Hamaslı liderler alçakgönüllü ve mütevazı bir hayat sürdürüyordu. Birçok Hamas lideri bu yaşam tarzlarının yanında İsrail'in doğrudan hedefi olup suikastlerle hayatını kaybediyordu. Filistin yönetimindeki yolsuzluk iddiaları Arap devletlerinin de meseleye desteğini de azalttı.³⁵⁴ Filistin'e gönderilen dış yardımların doğru yerde kullanılıp kullanılmadığına dair ciddi soru işaretleri oluştu. Yıllar sonra Avrupa Birliği (AB) tarafından hazırlanan bir rapora göre 2008-2012 arasında Batı Şeria ve Gazze'ye gönderilen yardımların 2 milyar Euro'su kayıptır.³⁵⁵ İkinci İntifada'ya giden süreçte Filistin Kurtuluş Örgütü içerisinde de Arafat ve ekibine dönük iç memnuniyetsizlik söz konusuydu. Zira bu eski elit kadro İsrail işgalini sona

---

³⁵³ Menachem Klein, **The Jerusalem Problem: The Struggle for Permanent Status**, Florida, University Press of Florida, 2003, s.153.

³⁵⁴ Virginia Tilley, **The One-State Solution: A Breakthrough for Peace in the Israeli-Palestinian Deadlock**, Michigan, The University of Michigan Press, 2005, s.97.

³⁵⁵ Sawsan Ramahi, "Corruption in the Palestinian Authority", **The Middle East Monitor**, Aralık 2013, s.4.

erdirmekte ve demokratik prensiplere dayalı bir devlete geçişte başarısız oldu.³⁵⁶ İsrail de Filistin içerisindeki bu bölünmeyi ve rahatsızlığı kullandı. Oslo anlaşmaları ile yerine getirmesi gereken görevleri aksattı ya da hiç yapmadı. Filistin hem siyasal hem de sosyal açıdan bu memnuniyetsizlikler ile bölündü.

4.5.4. Başarısız Müzakere ve İkinci İntifada Başlangıcı

ABD Başkanı Bill Clinton, Camp David'de Filistin lideri Yaser Arafat ile İsrail Başbakanı Ehud Barak arasında arabuluculuk girişiminde bulundu. Ancak Camp David Zirvesi Doğu Kudüs'ün İsrailiilerle Filistinliler arasındaki bölüşümü ve Filistinli mülteciler sorunu gibi temel meseleler nedeniyle kilitlendi. Zirvenin başarısız olması İsraili siyasetçi Ariel Şaron için Barak'ın halkının talep ettiği güvenliği sağlayamayacağını göstermesi için bir fırsat oldu. Eylül 2000'de muhalefet lideri Şaron Müslümanların kutsal mekanı olan Harem'ül Şerif'i ziyaret etmesi üzerine İkinci İntifada başladı.³⁵⁷

Aslında ayaklanmanın asıl sebebi Oslo sonrası yedi yıllık barış süreci boyunca Filistinlilerin ekonomik ve toplumsal yaşamlarında iyileşme olmaması aksine daha da kötüleşmesiydi. Oslo sonrası Camp David süreci de başarıya ulaşamayınca 2000-2005 arasında İkinci İntifada dönemi yaşandı. Filistin Kurtuluş Örgütü bu yeni şiddet sarmalında müzakereler sonrası oluşan hayal kırıklığını askeri bir mücadeleye çevirebileceğini düşündü. Filistin yönetimi bir sonraki müzakere döneminde elini güçlendirmek isterken İsrail Filistin kurumlarına karşı şiddetin dozunu artırdı. İsrail, Filistin Yönetimi adına topladığı vergileri transfer etmeyi reddetti. İsrail'de çalışan Filistinlilerin girişine izin vermedi, Batı Şeria ve Gazze arası insanların ve malların dolaşımına kısıtlamalar getirdi. Filistin kurumları ekonomik kriz içerisinde parçalanmış halde hizmet üretemez hale dönüştü. Bu dönemde yaşanan intihar saldırıları İsrail'in müdahalelerini meşrulaştırdı. Bu tip saldırılar İsrail'in sivilleri hedef almasına karşı Filistin'de psikolojik bir eşitlik sağlıyordu.

İntihar saldırıları İsrail şiddeti sonrası karşı tarafta çok sayıda insan kaybına yol açtığı için Filistinli gençler arasında Hamas'a olan desteği artırdı. Bu arada

---

³⁵⁶ Schulz, A.g.e., s.37.

³⁵⁷ Ramzy Baroud, **The Second Palestinian Intifada**, London, Pluto Press, 2006, s.22.

Hamas'ın İkinci İntifada dönemi içerisindeki tüm eylemlerini tek bir motivasyon ile açıklamak mümkün olmayabilir. Haziran 2003'te İslami Cihad komutanının öldürülmesi sonrasında yakın arkadaşı olduğu gerekçesi ile İsrail'de bir intihar eylemi gerçekleştirildi. Filistin'de Hamas'ın merkezi yönetiminden ayrı olarak bağımsız hücreler tarafından eylemler de yapılmıştır.³⁵⁸ Sadece Hamas değil özellikle İkinci İntifada döneminde El Fetih'in uzantısı El Aksa Şehitleri Tugayı da İsrail saldırılarına intihar eylemleri ile karşılık verdi. Filistinli politikacılar bu tür eylemlerin İsrail'de sivillerin yaşadığı bölgede gerçekleştirilmesinin kabul edilebilir bir eylem olmadığı konusunda hemfikir. Buna rağmen İsrail ordusuna ve yerleşimcilere yönelik eylemlere göz yumma eğilimi içerisindeydiler.

İkinci İntifa'da sürecinde Filistin'de Arafat'ın karargahı ile birlikte Filistin yönetimine ait resmi kurumların çoğu ise İsrail tarafından hedef alınarak tahrip edildi. Bu dönemde Filistin'in egemen bir devlet olma çabalarına darbe vuruldu. İkinci İntifada Arafat ve Filistin Yönetimi'nin önemini azaltıp güçsüzleştirirken Arafat ve çevresine olan güveni sarstı. Memurların maaşlarını ödeyemez hale gelen Filistin Yönetimi kamu düzenini sağlamakta başarısız oldu.³⁵⁹ İkinci İntifada ve sonrası yaşananlar Hamas'ı güçlendirirken halk arasında örgütün birçok söyleminin de haklı olduğu algısına yol açmıştır. İkinci İntifada dönemi Hamas'ın Filistin'de müzakere ve barış sürecinin nafîle olduğu yaklaşımı konusunda haklı olduğunu ifade etmesini sağlamıştır.

4.5.5. Karşıt Aktör Baskısının Grup İçi Mücadelede İÇin Kullanımı

Oslo sonrası İsrail ile mücadele yolunda Filistin Kurtuluş Örgütü şemsiyesinin kaybolmasının ardından İkinci İntifada döneminde her grup kendi stratejisini uygulamaya çalışmıştır. İsrail'in saldırıları ve baskısı Filistin'deki parçalanmışlığı şiddetlendirmiş farklı gruplar arasındaki diyalogu ortadan kaldırmıştır. Filistin Yönetimi ve El Fetih otoritesinin sarsılması sonrasında her grup Birinci İntifada'nın aksine bu kez sokaklarda kendi gücünü silahlı bir şekilde maksimize etmeye

³⁵⁸ Jeroen Gunning, "Peace with Hamas? The Transforming Potential of Political Participation", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 80, No.2, Mart 2004, s.242.

³⁵⁹ Joshua Sinai, "Why Israel Can't Resolve the New Palestinian Intifada", *Israel Studies Bulletin*, Vol. 16, No.2, ilkbahar 2001, s.16.

girişmiştir. Başta Hamas olmak üzere bu dönemde Filistinli örgütler İsrail ile çatışmak kadar kendi aralarında da şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Kendi içlerindeki güç dengesinden rahatsız olan alt gruplar bir dış saldırı geldiğinde birlik olmak yerine bu kez kendi aralarındaki güç asimetrisini çözmeye kalkışmışlardır. 2000'li yıllarda Filistinli gruplar arasında söz konusu manada İsrail baskısının fırsat olarak değerlendirilmesi ile zaten zayıf olan iç dengenin kaldırılmasına dönük iç mücadeleler yaşanmıştır. Bir karşıt aktör olarak İsrail saldırılarını Filistinli örgütlerin kendi iç mücadeleleri için kullanma girişimi Iraklı Kürtler arasında yaşanan çatışmayla karşılaştırılabilir. Mart 1975'de İran ile Irak arasında imzalanan Cezayir Anlaşması sonrası yaşananlar benzer bir süreç olarak yorumlanabilir. Bu tarihten sonra İran Molla Mustafa Barzani liderliğindeki KDP'ye olan desteğini kesmiştir. Irak ordusu kuzeye yaptığı operasyon ile Kürtleri yenilgiye uğratmıştır. KDP içerisinde yer alan Ahmet ve Celal Talabani liderliğindeki hareket ise bu döneme kadar güç paylaşımında yeterli payı alamamaktan şikayet etmekteydi. KDP içerisinde Barzani kanadının askeri ve sivil kurumlardaki üstünlüğüne karşı Talabani kanadının üyeleri önemsiz görevlere getiriliyordu. Irak ordusunun KDP üzerindeki baskısının ardından Talabani Haziran 1975'te Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni kurdu. KDP daha çok İran'ın desteğine sahipken KYB de Suriye'nin desteklediği bir yapı ile o dönemde var oldu. Kuruluşundan itibaren 1980'lerin ortasına kadar KDP ile KYB arasında çatışmalar yaşandı. Bu çıkış mevcut statükodan memnun olmayan grubun dış bir baskı geldiğinde muhalif gruba karşı dengeyi kurma fırsatı olarak değerlendirilebilir.³⁶⁰ Hamas'ın El Fetih iktidarına İkinci İntifada ile birlikte meydan okuyup gücünü artırması gibi KYB de Irak ordusunun KDP üzerindeki baskısı sonrasında mevcut durumu değerlendirip gücünü pekiştirme yoluna gitmiştir.

4.6.Filistin İsrail Sorununda Üçüncü Taraf ve Arabuluculuk

Asimetrik güç ilişkisinde tarafların çatışma yoğunluğunu düşürme motivasyonları ya da müzakere hedefleri farklı olabilir. Güçlü taraf mevcut statükoyu sürdürmek isterken zayıf taraf güç dengesinden daha fazla pay alma amacıyla bir değişim hedefindedir. Güçlü tarafın hedefi statükoyu korumak şeklinde ifade edilirken

---

³⁶⁰ McLuhin and Pearlman,A.g.e.,s.47-50.

zayıf taraf ise statükoyu değiştirme hedefi ile müzakere sürecinde yer almaktadır.³⁶¹ Asimetrik güce sahip tarafların mücadelesinde zaman zaman üçüncü tarafların arabuluculuk rölü üstlenerek çatışmayı durdurmak ve uzlaşmayı sağlamak için harekete geçtiği görülebilir. Arabuluculuk aynı zamanda bir hüküm verme içermediği için bağlayıcılığı da olmayan bir süreçtir. Ancak arabulucunun niteliği müzakerenin sonucu açısından önem arzeder. Daha güçlü olan ve zorlayıcı yeteneği olan üçüncü tarafların arabuluculuğu daha efektif ve istikrarlı sonuçlar sağlayabilir.³⁶² Söz konusu arabulucunun önyargılı olması müzakerelerin başarılı ile sonuçlanıp sonuçlanmaması ile ilişkili olabilir.³⁶³ Çatışan tarafların farklı hedef ve farklı çıkarları arabulucu olan üçüncü taraf için de bir ikilem oluşturabilir.

4.6.1.Üçüncü Tarafların Farklı Nitelikleri ve Oynadıkları Roller

Üçüncü taraf müzakerelerin tıkanması durumunda kendiliğinden devreye girebilir ya da taraflarca davet edilebilir. Üçüncü tarafın çatışan tarafların hedefleri konusunda açık olmalarını sağlayarak taraflar arasındaki iletişimi doğru sağlaması yardımcı olabilir. Üçüncü taraf karşılıklı endişelerin giderilmesini sağlarken hedefler ve müzakere kuralları konusunda çerçeve sunabilir. Üçüncü tarafın müzakerede her iki taraf için de kabul edilebilir sonuç çıkarmak için göstereceği çaba başarı şansını artırabilir.

İsrail ve Filistin arasındaki ilişkiler ya da daha genel anlamıyla Filistin meselesi ile ilgilenen Arap ülkeleri ile Filistin arasındaki müzakereler iki taraflı olmaktan ziyade genelde üçüncü bir tarafın dahil olması ile gerçeleşmiştir. Gerek büyük güçler olarak tabir edilebilecek ABD gibi devletler, gerek bölgesel devletler ve onlar arasındaki güç ilişkileri İsrail-Filistin müzakerelerini etkilemiştir. İsrail ile Arap ülkeleri arasında yürütölen müzakerelere dahil olan üçüncü tarafların ya da arabulucuların amacı gücü dengelemektir.³⁶⁴ Bu nedenle İsrail Filistinliler ile karşılıklı

---

³⁶¹ Golan,A.g.e.,s.169.

³⁶² Tobias Böhmelt, "The Effectiveness of Tracks of Diplomacy Strategies in Third-Party Interventions", **Journal of Peace Research**, Vol. 47, No. 2, Mart 2010, s.176.

³⁶³ Burcu Savun, "Information, Bias, and Mediation Success", **International Studies Quarterly**, Vol. 52, No. 1, Mart, 2008, s.44.

³⁶⁴ Saadi Touval, "The Impact of Multiple Asymmetries on Arab-Israeli Negotiations", **Power and Negotiation**, Ed. by. William I.Zartman and Jeffrey Z. Rubin, Michigan, University of Michigan, 2005, s.169.

müzakere yapmayı tercih ederken Filistinli Araplar genelde arabulucu ve üçüncü tarafın katılmasını talep edebilir. Kimi zaman güçlü bir arabulucu kendi çözümünü dayatınca çatışan taraflar kendi aralarında görüşmeyi tercih edebilir. Madrid görüşmeleri sonrasında ABD'nin İsrail yanlısı arabuluculuk rolünden rahatsız olan Filistin Kurtuluş Örgütü İsrail ile doğrudan görüşmüştür.³⁶⁵

4.6.2.Üçüncü Tarafların Motivasyonları

Üçüncü tarafın herhangi bir müzakere sürecine dahil olması kimi zaman o asimetrik çatışma sonucunu kendi ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirme amacını taşıyabilir. Üçüncü taraflar herhangi bir çatışmaya müdahil olurken kendi ekonomik, siyasi, sosyolojik ya da güvenlik çıkarlarını korumak ya da geliştirmek isteyebilir. Bu noktada müdahil olma amacının arkasında yatan neden ve motivasyon üçüncü tarafın ulusal çıkarlarıdır.

1948 yılındaki savaşta Arap ülkelerinin orduları ile İsrail ordusu arasında askeri açıdan güç asimetrisi bulunmaktadır. Savaşın sonlarına doğru İsrail'in elindeki asker sayısı Arap ülkelerinin asker sayısının iki katına ulaşmıştır.³⁶⁶ Dolayısıyla güç asimetrisinin etkisiyle İsrail savaştan galip çıkmış ancak müzakere aşamasında diğer aktörlerin dahil olması nedeniyle tavizler vermek zorunda kalmıştır. Savaş sonrası taraflar arasındaki müzakerelere İngiltere, ABD ve Birleşmiş Milletler dahil olmuştur. Müzakerelere dahil olan üçüncü ülkelerin her birinin farklı gerekçeleri söz konusuydu. Örneğin İngiltere bölgedeki askeri üslerini koruma konusunda İsrail'i sınırlamak istiyordu buna karşın İsrail'in İngiltere'ye askeri açıdan karşı koyabilecek kapasitesi bulunmuyordu. Bu nedenle İngiltere'nin müzakere sürecine dahil olması Mısır ile İsrail arasındaki asimetriyi dengelemeye yardımcı olmuştur. Mısır bir taraftan egemenlik hakları gereği kendi bölgesindeki İngiliz güçlerinin çekilmesini talep ederken diğer taraftan İsrail'i dengelemesi için İngiltere'nin caydırıcılığına ihtiyaç duymuştur. Mısır, İsrail ile olan anlaşmazlığında İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duyarken İngiltere de İsrail'e baskı kurması için ABD desteğine muhtaç olmuştur. ABD bölge politikaları açısından İngiltere'nin desteğini ararken aynı zamanda İsrail

---

³⁶⁵ Kriesberg A.g.e.,s.386.

³⁶⁶ Avi Shalim, "The Debate About 1948", **The Israel Palestine Question**, Ed. by. Ilan Pappé, London, Routledge, 1999, s.181.

de diplomatik ve ekonomik açıdan ABD'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle İsrail ABD'nin diplomatik taleplerine karşı çıkamayıp güç asimetrisinde üstün taraf olmasına rağmen taviz vermiştir.³⁶⁷

Filistin-İsrail meselesinde üçüncü tarafın kendi motivasyonları noktasında müdahil olduğu bir başka süreç de Camp David Anlaşması öncesi görüşmelerdir. Camp David anlaşmasına doğru süreçte Mısır ve İsrail liderleri kendi aralarından çok ABD ile müzakere etmişlerdir.³⁶⁸ ABD Ekim 1973'te İsrail-Mısır ve İsrail-Suriye arasında anlaşma sağlanması için mekik diplomasisi ile arabulucu olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Kissenger adım adım çözümü hedefleyen bir strateji yürütmüştür. ABD'nin 1973 yılındaki savaş sonrası ortaya çıkan petrol ambargosunun kendisine zarar vermesi nedeniyle arabuluculuğa soyunduğu ifade edilebilir. Bu durum üçüncü taraf olarak ABD'nin Filistin-İsrail meselesine dahil olmasının Washington'un bir diğer ülke ile ilişkilerinden de etkilenebildiğini ortaya koymaktadır. ABD ambargo döneminde olduğu gibi Arap dünyası ile arasını düzeltme amacıyla üçüncü taraf rolünü alabilir. Ya da Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin bölgedeki politikaların da olduğu gibi ABD'nin arabuluculuk isteğini etkileyebilir. Nitekim 1973 yılındaki savaş sonrası yürütülen müzakerelerde bu etkiyi gözlemlemek mümkündür. İsrail 1973 yılındaki savaşın ardından Sovyetler Birliği ve onun ittifakında yer alanlara karşı ABD'nin Ortadoğu'daki en güvenilir müttefiki olmuştur.³⁶⁹ ABD, bölgede Suriye ve Mısır'ı SSCB'nin vekilleri olarak görmekteydi.

Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye olan desteğinin İsrail'in askeri gücünü müzakere aşamasında dengelediği düşünülmektedir. ABD'nin de bu dönemde arabulucu rolünü üstlenmesinin ardında yatan nedenlerden birisi SSCB ile karşı karşıya gelmek istememesidir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Kissinger İsrail'i taviz vermeye ikna etmiştir. ABD bu arabuluculuk rolünü soyunurken aynı zamanda Suriye üzerindeki Sovyet etkisini zayıflatmayı hedeflemiştir.³⁷⁰ 1973 sonrası dönem karşılıklı

---

³⁶⁷ Touval, A.g.e.,s.162.

³⁶⁸ Tom Princen, "Camp David: Problem-Solving or Power Politics as Usual", **Journal of Peace Research**, Vol. 28, No. 1, Special Issue on International Mediation, Şubat 1991, s.66.

³⁶⁹ Rashid Khalidi, **Sowing Crisis: The Cold War and American Dominance in the Middle East**, Boston, Beacon Press, 2009, s.27.

³⁷⁰ Touval, A.g.e.,s.164.

bağımlılığın asimetrik güç ilişkisine etkisine dair önemli bir dönemi ifade etmektedir. Suriye askeri açıdan ve diplomatik açıdan SSCB'ye bağılyken aynı zamanda İsrail'den taviz koparabilmek adına ABD'ye bağımlıdır. Suudi Arabistan'ın petrol ambargosundaki konumu nedeniyle Suriye'nin dolaylı olarak bu ülke ile ilişkisi de ABD ile olan diyalogunu etkilemektedir. SSCB ve ABD ise vekilleri konumunda olan iki ülkenin karşılıklı çatışmasının kendileri arasında bir sıcak çatışmaya dönüşmesini arzu etmemektedir.

Mayıs 1974'te varılan uzlaşya bakıldığında İsrail'in askeri açıdan güçlü taraf olmasına karşın son savaşta elde ettiği bölgelerin bazılarında çekilmeyi kabul ettiği görülmektedir. Ancak bir Arap devleti ile İsrail'in ilk kez karşılıklı müzakere masasına oturmasına rağmen toplantılarda Suriye ve Filistin'in yer almaması ile müzakereler sonuçsuz kalmıştır. Nihai anlaşma için Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat Kasım 1977'deki barış görüşmeleri için İsrail'i ziyaret etmeye olduğunu mesajı sonrası Kudüs ziyareti ile yine ABD'nin arabulucuğunun devreye girmesi gerekmiştir.

4.6.3.Camp David ve ABD'nin Arabuluculuğu

1977-1979 yılları arasında Mısır ile İsrail arasında yürütülen müzakerelerde ABD'nin rolü olmuştur. İsrail ve Mısır arasında müzakereye giden süreçte ABD'nin etkisine asimetrik güç ilişkisinde karşılıklı bağımlılık denilebilir. İsrail askeri açıdan güçlü olan tarafta olmasına rağmen müzakere dönemi ve sonucunda bu asimetri daha dengeli bir hal almıştır. Zira hem İsrail hem de Mısır güç asimetrisi durumunda dahi karşılıklı tavizler vermişlerdir. Mısır o dönem özellikle ekonomik açıdan sıkıntılı günler geçirdiği için dış politikada bir çeşit açılıma gitmiştir. Mısır'ın ekonomik açıdan ABD'ye olan ihtiyacı yönetimi İsrail ile barış yapmaya zorlamıştır. Dünya Bankası ve IMF yardımına ihtiyaç duyan Mısır adeta ABD'nin bir müşterisidir. İsrail 1967 yılından bu yana Mısır gibi ekonomik açıdan ABD yardımına muhtaçtır. İsrail sadece ekonomik değil, diplomatik ve askeri açıdan da ABD yönetimine bağı bir devlet olduğu için ABD'nin barış için girişimlerine karşı direnişi uzun sürmemiştir.

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti ise İsrail'e karşı verilen en önemli tavizlerden olmuştur. Kudüs ziyareti ile birlikte 1979'da anlaşmanın imzalanması İsrail'in Mısır tarafından kabulü ve tanınması olarak yorumlanmıştır.

İsrail için Mısır ile anlaşma jeopolitik olarak sarılmış halde olan ülke için bir kırılma noktası olarak algılanmıştır. Ayrıca İsrail'in varlığının bir Arap ülkesi tarafından kabul ediliyor olması da yıllar süren politikadan bir dönüştür. Camp David Anlaşması, Sedat ile dönemin İsrail Başbakanı Menahem Begin arasında, 12 gün süren gizli pazarlıkların ardından 17 Eylül 1978'de ABD başkanı Jimmy Carter gözetiminde imzalanmıştır. Anlaşma aynı zamanda güçlü bir üçüncü tarafın çatışma süreçlerinde arabuluculuk rolüne dair önemli bir örnek olmuştur.³⁷¹ Nitekim Camp David ile İsrail 1967'deki 6 Gün Savaşı'nda ele geçirdiği Sina Yarımadası'ndan çekilirken Filistin'e belli bir zaman dilimi için kısmi özerklik gibi tavizler vermiştir. Yine İsrail 1967'de işgal edilen diğer topraklardaki yerleşimleri de durdurmayı taahhüt etmiştir. Ancak İsrail kazanım açısından çok daha öne çıkmıştır. İsrail askerlerinin Gazze ve Batı Şeria'daki varlığının sürdürülmesi ile söz konusu anlaşma Mısır-Amerikan girişimiyle İsrail işgalini yasal hale getiren durumu sağladığı için eleştirilmiştir.³⁷² Ayrıca 1979'da İsrail-Mısır barışı ortaya çıkarken Filistinliler Camp David'de yer almamıştır.

4.6.4. Türkiye'nin Arabuluculuğu

Ankara'da iktidardaki yöneticilerin İsrail'in operasyonlarına karşı oldukça eleştirel ifadeler kullanmasına karşın Filistin meselesi için Türkiye'nin arabuluculuğu zaman zaman gündeme gelmiştir. Dönemin başbakanlarından Bülent Ecevit İsrail'in "soykırım" yaptığını ifade ederken yine Recep Tayyip Erdoğan da başbakanlığı döneminde İsrail'i devlet terörü uygulamakla suçlamıştır. 1988'de Türkiye Filistin'i tanıyan ilk ülkelerden biri olurken Başbakan Turgut Özal kendi döneminde Türkiye Arap-İsrail çatışmasına çözüm bulmak için girişimlerde bulunmuştur.³⁷³ Hem siyasi hem de ekonomik girişimlerde bulunan Özal'ın "Barış Suyu" projesi ile 8 Ortadoğu ülkesinin su gereksinimlerinin karşılanması hedeflenmiştir.³⁷⁴ Ancak Ürdün ve Filistin bu projeye destek olurken Suudi Arabistan ve Suriye tavır almışlardır. Arap ülkelerinden projeye dönük itirazlarda İsrail'in de bu projeden yararlanma ihtimali dile

³⁷¹ Princen, A.g.e., s.58.

³⁷² Fayez A. Sayegh, "The Camp David Agreement and the Palestine Problem", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 8, No. 2, Kış, 1979, s.9.

³⁷³ Leslie Keerthi Kumar S.M., "Examining AKP's Impact on Turkey's Domestic and Foreign Policy", **Contemporary Review of the Middle East**, 1(2), 2014, s.215.

³⁷⁴ Abdullah Kıran, **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, İstanbul, Kitap Yayınevi, Kasım 2005, s.117.

getirilmiştir. 1993 yılında İsrail-Filistin barış görüşmeleri sonrası proje yeniden gündeme gelse de hayata geçirilememiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde de Türkiye, İsrail ile dönem dönem yaşadığı tüm gerilimlere rağmen arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur. Bu Türkiye'nin tüm taraflar ile konuşabilme yeteneğine bağlanmaktadır. Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasında arabuluculuk girişimlerinin 2004 yılında Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Ankara ziyareti ile başladığı ifade edilmektedir. İsrail'in Ankara'nın bu girişimini kabulü sonrası 2008 yılı başında hayata geçen Türkiye'nin arabuluculuk ettiği müzakere süreci 2008 yılı sonunda nihayete erdirilmiştir. Dolaylı görüşmelerin beşinci turunda müzakere edilen meselelerin büyük bölümünün çözüldüğü yalnızca küçük bazı meselelerin kaldığı belirtilmişti. İsrail'in kalıcı bir barış ve güvenlik düzenlemelerinin karşılığında Golan Tepeleri'nden çekilmeye hazır olduğunu tüm dünyaya açıklaması bekleniyordu. Ancak İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmesi sırasında yaşanan iyimserlik Olmert ülkesine dönünce kayboldu. İsrail Başbakanı Olmert Gazze'ye Dökme Kurşun Operasyonunu başlatınca müzakere ve barış görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.³⁷⁵

4.6.5.ABD'nin Dengeleyici Rolünü Oynayamaması

Güçlü tarafın hedefleri doğrultusunda bir düzen varsa üçüncü taraf statükoyu koruyabilir. Hatta kimi zaman üçüncü taraf eşitsizliği sürdürür ve daha da derinleştirip şiddetlendirebilir. ABD yönetiminin Filistin İsrail meselesine bakışı bu çerçevede değerlendirilebilir. Filistin-İsrail sorunundaki asimetriyi zayıf taraf olan Filistin lehine düzelterek bir arabulucu ihtiyacı söz konusudur. Bu noktada ABD'nin simetriyi dengelemek için Filistin tarafında gerektiği gibi yer almadığı görülmektedir. Yıllardır Washington yönetimi İsrail'e hem askeri hem de mali yardım göndermektedir. ABD'nin yaklaşık 8 milyon nüfuslu İsrail'e gönderdiği yardım Kuzey Afrika'ya yolladığından daha fazladır.³⁷⁶ Trump döneminde Amerikalı yetkililer, Birleşmiş Milletler üzerinden Filistinlilere giden 125 milyon dolarlık yardımın yarısından daha

³⁷⁵ Özlem Tür, "Turkey and Israel in the 2000s From Cooperation to Conflict", *Israel Studies*, Vol. 17, No. 3, Sonbahar 2012, s.56.

³⁷⁶ Ilan Pappé, "Clusters of history: US Involvement in the Palestine Involvement in the Palestine Question", *Race & Class*, vol. 48, 3, 1 Ocak 2007, s.26.

fazlasının geri çekildiğini duyurmuştur. Filistin'e desteğin ABD'de %20'lere düşmesi sonrası Trump'ın bu kararı kendi ülkesinde politik olarak yanlış olmayabilir ancak asimetriyi daha da derinleştirmesi açısından Filistin için ciddi bir sorundur.³⁷⁷

ABD tarafından Filistin'e yapılan maddi yardımların adresi de bölünme ve parçalanma yolunda olumsuz açıdan katkıda bulunmuştur. Filistin Yönetimi Batı Şeria'da İsraili güvenlik birimleri ile işbirliği içerisinde girmektedir. Bu işbirliği kimi zaman İsrail'e karşı mücadele eden Hamas üyelerinin tutuklanmasına kadar gitmektedir. Hamas'ı engellemek adına geçmişte Filistin Yönetimi ile İsrail arasında adeta de facto bir ittifaka gidilmiştir. Hatta Washington, Filistinli güvenlik güçlerini ABD Güvenlik Koordinatörlüğü Ofisi aracılığı ile bu amaç için eğitmiştir.³⁷⁸ Bu literatürde anlatılan üçüncü taraf müdahalesinden çok daha farklı ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA)'nın da devrede olduğu bir girişim şeklindedir. ABD'nin yaklaşımına göre İsrail ile bir arada yaşamayı kabul eden ve Hamas gibi gruplar ile mücadele eden Filistin Yönetimi ödüllendirilip desteklenmeli buna karşın İsrail'in var olma hakkını tanımayan Hamas ise cezalandırılmalıdır. ABD ve İsrail ile işbirliği içerisinde Filistin içerisinde güvenlik sağlama söylemi gereken desteği bulamaz. ABD ve İsrail destekli güvenlik operasyonlarının Filistin'de iç çatışma riskini artıracığı nerdeyse kesin gibidir.

Üçüncü tarafın taraflara eşit mesafede olması ve her iki taraf için de kabul edilebilir olması gerekirken Filistin-İsrail meselesinde ABD'nin bu yaklaşımdan uzak olduğu görülmektedir. ABD'nin İsrail'e yakın konumu müzakere sürecinde her iki taraf için de adil bir ortak olma durumunu ortadan kaldırmaktadır. Bu durum da İsrail-Filistin meselesinde ABD'nin girişimi ile olan süreçlerin dahi başarısızlık ile sonuçlanmasına neden olmaktadır. Asimetrik güç ilişkisinde zayıf taraf güçlü tarafa yakın gördüğü üçüncü tarafın müdahalesine karşı çıkabilir. Arjantin ile Şili arasında Beagle Kanalı anlaşmazlığında İngiltere üçüncü taraf olarak müdahil olmak istemiştir. Ancak İngiltere ile Arjantin arasındaki yakın ilişki nedeniyle Şili İngilizlerin müdahil

---

³⁷⁷ Victor Davis Hanson, Trump Threatens to Deal Another Blow to the Palestinian Cause, **National Review**, Ocak 2018.

³⁷⁸ David Makovsky, "The Fatah-Hamas Reconciliation: Threatening Peace Prospects", **The Washington Institute for Near East Policy**, Washington, 5 Şubat 2013, s.1.

olmasına karşı çıkmıştır.³⁷⁹ İsrail-Filistin çatışmasında da Filistin tarafı bu gerekçe ile ABD'nin arabuluculuğuna itiraz etmektedir.

4.6.6. Arabuluculukta Başarı için Yöntemler

Arabulucu ya da bir üçüncü taraf asimetrik çatışmalarda tarafların kamuoyları tarafından baskı görmemeleri için müzakere süreçlerini gizli yürütebilir. Böylece taraflar dışarıdan gereksiz baskı ve tepki görmeden müzakere sürecinde daha esnek davranabilir. Bu yaklaşım kamuoyu baskısıyla müzakerenin çıkmaza girmesine engel olabilir. Taraflar kamuoyu önünde tartışamayacakları seçenekleri değerlendirme noktasında daha cesur olabilir. İsrail ile Hamas arasında olası bir müzakerenin de ilk etapta gizli olması değerlendirilebilir. Bu her iki kamuoyu ve taraftaki şahinlerin tepkisini ortadan kaldırabilir. Zaten halihazırda her iki taraf da birbirinin varlığını kabul etmemekte ve diyalog için daha bazı şartlar öne sürmektedir. İsrail Hamas'ı terörist bir örgüt olarak gördüğünü açıklarken onunla müzakere masasına oturmasını beklemek iyimser bir yaklaşım olur. Bu nedenle Hamas ile İsrail arasındaki herhangi bir diyalog gizli olursa başarı şansı artabilir. Taraflar bir araya gelmekten çekiniyorsa devreye bir arabulucunun girmesi ile süreç kolaylaştırılabilir. Üçüncü taraf gizli olarak dahi bir araya gelmekten kaçınan taraflar ile ayrı ayrı toplantılar düzenleyerek süreci yürütebilir. Bu yöntem birbirlerine karşı geçmişten gelen öfkeleri ve ciddi önyargıları olan tarafların müzakereyi erken bir şekilde kesmesini engelleyebilir. Örneğin dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, Camp David'de anlaşmaya varılacağına dair fazla şansın olmadığını kendisi ifade etmiştir.³⁸⁰ Ancak hasmane karşılaşmaların önüne geçerek mekik diplomasisi yöntemi ile birlikte Camp David Anlaşması Mısır ve İsrail arasında imzalanabilmiştir.

Üçüncü taraf zayıf tarafın umutlarını bastırmak için zorlayıcı güç de kullanabilir. Bu müdahaleler yapısal olarak çatışmayı çözmeye yardım etmediği için gelecekte çatışmayı daha da şiddetlendirebilir. Buna karşı şayet üçüncü taraf zayıf tarafın hedeflerine odaklanırsa bu da bir statüko değişimini ifade eder. Bu yaklaşım taraflar arasında daha eşitlikçi ve barışçıl bir ilişkiye katkı sunabilir. Kuzey İrlanda

---

³⁷⁹ Peetsch and Landau, A.g.e.,s.35.

³⁸⁰ Shlomo Ben-Ami, **Scars of War, Wounds of Peace: The Israeli-Arab Tragedy**, New York, Oxford University Press, 2006, s.168.

örneğinde İngiltere'nin girişimleri ile Katoliklere uygulanan ayrımcı politikalara son verilmiştir. İngiltere müdahalesi Kuzey İrlanda'da yaşayan Katoliklere eşitlikçi davranılması sağlanmıştır. Yine dönemin ABD Başkanı Clinton da 1995-1998 arasında Birleşmiş Milletler'in arabuluculuğu sonrası Hayırlı Cuma Anlaşmasına gidilen süreçte barış için kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. ABD o dönem kendisini arabulucu ya da aracı değil kolaylaştırıcı olarak tanımlamıştır. Clinton Kuzey İrlanda'daki başarılı rolünü örnek göstererek Ortadoğu'daki çatışmaları da çözmeyi hedeflemiş ancak bu mümkün olmamıştır.³⁸¹

Üçüncü tarafın güç kullanması çatışmaları çözmek yerine daha da şiddetlendirebilir. Ancak bu yöntem her zaman olumsuz olarak değerlendirilmemelidir. Asimetrik bir güç ilişkisinde anlaşmazlık çatışma ve savaşa dönmüşse üçüncü tarafın uygun güç kaynağı ile bu çatışmaya müdahalesi gerekli olabilir. Bu müdahale sadece askeri olarak değerlendirilmemeli, diplomatik, ekonomik ve siyasi güç olarak da düşünülmelidir. Ancak üçüncü tarafın uygun ve etkili bir güç kaynağı yoksa müdahale anlamsız kalabilir. Yugoslavya iç savaşında Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın girişimleri başarısız olmuş ve çatışmayı durduramamıştır. NATO ve ABD devreye girdikten sonra Yugoslavya'da çatışmayı durdurma yönünde adımlar atılmış ve başarılı olmuştur. Bu nedenle askeri, siyasi ve diplomatik gücü ile etkinliği zayıf olan üçüncü tarafların Filistin-İsrail sorununda çatışmayı durdurmak ve barışa ulaşmak için başarı şansları son derece azdır. BM ve AB'nin bu sorunda etkin olma şansı düşükken ABD'nin çok daha fazladır. Ancak ABD'nin İsrail ile yakınlığı nedeniyle müdahalesinin etkinliği sorgulanmaktadır.

---

³⁸¹ William Hazleton, "Encouragement from the Sidelines: Clinton's Role in the Good Friday Agreement", *Irish Studies in International Affairs*, Vol. 11,2000, s.116.

SONUÇ

Bu çalışmada çatışma çözümü alanında kullanılan katlanılmaz maliyet ve asimetrik güç gibi iki farklı yaklaşım birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmenin ana çıkış noktalarından biri de çatışan taraflardan zayıf olanın kendi içinde yaşadığı bölünme meselesidir. Bölünmüşlüğün güce dair bir unsur olduğu yaklaşımı ile özellikle zayıf tarafı daha da güçsüzleştiren bir unsur olduğu kabul edilmektedir. Güç dengesi ise çatışmayı uzatan kimi zaman da taraflara zaman kazandıran bir unsurdur. Güç dengesi yakalandığında taraflar birbirine karşı galip gelemediği için katlanılmaz maliyet ortaya çıkabilir. Katlanılmaz maliyet oluştuğunda da taraflar çatışmayı sürdürmek yerine müzakereye geçmek isteyebilirler.

Asimetrik güç ilişkisiyle müzakere süreçlerine bakıldığında düşük güç dengesi ile yapılan görüşmelerin sürdürülebilir başarıya ulaşma şansı oldukça zordur. Bu nedenle İsrail ile Filistin arasındaki güç dengesi artmadıkça barış sürecine dair olumlu bir sonuca ulaşılması güç olarak değerlendirilebilir. İsrail-Filistin meselesinde tarafların birbirini durdurabilecek bir güç seviyesine gelmesi umudu artırabilir. Filistin-İsrail sorunu söz konusu olduğunda güç dengesi taraflara çıkarlarını koruma ve sürdürme imkanı sunabilir. Güç dengesi yakalandığında sorunun taraflara çıkaracağı maliyetin eşite yakın olması ile barış şansı ve umudu artabilir.³⁸² Nitekim 1973'te görece Arap-İsrail güç dengesi sonucu taraflar barış sürecine dahil olma konusunda ikna olmuşlardır.

Filistin'in Hamas ve El Fetih arasında bölünmesi İsrail ile yapılan hem askeri hem de diplomatik ve siyasi mücadeleyi zayıflatmaktadır.³⁸³ Filistin liderliğindeki bölünme sonrası İsrail kendi politikasını daha rahat uygulayarak, kendi çözümünü ya da çözümsüzlüğünü hayata geçirmeye dönük adımlarını daha rahat attığı ifade edilebilir. Filistinliler arasındaki iç uyum ise İsrail ile gelecek dönemde yapılacak müzakerelerde Filistin tarafının elini güçlendirecektir. İsrail ile başarılı bir anlaşma için Filistin içi uyum ve toplumsal destek gereklidir.

---

³⁸² Raymond Hinnebusch, **The International Politics of the Middle East**, Manchester, Manchester University Press, 2003, s.238.

³⁸³ Jeong,A.g.e.,s.236.

Hamas'ın sivillere dönük saldırıları İsrail'in çözümsüzlüğe dönük kendi eylemlerini meşrulaştırmada kullanılan bir araca dönüşmüştür. İsrail Hamas'ın tüm kurum ve askeri, sivil yapılarını ayırım gözetmeksizin terörist örgüt olarak kabul etmektedir. Bu nitelendirme temelde El Fetih ile Hamas'ın bir araya gelmesini zorlaştırma amacı şeklinde de okunabilir. Terörist bir örgüt ile meşru siyasi zeminde Filistin için mücadele eden iki yapının bir araya geldiği yapı özellikle asimetrik güç ilişkisinde baskın taraf için kabul edilebilir değildir. Asimetrik bir çatışmada karşı tarafta meşru olarak görülen bir muhatap bulunduğu müzakere masasına oturulabilir. Ancak karşı tarafta meşru olarak değerlendirilen muhatabın yanında terörist olarak tanımlanan bir başka muhatap yer aldığı müzakere süreci sürdürülemeyebilir. Karşı tarafı terörist olarak kabul eden güçlü taraf müzakere masasından uzaklaşmak için bir bahane bulmuş olabilir.

Hamas'ın kendisine dönük bu suçlamaları ortadan kaldırmak için göstereceği çaba Filistin'deki birlik ruhuna katkı sağlayabilir. Hamas'ın siyasete geçişi ile müzakere masasında yer bulması Filistin'in birliğine katkı sunarak barış umudunu artırabilir. Her ne kadar temel argümanları itibariyle zor olsa da daha ılımlı bir Hamas Filistin meselesinin çözümünü kolaylaştırabilir. Filistin tarafının bir bütün olarak terörü reddetmesi ve asimetrik çatışmalarda zayıf tarafın silahlarından olan terör unsurlarını bir direniş yöntemi olarak kullanmaktan kaçınması İsrail'in müzakereden kaçınma bahanesini ortadan kaldırabilir. Nitekim Hamas'ın İsrail'e direniş yolunda başvurduğu şiddet içeren eylemler İsrail'in işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmesi ile sonuçlanmamıştır. Aksine İsrail bu eylemleri Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze'deki gerçekleştirdiği yeni operasyonlar için meşruiyet zemini olarak kullanmıştır.

11 Eylül saldırıları ile birlikte başlayan dönemde El Kaide ve DAESH gibi terör örgütlerinin varlığı kendi toprakları üzerinde işgale karşı mücadele eden İslami referanslı örgütleri de etkilemiştir. İşgale karşı sadece kendi toprakları üzerinde varlık gösteren Hamas gibi örgütlere karşı da Batı'nın yaklaşımı bu nedenle negatif olmaktadır. Hamas'ın sivilleri hedef alan eylemleri sonlandırması Batı nezdindeki imajının olumlu yönde değişmesine katkı sunabilir. Hamas'ın Filistin sorununu ulusal bir mücadeleden çıkarıp tamamen İslami bir mücadeleye dönüştürme ihtimali ve riski

bulunmaktadır. Bu yaklaşım İsrail'e Filistin sorununa olan uluslararası ilgi ve desteği azaltma fırsatı sunabilir. Filistinlilerin Hamas'a sadece İsrail'in tamamen yok edilmesi ya da Filistin'de İslami bir yönetim oluşturulması hedefi ile oy verdikleri söylenemez. Filistin halkının önemli bir bölümü zor işgal koşullarına ve El Fetih'in kötü yönetimine karşı bir tepki olarak Hamas'a yönelmişlerdir. Hamas'a oy veren Filistinlilerin çoğunluğu anketlere göre aynı zamanda İsrail ile birlikte iki devletli bir çözüme destek vermiştir.³⁸⁴

Filistin'de işgalin sonlandırılması ortak hedefiyle Hamas ve El Fetih'in birlikte sürdürmeleri gereken bu mücadelede karşı karşıya durmaları Hamas'ın salt siyasi bir örgüt olması önünde engeldir. Zira bu durum ile birlikte Hamas yalnız İsrail'e karşı değil rakibi El Fetih'e karşı da silahlı kanadını sürekli hazır tutmak zorunda kalmaktadır. Hamas'ın silahlı kanadını feshetmesi El Fetih tarafından bastırılma riskini ortaya çıkarmaktadır. El Fetih ile mücadele eden silahlı kanat çatıştıkça ve aktif oldukça güçlenmekte, bununla birlikte askeri kanadın tasfiye süreci ki şayet olursa uzamaktadır.

Hamas'ın silahlı kanadının siyasete geçiş sürecinde tamamen tasfiye edilmesi çözümü oldukça zor bir sorundur. Sonuçta Filistin topraklarında İsrail işgali devam etmektedir. Bu işgal sürerken askeri kanadını tasfiye edip tamamen barışçıl bir mücadele yürütmesi talebi Hamas için yerine getirilmesi zor bir istek olabilir. Hamas yine de uluslararası boykotu aşmak için kendisini yeniden yapılandırıp askeri ve siyasi kanadını birbirinden tamamen ayırma yoluna gidebilir. Ancak İsrail'deki yönetim ve başbakanların çoğu Hamas'ı askeri ve sivil kanadı şeklinde ayırmazlar. İsrail yöneticileri Hamas'ın sosyal yardımlaşma politikaları ile silahlı direniş politikası arasında bir fark görmezler. İsrail'in bakış açısına göre tek bir Hamas vardır ve sadece silahlı kanadının yok edilmesi yeterli değildir.³⁸⁵ Benzer tartışmaların yaşandığı Güney Afrika'da örneğin 1985 yılında Afrika Ulusal Kongresi (ANC) lideri Oliver Reginald Tambo silahlı mücadelenin ortadan kaldırılması için apartheid rejiminin sonlandırılmasını talep etmiştir.³⁸⁶ İşgale karşı mücadele eden Hamas da benzer

---

³⁸⁴ Usher, A.g.e.,s.11.

³⁸⁵ Gunning,A.g.e.,s.234.

³⁸⁶ Crooke & Miltons,A.g.e.,s.49-50.

şekilde 1967 sınırlarına geri çekilmesi halinde İsrail ile ateşkesin gündeme gelebileceği söylemini geliştirmiştir. Nihayetinde 1967 sınırları öncesi yapıdan taviz veren her Filistinli lider herhangi bir barış sürecine destek bulmakta zorlanabilir.

Bu noktada istikrarlı bir barış süreci ile birlikte İsrail saldırılarının olmadığı şartlarda Hamas'ın silahlı kanadının resmi Filistin güvenlik güçlerine katılması seçeneği öne çıkarılabilir. Karşıt bir aktörün baskı sonrası ya da bir üçüncü tarafın kolaylaştırıcı çabalarıyla El Fetih ve Hamas üyelerinin birlikte çalışacağı bir askeri yapı siyasi birlik sürecini de hızlandırabilir. Filistinli güvenlik güçlerinin büyük bölümünü oluşturan ve güvenlikte yönetim kadrolarını da elinde bulunduran El Fetih ile Hamas'ın barış içinde olması gerekmektedir. Filistin'de iç barış bölgede terör ve şiddetin durması ile birlikte İsrail ile sağlıklı bir müzakere sürecinin önünün açılması için kaçınılmaz bir şartlardan biri olarak görülebilir.

Her ne kadar siyaseten rakibi olsa da El Fetih'in Hamas'ın siyasete çekilmesinde üstleneceği rol önemli olarak değerlendirilebilir. El Fetih Hamas'ın bu sürecin olumlu ve başarılı şekilde geçirilmesini sağlayabilecek belki de bölgedeki tek yapıdır. El Fetih ile Hamas arasındaki çatışma İsrail'i de doğrudan etkilemekte ve müzakere sürecinden uzak durmasına katkı sağlamaktadır. El Fetih'in İsrail'in yaklaşımına benzer şekilde siyasi açıdan Hamas'ı yalnızlaştırması Hamas'ın ılımlı düzeyden daha fazla marjinalleşmeye doğru dönmesine neden olabilir. Hamas ile El Fetih arasındaki iletişim ne kadar fazla olursa iki taraf arasındaki önyargılar o denli azaltılabilir. Hamas ile El Fetih arasında doğru iletişim ile karşılıklı korku ve endişelerin önüne geçilebilir. Bu iletişim süreci içerisinde tarafların birbirine eşit statüde yaklaşması ve görüşmelerin sonucuna ilişkin olumlu beklentiler ile Filistin içi uzlaşmaya ulaşılabilir. Tarafların ortak hedef ile birlikte bir dayanışma içerisine girmesi Filistin mücadelesini İsrail'e karşı daha güçlü kılabilir.

Bir devlete karşı mücadele yürüten devlet olmayan aktörlerin oluşturduğu parçalanmış yapı nihai anlaşmaya varmayı engelleyebilir ya da geciktirebilir. Hakim olan ve baskı kuran güç ile varılacak anlaşma mücadele eden alt grubun çıkarlarına ters ise bunu şiddet kullanarak engellemeye çalışabilir. Devlete karşı mücadele eden

devlet olmayan aktörler arasındaki bölünme ise barış karşıtı eylemleri artırabilir.³⁸⁷ El Fetih'in Hamas'ın onayı olmaksızın İsrail ile yapacağı bir barış anlaşmasına karşı Hamas bu süreci bozmaya yönelik barış bozucu rolü ile şiddet eylemlerine girişebilir. Oysaki asimetrik güçler arasındaki herhangi bir anlaşma adaleti sağlama hedefi ile tarafların içindeki halkın çoğunluğunun onayını aldığı durumda sürdürülebilir olabilir. El Fetih ile Hamas arasındaki çatışma ve gerginliğin sona erdirilmesi Hamas'ın bir şekilde ve belki de dolaylı olarak İsrail ile müzakereye dahil edilmesi kalıcı barış için doğru bir seçenek olabilir.

Bu noktada Hamas'ın Filistin Kurtuluş Örgütü'ne katılması ortak bir noktada buluşmak adına bir fikir olarak tartışılabilir. Bölgede yaşayanları ve İsrail işgaline karşı mücadele edenleri birleştirecek ortak nokta ise Filistinlilik kavramı şeklinde tarif edilebilir. Filistin'de birliğin sağlanabilmesi için Filistinlilik kavramının güçlendirilmesi gerekmektedir. Filistinlilerin Filistin Yönetimi ile olan ilişkileri yeniden tanımlanarak Filistin milliyetçiliği yeniden canlandırılabilir. Filistin milliyetçiliği oluşturulurken çeşitli simgelerden de yararlanılabilir. Zira Filistinliler için milliyetçilik İntifada, kefiye, şehitlik, Kubbet-ül Sahra ve elbette Kudüs demektir.³⁸⁸ Bir kısmı İslami referansları temelleri olan bu unsurlar milliyetçiliğin desteklemesinde kullanılabilir. Şayet bu yeniden yapılandırma başarılı olamazsa Filistinliler İsrail karşısında eşitlik, güvenlik, adalet ve kimlikten yoksun kalabilirler.³⁸⁹ Ulusal güç kavramı içerisine coğrafya, nüfus, askeri kapasite, ulusal karakter, doğal kaynaklar, diplomasi, medya, ekonomi, teknoloji ve hükümetin özelliği gibi unsurlar katılabilir. Filistin meselesi söz konusu olduğunda dikkat edilmesi gereken nokta ulusal karakter unsurudur. Birlik içerisinde aynı amaca dönük hareket eden toplumlar ulusal karakter olarak güçlüdür. Filistin'de sağlanacak birlik de güçlü ulusal karakter unsurunu ortaya çıkaracak ve diplomaside İsrail'e karşı Filistinlilerin elini kuvvetlendirecektir.

---

³⁸⁷ Wendy Pearlman and Kathleen Gallagher Cunningham, "Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 1, Şubat 2012, s.9.

³⁸⁸ Laleh Khalili, **Heroes and Martyrs of Palestine The Politics of National Commemoration**, New York, Cambridge University Press, 2007, s.2.

³⁸⁹ Nadim Rouhana, "Israel and Its Arab Citizens: Predicaments in the Relationship between Ethnic States and Ethnonational Minorities", **Third World Quarterly**, Vol. 19, No. 2, Haziran 1998, s.290-291.

İsrail-Filistin asimetrik güç ilişkisinde zayıf tarafın Filistin olduğu açıktır. Ancak asimetrik güç ilişkisi müzakerelerinde her zaman zayıf tarafın kaybedeceği sonucu çıkarılamaz. Zayıf tarafta mevcut olan ulusal moral, ulusal karakter, birliktelik ve lider kavramlarının asimetrik çatışma ve müzakere süreçlerinde güçlü tarafa karşı etkisi bulunmaktadır. Filistinliler uzun süredir ortak bir hedef altında birliktelik sergilemekten uzak kalmışlardır. Burada ulusal karakter eksikliği kadar Arafat sonrası Filistin’de karizmatik bir lider eksikliği de yaşanmaktadır. Arafat döneminde de Filistin’de tam bir birliktelikten söz edilmese de simge halinde Filistinlileri birleştirecek siyasi isim ihtiyacı hissedilmektedir. Zira zayıf taraf güç eksikliğine rağmen her zaman eşit şartlarda müzakere etmek ister. Kimi zaman müzakere süreçlerinde ülkenin kaynakları kadar müzakereyi yürüten liderin yetenekleri de önemli olmaktadır. Lider zayıf tarafta da olsa kendi bireysel zekası, müzakere tekniği, azmi, konuşma tarzı, enerjisi ve hitabeti ile süreci etkileyebilir. Söz konusu lider başka aktörler ile birlikte hareket ederek alan ve zaman kazanma gibi taktikler ile zayıf tarafın taleplerini karşılama yolunda mesafe katedebilir.³⁹⁰ Bu tip stratejiler güç asimetrisinin öngördüğünden daha iyi bir sonuç ile zayıf tarafın müzakereleri bitirmesini sağlayabilir. Filistin’de önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak birleştirici ve güçlü olası bir lider bu güç boşluğunun kapanmasına yardımcı olabilir. Parçalanmış Filistin’i toparlayıp Hamas’ı dahi bir uzlaşmaya ikna edebilecek isim olarak İsrail’de cezaevinde bulunan El Fetihli Mervan Barguti ismi dönem dönem dillendirilmektedir.

Hamas’ın Oslo sürecine karşı çıkması Filistin için müzakere ile elde edilecek her barış anlaşmasını reddedeceği anlamını doğurmaz. Hamas işgali sonlandırması koşuluyla arabulucular vasıtasıyla İsrail ile görüşebileceğini birçok farklı dönemde duyurmuştur. Ancak Hamas ile İsrail arasındaki herhangi bir olası müzakere öncesi İsrail’in öne sürdüğü önşartlar süreci zorlaştırmaktadır. İsrail Hamas’ın kendi varlığını kabul etmesini, silah bırakıp şiddeti reddetmesini talep etmektedir. Hamas’tan şiddet eylemlerine son vermesini istemek elbette her makul talep gibi öne sürülebilir. Ancak Filistin’deki sosyal ve siyasal şartları değerlendirmeden şiddetin sona erdirilmesini talep etmek kısa zaman sürecinde hayata geçirilmesi zor bir istek olarak kalabilir. Hamas aynı zamanda İsrail’in öne sürdüğü şartları müzakere için önkoşul olarak

---

³⁹⁰ Peetsch and Landau, A.g.e., s.30.

yerine getirmek yerine girişilen müzakere süreci içerisinde pazarlık için koz olarak kullanmak isteyebilir. Müzakere araçlarını açık edip başlangıçta karşı tarafın istekleri doğrultusunda sunmak Hamas'ın etkisinin ve siyasi gücünün ciddi şekilde azalması anlamına gelebilir. Hamas bir yandan ateşkes kararları alırken diğer yandan işgal devam ettiği için şiddet kullanma gücünü ve yetisini korumak istemektedir. İsrail ve aynı zamanda Batılı devletlerin taleplerinin tamamının kabul edilmesi Hamas'ın Filistin toprakları ile ilgili mücadele yaklaşımına ters düşmektedir. Hamas için teslim olma anlamında yorumlanabilecek bu taleplerin yerine getirilmesi müzakere masasında daha zayıf hale gelme sonucunu doğurabilir. Hamas önşartları kabul edip müzakereye kaldıraçsız zayıf şekilde başlama ya da önşartları kabul etmeyip hem uluslararası boykot hem de İsrail'in saldırıları ile karşı karşıya kalma gibi zor bir seçimle başbaşa bırakılmış gibi görünmektedir. Dolayısıyla Hamas'ın kimi zaman barış süreçlerine karşı olan yaklaşımı onun sadece bağınaz ve katı bir dinsel ideoloji benimsemesi yaklaşımı ile açıklanamayabilir. Hamas belirli dönemlerde kendi çıkarı doğrultusunda stratejik olarak barış bozucu eylemlere girişebilir.

Güney Afrika örneğinde barış müzakereleri devam etmesine rağmen ANC'nin şiddet eylemleri durmamıştır. Filistin bölgesinde hem Hamas hem de diğer direniş örgütlerinin şiddet eylemlerine son vermeleri için işgalin bitmesi ve bölgedeki sosyal ve ekonomik şartların iyileştirilmesi gerekli şartlar arasındadır. Yani şiddeti besleyen unsurların başta karşılıklı kışkırtma girişimleri olmak üzere ortadan kaldırılması gerekmektedir. Müzakere dönemlerine girilmişken Batı Şeria ya da Gazze'de yapılan İsrail askeri operasyonları birçok kez yeni bir şiddet dalgası başlatmıştır. Nihayetinde İsrail bu şiddet sarmalını gerekçe gösterip kimi zaman müzakere süreçlerini durdurabilmiştir.

Şiddet eylemleriyle İsrail ile müzakere ve barışı bozma girişimleri iç siyasi çekişme, güç dengesi ve mücadelesi ile ilgili de olabilir. İsrail'e karşı şiddet eylemleri söz konusu grupların Filistin toplumu üzerindeki prestiji ve nüfuzu açısından belirleyici olabilmektedir. Bu konularını kaybetmemek adına şiddet eylemleri düzenleyen gruplar arasında Hamas da sayılabilir. Filistin'de şiddet eylemi düzenleyen gruplar bu yöntemlerle İsrail karşıtı Arap devletlerinin siyasi ve maddi desteğini alma amacını taşıyabilir. Filistin içi siyasette Hamas'a yer açılması ve muhalif görüşlerini

dile getirmesine izin verilmesi bölünmeyi daha da derinleştirmek yerine azaltabilir. Zira sivil siyaset kanalları aracılığıyla bu düşüncelerini seslendiremeyen gruplar şiddet eylemlerine başvurabilir. İsrail'in Filistin'deki seçimlere ve Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin sonrasında ortaya çıkan temsilcilerine saygı göstermesi gerilimi düşürebilir. İsrail buna karşın birçok seçilmiş Hamaslı milletvekili ve siyasiyi gözaltına alıp söz konusu politika faaliyetlerini gerçekleştirmelerine engel olmuştur.

Elbette işgal sona erdikten ve bir Filistin devleti kurulduktan sonra dahi bölgede kısa vadede şiddet sona ermeyebilir. Kimi aşırı uçlu örgütlerin şiddet eylemlerine başvurması bölgedeki barışı bozmak için terör faaliyetlerine dahi girişmesi muhtemeldir. Özellikle devlet olmayan aktörler arasındaki rekabet devlete ya da tehdit eden hakim güce karşı şiddet eylemlerini artırabilir.³⁹¹ Bu bir manada gruplar arasında savunulan mücadeleyi en iyi kendilerinin yürüteceğine dair bir iddiadır. İsrail'e karşı mücadele yürüten ve şiddet eylemlerine girişen gruplar Filistin halkının işgale karşı bakışı çerçevesinde halkın desteğini kazanabilir. Filistin içi güç mücadelesi ve kendi meşruiyetlerini sağlama çerçevesinde bazı grupların İsrail'e karşı kimi zaman şiddet eylemleri düzenlendiği görülmüştür. Barışı bozan gruplar kimin dikkate alınması gerektiği konusunda karşı tarafa mesaj vermek isteyebilir. Siyasal alanda temsil gücü az olanların şiddet ile bu siyasi gücü elde etme çabası izlenebilir. Farklı grupların bu gücü kazanma girişimleri herbiri ötekenden daha yıkıcı olan eylemler ile şiddet sarmalına dönüşebilir. Bu nedenle nihayetinde Filistin'de iç barışın sağlanarak bölünmenin sonlandırılması huzur ve barış talep eden İsrail için de tercih edilebilir.

Öncelikle bölge içi şiddete karşı meşru Filistin Devleti ve onun kendi yasal güvenlik birimlerinin mücadelesi öne çıkarılabilir. Şiddetin tamamen sonlandırılması dolayısıyla İsrail'in bölgeye dönük tutum ve eylemlerine de bağlıdır. Kalıcı barış ve şiddet unsurunun yok edilmesi için Filistin'de uzun vadeli planlar gerekmektedir. Filistin halkının refahını artıracak, ekonomisini güçlendirecek, siyasal açıdan kendilerini ifade edebilecekleri ve İsrail karşısında eşit ortak olarak kabul edilmelerini sağlayacak süreçlerin hayata geçirilmesi barışın sürdürülebilir olması açısından

---

³⁹¹ Pearlman and Cunningham,A.g.e.,s.11.

elzendir. Hamas'ın siyasete dönüşü ve müzakere sürecine geçişte elbette Filistin'deki siyasi ortamla birlikte ekonomik ve sosyal şartların iyileştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla İsrail işgali sürdükçe ve bölgedeki yaşam şartları yükselmedikçe ve egemen bir Filistin devleti kurulmadıkça Filistin'de dönemsel olarak şiddetin tırmandığı zamanlar yaşanabilir.

İsrail'in Filistin'e yaklaşımı Güney Afrika'daki apartheid ırk ayrımı rejimine benzemektedir. Filistin apartheid nitelendirmesi ile İsrail'i uluslararası kamuoyunda zor duruma düşürdüğünün bilincindedir. Güney Afrika'nın Bantustan politikası böl ve yönet stratejisinin bir sonucu olarak gerçekleşirken İsrail de Filistin'i Gazze ve Batı Şeria şeklinde parçalamaktadır. Batı Şeria'da İsrail'in inşa ettiği güvenlik duvarı apartheid iddialarını güçlendirecek bir girişim olarak yorumlanabilir. Bu politika devlet olmayan aktörlerin ulus inşa etme süreçlerini zorlaştırmaktadır. Edward Said İsrail politikalarını Filistinlilerin kalıcı olarak gettolaştırılması olarak yorumlar. Merkezi bir devlet otoritesinin olmaması ve Filistin'de kendisini devlet yerine koyan paralel devlet yapılarının oluşması birliğin önündeki engellerden biridir. İsrail kendisini savunurken Güney Afrika'daki rejimin aksine Filistinlilerin siyasal haklara sahip olduğunu ve Güney Afrika'da sınırsız toprak söz konusuysa Filistin-İsrail sorusunda toprakların kutsal olarak nitelendirildiğini ifade etmektedir. İsrail, Güney Afrika'daki apartheid rejminde yaşayan siyahilerin yerlerinden edilme korkusu yaşadığını buna karşın İsraililerin ise yok edilme tehdidinde maruz kaldıklarını öne sürmektedir.³⁹² Ancak Filistin-İsrail meselesinde Güney Afrika'da Bantu kökenli siyahi Afrikalıların durumundan daha da kötü bir hal söz konusudur. Zira Bantustan'da sözde de olsa devletler yer alırken Filistin'de devlete ulaşılması giderek zorlaştırılmaktadır. Bantustan modelindeki devletlerin bağımsızlığı uluslararası alanda tanınmaz, sürdürülebilir kaynaklara ulaşmak konusunda zorluk çekerler ve altında oldukları üst yönetime ekonomik açıdan bağımlı ve muhtaç konumda olabilirler. 1967 yılındaki savaş sonrası hızlanan İsrail'in Filistinlilere karşı uyguladığı Gazze ve Batı Şeria'daki çevreleme ve kontrol politikası "Güney Afrikalılaştırma" olarak yorumlanmaktadır.³⁹³ İsrail Başbakanların Ariel Şaron ülkesinin Filistin için

---

³⁹² Veracini, A.g.e.,s.17.

³⁹³ Adam,A.g.e.,s.239.

“Bantustan” modelinin en uygun çözüm olduğunu savunarak bu modeli düşündüğünü açıkça ifade etmiştir.³⁹⁴ Şaron olası bir Filistin devletinin askerisizleştirilmesini savunurken sadece iç düzeni sağlamak adına polis güçlerine izin verileceğini düşünmüştür. İsrail dış politika, savunma, ticaret ve göçmen gibi konularında kontrolünde olan bir taşeron Filistin devletinden yanadır. İsrail’in hedefi Filistin’in sadece sivil yönetimden sorumlu bir çeşit belediye gibi bir yapıda olmasıdır. İsrail Gazze’den çekildikten sonra dahi deniz ve hava sahası kontrolü ile sınırı da denetiminde tutmaktadır. İsrail sadece dış politika değil Hamas’ın yönetim ve hükümette yer almasına karşı çıkararak Filistin iç siyasetine de müdahil olmaktadır.

Filistinlilerin İsrail karşısında zayıf, ezilmiş, aşağılanmış konumlarından çıkarılması konusunda uluslararası toplumun yardımı gerekmektedir. Özellikle Güney Afrika örneğinde üçüncü aktörlerin asimetrik ilişkide güçlü tarafa baskısı ve yaptırımları sonuca ulaşılmasında etkili olmuştur. Güney Afrika’ya karşı ticari boykotlar ve ambargolar rejimin politika değişikliğine gitmesine yol açmıştır. Güney Afrika’da ekonomik durum ambargoların etkisi ile kötüleşirken kişi başına düşen milli gelir 1990’larda 1970’lerin altına gerilemiştir. Ancak İsrail-Filistin meselesinde dış aktörler İsrail’in gücünü dengelemekten uzaktır. Avrupa Birliği’nin tutumu ve meseleye bakışı daha ılımlı olsa da egemen ve güçlü aktör ABD’nin asimetrik ilişkide İsrail’i dengelemek yerine onun yanında yer alması Filistin meselesinde barışa ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Güney Afrika’nın aksine Yahudi diasporası da İsrail’i güçlü bir şekilde desteklemektedir. Filistin-İsrail meselesinde Güney Afrika ve Kuzey İrlanda çatışmalarına göre müdahil olan aktör sayısı da oldukça fazladır.³⁹⁵ Ayrıca yine Kuzey İrlanda sorununun aksine bölgesel ve bölge dışı aktörlerin Filistin meselesini kendi çıkarları için çok daha fazla kullandığı gerçeği söz konusudur. Filistin sorununun İrlanda meselesinden farkı olarak bölge ülkeleri ile coğrafi konum ve siyasal yaklaşım farklılıkları zorluklar olarak öne çıkarılabilir. Kuzey İrlanda’da İngiltere’nin üçüncü taraf olarak anlaşmayı kolaylaştırması mümkün olmuştur. Ancak müdahil olan aktör sayısı İsrail-Filistin meselesinde çok daha fazla olduğu için barış da barışın korunup

³⁹⁴ Leila Farsakh, “Independence, Cantons, or Bantustans: Whither the Palestinian State”, **Middle East Journal**, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, İlkbahar 2005, s.231.

³⁹⁵ Smooha, A.g.e., s.320.

sürdürülmesi de daha zor olmaktadır. Filistinlilerin çoğunluğu mücadele ettikleri otorite olan İsrail’de vatandaşlığa sahip değillerdir. Kuzey İrlanda meselesinin aksine karşı oldukları otoriteye siyasi anlamda erişimleri bulunmamaktadır. Sin Fein silahlı mücadeleden vazgeçerken İngiltere Hükümeti’nin ılımlı politikasının etkisi hissedilirken Hamas’a karşı İsrail’in bu tip bir yaklaşımı söz konusu değildir. Dolayısıyla Hamas belki Sinn Fein olabilir ama Filistin İrlanda değildir.³⁹⁶

Mevcut durumda imkansız gibi görünse de Filistin-İsrail meselesinde Hamas’ın barış partneri olarak kabul edilmesi elbette İsrail için bir fatura doğurabilir. Ancak Hamas’ın süreçten tamamen dışlanıp daha da ötekileştirilmesi şiddetin devamı nedeniyle İsrail için nihayetinde çok daha kabarık ve uzun süreli bir faturaya neden olabilir. Hamas’ı gözardı etmenin Filistin-İsrail arasındaki barış çabalarının başarısız olmasında büyük bir etkisi bulunmaktadır. Hamas’ın çatışma çözümünde taraf olarak muhatap alınmasını gerektiren kendisini iktidara kadar taşıyabilecek ciddi bir toplumsal desteği bulunmaktadır. Filistin mücadelesinin şahin kanadı olarak bilinen Hamas diğer çatışma örneklerinde olduğu gibi düşük toplumsal desteğe sahip şahin kanat değildir. Bu destek nedeniyle Hamas katı ideolojik yaklaşımı ile toplumsal ve siyasal desteği arasında bir ayarlamaya gitmek durumunda kalıp söylemini yumuşatabilmiştir. Filistinlilerin silahlı mücadeleye desteği İsrail’in tamamen ortadan kaldırılması hedefi yerine iki devletli bir çözüme ulaşılabilmesi içindir. Ekim 2003’te Hamas’ı destekleyenler arasında yapılan bir ankete göre iki devletli bir çözüme destek oranı % 56 olmuştur. Aynı ankete göre tüm Filistinliler arasında iki devletli çözüme desteğin % 64 olduğu düşünülürse Hamas yanlılarının iki devletli çözüme desteği genel yaklaşımın sadece % 8 altında görünmektedir.³⁹⁷

İsrail-Filistin çatışması, Güney Afrika’daki Beyaz Afrikalı-Siyah Afrikalı çatışması ya da Kuzey İrlanda’daki Birlikçi-Cumhuriyetçi çatışmasıyla karşılaştırılabilir. Hatta kimi zaman bu üç meseleye dair gelişmeler birbirlerini dahi etkilemiştir. Örneğin 1994’te Güney Afrika’da Nelson Mandela’nın devlet başkanı olarak yemin etmesi Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yaser Arafat’ın İsrail

---

³⁹⁶ Francesco Cavatorta, “Palestine Is Not Northern Ireland, but Hamas Might Be Sinn Féin”, **Fortnight**, No. 443, Nisan 2006, s.5.

³⁹⁷ Gunning, A.g.e.,s.250.

Cumhurbaşkanı Ezer Weizman ile görüşerek barış süreci için buluşması zeminini oluşturmuştur.³⁹⁸ Kuzey İrlanda ve Güney Afrika olmak üzere her iki örnekte de taraflar tamamen zıt amaçlara ve retoriğe sahipti. Bunların her birinde, tarafların “şahinleri” de vardı, bu “şahinler” diğer tarafın şahinlerini “köktenci” veya “terörist” diye tanımlıyorlardı. Baskın olan kesim diğer gruba karşı toplumsal ayrımcılık, ırkçılık, siyasi hakların reddi ve olağanüstü güvenlik politikaları benimsiyordu.³⁹⁹ Bu çatışmaların her birinde iki taraf arasında bir diyalog kurmak imkansız görünüyordu. Yine de bu örneklerin her birinde, sonunda, en azından şiddete son verecek bir politik çözüme varıldı.

Bu örneklerde siyasi çözüme Fransızların “interlocuteur valable” yani “meşru sözcüler” dediği kimselerin iki tarafta da iktidara gelmesiyle ulaşılabilir. Bu, genellikle belli bir liderde somutlaşan, sağlam destek sahibi, politikalarında “şahin” ve bu yüzden de üzerinde uzlaşılan çözümü garantileyecek bir gruptur. Güney Afrika’da çözüm bir tarafta De Klerk ve Milliyetçi Parti ve diğer tarafta Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi arasında gerçekleştirilmiştir. Kuzey İrlanda’da ise çözüme bir tarafta Protestan Papaz Ian Paisley ve Demokratik Birlik Partisi ve diğer tarafta Gerry Adams ve Sinn Fein ile ulaşılmıştır. Filistin’de Hamas İsrail’de Likud Partisi lideri ve Başbakan Binyamin Netanyahu bu tanıma uyacak şahin siyasi temsilciler olabilir. Aşırı uçtaki siyasiler ve partiler için kalıcı barış yapmak merkezi siyasi yapılara göre daha kolay olabilir. Çünkü bu aşırı kesimlere verdikleri tavizler için karşı çıkmak daha zordur. Doğrudan şahin kesimlerin müzakere edip anlaşması süreci kesintiye uğratma ihtimali en yüksek olan barış bozucu grupların müzakere masasında olması anlamına gelmektedir.

Mısır’da Müslüman Kardeşler, Lübnan’da Hizbullah, Irak’ta Sadr grubu gibi Ortadoğu’da birçok topluluk hem askeri kanatları hem de siyasi kanatlarıyla bir arada var olmuşlardır. Lübnan’daki Hizbullah örneğinde olduğu gibi örgüt bir yandan siyasi kanadı ve iki bakanı ile hükümette olmayı sürdürürken silahlı kanadı faaliyetlerine

---

³⁹⁸ Adrian Guelke, “The Peace Process in South Africa, Israel and Northern Ireland: a Farewell to Arms”, **Irish Studies in International Affairs**, Reflections on the Northern Ireland Conflict and Peace Process, 2018, s.96.

³⁹⁹ A.e.,s.97.

devam ederek İsrail ordusu ile savaşmıştır. Hamas gibi El Fetih de Filistin’de benzer yapılardaki örgütlerdir. Bu yapılardaki genel kurala göre askeri kanat şeklindeki örgütlenme daha sonra siyasi kanada dönüşebilir. İşgale karşı mücadele önce silahlı şekilde yürütülmekte daha sonra ise siyasi mücadeleye geçilmektedir. Bu tarz örgütlerin birçoğunda siyasete geçişe rağmen silahlı kanatlarının varlığını sürdürdüğü izlenmektedir. Ancak genellikle silahlı mücadelenin dozu nispeten düşmüştür. Zira sert silahlı mücadele kimi zaman siyasi alanda ellerini zayıflatmaktadır. Hamas’ın kökeninde ise silahlı mücadeleye karşı çıkan Müslüman Kardeşler yer almaktadır. Müslüman Kardeşler Filistin’de siyasal ve sosyal bir hareket olarak yer alırken Hamas onun içinden doğmuştur. Yani diğer İslami örgütlerin aksine Hamas’ta ilk önce silahlı kanadın aksine siyasi kanat ortaya çıkmıştır.

Hamas’ın güncellenmiş yeni Anayasa’sı önemli bir değişimi ifade ederken daha ılımlı sinyaller vermektedir. Hamas resmi olarak İsrail’in varlığını tanımasa da en azından uzun süreli bir ateşkes yapılabilir. Hamas zaman zaman İsrail’e karşı saldırılarına son verip El Fetih’in yürüttüğü barış süreçlerini üstü kapalı kabul ederek statükoya razı olabileceği mesajını vermiştir. Hamas’ın uluslararası toplumun taleplerinin bir kısmına olumlu yanıt vermesi İsrail’in sorunu tek taraflı çözüme ve sınır belirleme girişimlerini engelleyebilir. Birlik içerisindeki Filistin’de ateşkes şiddetin durması ve müzakerelerin başlangıcı için bir ilk adım olabilir. Tarihsel, ahlaki ve inancı gereği nedenler ile İsrail’in varlığını tanımayı reddeden Hamas için İsrail ile ateşkes tanıma yolunda dolaylı bir yöntem ve fırsat olabilir. Ateşkesin kalıcı ve başarılı olması için uluslararası desteğe de ihtiyaç duyulmaktadır. İsrail ile Lübnan arasında 1996’da Hizbullah’ın da dahil olduğu bir ateşkes başarılı olurken benzer bir yaklaşım Filistin’de sergilenebilir. Ateşkes görüşmeleri ve ateşkes kararı bir geçici çözüm olurken Hamas’ın müzakere sürecine dahil olması anlamına gelmektedir.⁴⁰⁰ İsrail ile ateşkes Hamas içerisinde ılımlı kanadı dahi güçlendirebilir. Gazze’nin ekonomik durumu gelişirken Hamaslı liderler yeni bir askeri çatışmaya girerek bunu riske etmekten kaçınabilir. Ateşkes aracılığı ile Hamas müzakere sürecine getirilirken Filistin’in İsrail ile başarılı müzakere şansı artırılabilir. Mahmud Abbas liderliğindeki Filistin Yönetimi ateşkes durumunda İsrail ile müzakere ettiği herhangi bir anlaşmanın

---

⁴⁰⁰ Crooke & Edwards, A.g.e.,s.45.

baltalanmayacağı konusunda rahat olabilir.⁴⁰¹ İrlanda meselesinde dönemin İngiltere Başbakanı John Major'un çatışan taraflarla görüşme çağrısı üzerine IRA 25 yıllık çatışma sürecinin ardından 1994'te ateşkes ilan etmiştir. Bu dönemde IRA sivillere dönük eylemlerini sınırlamıştır.⁴⁰² Yaklaşık dört yıl sonra imzalanan Kuzey İrlanda anlaşmasına göre IRA silah bırakmaya razı olurken İngiltere de IRA mahkumlarını serbest bırakmayı, Kuzey İrlanda'dan askerlerini çekmeyi ve Kuzey İrlanda'ya yerinden yönetim hakkı vermeyi kabul etmiştir. Dolayısıyla bir önceki İngiltere başbakanı olan Margaret Thatcher döneminde terörist olarak ifade edilen IRA örneğinde ateşkes ile başlayan süreç barış ile sonuçlanabilmiştir.

Hamas'ın önümüzdeki süreçte şiddet söylemlerinden vazgeçtiği bir süreç de izlenebilir. Ancak El Fetih örneğinden de anlaşılacağı üzere Hamas'ın silahlı kanadının siyasi kanat ile aynı anda önümüzdeki dönemde de varlığını sürdürmesi beklenebilir. Hamas'ın silahlı kanadı İzzeddin El Kassar Tugayları militanları işgal sürdükçe direnişe yani İsrail'e karşı saldırı anlamını taşıyan şiddet eylemlerine imza atabilir. Hamas'ın silahlı eylemleri tamamen sona erdirmesini beklemek iyimser bir yaklaşımdır. Hamas'ın hiçbir müzakere olmaksızın İsrail'i tanıması ve silahlı mücadeleden vazgeçmesi harekete olan desteği zayıflatabilir. Bu adımların gerçekleşebilmesi için Hamas tarafında hem siyasi hem de askeri kanadında İsrail ile barış için bir umut olması gerekmektedir. Katlanılmaz maliyet şartlarında arabuluculuğu sağlayan bir üçüncü tarafla İsrail ile dolaylı müzakerelere giren bir Hamas şiddet eylemlerine ara verebilir ya da durdurabilir.

İsrail işgali bitmeden Filistin'de demokrasiden tam anlamıyla söz edilemez. Bu noktada işgal altında çoğulculuktan bahsederken bir noktada siyasi açıdan birlik olmak zorunlu olabilir. Hamas ve El Fetih demokrasi içerisinde rekabet içerisindeyken kimi zaman askeri açıdan mücadele ederek İsrail'e karşı birlik içerisinde olmaktan uzak kalmaktadırlar.⁴⁰³ Elbette bu çalışmanın ana konusu olsa da bölgedeki siyasi bölünme salt Filistin tarafı için geçerli değildir. Bu noktada İsrail'deki iç siyasi çekişmeler ve

---

⁴⁰¹ Daniel Byman, "How to Handle Hamas: The Perils of Ignoring Gaza's Leadership", **Foreign Affairs**, Vol. 89, No. 5, Eylül-Ekim 2010, s.60.

⁴⁰² Kevin Boyle and Tom Hadden, "The Peace Process in Northern Ireland", **International Affairs**, Vol. 71, No.2, Nisan 1995, s.272.

⁴⁰³ Jeremy Jones, **Negotiating Change**, New York, I.B.Tauris & Co, 2007, s.80.

bölünmeleri de hatırlatmakta fayda vardır. Seçim sistemi gereği sürekli koalisyonlar ile yönetilmek zorunda kalan İsrail’de 1949’dan 2018’e dek 29 koalisyon hükümeti görev yapmıştır.⁴⁰⁴ İsrail’de kimi zaman daha düşük oy alıp azınlıkta kalan partilerin karar almada daha etkin oldukları durumlar görülebilir. Hatta Filistin tarafı için İsrail’deki görece düşük oya sahip partiler ile temas kurulup barış süreci için destek aranabilir. Ancak İsrail’deki koalisyonların diğer demokrasilerden farklı bir özelliği koalisyona gerekli sayının çok daha üzerinde vekil ve partinin katılmasıdır. Bu sayede küçük partiler koalisyondan bir şekilde ayrılrsa dahi hükümet çoğunluğa sahip olmaya devam etmektedir. İsrail’deki siyasi fikir ayrılıkları ülkenin ekonomik ve askeri gücü nedeniyle nihai anlamda asimetrik durumu fazla etkilememektedir. Buna karşın güç asimetrisinin zayıf tarafı Filistin’deki iç siyasal bölünmeler kendi nihai güçlerini daha çok etkilemektedir.

Siyasi bölünmeyi ortadan kaldırma hedefi ile Hamas ve El Fetih arasında müzakereler sonrası ulaşılabilecek birlik hükümeti barış şansını artırabilir. Filistin siyasetinde hedeflenecek bir reform ile Hamas’ın temsil ve yönetim konusundaki kaygıları giderilebilir. Bu Filistin siyasetinde içsel bir güç paylaşımı ve bir güç dengesi arayışıdır. Bu arayış her iki tarafın belirli noktalarda kendi güçlü pozisyonlarından feragat etmelerini gerektirebilir. Müzakere ve barış süreçlerinde özellikle güçsüz taraf kendi içerisinde birliği sağlayabilirse çatışma halinde olduğu düşmana karşı ortak bir pozisyonu benimseyebilir. Kendi içerisinde uyumu yakalayan Filistin ancak birlik halinde olursa İsrail ile güç farkını kapatma noktasında yol alabilir. Bu arada El Fetih ve Hamas’ın siyasi ve askeri açıdan birleştiği bir senaryo dahi İsrail’i güç açısından dengelemeye yetmeyebilir. Şeyh Ahmed Yasin döneminde Hamas Filistin içerisinde siyasal kavgaya karşı olduğunu ve bunun Filistin devleti arayışını zayıflatarak İsrail çıkarlarına hizmet ettiğini savunmuştur.⁴⁰⁵ Elbette kendi içerisinde dahi El Fetih’in genç kadroları ile güç paylaşımında direnebilen eski tecrübeli yapı için Hamas ile bir paylaşım kolay değildir. Ancak Filistin’de bölünmüş şekilde her grubun kendi siyasal mücadelesini yürütmesi halkın da bir bütün halinde kitlesel manada İsrail’e karşı

---

⁴⁰⁴ Douglas M. Stinnett, “International Uncertainty, Foreign Policy Flexibility, and Surplus Majority Coalitions in Israel”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 51, No. 3, Ocak 2007, s.473.

⁴⁰⁵ Knudsen and Ezbi, A.g.e., s.193.

direnişini önlemiştir.⁴⁰⁶ İsrail ile mücadele bir kanadı silahlı olan grupların eliyle yürütülürken kimi İntifada dönemleri hariç işgale karşı topyekün bir kitle mücadelesine dönüşmemiştir. Dolayısıyla Filistinli guruplar arasındaki hizipçilik İsrail'e karşı bir kitle hareketi ile başarılı olmalarının önündeki engellerden biridir. Hem coğrafi hem de kimliksel açıdan bölünmüş Gazze ve Batı Şeria'daki halkları birleştirecek ve yakınlaştıracak bir süreç de gereklidir. Tek bir amaç uğruna Filistinlilerin birleşmesini ifade edecek ise bu bağımsız, egemen ve tüm dünya tarafından tanınan bir Filistin devleti hedefi olabilir.

Çözüm için Hamas'ın bir şekilde doğrudan ya da ilk aşamada dolaylı olarak müzakerelerde yer alması ve temsil edilmesi gereklidir. Hamas'ın dışarıda bırakılması İsrail yönetimi ile El Fetih arasındaki herhangi bir olumlu görüşmeyi de olumsuz etkileyebilir. Kalıcı bir barış için daha sonra Hamas'a başka ek tavizler vermek zorunda kalacağını düşünen hiçbir İsraili müzakereci El Fetih'e çetin ödümler vermeye yanaşmayacaktır.⁴⁰⁷ Hamas'ın yer almadığı herhangi bir müzakere ve anlaşma Filistin'in temel meselelerine hitap etmekten uzak kalabilir. Hamas'ın Filistin'de kendisini iktidara taşıyacak kadar siyaseten ciddi bir toplumsal desteği bulunmaktadır. Nitekim Hamas'ın masada olmadığı Oslo ve Annapolis süreçleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Güç dengesinde devletler eğer aksi durum çok ağır sonuçlara yol açıyorsa savaş ve çatışmadan kaçınabilir. Dolayısıyla Filistin'de bölünmüşlüğün sonlandırılması ile birlikte sağlanacak güçlü yapı İsrail ile Filistin arasında barışın yolunu açabilecek önemli faktörlerden biri olabilir. Filistin ile İsrail'in barışı kurup korumaları için karşılıklı bağımlılık içerisinde olmaları sürece yardımcı olabilir. Ancak bu karşılıklı bağımlılık içerisinde ortak yaşam ve barış için taraflar arasında eşitlik ve simetri gerekliliği dikkate alınabilir.⁴⁰⁸ Filistin'in birlik hükümetini kurması sonrası uluslararası toplumun ya da güçlü üçüncü tarafların İsrail ve Filistin'i müzakerelere teşvik etmesi ya da zorlaması gerekir.

---

⁴⁰⁶ Giacaman,A.g.e.,s.36.

⁴⁰⁷ Powell,A.g.e.,s.407.

⁴⁰⁸ Johan Galtung, "The Middle East and the Theory of Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 8, No. 3/4, 1971, s.194.

Buraya kadar Filistin'deki bölünmüşlüğün müzakere sürecine etkisi ele alınırken hep El Fetih'in bir şekilde İsrail ile müzakeresi ve Hamas'ın bu sürecin dışında kalması ifade edildi. Ancak bu Filistin içi bölünmüşlüğün İsrail ile müzakerelere etkisine bakarken çok az sayıda da olsa Hamas'ın İsrail ile dolaylı müzakeresi ve El Fetih'in bu sürecin dışında kalması söz konusu olmuştur. Ağustos 2018'de Mısır arabulucuğu ile İsrail ile Hamas arasında yürütülen ateşkes görüşmelerine El Fetih'in tepki gösterdiği görülmüştür. Filistin Yönetimi lideri Mahmud Abbas'ın İsrail ile Hamas arasındaki olası bir ateşkese karşı çıkma nedeni anlaşmayı Gazze'nin Hamas'a ikram edilmesi olarak yorumlamasıdır.⁴⁰⁹ Dolayısıyla nasıl Hamas aleyhine gelişen ve El Fetih'i güçlendiren kimi barış süreçlerine kendi çıkarları için karşı çıkmışsa roller değiştiğinde El Fetih'in de benzer bir yolu benimseyeceği anlaşılmaktadır. Filistin'de İsrail ile müzakerelerin dışında kalan hangi grup olursa olsun onun barış bozucu aktör konumunda olabileceği tahmin edilebilir. Bölgede nihai bir barış arzulamayan İsrail Filistin'deki taraflardan herhangi birini müzakerelerin dışında tutarak kırılğan bir müzakere ve barış anlaşması sürecini oluşturabilir. Bu Filistin'de sürecin dışında tutulan herhangi bir örgütün şiddet eylemi karşısında müzakere sürecini durdurma ya da üzerinde anlaşılan hususlara uymama konusunda İsrail'in elini rahatlatılabilir.

Filistin topraklarını parçalara ayırma, Batı Şeria ile Gazze'yi birbirinden koparma sadece toprak açısından bir bölünme değil siyasi açıdan da bir bölünme ve güçsüzlüğü beraberinde getirmektedir. İsrail'in Oslo'dan beri uyguladığı bu fiziki bölme yaklaşımı daha sonraları Filistin'deki siyasi bölünmenin önünü açmış ve buna zemin hazırlayarak derinleştirmiştir. Güvenlik duvarları, askeri kontrol noktaları ve Yahudi yerleşim birimleri fiziki bölünme sürecinin araçlarını oluşturmuştur. Bu manada ekonomik, sosyal ve fiziki açıdan birbirinden koparak parçalara ayrılan Filistin siyaseten de bölünmüş bir hale getirilmiştir.

Filistin'deki bölünmüşlük çözülmeden dünyanın en büyük hapisanesi olarak tanımlanan Gazze coğrafya ve siyaset olarak Batı Şeria'dan tamamen kopuk ve izole

---

⁴⁰⁹ Jack Kennedy, Israel-Hamas Ceasefire, **IHS Markit**, 23 Ağustos 2018, (Çevrimiçi), <https://ihsmarkit.com/research-analysis/israelhamas-ceasefire.html>, 12 Ekim 2018.

edilmiş olacaktır. Filistin'deki bu bölünmüşlük ve iki farklı grubun birbirini suçlamaları Filistin'in temsil edilmesi konusunda meşruiyet noktasında sıkıntılar doğurmaktadır. Bu Filistin otoritesini kırılğan ve zayıf kılmaktadır. Bölünmüşlük İsrail karşısında yerel ve uluslararası destekten yoksun olmak anlamına da gelmektedir. Bölünmüşlük ile birlikte Gazze'nin durumu daha aşırıcı grupların güçlenmesine neden olabilir. Bu hem Hamas içerisindeki ılımlı kesimin hem de tüm Filistin'in aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Siyasal alandaki bölünmüşlük bir Filistin devleti konusundaki umutları azaltmakta aynı zamanda ve Filistin ulusal mücadelesini zayıflatarak siyasal başarıları ket vurmaktadır.⁴¹⁰

Hamas ve El Fetih aralarındaki sorunları çözüp birlik içerisinde olsalar dahi İsrail ile güç asimetrisini dengelemeye yetmeyebilir. Arnold Toynbee herhangi bir meydan okumanın bir toplumun gücü ile orantılı olmasının o toplumun iyiliğine olduğunu savunur. Toynbee söz konusu bir gruba karşı gerçekleştirilen meydan okumaya verilen cevabın başarılı olacağını iddia eder. Zira söz konusu meydan okuma hedef olan o toplumda dayanışmayı artırarak toplumu geliştirir, büyütür ve güçlendirir.⁴¹¹ Ancak Filistin-İsrail meselesindeki meydan okumada asimetrik güç dengesizliği çok büyüktür. Filistin-İsrail sorununda olduğu gibi taraflar arasında güç dengesi keskin ise zayıf tarafın müzakere sürecinde tatmin edilmesi, barışa ikna edilmesi ve dolayısıyla çatışmanın çözülmesi zorlaşmaktadır.⁴¹²

Taraflar arasında güç dengesizliği fazla ise araya etkili bir arabulucunun girmesi faydalı olabilir. Filistin-İsrail meselesinin bu denli uzun süre devam etme nedenlerinden biri barış sürecine öncülük edecek ve süreci koruyacak tarafsız bir arabulucunun yokluğudur.⁴¹³ Ancak güç dengesi sisteminde ABD İsrail'in yanında olduğu için Filistin'in karşı tarafı dengelemesi imkansız hale gelmektedir. ABD'nin desteği İsrail'e müzakere sürecinde kendi şartlarını dayatma imkanı sunmaktadır. ABD ile ittifak içerisindeki İsrail olduğu müddetçe Arap devletlerinin Filistin'in

---

⁴¹⁰ Omar Shaban, "The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007", **Palestinian-Israel Journal**, 1 Temmuz 2017, s.74-75.

⁴¹¹ Kimmerling, A.g.e.,s.219.

⁴¹² Hinnebusch, A.g.e.,s.238.

⁴¹³ Joshua Sinai, "Why Israel Can't Resolve the New Palestinian Intifada?", **Israel Studies Bulletin**, Vol. 16, No.2, ilkbahar 2001, s.19.

yanında yer alması dahi güç asimetrisi meselesini ortadan kaldırmayabilir. Nitekim ABD'nin Filistin politikaları Obama dönemindeki dengeli yapısından Trump yönetimi ile birlikte İsrail'e daha yakınlaşmıştır. Bu manada Filistin yanına İslam ülkeleri ile birlikte Avrupa ülkelerini de alabilirse bu denge kısmen sağlanmış olur. Nitekim Avrupa devletlerinin Filistin'e bakışı ABD'nin geleneksel ve mevcut yönetiminin yaklaşımından çok daha destekleyicidir. Bu denklemde Ortadoğu'daki bölgesel güçler olarak değerlendirilen İran ve Türkiye'nin de Filistin'in yanında dengeleyici olarak yer alabileceği düşünülebilir. Türkiye, İsrail ile Filistin Yönetimi arasında olmasa da en azından Hamas ile El Fetih arasında arabuluculuğa soyunabilir. Bu iki örgüt arasındaki sorunun arabuluculuk ile çözülmesi sonrası İsrail ile Filistin bir arabulucu eşliğinde masaya oturabilir. Şayet İsrail bu noktada uygun zaman konusuna ikna edilmemiş ise bu kez İsrail-Filistin arasında bir arabulucu ile taraflara uygun zaman konusunda baskı kurulabilir. Filistinlilerin İsrail ile mücadelede askeri yöntemler kadar sivil ve silahsız direniş yöntemlerini benimsemesi uluslararası toplumun desteği ve dolayısıyla güç dengesine ulaşılabilmesi açısından önemli bir tercih sebebi olabilir.

Diğer çatışmalardan farklı olarak Filistin sorunu hem bölgesel hem de dünyanın farklı bölgelerindeki çatışma ve güç dinamiklerinden etkilenmektedir.⁴¹⁴ Farklı bir bakış açısı ile İsrail ile bölgedeki diğer tüm Arap ülkeleri arasındaki güç dağılımı da incelenebilir. Ortadoğu'daki Arap ülkelerinin tamamının bir araya gelmesi halinde güç asimetrisi bu kez İsrail'in aleyhine işleyecektir. Ancak nüfus, ekonomi, insan kaynağı ve askeri kapasite anlamında hepsinin bir araya gelmesi oldukça zordur. Bir araya geldikleri durumlarda da 1948, 1967 ve 1973 senelerinde olduğu gibi İsrail'e karşı askeri açıdan başarı kazanamamışlardır. Söylemde Filistin meselesine destek konusunda ortak noktada buluşsalar da Arap ülkeleri birçok meselede birlik olmaktan uzaktır. Hatta özellikle mezhepsel açıdan yaşanan bölünme ile kimi zaman kendi aralarında vekalet savaşlarına dahi girmektedirler. İsrail de bu bölünmeyi kendi lehine kullanmakta ve değerlendirmektedir.

İran karşıtlığı üzerinden Ortadoğu'yu okuyan Suudi Arabistan İsrail ile karşılıklı olarak daha ılımlı bir sürece girdiği sinyali vermektedir. Bölgede İran'ın

---

⁴¹⁴ Kriesberg,A.g.e.,s.384.

Suriye ve Yemen'deki müdahaleci politikalarına muhalefet eden Suudi Arabistan aynı zamanda ABD ile müttefik konumundadır. Dünyanın en büyük petrol üreticilerinden olan Suudi Arabistan'ın ham petrol üretiminin enerji fiyatları üzerindeki etkisi nedeniyle ABD'nin Riyad ile ilişkileri dikkate değerdir. Suudi Arabistan ayrıca Ortadoğu'da ABD'nin en fazla silah sattığı ülkelerden biridir. El Fetih örgütü Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın desteğini daha fazla alırken Hamas ise daha çok Katar, Suriye ve İran'dan destek almaktadır. Hamas ve El Fetih örgütü bölgesel güçlerin politikaları ile karşılıklı pozisyonlarını güçlendirmektedir. Karşılıklı bağımlılık ve bu tablo İran'a karşı ABD ve İsrail ile Suudi Arabistan'ı ortak bir noktada buluştururken Filistin meselesinin çözümünü zorlaştırabilir. Özellikle İran ve Suudi Arabistan arasındaki karşılıklı güç mücadelesi şeklindeki gerilim dolaylı olarak Filistin içi uzlaşmaya zarar veren unsurlardan biri olabilir. Suudi Arabistan'ın veliaht prensi Muhammed Bin Selman sorundan bahsederken "İsrail-Arap çatışması" söylemini terk edip "İsrail-Filistin çatışması" söylemini tercih etmeye başlamıştır. Bu da bölgedeki en önemli aktörlerden olan Suudi Arabistan'ın yeni yönetimi ile birlikte Filistin meselesi konusunda eskisi kadar destekleyici olmayacağı sinyali şeklinde yorumlanabilir.⁴¹⁵

Suudi Arabistan, Filistinli gruplar Hamas ve El Fetih arasında Şubat 2007'de imzalanan ve birlik hükümetini hedefleyen Mekke Anlaşması döneminde olduğu gibi arabuluculuk rolüne soyunabilir. Aslında o dönemde olduğu gibi Hamas üzerindeki İran etkisini azaltma amaçlı olan bu yaklaşıma göre Filistin'de birliğin sağlanması nihayetinde Suudi Arabistan'ın çıkarları için de doğru olan seçenektir. Son dönemde İran karşıtı politikaları müttefik halinde izleyen Suudi Arabistan ve ABD'nin bölge çıkarları da Filistin içi barışı sağlama yolunda kolaylaştırıcı olabilir. Ancak başta ABD ve bölge ülkelerinin bu arabulucu rolüne motive olmaları için önce Suriye meselesinin çözülmesi beklenebilir. Bölge ülkeleri ve ABD ile Rusya gibi büyük devletlerin güç mücadelesinin Suriye'de nihayete ermesi ile oluşacak yeni dengede Filistin meselesi yeniden gündeme alınıp değerlendirilebilir. Çevresinde İran gibi İsrail'in varlığını sorgulayan yönetimler varken Oslo ile İsrail devletinin varlığı kabul eden Filistin

---

⁴¹⁵ Pinhas Inbari, "On the Roots of the Israeli-Palestinian Conflict", **Jewish Political Studies Review**, Vol. 28, No. 3/4, Sonbahar 2017, s.67-68.

Yönetimi barış ortağı olabilir. İsrail'in Ortadoğu'da kendisine dönük İran önderliğindeki tehdit ortamında Filistin Yönetimini uzaklaştırması çıkarılarına ters sonuçlar doğurabilir. Filistin ile barışın aslında İsrail'in kendi güvenliği ve istikrarı için gerekli olduğu düşünülebilir. Elbette Filistin ile sorununu çözemeyen ve İran'ın başta Suriye olmak üzere bölgedeki etkisinin daha da arttığı bir durumda İsrail Filistin'e karşı yumuşak değil daha agresif politikalar izleyebilir.

Nihayetinde bölgede kalıcı bir barış umudu için öncelikle Hamas ve El Fetih arasındaki sorunların çözülmesiyle Filistin'deki bölünmenin giderilmesi gerekmektedir. Kısa vadede Hamas ve El Fetih arasında daha ılımlı bir sürece girilse de birliğe ulaşma konusunda tarafların önünde daha uzun bir yol olduğu değerlendirilmektedir. Filistin içinde birlik sağlansa dahi İsrail-Filistin meselesindeki asimetrik güç mücadelesi denge noktasından uzak kalabilir. Bu noktada üçüncü taraf ya da müttefiklerin güç mücadelesindeki olası dengeleyici tutumları göz önünde bulundurulur. ABD tarafları dengelemek adına zayıf olan Filistin'in yanında yer alması gerekirken bunun aksine İsrail'in en önemli müttefiki olarak onu askeri, siyasi ve ekonomik olarak destekler konumdadır. Asimetrik gücü dengelemek adına bir başka seçenek olarak öne çıkan İslam dünyası ise birlikten uzak bir görüntü sergilemektedir. Dolayısıyla Filistin için gerek içsel manada gerek ertesinde İsrail ile barışın yakın vadede gerçekleşmesi umudu giderek azalmaktadır. Tüm çabalara rağmen bazen nihai barışı ulaşılamayabilir. Barış elbette statik bir durum değildir. Barış yapmak savaş yapmak gibidir, karmaşık ve sonucu belirsizdir.⁴¹⁶

---

⁴¹⁶ Kriesberg,A.g.e.,s.390.

KAYNAKÇA

Abu-Amr, Ziad: " Hamas: A Historical and Political Background", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 22, No. 4, Yaz 1993, s.5-19.

Abu-Amr, Ziad: " Hamas: From Opposition to Rule", **Where Now for Palestine? The Demise of the Two-State Solution**, Ed. by. Jamil Hilal, London, Zed Books, 2007, s.167-188.

Abu Baker, Khawla and Rabinowitz, Dan: **Coffins on Our Shoulders**, Berkeley, University of California Press, 2005.

Abu Nimer, Mohammed: **Dialogue, Conflict Resolution and Change**, New York, State University of New York Press, 1999.

Abu Sharif, Bassam: **Arafat and the Dream of Palestine**, New York, Palgrave Macmillan, 2009.

Adam, Heribert: "Mandela in Palestine: Peacemaking in Divided Societies", **The Failure of the Middle East Peace Process?**, Ed. by. Guy Ben-Porat, London, Palgrave Macmillan, 2008, s.236-259.

Adnan, Mubeen and Fatima, Bushra: "Peace Process with India: A Challenge for Pakistan", **South Asian Studies A Research Journal of South Asian Studies**, Vol. 31, No. 1, January – June 2016, s.291-303.

Ajluni, Salem: "Labour Market in the Gaza Strip A Briefing on First-Half 2011", **United Nations Relief and Works Agency**, Aralık 2011, s.1-11.

Alagha, Joseph: "The Israeli-Hizbullah 34 Day War: Causes and Consequences", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 30, No. 2, İlkbahar 2008, s.1-22.

Alpher, Joseph, Shikaki, Khalil, Kelman, Herbert C., Rouhana, Nadim N.: "The Palestinian Refugee Problem and the Rights of Return", **Middle East Policy**; Feb 1999; 6, 3; Academic Research Library, s.167-189.

Amit, Gish: "Salvage or Plunder? Israel's "Collection" of Private Palestinian Libraries in West Jerusalem", **Journal of Palestine Studies**, Vol. XL, No. 4, Yaz 2011, s.6-23.

Amnesty International, “Palestinian Authority Prolonged Political Detention Torture and Unfair Trials, 2 Aralık 1996”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 26, No. 3, İlkbahar 1997, s.146-166.

Andersen, Morten Skumsrud: “A Genealogy of the Balance of Power”, **The London School of Economics and Political Science**, London, January 2016, s.1-315.

Arbinger, Institute: **The Anatomy of Peace: Resolving the Heart of Conflict**, California, Berrett-Koehler Publishers Inc, 2008.

Arıboğan, Deniz Ülke: **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, İstanbul, Der Yayınları, 3.Basım, Eylül 2001.

Armaoğlu, Fahir: **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1991.

Arreguin-Toft, Ivan: “How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict”, **International Security**, Vol. 26, No. 1, Yaz, 2001, s. 93-128.

Arreguin-Toft, Ivan: **How the Weak Win Wars A Theory of Asymmetric Conflict**, New York, Cambridge University Press, 2005.

Aronoff Yael S.: “When do Hawks become Peacemakers? A Comparison of two Israeli Prime Ministers”, **Israel Studies Forum**, Vol.24, No.1, İlkbahar 2009, s.39-61.

Asal, Victor, Brown, Mitchell, Dalton, Angela: “Why Split? Organizational Splits among Ethnopolitical Organizations in the Middle East”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 1, Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes, Şubat 2012, s. 94-117.

Ashford, Emma: “Unbalanced Rethinking America’s Commitment to the Middle East”, **Strategic Studies Quarterly**, Vol. 12, No. 1, İlkbahar 2018, s.127-148.

Auerbach, Yehudith and Greenbaum, Charles W.: “Assessing Leader Credibility during a Peace Process: Rabin's Private Polls”, **Journal of Peace Research**, Vol. 37, No. 1, Ocak 2000, s.31-50.

Awan, Muhammad Safeer: “Global Terror and the Rise of Xenophobia / Islamophobia: An Analysis of American Cultural Production since September 11”, **Islamic Studies**, Vol. 49, No. 4, Kış 2010, s.521-537.

Ayman, Gülden S.: “Filistin Çıkmazı Üzerine Yeniden Düşünme Gereği”, **Akademik Ortadoğu**, Cilt:3, Sayı:2, 2009, s.41-61.

Baldwin, David: “Power and International Relations”, **Handbook of International Relations**, Ed. by. Walter Carlsnaes, Thomas Risse, Beth A Simmons, London, Sage Publications, 2013.

Balpinar, Zafer: “Askeri Güç Çarpanı Olarak Yahudi Yerleşim Birimleri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, yıl:10 sayı:20, Ekim 2014, s.107-110.

Bapat, Navin: “Insurgency and the Opening of Peace Processes”, **Journal of Peace Research**, vol. 42, no. 6, 2005, s. 699–717.

Bar Siman Tov, Yaacov: **Barriers to Peace in the Israeli-Palestinian Conflict**, Jerusalem, The Jerusalem Institute for Israel Studies, Konrad-Adenauer-Stiftung Israel, Study no. 406, 2006.

Bar Siman Tov, Yaacov: **From Conflict Resolution to Reconciliation**, New York, Oxford University Press, 2004.

Bar Siman Tov, Yaacov: **The Israeli-Palestinian Conflict From Conflict Resolution to Conflict Management**, New York, Palgrave Macmillan, 2007.

Barak, Oren: “The Failure of the Israeli-Palestinian Peace Process”, 1993-2000, **Journal of Peace Research**, Vol. 42, No. 6, November 2005, s. 719-736.

Barber, Benjamin R.: **Jihad vs.Mc World**, Britain, Corgi Books, 2003.

Baroud, Ramzy: “Divide and Rule: How Factionalism in Palestine is Killing Prospects for Freedom”, **Washington Report on Middle East Affairs**, October 2016, s.14-15.

Baroud, Ramzy: **The Second Palestinian Intifada**, London, Pluto Press, 2006.

Barsky, Yehudit: **The Leadership of Hamas**, New York, The American Jewish Committee, 2004.

Bayraktar, Bora: **Hamas**, İstanbul, Kara Kutu, 2007.

Bell, Christine: “Peace Agreements: Their Nature and Legal Status”, **The American Journal of International Law**, Vol. 100, No. 2, Nisan 2006, s. 373-412.

Bell, Sam R.: “Power, Territory, and Interstate Conflict”, **Conflict Management and Peace Science**, Vol. 34(2), 2017, s.160–175.

Ben-Ami, Shlomo: **Scars of War, Wounds of Peace: The Israeli-Arab Tragedy**, New York, Oxford University Press, 2006.

Ben Ari, Eyal, Lerer, Zeev, Ben Shalom, Uzi, Vainer, Ariel: **Rethinking Contemporary Warfare: A Sociological View of the Al-Aqsa Intifada**, Albany, State University of New York Press, 2010.

Ben Porat, Guy: **The Failure of the Middle East Peace Process?** New York, The Van Leer Jerusalem Institute, Palgrave Macmillan, 2008.

Bercovitch, Jacob and Lee, Su-Mi: “Mediating International Conflicts: Examining The Effectiveness of Directive Strategies”, **International Journal of Peace Studies**, Volume 8, Number I, İlkbahar/Yaz 2003, s.1-17

Berger, Alan, Cox, Harvey, Kelman, Herbert C., Martin, Lenore G., Mandelsohn, Everett, Norton, Augustus Richard, Steiner, Henry, Walt, Stephen M.: **Israel and Palestine, Two States for Two Peoples If Not Now, When?**, Boston, by the Boston Study Group on Middle East Peace, March 2010.

Beriker, Nimet and Druckman, Daniel: “Simulating the Lausanne Peace Negotiations, 1922-1923: Power Asymmetries in Bargaining”, **Simulation & Gaming**, Vol. 27 No. 2, Haziran 1996, s.162-183.

Berry, Mike and Philo, Greg: **Israel and Palestine Competing Histories**, London, Pluto Press, 2006.

Betts, Richard K.: “The Lost Logic of Deterrence: What the Strategy That Won the Cold War Can—and Can't—Do Now”, **Foreign Affairs**, Vol. 92, No. 2, Mart-Nisan 2013, s.87-99.

Betts, Richard K.: “A Nuclear Golden Age? The Balance Before Parity”, **International Security**, Vol. 11, No. 3, Kış 1986-1987, s.3-32.

Betzold, Carola: “‘Borrowing’ Power to Influence International Negotiations: AOSIS in the Climate Change Regime, 1990–1997”, **Politics**, 2010 VOL 30(3), 9 Eylül 2010, s.131-148.

Bilgin, Pınar: **Regional Security in the Middle East A Critical Perspective**, Oxon, Routledge Curzon, 2004.

Bishara, Marwan: **Palestine/Israel, Peace or Apartheid**, London, Zed Books, 2001.

Bonisch, Alfred: “Elements of the Modern Concept of Peace”, **Journal of Peace Research**, Vol. 18, No. 2, Special Issue on Theories of Peace (1981),s.165-173.

Booth, Ken: **Dünya Güvenliği Kuramı**, Çev: Çağdaş Üngör, İstanbul, Küre Yayınları, Ağustos 2012.

Boran, Yıldırım: **El Fetih, Hamas, Hizbullah, Ortadoğu’da Direniş**, İstanbul, Siyah Beyaz Yayınları, 2011.

Boulding, Elise: “Peace Research: Dialectics and Development”, **Journal of Conflict Resolution**, 16(4): Aralık1972, s. 469–475.

Bouris, Dimitris and Kyris, George: “Europeanisation, Sovereignty and Contested States: The EU in northern Cyprus and Palestine”, **The British Journal of Politics and International Relations**, 2017, Vol. 19(4), s.755-771.

Boyle, Kevin and Hadden, Tom: “The Peace Process in Northern Ireland”, **International Affairs**, Vol. 71, No.2, Nisan 1995, s.269-283.

Böhmelt, Tobias: “The Effectiveness of Tracks of Diplomacy Strategies in Third-Party Interventions”, **Journal of Peace Research**, Vol. 47, No. 2, Mart 2010, s.167-178.

Brand, Laurie: "Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 17, No. 2, Kış 1988, s.29-45.

Brewer, John D.: **Wright Mills and the Ending of Violence**, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

Broovers, Michaelle L.: **Political Ideology in the Arab World**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

Brown, L. Carl: **The International Relations of Regional and Outside Powers**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2004.

Brown, Nathan J.: **Palestinian Politics After The Oslo Accords: Resuming Arab Palestine**, California, University of California Press, 2003.

Bunton, Martin, Cleveland, William L.: **A History of the Modern Middle East**, 4th ed., Colorado, Westview Press, 2009.

Buzan, Barry: Peace, Power, and Security: "Contending Concepts in the Study of International Relations", **Journal of Peace Research**, Vol. 21, No. 2, Special Issue on Alternative Defense, Haziran 1984, s. 109-125.

Byman, Daniel: "The Decision to Begin Talks with Terrorists: Lessons for Policymakers", **Studies in Conflict & Terrorism**, 29:5,2006, s.403-414.

Byman, Daniel: "How to Handle Hamas: The Perils of Ignoring Gaza's Leadership", **Foreign Affairs**, Vol. 89, No. 5, Eylül-Ekim 2010, s.45-62.

Carroll, Berenice: "Peace Research: The Cult of Power", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 16, No. 4, Peace Research in Transition: A Symposium, Aralık 1972, s. 585-616.

Carter, Jimmy: **Filistin Barışı**, Ankara, Elips Kitap, Kasım 2008.

Caughey, John L.: **Negotiating Cultures and Identities**, Lincoln, University of Nebraska Press, 2006.

Cavatorta, Francesco: "Palestine Is Not Northern Ireland, but Hamas Might Be Sinn Féin", **Fortnight**, No. 443, Nisan 2006, s.5.

Charters of Hamas, **Contemporary Review of the Middle East**, vol. 4, 4, First Published November 1, 2017, s.393-418.

Chêne, Marie: **Transparency International, Overview of Corruption and Anti-Corruption in Palestine**, <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/overview-of-corruption-and-anti-corruption-in-palestine>, (Çevrimiçi 22 Şubat 2019).

Choamsky, Noam and Pappé, Ilan: **Gaza In Crises Reflections on Israel's War Against the Palestinians**, Illinois, Haymarket Books Chicago, 2010.

Choamsky, Noam: **Middle East Illusions Including Peace in the Middle East? Reflections on Justice and Nationhood**, Oxford, Rowman 61 Littlefield Publishers, 2003.

Choamsky, Noam: ABD, İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni, İstanbul, İletişim Yayınları, Ocak 1993.

Christison, Kathleen: **Perceptions of Palestine: Their Influence on U.S. Middle East Policy**, California, University of California Press, 1999.

Clausewitz, Carl Von: **On War**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1984.

Cleary, Joe: **Literature, Partition and Nation State, Culture and Conflict in Ireland, Israel and Palestine**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Cloke, Kenneth: **Mediating Dangerously The Frontiers of Conflict Resolution**, San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 2001.

Cobban, Helena: "The PLO and the "Intifada"", **Middle East Journal**, Vol. 44, No. 2, İlkbahar 1990, s.207-233.

Coleman, Peter, Hacking, Antony G., Stover, Mark A., Fisher-Yoshida, Beth, Novak, Andrzej: "Reconstructing Ripeness I: A Study of Constructive Engagement in

Protracted Social Conflicts”, **Conflict Resolution Quarterly**, vol. 26, no. 1, Sonbahar 2008, s.3-42.

Cornell, Svante E.: “Turkey and the Conflict in Nagorno Karabakh: A Delicate Balance”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, No. 1, Ocak 1998, s.51-72.

Crocker, Chester A., Hampson, Fen Osler, Aall, Pamela: **Leashing the Dogs of War Conflict Management in a Divided World**, Washington, United States Institute of Peace, 2007.

Crooke, Alastair & Milton-Edwards, Beverley: “Elusive Ingredient Hamas-and the Peace Process”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 33, No. 4, Yaz 2004, s.39-52.

Crosston, Matthew D.: “Cold War and Ayatollah Residues Syria as a Chessboard for Russia, Iran, and the United States”, **Strategic Studies Quarterly**, Vol. 8, No. 4, Kış 2014, s.94-111.

Çağlayan, Selin: **İsrail Sözlüğü**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Darby, John and Ginty, Roger Mac: **Contemporary Peacemaking: Conflict, Violence, and Peace Processes**, New York, Palgrave Macmillan, 2003.

Darby, John and Ginty, Roger Mac: **Guns and Government**, New York, Palgrave Macmillan, 2002.

Davis, Uri: **Apartheid Israel Possibilities for the Struggle Within**, London, Zed Books, 2003.

Dedeoğlu, Beril: **Ortadoğu Üzerine Notlar**, İstanbul, Derin Yayınları, 2002.

Dedeoğlu, Beril: **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

Dedring, Juergen: “On Peace in Times of War: Resolving Violent Conflicts by Peaceful Means”, **The International Journal of Peace Studies**, July 1999, Volume 4, Number 2, s.1-15.

Dershowitz, Alan M.: **The Case For Israel**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc, 2003.

Deutsch, Karl W.: **The Analysis of International Relations**, New Jersey, Englewood Cliffs, 1968.

Diez, Thomas, Bode Ingvild, Da Costa, Aleksandra Fernandes: **Key Concepts in International Relations**, London, Sage Key Concepts, 2011.

Dinar, Shlomi: "Power Asymmetry and Negotiations in International River Basins", **International Negotiation**, 14, 2009, s.329–360.

Dowty, Alan and Gawerc, Michelle: "The Intifada Revealing the Chasm", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 5, No. 3, Eylül 2001, s.33-53.

Druckman, Daniel and Mooradian, Moorad: "Hurting Stalemate or Mediation? The Conflict over Nagorno-Karabakh, 1990-95", **Journal of Peace Research**, Vol. 36, No. 6, Kasım 1999, s.709-727.

Druckman, Daniel and Albin, Cecelia: "Equality Matters: Negotiating an End to Civil Wars", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 2, Nisan 2012, s.155-182.

Druckman, Daniel: "Turning Points in International Negotiation: A Comparative Analysis", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 45, No. 4, Ağustos 2001, s.519-544.

Dunn, David C.: **From Power Politics to Conflict Resolution And the Work of John W. Burton**, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

Dunne, J. Paul, Garcia-Alonso, María D. C., Levine, Paul, Smith, Ron P.: "Managing Asymmetric Conflict", **Oxford Economic Papers**, New Series, Vol. 58, No. 2, Nisan 2006, s.183-208.

Eissa, Sherif A.: "A New Regional Approach Toward the Israeli–Palestinian Peace Process", **Contemporary Review of the Middle East** ,5(4), s.1-29.

Elgindy, Khaled: "Welcome to the Third Intifada, After Gaza, Palestine's Uprising Will Spread to the West Bank", **Foreign Affairs**, July 28, 2014, (Çevrimiçi), <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2014-07-28/welcome-third-intifada>, 21 Nisan 2019.

Elgindy, Khaled: **Palestinians Between National Liberation and Political Legitimacy, The Arab Awakening: America and the Transformation of the Middle East**, Washington, Brookings Institution Press, 2011.

Erekat, Saeb: **Büyük Hapishane Gazze**, Skyturk TV, 2 Ağustos 2006.

Esposito, Michele K.: “Update on Conflict and Diplomacy”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 41, No. 1, Sonbahar 2011, s.47-188.

Falah, Ghazi and Newman, David: “Bridging the Gap: Palestinian and Israeli Discourses on Autonomy and Statehood”, **Transactions of the Institute of British Geographers**, Vol. 22, No. 1 (1997), s. 111-129.

Farsakh, Leila: “Independence, Cantons, or Bantustans: Whither the Palestinian State”, **Middle East Journal**, Vol. 59, No. 2, Changing Geopolitics, İlkbahar 2005, s.230-245.

Feniger, Yariv and Yuchtman-Yaar, Ephraim: “Risk Groups in Exposure to Terror: The Case of Israel's Citizens”, **Social Forces**, Vol. 88, No.3, Mart 2010, s.1451-1462.

Ferry, Todd M. And Harms, Gregory: **The Palestine–Israel Conflict A Basic Introduction**, London, Pluto Press, 2008.

Finkelstein, Norman G.: **Beyond Chutzpah On the Misuse of Anti-Semitism and the Abuse of History**, California, University of California Press, 2005.

Fischbach, Michael R.: **Records of Dispossession: Palestinian Refugee Property and the Arab-Israeli Conflict**, New York, Columbia University Press, 2003.

Following the Fatah-Hamas Reconciliation, **The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center**, Tel Aviv, 27 Nisan, 2014.

Frank, David A. and Rowland, Robert C.: **Shared Land/Conflicting Identity Trajectories of Israeli and Palestinian Symbol Use**, Michigan, Michigan State University Press East Lansing, 2002.

Frazer, Elizabeth J.: "The Diversity of Tactics: Anarchism and Political Power", **European Journal of Political Theory**,0(0),2016, s.1-12.

Friedman, George: **Gelecek Yüzyıl, 21.Yüzyıl İçin Öngörüler**, 7.Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları, Şubat 2015.

Frisch, Hillel: **The Palestinian Military, Between Militias and Armies**, Oxon, Routledge, 2008.

Furlong, Gary T: **The Conflict Resolution Toolbox**, Ontario, John Wiley & Sons Canada, 2005.

Furman, Frida Kerner: "Bereavement, Storytelling, and Reconciliation: Peacebuilding Between Israelis and Palestinians," **Peace and Conflict Studies**, Vol. 20: No. 2, Article 1, 2013, s.125-151.

Galtung, Johan: "The United States, the West and the Rest of the World," **Peace and Conflict Studies**, Vol. 8: No. 2, Article 5, 2001, s.59-60.

Galtung, Johan: "Peace by Peaceful Means, Peace and Conflict, Development and Civilization", **International Peace Research Institute**, Oslo, Sage Publications, s.71-113.

Galtung, Johan: "Conflict Theory and the Palestine Problem", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 2, No. 1, Sonbahar, 1972, s. 34-63.

Galtung, Johan: "Violence, Peace, and Peace Research", **Journal of Peace Research**, Vol. 6, No. 3,1969, s. 167-191.

Galtung, Johan: "The Middle East and the Theory of Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 8, No. 3/4, 1971, s. 173-206.

Galtung, Johan: **Theories of Peace A Synthetic Approach to Peace Thinking**, Oslo, International Peace Research Institute, September 1967.

Galtung, Johan and Webel, Charles: **Handbook of Peace and Conflict Studies**, New York, Routledge, 2007.

Ganguly, Sumit: "Stalemate in the Valley: India, Pakistan, and the Crisis in Kashmir", **Harvard International Review**, Vol. 18, No. 3, Yaz 1996, s.16-19.

Gazit, Shlomo: **Trapped Fools: Thirty Years of Israeli Policy in the Territories**, London, Frank Cass, 2003.

Geller, Daniel S.: "Nuclear Weapons and the Indo-Pakistani Conflict: Global Implications of a Regional Power Cycle", **International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique**, Vol. 24, No. 1, Ocak 2003, s.137-150.

Georgiades, Savvas Daniel: "Public Attitudes towards Peace: The Greek-Cypriot Position", **Journal of Peace Research**, Vol. 44, No. 5, Eylül 2007, s.581-582

Gerber, Haim: **Remembering and Imagining Palestine Identity and Nationalism from the Crusades to the Present**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

Gerges, Fawaz A.: **The Far Enemy Why Jihad Went Global**, New York, Cambridge University Press, 2005.

Ghanem, As'ad, Rouhana, Nadim, Yiftachel, Oren: "Questioning "Ethnic Democracy": A Response to Sammy Smooha", **Israel Studies**, Bloomington: Sep 30, 1998. Vol. 3, Iss. 2, s.253-267.

Giacaman, Faris: "Political Representation and Armed Struggle", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 43, No. 1, Sonbahar 2013, s. 24-40.

Golan, Gali: "Asymmetry in Cross-Conflict Collaboration: Is There a Gender Factor?", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 18: No.2, Article 1, 2011, s.164-181.

Goldberg, David H. and Reich, Bernard: **Historical Dictionary of Israel**, 2nd Edition, Lanham, Maryland, The Scarecrow Press, Inc., 2008.

Goldscheider, Calvin: **Cultures in Conflict: The Arab-Israeli Conflict**, London, Greenwood Press, 2002.

Goldschmidt, Arthur Jr. and Davidson, Lawrence: **A Concise History of The Middle East**, 9th ed., Colorado, Westview Press, 2010.

Gordon, Haim and Gordon, Rivca: "The Response Israeli Academics to the Intifada", **Peace Research**, Vol. 25, No. 3, Ağustos 1993, s.83-92.

Groiss, Arnon: **Jews, Israel and Peace In The Palestinian Authority Textbooks**, New York, Center for Monitoring the Impact of Peace, Mayıs 2004.

Guelke, Adrian: "The Peace Process in South Africa, Israel and Northern Ireland: A Farewell to Arms", **Irish Studies in International Affairs**, Reflections on the Northern Ireland Conflict and Peace Process, 2018, s.93-106.

Gunning, Jeroen: "Peace with Hamas? The Transforming Potential of Political Participation", **International Affairs**, Royal Institute of International Affairs, Vol. 80, No.2, Mart 2004, s. 233-255.

Gunter, Michael M.: "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **Middle East Journal**, Vol. 50, No. 2, İlkbahar, 1996, s.229-230.

Hamas Covenant 1988, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library, Documents in Law, History and Diplomacy, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp.

Hamid, Rashid: "What is the PLO", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 4, No. 4, Yaz, 1975, s.90-109.

Hanson, Victor Davis: "Trump Threatens to Deal Another Blow to the Palestinian Cause", **National Review**, Ocak 2018

Harbom, Lotta and Wallenstein, Peter: "Armed Conflict, 1989–2006", **Journal of Peace Research**, vol. 44, no. 5, 2007, s. 623–634.

Hartzell, Caroline A. and Hoodie, Matthew: **Crafting Peace: Power-Sharing Institutions and The Negotiated Settlement of Civil Wars**, University Park Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press, 2007.

Hassan, Riaz: "Suicide Bombings: Homicidal Killing or a Weapon of War?", **Asian Journal of Social Science**, Vol. 38, No. 3, 2010, s.462-480.

Hassassian, Manuel: **Palestine Factionalism in the National Movement**, Jerusalem, Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 1990.

Hazleton, William: "Encouragement from the Sidelines: Clinton's Role in the Good Friday Agreement", **Irish Studies in International Affairs**, Vol. 11,2000, s.103-119.

Healey, Stephen: "Religion and Terror: A Post 9/11 Analysis", **International Journal on World Peace**, Vol. 22, No. 3, Eylül 2005, s.3-23.

Helmick, Raymond G.: **Negotiating Outside the Law Why Camp David Failed**, London, Pluto Press, 2004.

Herbst, Luisa, Konrad, Kai A.,Morath, Florian: "Balance of Power and the Propensity of Conflict", **Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance**, Munich, Working Paper 2014 – 13 July 2014, s.1-38.

Hilal, Jamil: "The Polarization of the Palestinian Political Field", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 39, No. 3, İlkbahar 2010,s.24-39.

Hilal, Jamil: **Where Now for Palestine? The Demise of The Two-State Solution**, London, Zed Books, 2007.

Hilde, Thomas and Greilsammer, Ilan: "The Israelis and September 11th", **South Central Review**, Vol. 19, No. 2/3, 9/11, Yaz-Sonbahar 2002, s.64-72.

Hiltermann, Joost R.: "Deep Traumas, Fresh Ambitions: Legacies of the Iran-Iraq War", **Middle East Report**, No. 257,The Iran-Iraq War 30 Years Later, K1ş 2010, s.6-17.

Hiltermann, Joost R.: "To Protect or to Project? Iraqi Kurds and Their Future", **Middle East Report**, No. 247, The Kurds and the Future, Yaz 2008, s.6-17.

Hinchcliffe, Peter and Milton-Edwards, Beverly: **Conflicts in The Middle East Since 1945**, Third edition, Oxon, Routledge, 2008.

Hinnebusch, Raymond: **The International Politics of The Middle East**, Manchester, Manchester University Press, 2003.

Howes, Dustin Ells: "Terror in and out of Power", **European Journal of Political Theory**, 11(1),2011, s.25-58.

Hroub, Khaled: "A "New Hamas" through Its New Documents", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 35, No. 4, Yaz 2006, s. 6-27.

Hrynkow, Christopher W.: "If You Want Peace, Work For Justice:" Assessing Pope Paul VI as a Peacebuilder on the Levels of Insight and Action", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 24: No. 2, Article 2, 2017, s.1-33.

Humphreys, R. Stephen: *Between Memory and Desire: The Middle East In a Troubled Age*, Berkeley, University of California Press, 1999.

Husain Khan, Mushtaq: **State Formation in Palestine. Viability and Governance During a Social Transformation**, London, Routledge Curzon, 2004.

Hutchinson, Martha Crenshaw:"The Concept of Revolutionary Terrorism", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 16, No. 3, Eylül 1972, s. 383-396.

In Box, **Foreign Policy**, No. 155, Temmuz-Ağustos 2006.

Inhabari, Pinhas: "On the Roots of the Israeli-Palestinian Conflict", **Jewish Political Studies Review**, Vol. 28, No. 3/4, Sonbahar 2017, s.67-68.

International Committee of the Red Cross, *Treaties, States Parties and Commentaries, Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Geneva, 12 August 1949, Article 33, (Çevrimiçi), <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/WebART/380-600038>, 29 Haziran 2018.

Jackson, Richard: "Successful Negotiation in International Violent Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol. 37, No. 3, Mayıs 2000, s.323-343.

Jackson, Robert J.: **Global Politics in the 21st Century**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

Jamal, Amal: **The Palestinian National Movement**, Bloomington, Indiana University Press, 2005.

Jensen, Michael Irving: **The Political Ideology of Hamas**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2009.

Jeong, He-Won: **Understanding Conflict and Conflict Analysis**, London, SAGE Publications, 2008.

Johannsen, Margret: "A Balance of Fear: Asymmetric Threats and Tit-for-Tat Strategies in Gaza", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 41, No. 1, Sonbahar 2011, s.45-56.

Jolibert, Alain, Guicherd, Christian, Damperat, Maud: "Power Asymmetry in Negotiation: A Study of Perceived Power Differential and Cognitive Differentiation", **Recherche et Applications En Marketing**,(English Edition), 26(1), s.23-28.

Jonah, James O. C.: "The Middle East Conflict: The Palestinian Dimension", **Global Governance**, Vol. 8, No. 4, Ekim-Aralık 2002, s.413-419.

Jonas, Clive and Murphy, Emma C.: **Israel Challenges to Identity, Democracy and State**, New York, Routledge, 2005.

Jones, Jeremy: **Negotiating Change**, New York, I.B.Tauris & Co, 2007.

Kamrava, Mehran: **The Modern Middle East A Political History Since The First World War**, California, University of California Press, 2005.

Kanaana, Sharif: **Socio-Cultural and Psychological Adjustment of the Arab Minority in Israel**, California, R and E Research Associates, 1976.

Kapur, S. Paul: "India and Pakistan's Unstable Peace: Why Nuclear South Asia Is Not like Cold War Europe", **International Security**, Vol. 30, No. 2, Sonbahar, 2005, s.127-152.

Karmi, Ghada: **Married to Another Man Israel's Dilemma in Palestine**, London, Pluto Press, 2007.

Kaufman,Stuart J.: "Escaping the Symbolic Politics Trap: Reconciliation Initiatives and Conflict Resolution in Ethnic Wars", **Journal of Peace Research**, Vol. 43, No. 2, Mart 2006, s.201-218.

Keating, Tom and Knight, W. Andy: **Building Sustainable Peace**, Canada, The University of Alberta Press, 2004.

Kedourie, Elie and G.Haim, Sylvia: **Zionism and Arabism in Palestine and Israel**, London, Frank Cass, 2005.

Kellen, David, Bekerman, Zvi, Maoz, Ifat: An Easy Coalition: “The Peacecamp Identity and Israeli–Palestinian Track Two Diplomacy”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 57, No. 4, Ağustos 2013, s.543-569.

Kelman, Herbert C.: "Conflict Resolution and Reconciliation: A Social-Psychological Perspective on Ending Violent Conflict Between Identity Groups", **Landscapes of Violence**, Vol. 1: No. 1, Article 5, 2010, s.1-9.

Kelman, Herbert C.: “The Political Psychology of the Israeli-Palestinian Conflict: How Can We Overcome the Barriers to a Negotiated Solution?”, **Political Psychology**, Vol:8, No:3, Eylül 1987, s.347-363.

Kelman, Herbert C.: “The Limits of Pragmatism in the Israeli-Palestinian Negotiations”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 28, No. 1, Sonbahar 1998, s.36-50.

Kelman, Herbert C.: Interactive Problem Solving: “An Approach to Conflict Resolution and Its Application in the Middle East”, **Political Science and Politics**, Vol. 31, No. 2, Haziran 1998, s.190-198.

Kelman, Herbert C.: ‘Some Determinants of the Oslo Breakthrough’, **International Negotiation**, 1997, 2, s.183-194.

Kelman, Herbert C.: “Creating the Conditions for Israeli-Palestinian Negotiations”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 26, No. 1, Mart 1982, s.39-75.

Kennedy, Jack: “Israel-Hamas Ceasefire”, **IHS Markit**, 23 Ağustos 2018, (Çevrimiçi), <https://ihsmarkit.com/research-analysis/israelhamas-ceasefire.html>, 12 Ekim 2018.

Kent, George: “The Application of Peace Studies”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 15, No. 1, March 1971, s.47-53.

Kareem Khadder, “WikiLeaks: Palestinian group 'asked Israel' to attack Hamas”, **CNN**, 22 Aralık 2010. (Çevrimiçi), <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/21/mideast.wikileaks.fatah.hamas/index.html>, 22 Nisan 2019.

Khalidi, Rashid I.: “Historical Landmarks in the Hundred Years’ War on Palestine”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 47 No. 1, Sonbahar 2017, s.6-17.

Khalidi, Rashid: **Sowing Crisis: The Cold War and American Dominance in The Middle East**, Boston, Beacon Press, 2009.

Khalidi, Rashid: **The Iron Cage The Story of the Palestinian Struggle for Statehood**, Oxford, A Oneworld book, 2007.

Khalili, Laleh: **Heroes and Martyrs of Palestine The Politics of National Commemoration**, New York, Cambridge University Press, 2007.

Kıran, Abdullah: **Ortadoğu’da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, İstanbul, Kitap Yayınevi, Kasım 2005.

Kieh JR, George Klay: “An Anatomy of Conflict Resolution in Africa’s Civil Conflicts”, **Peace and Conflict Studies**, Vol. 17: No. 2, Article 1, 2010, s.278-306.

Kimmerling, Baruch: **The Invention and Decline of Israeliness: State, Society and The Military**, Berkeley, University of California Press, 2001.

Kissinger, Henry: **Dünya Düzeni**, İstanbul, Boyner Yayınları, Mayıs 2016.

Kleiboer, Marieke: “Understanding Success and Failure of International Mediation Reviewed work(s)”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 40, No. 2, Haziran 1996, s.360-389.

Klein, Menachem: **The Jerusalem Problem: The Struggle for Permanent Status**, Florida, University Press of Florida, 2003.

Klein, Yael: **Wikileaks: Israel Actively Supported Hamas Yael Klein**, 4 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) <http://www.jerusalemonline.com/news/middle-east/israeli-palestinian-relations/wikileaks-israel-actively-supported-hamas-6980>, 22 Nisan 2019.

Klieman, Aharon: **Pushing Back: The Balance and Balancing of Power, Great Powers and Geopolitics, Global Power Shift**, Switzerland, Springer International Publishing, 2015.

Klieman, Aharon: "Israel and the US: Recalibrating in the Post-Obama, Pre-Trump Era", **Israel Journal of Foreign Affairs**, 10:3,2016, s.363-380.

Klieman, Aharon: **Compromising Palestine: A Guide to Final Status Negotiations**, New York, Columbia University Press, 2000.

Knudsen, Are and Ezbidi, Basem: " Hamas and Palestinian Statehood", **Where Now for Palestine? The Demise of the Two-State Solution**, Ed. by. Jamil Hilal, , London, Zed Books, 2007.

Koktsidis, Pavlos Ioannis: "Negotiating Under the Security Dilemma A Loss-Framed Approach to the Question of Cyprus", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 24: No.1, Article 4, 2017, s.1-31.

Kolers, Avery: **Land, Conflict and Justice A Political Theory of Territory**, New York, Cambridge University Press, 2009.

Korper, Susan H., Rouhana, Nadim N.: "Dealing with the Dilemmas Posed by Power Asymmetry in Intergroup Conflict", **Negotiation Journal**, Vol. 12, No. 4, 1996, s.353-366.

Kostas, Marco: **Yaşayan Bir Efsane Arafat**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994.

Kovel, Joel: **Overcoming Zionism Creating a Single Democratic State in Israel/Palestine**, London, Pluto Press, 2007.

Kriesberg, Louis: "The Evolution of Conflict Resolution", **The Sage Handbook of Conflict Resolution**, Ed. by Jacob Bercovitch, Ed.by. Victor Kremenyuk, Ed.by I William Zartman, London, Sage, 2009.

Kriesberg, Louis: "Formal and Quasi-Mediators in International Disputes: An Exploratory Analysis", **Journal of Peace Research**, Vol 28, Issue 1, 1991, s.19-27.

Kriesberg, Louis: "The Conflict Resolution Field, Origins, Growth, and Differentiation", **Peacemaking in International Conflict Methods, Techniques**, Ed. by I. William Zartman, Revised Edition, Washington, United Institute for Peace, 2007.

Kriesberg, Louis: "Mediation and the Transformation of the Israeli–Palestinian Conflict", **Journal of Peace Research**, vol. 38, no. 3, 2001, s.373–392.

Kristianasen, Wendy: "Challenge and Counterchallenge: Hamas's Response to Oslo", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 28, No. 3, İlkbahar 1999, s.19-36.

Kroeker, Wendy: "Interventions in Secessionist Intrastate War: Understanding the Conflict between the Moro Islamic Liberation Front and the Government of the Philippines", **Peace Research**, Vol. 45, No. 2, 2013, s.5-33.

Kumar S.M., Leslie Keerthi: "Examining AKP's Impact on Turkey's Domestic and Foreign Policy", **Contemporary Review of the Middle East**, 1(2), 2014, s.207-230.

Kumar, Radha: **Negotiating Peace in Deeply Divided Societies**, New Delhi, Delhi Policy Group, 2009.

Kumaraswamy, P. R.: **Historical Dictionary of The Arab–Israeli Conflict**, Toronto, Plymouth, UK, The Scarecrow Press, Inc.Lanham, 2009.

Kupchan, Charles A.: **How Enemies Become Friends The Sources of Stable Peace**, Oxfordshire, Princeton University Press, 2010.

Kurz, Anat: "A Conflict within a Conflict: The Fatah-Hamas Strife and the Israeli-Palestinian Political Process, In Negotiating in Times of Conflict", **Institute for National Security Studies**, Telaviv, 2015, s.81-94.

Kuttab, Daoud and El Majali, Nasuh: "The al-Fajr Poll", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 16, No. 2, Kış, 1987, s.149-153.

Kwarteng, Charles: "Africa and the PLO-Israeli Peace Initiative: Payoffs, Pitfalls and Paradoxes", **International Journal on World Peace**, Vol. 13, No. 4, Aralık 1996, s.17-45.

Lang, Sharon: "Sulha Peacemaking and the Politics of Persuasion", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 31, No. 3, İlkbahar 2002, s. 52-66.

Laor, Yitzhak: "Diary", **London Review of Books**, vol. 24 no. 19, 2002, s.33.

Lawrence, Adria S.: "Triggering Nationalist Violence : Competition and Conflict in Uprisings against Colonial Rule", **International Security**, Vol. 35, No. 2, Sonbahar 2010, s.88-122.

Lebovic, James H.: "Unity in Action: Explaining Alignment Behavior in the Middle East", **Journal of Peace Research**, vol. 41, no. 2, 2004, s.167–189.

Legrain, Jean-Francois: "The Islamic Movement and the Intifada", **Intifada Palestine at the Crossroads**, Ed. by. Jamal R.Nassar and Roger Heacock, New York, Praeger, 1990.

Lele, Ajey: "Asymmetric Warfare: A State vs Non-State Conflict", **Oasis**, 20, Kasım 2014, s.97-111.

Le More, Anne: **International Assistance to the Palestinians After Oslo**, Abingdon Oxon, Routledge, 2008.

Lentin, Ronit: **Thinking Palestine**, London, Zed Books, 2008.

Lesch, Ann Mosely: "Contrasting Reactions to the Persian Gulf Crisis: Egypt, Syria, Jordan and the Palestinians", **Middle East Journal**, Vol.45, No.1, Kış 1991, s.30-50.

Levitt, Matthew: **Hamas Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad**, New Haven and London, Yale University Press, Published in Cooperation with the Washington Institute for Near East Policy, 2006.

Lewis, Bernard: **From Babel to Dragomans Interpreting the Middle East**, Oxford, Oxford University Press, 2004.

Lieber, Robert J.: "U.S.-Israeli Relations Since 1948", **Israel's First Fifty Years**, Ed. by. Robert O. Freedman, Florida, University Press of Florida, 2000.

Lipner, Shalom and Kuperwasser, Yosef: "The Problem Is Palestinian Rejectionism: Why the PA Must Recognize a Jewish State", **Foreign Affairs**, Vol. 90, No. 6, Kasım/Aralık 2011, s.2-9.

Little, Douglas: **American Orientalism: The United States and The Middle East Since 1945**, North Carolina, The University of North Carolina Press, 2002.

Litvak, Meir: "The Islamization of the Palestinian-Israeli Conflict: The Case of Hamas", **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, No. 1, Ocak 1998, s.148-163.

Lobell, Steven E.: "Realism, Balance of Power and Power Transitions", **Accommodating Rising Powers**, Ed. by. T.V.Paul, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, s.33-52.

Lockman, Zachary: **Contending Visions of the Middle East The History and Politics of Orientalism**, Cambridge, Cambridge Press, 2004.

Lun, Candace: "Power's Effects on the Negotiation Process", **Negotiation Journal**, April 1996, s.181-183.

Macintyre, Ronald R.: "The Palestine Liberation Organization: Tactics, Strategies and Options towards the Geneva", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 4, No. 4, Yaz 1975, s.65-89.

Mack, Andrew J.R.: "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict", **World Politics**, Vol. 27, No. 2, Ocak 1975, s.175-200.

Makovsky, David: "The Fatah-Hamas Reconciliation: Threatening Peace Prospects", **The Washington Institute for Near East Policy**, Washington, 5 Şubat 2013, s.1-6.

Mansbridge, Jane and Jo Martin, Cathie: **Negotiating Agreement in Politics Report of the Task Force on Negotiating Agreement in Politics**, Washington, American Political Science Association, Aralık 2013.

Mansour, Camille: "The Impact of 11 September on the Israeli-Palestinian Conflict", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 31, No. 2, Kış 2002, s.5-18.

Maoz, Ifat, Bekerman, Zvi, Kellen, David: “An Easy Coalition: The Peacecamp Identity and Israeli–Palestinian Track Two Diplomacy”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 57, No. 4, Ağustos 2013, s.543-569.

Maoz, Ifat and Powell, Brenna Marea: “Barriers to Conflict Resolution in Landscapes of Asymmetric Conflict: Current Issues and Future Directions”, **Dynamics of Asymmetric Conflict**, 7:2-3, 2014, s. 226-235.

Margret, Johannsen: “A Balance of Fear: Asymmetric Threats and Tit-for-Tat Strategies in Gaza”, **Journal of Palestine Studies**, Vol.41, No.1, Sonbahar 2011, s.45-56.

Martini, Jeffrey, York, Erin, Young, William: **Syria as an Arena of Strategic Competition**, California, RAND Corporation, 2013.

Marzano, Arturo and Gallo, Giorgio: “The Dynamics of Asymmetric Conflicts: The Israeli-Palestinian Case”, **Journal of Conflict Studies**, Vol:29, 2009, s.33-49.

Masalha, Nur: **Imperial Israel and the Palestinians The Politics of Expansion**, London, Pluto Press, 2000.

Mason, Victoria and Falk, Richard: “Assessing Nonviolence in the Palestinian Rights Struggle”, **State Crime Journal**, Vol. 5, No. 1, İlkbahar 2016, s.163-186.

Mattar, Philip: “The PLO and the Gulf Crisis”, **Middle East Journal**, Vol. 48, No. 1, Kış, 1994, s.31-46.

Mattar, Philip, **Encyclopedia of the Palestinians**, New York, Fact On File Books, 2000.

Mcgarry, John: **Northern Ireland and the Divided World: The Northern Ireland Conflict and the Good Friday Agreement in Comparative Perspective**, New York, Oxford University Press, 2001.

Mckenzie, Kenneth F.: **The Revenge of the Melians: Asymmetric Warfare Threats and Next qdr.**, Washington, Institute for National Strategic Studies, The National Defense University, 2000.

Mclauchlin, Theodore and Pearlman, Wendy: “Out-Group Conflict, In-Group Unity? Exploring the Effect of Repression on Intramovement Cooperation”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 1, Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes, Şubat 2012, s.41-66.

Mearsheimer, John J.: “**Anarchy and the Struggle for Power**”, **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, W W Norton & Company, 2001, s.29-54.

Mearsheimer, John J.: “Reckless States and Realism”, **International Relations**, 23(2), s.241–256.

Meital, Yoram: “Israel’s Perceptions of the PLO: From Recognition to the ‘No Partner’ Paradigm”, **Contemporary Review of the Middle East**, 1, 4, 2014, s.355-370.

Menkhaus, Ken: “Governance without Government in Somalia Spoilers, State Building, and the Politics of Coping”, **International Security**, Vol. 31, No. 3, Kış 2006/2007, s.74-106.

Michael, Michalis S.: “The Cyprus Peace Talks: A Critical Appraisal”, **Journal of Peace Research**, Vol. 44, No. 5, Eylül 1997, s.587-604.

Michels, Jeffrey: “National Vision and the Negotiation of Narratives: The Oslo Agreement”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 24, No. 1, Sonbahar 1994, s.28-38.

Migdal, Joel and Kimmerling, Baruch: **The Palestinian People A History**, London, Harvard University Press, 2003.

Milton Edwards, Beverley: **The Israeli-Palestinian Conflict: A People’s War**, Abingdon Oxon, Routledge, 2009.

Miskel, James F.: “The Palestinian Intifada: An Effective Strategy”, **World Policy Journal**, Vol. 21, No. 4, Kış 2004/2005, s.48-56.

Mitchell, Christopher R.: “Classifying Conflicts: Asymmetry and Resolution”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 518, Resolving Regional Conflicts: International Perspectives, Kasım 1991, s.23-38.

Molburn, Tom: "What Can We Learn from Comparing Mediation Across Levels", **Peace and Conflict Studies**: Vol. 3: No. 1, Article 2, 1996, s.1-15.

Moodley, Kogila and Adam, Heribert: **Seeking Mandela: Peacemaking Between Israelis and Palestinians**, Philadelphia, Temple University Press, 2005.

Mor, Ben D.: "Peace Initiatives and Public Opinion: The Domestic Context of Conflict Resolution", **Journal of Peace Research**, Vol. 34, No. 2, Mayıs 1997, s. 197-215.

Morgenthau, Hans J.: **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 2nd ed., New York, Alfred A. Knopf, 1949.

Morgenthau, Hans J.: **Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi**, Cilt 1, Çeviren Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği, 1970.

Morris, Benny: **Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001**, New York, Vintage Books, August 2001.

Morris, Benny: **One State, Two States Resolving the Israel/Palestine Conflict**, Yale University Press, New Haven, London, 2009

Morro, Paul: **International Reaction to the Palestinian Unity Government**, Congressional Research Service Report for Congress, 9 Mayıs 2007.

Moten, A. Rashid: "Palestinian Nationalism: Its Growth and Development", **International Studies**, 19(2), 1980, s.197-219.

Mourad, Kenize: **Voices of the Palestine Israeli Conlict**, Oxford, Oneworld Publications, 2004.

Mufti, Malik: Israel and the Arab States The Long Road to Normalization, U.S.-Israeli Relations since 1948", **Israel's First Fifty Years**, Ed. by. Robert O. Freedman, Florida, University Press of Florida, 2000.

Muslih, Muhammad: "Arab Politics and the Rise of Palestinian Nationalism", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 16, No. 4, Yaz 1987, s.77-94.

Mustafayeva, Najiba: “The Danger of No Peace, No War Nagorno-Karabakh”, **Turkish Policy Quarterly**, Kış 2018, Vol.16, No.4, s.120-129.

Nakhleh, Issa: **Encyclopedia of the Palestine Problem**, New York, Intercontinental Books, 1991.

Nashashibi, Sharif: “Israel Has Empowered, Not Weakened Hamas”, **Aljazeera**, 7 Eylül 2014, (Çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/09/israel-empowered-not-weakened-ha-20149710346834823.html>, 22 Nisan 2019.

Nau, Henry R.: **Perspectives on International Relations Power, Institutions, and Ideas**, Fifth Edition, Los Angeles, CQ Press, 2017.

Newman, David: “Transforming Ethnic Frontiers of Conflict into Political Frontiers of Peace”, **Ethnic Frontiers Peripheries**, Ed.by. Merir, Avinoam and Yiftachel, Oren, Oxford, Westview Press, 1998.

Newman, David: “Postmodernity and the Territorial Discourse of Peace”, **GeoJournal**, Vol. 39, No. 4, Ağustos 1996, s. 363-375.

Newman, David: “The Resilience of Territorial Conflict in an Era of Globalization”, **Territoriality and Conflict in an Era of Globalization**, Ed. by. Miles Kahler and Barbara F. Walter, San Diego, University of California, 2006, s.85-110.

Newman, Edward and Richmond, Oliver: “Peace Building and Spoilers”, **Conflict, Security & Development**, 6:1, 2006, s.101-110.

Newman, Edward and Richmond, Oliver: **Challenges to Peacebuilding Managing Spoilers During Conflict Resolution**, Japan, United Nations University Press, 2006.

Nobel, Jaap W.: Morgenthau's Struggle with Power: “The Theory of Power Politics and the Cold War”, **Review of International Studies**, Vol. 21, No. 1, Ocak 1995, s.61-85.

Nordquist, Kjell-Åke: “Contradicting Peace Proposals in the Palestine Conflict”, **Journal of Peace Research**, Vol. 22, No. 2, Haziran 1985, s.159-173.

Nye Jr., Joseph S.: “Soft Power”, **Foreign Policy**, No. 80, Twentieth Anniversary, Sonbahar 1990, s.153-171.

Nye Jr., Joseph S.: “Public Diplomacy and Soft Power”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 616, Mart 2008, s.94-109.

Nye, Joseph: **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çeviri Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayınları, 2003.

Oberschall, Anthony: **Conflict and Peace Building in Divided Societies: Responses to Ethnic Violence**, Oxon, Routledge, 2007.

O’Kane, Eamann: “When Can Conflicts be Resolved? A Critique of Ripeness”, **Civil Wars**, 8:3-4, 2006, s.268-284.

Oliveira, Ricardo Soares de: “Illiberal Peacebuilding in Angola”, **The Journal of Modern African Studies**, Vol. 49, No. 2, Haziran 2011, s.287-314.

Owen, Roger: **State, Power and Politics in the Making of the Modern Middle East**, Third edition, London, Routledge, 1992.

Özmen, Süleyman: **Ortadoğu'da Etnik Dini Çatışmalar ve İsrail**, 2.Baskı, İstanbul, IQ Kültürsanat Yayıncılık, 2002.

Öztürk, Yaşar Nuri: **İslam Nasıl Yozlaştırıldı**, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 2000.

Palestine National Liberation Movement Fatah Internal Charter, (Çevrimiçi), <https://fas.org/irp/dni/osc/fatah-charter.pdf>, 22 Nisan 2019.

Pappe, Ilan: Clusters of History: “US Involvement in the Palestine Involvement in the Palestine Question”, **Race & Class**, vol. 48, 3, First Published Jan 1, 2007, s.1-28.

Pappe, Ilan: **A History of Modern Palestine One Land Two Peoples**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Pappe, Ilan: **The Israel Palestine Question**, London, Routledge, 1999.

Pappe, Ilan: **The Ethnic Cleansing of Palestine**, Oxford, Oneworld Publication Limited, October 2006.

Pappe, Ilan: **The Modern Middle East**, Oxon, Routledge, 2010.

Parker, Christopher H.: "Palestinian National Authority Toward a Permanent Status", **Citizenship and the State in the Middle East**, Ed. by. Davis, Uri, Hassassian, Manuel, Butenschon, Nils A., New York, Syracuse University Press, 2000.

Patomaki, Heikki: The Challenge of Critical Theories: "Peace Research at the Start of the New Century", **Journal of Peace Research**, Vol.38, No.6, Kasım 2001, s.723-737.

Pattiradjawane, Rene' L.: "The Indonesian Perspective toward Rising China: Balancing the National Interest", **Asian Journal of Comparative Politics**, 2016, Vol.1(3), s.260–282.

Paul, Christopher and Clarke, Colin P.: **From Stalemate to Settlement: Lessons for Afghanistan from Historical Insurgencies That Have Been Resolved Through Negotiations**, California, RAND Corporation, 2014.

Paulus, Andreas and Vashakmadze, Mindia: "Asymmetrical War and the Notion of Armed Conflict –a Tentative Conceptualization", **International Review of the Red Cross**, Volume 91, Number 873, Mart 2009, s. 95-125.

Pearlman, Wendy and Cunningham, Kathleen Gallagher: "Nonstate Actors, Fragmentation, and Conflict Processes", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 56, No. 1, Şubat 2012, s.3-15.

Pearlman, Wendy: "Spoiling Inside and Out: Internal Political Contestation and The Middle East Peace Process", **International Security**, Vol. 33, No. 3, Kış 2008/2009, s.79-109.

Peetsch, Frank R. and Landau, Alice: "Symmetry and Asymmetry in International Negotiations", **International Negotiation** 5, 2000, s.21–42.

Pelham, Nicolas: Gaza's Tunnel Phenomenon: "The Unintended Dynamics of Israel's Siege", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 41, No. 4, Yaz 2012, s.6-31.

- Perle, Richard and Frum, David: **Şeytana Son**, İstanbul, Truva Yayınları, 2004.
- Pettengill, Julia and Ahmed, Houriya: **Regional Actors and the Fatah-Hamas Unity Deal Shifting Dynamics in the Middle East**, London, Henry Jackson Society, Mayıs 2011.
- Polo, Sara MT and Gleditsch, Kristian Skrede: “Twisting Arms and Sending Messages: Terrorist Tactics In Civil War”, **Journal of Peace Research**, 2016, Vol. 53(6), s.815–829.
- Powell, Jonathan: **Teröristler ile Konuşmak**, İstanbul, Aykırı Araştırma, Mart 2015.
- Pradhan, Bansidhar: “Palestinian Politics in the Post-Arafat Period” **International Studies**, vol. 45, 4, 17 Kasım 2009, s.295-339.
- Princen, Tom: “Camp David: Problem-Solving or Power Politics as Usual”, **Journal of Peace Research**, Vol. 28, No. 1, Special Issue on International Mediation, Şubat 1991, s.57-69.
- Prospects for Palestinian Reconciliation, Series: Assessment Report, Policy Analysis Unit – ACRPS, Doha Katar, **Arab Center for Research and Policy Studies**, Mayıs 2014, s.1-5.
- Pruit, Dean G.: **Whither Ripeness Theory**, George Mason University, Institute for Conflict Analysis and Resolution, Working Paper, No:25, 2005.
- Qassem, Naim: **Hizbullah The Story From Within**, London, Saqi Books, 2005.
- Qurie, Ahmed: **Beyond Oslo The Struggle for Palestine**, London, I.B.Tauris, 2008.
- Quandt, William B.: “Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict since 1967” Review by: Denis J. Sullivan, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 28, No. 2, Mayıs 1996, s.284-286.
- Rabinovich, Itamar: **Waging Peace: Israel and The Arabs 1948–2003**, New Jersey, Princeton University Press, 2004.

Ram, Uri: **Israeli Nationalism Social Conflicts and The Politics of Knowledge**, Oxon, Routledge, 2011.

Ramahi, Sawsan: "Corruption in the Palestinian Authority", **The Middle East Monitor**, Special Report, Aralık 2013, s.1-16.

Regular, Arnon: "Crooke: No Chance for Peace Without Hamas Approval", **Haaretz**, Jan 28, 2004, (Çevrimiçi), <https://www.haaretz.com/1.4683882>, 22 Nisan 2019.

Reychler, Luc: "Peace Architecture", **Peace and Conflict Studies**: Vol. 9: No. 1, Article 2, 2002, s.25-35.

Richmond, Oliver and Newman, Edward: **Challenges to Peacebuilding: Managing Spoilers During Conflict Resolution**, New York, United Nations University Press, 2006.

Richmond, Oliver P.: **Peace in International Relations**, Abingdon Oxon, Routledge, 2008.

Richmond, Oliver P.: "Patterns of Peace", **Global Society**, 20:4,2006, s.367-394.

Rivera, Joseph De: "Assessing the Basis for a Culture of Peace in Contemporary Societies", **Journal of Peace Research**, vol. 41, no. 5, 2004, s.531–548.

Rogan, Eugene L. and Shlaim, Avi: **The War for Palestine Rewriting the History of 1948**, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

Rose, Charlie: "PA Pres. Mahmud Abbas, Remarks on National Reconciliation and Security to PBS, NewYork, 9 June 201", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 40, No. 1, Sonbahar 2010, s.183-186.

Rothstein, Robert L.: "The Timing of Negotiations: Dueling Metaphors", **Civil Wars**, 9:3, 2007, s.262-281.

Rouhana, Nadim N.: "Decolonization as Reconciliation: Rethinking the National Conflict Paradigm in the Israeli Palestinian Conflict," **Ethnic and Racial Studies**, Vol.41, No. 4, s.643–662.

Rouhana, Nadim N.: “Jewish and Democratic? The Price of a National Self-Deception”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 35, No. 2, Winter 2006, s. 64-74.

Rouhana, Nadim N.: “Group Identity and Power Asymmetry in Reconciliation Processes: The Israeli–Palestinian Case, Peace and Conflict”, **Journal of Peace Psychology**, 10(1),2004, s.33–52.

Rouhana, Nadim N.: “Israel and Its Arab Citizens: Predicaments in the Relationship Between Ethnic States and Ethnonational Minorities”, **Third World Quarterly**, 19, 2, Haziran 1998, s.277-296.

Rouhana, Nadim N.: “The Test of Equal Citizenship”, **Harvard International Review**; 20, 2, İlkbahar 1998, s.74-78.

Rouhana, Nadim N. and Fiske, Susan T.: “Perception of Power, Threat, and Conflict Intensity in Asymmetric Intergroup Conflict: Arab and Jewish Citizens of Israel”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 39, No. 1, Mart 1995, s.49-81.

Rougier, Bernard: **Everyday Jihad**, London, Harward University Press, 2007.

Roy, Nabarun: “The Anatomy of a Story Less Told: Nehru and the Balance of Power”, **Journal of Asian Security and International Affairs**, 3(3), 2016, s.337–358.

Roy, Sara: **The Gaza Strip**, Washington D.C, The Institute of Palestine Studies, 1995.

Rubin, Barry: **Revolutionaries and Reformers: Contemporary Islamist Movements in The Middle East**, New York, State University of New York Press, 2003.

Sabet, Amr G.E.: “Peace Negotiations and the Dynamics of the Arab-Israeli Conflict”, **Peace and Conflict Studies**, Vol. 7: No. 1, Article 3. 2000, s.52-76.

Sabet, Amr,G.E.: “The Peace Process and the Politics of Conflict Resolution”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 27, No. 4, Summer, 1998, s.5-19.

- Saguy, Tamar and Kteily, Nour: "Power, Negotiations, and The Anticipation of Intergroup Wncounters", **European Review of Social Psychology**, 25:1,2014, s.107-141.
- Said, Edward: "Intifada and Independence", **Social Text**, No. 22, İlkbahar 1989, s.23-29.
- Said, Edward: "The Morning After", **London Review of Books**, vol. 15 no. 20, 1993, s.1-10.
- Said, Edward: **Peace and Its Discontents**, New York, Vintage Books, 1996.
- Said, Edward: **Yeni Binyilda Filistin**, İstanbul, Aram, 2002.
- Salinger, Pierre: "The United States, the United Nations, and the Gulf War", **Middle East Journal**, Vol. 49, No. 4, Sonbahar, 1995, s.595-613.
- Salla, Michael E.: "Creating The Ripe Moment in the East Timor Conflict", **Journal of Peace Research**, Vol.34, No.4, 1997, s.449-466.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, İstanbul, İmge Kitabevi, Mart 2004.
- Sangiovanni, Mette Eilstrup: "The End of Balance-of-Power Theory? A Comment on Wohlforth et al.'s 'Testing Balance-of-Power Theory in World History'", **European Journal of International Relations**, Copyright, SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, Vol. 15(2), 2009, s.347–380.
- Sarkar, Rumu: "The Fearful Symmetry and the New Soldier: A New Global Balance of Power", **Georgetown Journal of International Affairs**, Vol. 10, No. 2, Yaz/Sonbahar 2009, s.67-74.
- Saunders, Harold H.: **A Public Peace Process**, New York, Palgrave Macmillan, 1999.
- Savir, Uri: **Peace First**, California, Berrett-Koehler, 2008.
- Savun, Burcu: "Information, Bias, and Mediation Success", **International Studies Quarterly**, Vol. 52, No. 1, Mart, 2008, s.25-47.

Sayegh, Fayez A.: "The Camp David Agreement and the Palestine Problem", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 8, No. 2, Kış 1979, s.3-40.

Sayigh, Yezid: "Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964-67", **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 30, No. 1, Şubat 1998, s.97-116.

Sayigh, Yezid: **Armed Struggle and the Search for State The Palestinian National Movement 1949-1993**, Oxford, The Institute for Palestine Studies, Oxford University Press, 1997.

Schanzer, Jonathan: **Hamas vs. Fatah: The Struggle for Palestine**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

Schiff, Amira: "Lessons from the Kerry Peace Initiative and the Need for a Constructive Approach", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 22: No. 2, Article 4, 2015, s.160-176.

Schiff, Amira: "On Success in Peace Processes: Readiness Theory and the Aceh Peace Process", **Peace and Conflict Studies**, Vol. 20: No. 1, Article 2, 2013, s.27-57.

Schub, Robert: "Unfair Fights: Power Asymmetry, Nascent Nuclear Capability, and Preventive Conflict", **Conflict Management and Peace Science**, 2017, Vol. 34(4), s.431-455.

Schulz, Helena Lindholm: "The Politics of Fear and Collapse of the Mideast Peace Process", **International Journal of Peace Studies**, Volume 9, Number 1, İlkbahar/Yaz 2004, s.85-105.

Schulz, Helena Lindholm: "The Al- Aqsa Intifada as a Result of Politics of Transition", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 24, No. 4, Sonbahar 2002, s.21-46.

Schulz, Helena Lindholm: **The Reconstruction of Palestinian Nationalism, Manchester**, Manchester University Press, 1999.

Scroth, Philip A., Yilmaz, Omur and Gerner, Deborah: **Evaluating "Ripeness" and "Hurting Stalemate" in Mediated International Conflicts: An Event Data Study**

of the Middle East, Balkans, and West Africa, Center for International Political Analysis Department of Political Science University of Kansas, Şubat 2003, s.1-21.

Seddon, David: **Political and Economic Dictionary of the Middle East**, London, Europa Publications, 2004.

Sela, Avraham and Mishal, Shaul: **The Palestinian Hamas: Vision, Violence, and Coexistence**, New York, Columbia University Press, 2000.

Selvik, Kjetil and Stenslie, Stig: **Stability and Change in the Modern Middle East**, London, I.B.Tauris & Co Ltd., 2011.

Shaban, Omar: "The Implications of Siege and the Internal Palestinian Division on the Situation in the Gaza Strip Since 2007", **The Palestine-Israel Journal**, Vol.22 No.2 & 3, 2017, s.74-75.

Shalim, Avi: "The Debate About 1948", **The Israel Palestine Question**, Ed: Ilan Pappé, London, Routledge, 1999.

Shamir, Jacob and Shikaki, Khalil: "Determinants of Reconciliation and Compromise among Israelis and Palestinians", **Journal of Peace Research**, Vol. 39, No. 2, Mart 2002, s.185-202.

Sher, Gilead and Kurz, Ana: **Negotiating in Times of Conflict**, Tel Aviv, Institute for National Security Studies, 2015.

Shields, Patricia M.: "Limits of Negative Peace, Faces of Positive Peace", **Parameters** 47(3) Sonbahar 2017, s.5-12.

Sinai, Joshua: "Why Israel Can't Resolve the New Palestinian Intifada", **Israel Studies Bulletin**, Vol. 16, No. 2, İlkbahar 2001, s.14-20.

Smooha, Sammy: "The Tenability of Partition as a Mode of Conflict Regulation: Comparing Ireland With Palestine–Land of Israel", **Northern Ireland and the Divided World**, Ed. by. John McGarry, New York, Oxford University Press, 2001.

Smootha, Sammy and Jarve, Priit: **The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe**, Budapest, Hungary, Local Government and Public Service Reform Initiative Open Society Institute, 2005.

Smyth, Marie: **Truth Recovery and Justice After Conflict**, Abingdon Oxon, Routledge, 2007.

Sofer, Sasson: **Peacemaking in a Divided Society**, Abingdon Oxon, Routledge, 2001.

Somfalvi, Attila: **WikiLeaks: Yadlin Wanted Hamas Takeover** ,(Çevrimiçi) <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4002043,00.html>, 6 Mayıs 2018.

Sorek, Tamir: “Calendars, Martyrs, and Palestinian Particularism under British Rule”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 43, No. 1, Sonbahar 2013, s.6-23

Sriram, Chandra Lekha: **Peace as Governance**, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

Stedman S., John: “Spoiler Problems in Peace Process”, **International Security**, c.22, no.2, Sonbahar 2007, s.5-53

Stein, Kenneth W.: “The Intifada and the 1936-39 Uprising: A Comparison”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 19, No. 4, Yaz 1990, s.64-85.

Stepanova, Ekaterina: **Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects**, SIPRI Research Report no. 23, New York, Oxford University Press, 2008.

Stetter, Stephen: **Territorial Conflicts in World Society**, Abingdon Oxon, Routledge, 2007.

Stinnet, Douglas M.: “International Uncertainty, Foreign Policy Flexibility, and Surplus Majority Coalitions in Israel”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 51, No. 3, Ocak 2007, s.470-495.

Stover, William James and Mankaryous Marina: “Sovereignty Over Jerusalem: A Legal Solution to a Disputed Capital”, **International Journal on World Peace**, Vol. 25, No. 4, Aralık 2008, s.115-136.

Stultz, Newell M.: “The Apartheid Issue at the General Assembly: Stalemate or Gathering Storm”, **African Affairs**, Vol. 86, No. 342, Ocak 1987, s.25-45.

Sultany, Nimer and Rouhana, Nadim N.: “Redrawing the Boundaries of Citizenship: Israel's New Hegemony”, **Journal of Palestine Studies**, Fall 2003; 33, 1; Academic Research Library, s.5-22.

Şaat, Nebil: **Filistin Seçimi**, Skyturk TV, 16 Nisan 2006.

Tahhan, Zena: “Palestinian Official: Unity Deal Will Aid Peace Process”, **Al Jazeera**, 19 Ekim 2017, (Çevrimiçi), <https://www.aljazeera.com/news/2017/10/palestinian-official-unity-deal-aid-peace-process-171019082409066.html>, 13 Haziran 2018.

Tamari, Salim and Hammami, Rema: “The Second Uprising: End or New Beginning”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 30, No. 2, Kış 2001, s.5-25.

Tamney, Joseph B.: “American Views of Islam, Post 9/11”, **Islamic Studies**, Vol. 43, No. 4, Kış 2004, s.-599-630.

Tang, Shiping: “The Security Dilemma and Ethnic Conflict: Toward a Dynamic and Integrative Theory of Ethnic Conflict”, **Review of International Studies**, Vol. 37, No. 2, Nisan 2011, s.511-536.

Taylor, Alan R.: “The PLO in Inter-Arab Politics”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. 11, No. 2, Kış 1982, s.70-81.

Taylor, Brendan: “Paul Dibb and The Asian Balance of Power”, **Geography, Power, Strategy and Defence Policy**, Ed. by. Desmond Ball, Sheryn Lee, ANU Press, 2016.

Teichman, Yona and Bar-Tal, Daniel: **Stereotypes and Prejudice in Conflict**, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

The National Conciliation Document of the Prisoners 2006, **Reference Texts Towards Palestinian National Reconciliation**, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Ramallah and Geneva, Second Edition 2011.

The RAND Palestinian State Study Team, **Building a Successful Palestinian State**, California, RAND Corporation, 2007.

Thomas, Michael Tracy: **American Policy Toward Israel: The Power and Limits of Beliefs**, Oxon, Routledge, 2007.

Tilley, Virginia: **The One-State Solution: A Breakthrough For Peace in The Israeli-Palestinian Deadlock**, Michigan, The University of Michigan Press, 2005.

Tilly, Charles: "Terror, Terrorism, Terrorists", **Sociological Theory**, 22:1 Mart 2004, s.5-13.

Toledo, Peter: "Classic Realism and the Balance of Power Theory", **Glendon Journal of International Studies**, Volume 4, December 2009, s.52-63.

Toohy, David E.: Introduction: "The Effect of Inclusion and Exclusion on Positive Peace", **International Journal of Peace Studies**, Volume 18, Number 2, Winter 2014, s.1-4.

Touval, Saadi: "The Impact of Multiple Asymmetries on Arab-Israeli Negotiations", **Power and Negotiation**, Ed. by. William I.Zartman and Jeffrey Z. Rubin, University of Michigan, 2005, s.155-177.

Tür, Özlem: Turkey and Israel in the 2000s From Cooperation to Conflict, **Israel Studies**, Vol. 17, No. 3, Sonbahar 2012, s.45-66.

United Nations, General Assembly, 29th Session, Official Records, **Question of Palestine**, 2282nd Plenary Meeting,
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/A238EC7A3E13EED18525624A007697EC>, (Çevrimiçi 11 Mayıs 2018).

Usher, Graham: " Hamas Risen". **Middle East Report**, No. 238, Year of Elections: Fact and Fiction, İlkbahar 2006, s.2-11.

US Embassy Cables: "US Discusses Gaza With Israeli Security Chief", **Guardian**, (Çevrimiçi), <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/07/israel-gaza1>, 6 Mayıs 2018.

Volkan, Vamik: **Large-Group Identity, Large-Group Regression and Massive Violence**, Charlottesville, University of Virginia, Molde Presentation, July 2, 2205 version.

Van Kleef, Gerben A., De Dreu, Carsten K.W., Pietroni, Davide, Manstead, Antony S.R.: "Power and Emotion in Negotiation: Power Moderates the Interpersonal Effects of Anger and Happiness on Concession Making", **European Journal of Social**, 36, 2006, s. 557–581.

Veracini, Lorenzo: **Israel and Settler Society**, London, Pluto Press, 2006.

Victoroff, Jeff: The Mind of the Terrorist, **Journal of Conflict Resolution**, vol. 49, 1,1 Şubat 2005, s.3-42.

Vlahos, Michael: **Fighting identity Sacred War and World Change**, Connecticut, Praeger Security International, 2009.

Vogel, Tobias K.: "Preponderant Power, NATO and the New Balkans", **International Journal**, vol. 55, 1, First Published Mar 1, 2000.s.15-34.

Waage, Hilde Henriksen: '**Peacemaking Is a Risky Business**' Norway's Role in the Peace Process in the Middle East, 1993–96, Oslo, International Peace Research Institute, 2004.

Wade, Christine J.: "El Salvador Contradictions of Neoliberalism and Building Sustainable Peace," **International Journal of Peace Studies**, Vol. 13, No. 2, Sonbahar/Kış 2008, s.15-32.

Wagner, R. Harrison: "Peace, War, and the Balance of Power", **The American Political Science Review**, Vol. 88, No. 3, Eylül 1994, s.593-607.

Waldron, Jeremy: "Terrorism and the Uses of Terror", **The Journal of Ethics**, Vol. 8, No. 1, 2004, s.5-35.

Wallensteen, Peter and Svensson, Isak: "Talking Peace: International Mediation in Armed Conflicts", **Journal of Peace Research**, Vol. 51, No. 2, Anniversary Special Issue, Mart 2014, s.315-327.

Wallensteen, Peter: **Understanding Conflict Resolution**, London, Sage Publications, 2002.

Walter, Barbara and Kydd, Andrew: "Sabotaging the Peace: The Politics of Extremist Violence", **International Organization**, Vol. 56, No. 2, İlkbahar 2002, s.263-296.

Waltz, Kenneth N.: **Theory of International Politics**, Berkeley, Addison–Wesley Publishing Company, University of California, 1979.

Ward, Andrew, Katz, Michael, Ross, Lee, Maoz, Ifat: "Reactive Devaluation of an "Israeli" vs. "Palestinian" Peace Proposal", **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 46, No. 4, Ağustos 2002, s. 515-546.

Wasserstein, Bernard: **Divided Jerusalem**, London, Yale University Press, 2008.

Waytz, Adam, Young, Liane L., Ginges, Jeremy: "Motive Attribution Asymmetry for Love vs. Hate Drives Intractable Conflict", **Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America**, Vol. 111, No. 44, 4 Kasım 2014, s.15687-15692.

Wei, Qingwang and Luo, Xiaoiu: "The Impact of Power Differential and Social Motivation on Negotiation Behavior and Outcome", **Public Personnel Management**, Volume 41, No. 5, Special Issue 2012, s.47-58.

Welch, David A., Nye, Joseph S.: **Küresel Çatışma ve İşbirliğini Anlamak**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haziran 2015.

White, Ben: "Update on Conflict and Diplomacy", **Journal of Palestine Studies**, Vol. 43, No. 1, Sonbahar 2013, s.124-144.

Whitelam, Keith W.: **The Invention of Ancient Israel**, London, Routledge, 1996.

Wiwel, Anders: "The Power Politics of Peace", **Journal of the Nordic International Studies Association**, Vol. 39(1), 2004, s.5–25.

Wohlfoth, William C. Little, Richard, Kaufman, Stuart J., Kang, David, Jones, Charles A., Hui, Victoria Tin-Bor, Eckstein, Arthur: "Testing Balance-of-Power Theory in

World History, European Journal of International Relations”, **European Consortium for Political Research**, Vol. 13(2),2007, s.155–185.

Wu, Zhengyu: “Classical Geopolitics, Realism and The Balance of Power Theory”, **Journal of Strategic Studies**, 2 Ekim 2017, s.1-38.

Yuchtman-Yaar, Ephraim: “The Oslo Process and Israeli-Jewish Public: A Story of Disappointment”, **Israel Studies Forum**, Vol. 18, No. 1, Sonbahar 2002, s.11-25.

Zahar, Mahmud: **Filistin Seçimi**, Skyturk TV, 16 Nisan 2016.

Zartman, I. William: “The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments”, **Global Review of Ethnopolitics**, c.1,no.1, Eylül 2001, s.8-18.

Zartman, I. William: “Mediating Conflicts of Need, Greed and Creed”, **Orbis**, 44(2), 200, s.255-266.

Zartman, I. William: “Conflict and Order: Justice in Negotiation”, **International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique**, Vol. 18, No. 2, Nisan 1997, s.121-138.

Zartman, I. William: “Conflict and Resolution: Contest, Cost, and Change”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 518, Kasım 1991, s.11-22.

Zartman, I. William: “Explaining Oslo”, **International Negotiation**, 2 (1), 1997, s.195-215.

Zartman, I. William: “Negotiation as a Joint Decision-Making Process”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol. 21, No. 4, Negotiation, Aralık 1977, s.619-638.

Zartman, I. William: **Peacemaking In International Conflict: Methods And Techniques**, Washington, United States Institute Of Peace, 2007.

Zartman, I. William and Avenhaus, Rudolf: **Diplomacy Games Formal Models and International Negotiations**, Berlin Heidelberg, Springer-Verlag, 2007.

Zartman, I. William and Rubin, Jeffrey Z.: **Power and Negotiation**, Michigan, University of Michigan, 2002.

Zartman, I. William and Faure, Guy Olivier: **Escalation and Negotiation in International Conflicts**, New York, Cambridge University Press, 2005.

Zartman, I. William: **Negotiation and Conflict Management**, Abingdon Oxon, Routledge, 2008.

Zartman, I. William: "Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond", **International Conflict Resolution After The Cold War**, Ed.by. Paul C Stern and Daniel Druckman, Washington, D.C.: National Academy Press, Eylül 2000.

Zeitoun, Mark: **Power and Water in the Middle East, The Hidden Politics of the Palestinian–Israeli Water Conflict**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2008.

Zisk, Kimberly Marten: **Enforcing The Peace: Learning From The Imperial Past**, California, University of California Press, 2004.

Zubaida, Sami: **Beyond Islam A New Understanding of the Middle East**, London, I.B.Tauris & Co Ltd, 2011.

EKLER

Saeb Erekat, Büyük Hapishane Gazze, Skyturk TV,

2 Ağustos 2006

Soru-1: İsrail'in Gazze operasyonu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Saeb Erekat: İsrail saldırılarından ciddi bir şekilde endişe duyuyorum. Gerçek bir kriz noktasına varmakta olduğumuzu düşünüyorum. Biz sorunun çözümü için en üst seviyede çaba harcadık. Fakat ne yazıkki İsrail elektrik santrallerini, köprüleri, bakanlıkları yok etti, yiyecek, ilaç, yakıt kaynaklarını kesti. Korkarım ki bizim ve Başbakan'ın askerin serbest bırakılması yönündeki çabalarımızı küçümsediler. İsrail hükümeti Gazze'de kaçırılan askerin peşinde diye biliniyor. İnanın bana Mahmud Abbas bu İsraili askerin nerede olduğunu bilse asker serbest kalırdı. İsrail şimdi bakanları, memurları tutuklamaya, başbakan ve içişleri bakanının ofisini, elektrik şebekesini, Gazze'nin yollarını, köprülerini ve üniversitelerini yok ediyor. Benim inancım onların amacının durumu bizim açımızdan daha zor hale getirmek olduğu yönünde. Korkarım ki daha en kötüsünü görmedik.

Soru-2: Şu anda devam eden bir operasyon var ve sizin de dediğiniz gibi hükümet binalarına, güç kaynaklarına yönelik saldırılar var ve daha büyük ölçekli bir operasyon Gazze ve Filistin'de nelere yol açar?

Saeb Erekat: Birçok yaralı, birçok kayıp, birçok ölü insan. Gazze, dünya üzerinde nüfus yoğunluğu açısından önde gelen bölgelerden biri. Gazze'de metrekaresine altı insan düşmekte. Bu insanların ordusu, deniz veya hava gücü yok. Dünyada reel politığın ne yönde olduğunun bilincindeyiz, biz tek başımıza kaldık. Ne yazık ki bizler İsrail'in silahlarına, tanklarına ve uçaklarına karşı sadece bedenlerimizle mücadele etmeye çalışıyoruz.

Soru-3: Gazze hakkındaki bilgileriniz doğrultusunda, özellikle insani açıdan, durum sizin bakış açınızdan nasıl? Çünkü yeteri kadar yiyecek ya da ilaç yok.

Saeb Erekat: Bakın gerisini ben anlatayım. Her sabah Gazze'de yaşayan bir milyon üç yüz bin insan için dört yüz elli sekiz ton una, yüz on bir ton şekere, yetmiş iki ton pirince, kırk beş ton yemeklik yağa, yirmi dört ton konserve gıdaya ve iki yüz altmış üç ton hayvan yemine ihtiyaç var. Gıda üretiminin üçte biri denizden, balıkçılar tarafından sağlanıyor. Operasyon başlamadan bir hafta öncesinde bunları getirildiği sınır geçişi kapandı. İsrail Gazze'deki elektrik santralini vurdu. Su şebekesinin ve hastanelerin işletilmesinde gerek duyulan elektriği sağlayan jeneratörlerin çalıştırılabilmesi için bizim günde on beş bin litre benzine ihtiyacımız var. Hastanelerdeki ameliyathaneler şu anda gerekli hiçbir tıbbi malzemeye sahip değil. Eğer hastaneler elektriksiz kalırsa, gerekli ilaçlardan yoksun bırakılırsa, yiyecek olmazsa bir milyon üç yüz bin insan üzerinde bunların etkilerini görebilirsiniz. Bu bir milyon üç yüz bin insan tutsak konumundalar ve bir milyon üç yüz bin insan insanlık tarihinin en büyük hapisanesine kapatılıyorlar. Ne zaman? 2006 yılında ve sonra insanlar, Araplar ve Müslümanlar neden uç noktalarda hareket ediyorlar diye soruyorlar.

Soru-4: Bir asker karşılığında bir milyon üç yüz bin insan...

Saeb Erekat: Hayır, ben bunu askerle karşılaştırmak, ilişkilendirmek istemiyorum. Askerin serbest kalması için çok çalıştık. Canlı olarak geri dönebilmesi için en üst seviyede çaba harcadık. Çünkü böyle bir hareketin sonuçlarını kavradık. Bizim görevimiz halkımızı böyle bir askeri zihniyetten korumaktır. Fakat bir milyon üç yüz bin insan tutsak konumuna düşürülmüştür. İsrail, kaçırılan askeri bahane olarak, kendi amaçlarını uygulamaya koymak, diktelerine zemin hazırlamak için kullanıyor bence. Bu tür hareketlerin sonuçlarının sadece şiddetle, bu şiddete verilen cevaplarla sınırlı kalacağına inanmıyorum. Olaylar bölgeye yayılacaktır ve bu bölgedeki aşırı hareketlerin ateşini körükleyecektir, ateşi büyütecektir.

Soru-5: İsrail, Hamas liderlerine ve hükümet yetkililerine saldırıp onları tutukladı. Bu yüzden şu anda ortada hükümet yetkilileri ya da herhangi bir yetkili yok. Ülkenizi şu anda kim yönetiyor?

Saeb Erekat: Biz işgal altındayız, Batı Şeria'da işgal altındayız. Şimdi Gazze'de İsrail tankları, savaş gemileri ve füzeleri yönetimde. Bu 2006 için bir utanç. Bir ulusun temel çatısını yok etmek, bakanlarını ve memurlarını alıkoymak demokratik diye nitelendirilen bir yönetimin hareketi. Politikanın ya da uluslararası ilişkilerin adalet ya da dürüstlük demek olduğunu söylemiyorum. Hiçbir zaman adaletli ve adil olmadı. Kalbimden geçen şu; Araplar ve Müslümanlar olarak bizler kendi çıkarlarımızı gözetecek dilde konuşma kabiliyetini kaybettik. Çıkar dilini konuşamıyoruz bile ve bu gerçekten talihsiz bir durum.

Soru-6: Bunlar belki spekülasyon ama ben Hamaslı lider İsmail Haniye'yi öldürürlerse ne olacağını sormak istiyorum?

Saeb Erekat: Ben tehdidi çok ciddiye alıyorum. Onlar Haniye'yi, Ebu Mazen'i, beni öldürebilirler. Sizin öncelikle bu soruyu Ankara'daki İsrail elçisine sormanızı istiyorum.

Soru-7: Hamas'ın bu durumdan sorumlu olduğunu düşünüyor musunuz? Çünkü öncesinde hamasla sizin farklı düşünceleriniz vardı. Sizce sorumlu kim?

Saeb Erekat: Hamas seçimleri kazandı, bizde demokrasi var. Hamas'ın kazandığı çok açık, seçimler çok temizdi. Bu hükümet Haniye'nin hükümeti bir Hamas hükümeti değildir. Bu Filistin halkının hükümetidir.

Soru-8: Hamas hükümetine önerileriniz var mı? Şuanki durumda ve gelecekte ne yapılmalı?

Saeb Erekat: Ben onlara siz Hamas hükümeti değilsiniz dedim. Siz Filistin halkının hükümetisiniz, siz Filistin halkının çıkarları doğrultusunda hareket etmelisiniz. Filistin ve Kudüs bütün diğer Arap ve Müslüman başkentlerinin toplamından daha önemlidir. Bu bir gerçektir. Amerika ile ya da diğerleriyle anlaşmalarında, diğerlerinin sizi bu bölgede bir kart gibi oynamasına izin vermeyin. Biz başkalarının elinde bir kart olarak kullanılmak için çok hassas bir konumdayız. Bir

Filistin hükümeti gibi davranın, uluslararası yasaları, Arap yasalarını, Filistin otoritelerinin yükümlülüklerini kabul edin. Bu, İsrail bahaneler ileri sürerek büyük saldırılar düzenlemek istediğinde bunları etkisiz kılmak ve yaşamımızı sürdürebilmek için ihtiyacımız olandır.

Soru-9: Geleceğe baktığımızda sırada ne var? Sizce problem çözülebilecek mi?

Saeb Erekat: Ben burada kalmak için varım. Bir Müslüman olarak ve bir Filistin Hristiyan'ı olarak Yahudiliğe döndürülüp İsraili olmayacağım. Yahudiler, Müslümanlığa ya da Hristiyanlığa geçip Filistinli olmayacaklar. Bugün olmasa bile, bu ay olmasa bile, bu yıl olmasa bile, on yıl geçse bile iki ayrı devlet çözümü uygulanacak. Bir Filistinli olarak bu topraklarda kalmaktan başka seçeneğim yok ve bu topraklarda yaşamak istiyorum. Burası benim toprağım, başka gidecek yerim yok.

Soru:10 Eğer kaçırın grup İsraili askeri bırakırsa ne olur? Ya da eğer kaçırın grup askeri öldürürse gelecekte neler olabilir?

Saeb Erekat: Şu anda ne görüyorsunuz; otoritenin yıkımı, Başkanlığın yıkımı, Başbakan'ın yıkımı, Yasama Meclisi'nin yıkımı. İsrail, Filistin otoritesini bir bütün olarak küçük görüyor, İsrail, Filistin otoritesini yok ediyor. Ne olacak? Dikte edilenler, kaos, şiddet, misilleme ve daha fazla kan dökülmesi. Gerçekten çok yazık.

Nebil Şaat, Filistin Seçimi, Skyturk TV, 16 Nisan 2016

Soru-1: Öncelikli olarak seçimlerden önce Filistin'in bugünkü durumunu sormak istiyorum? Bugünkü durumla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Nebil Şaat: Bence oldukça sakin bir durum var ortada. Seçimleri ertelemek isteyen insanlar fark ettiler ki seçimleri ertelemek çıkar bir yol değil. İsrail'in Kudüs'te seçim olması yönünde baskıları, uluslararası kamuoyunun ve Amerika'nın baskıları vardı. Aynı zamanda İsrail'e içerden ve dışardan gelen birçok baskı da vardı. Dolayısı

ile insanlar Kudüs'te bir oylamaya gidecekler. Bunu daha fazla ertelemenin bir nedeni yok. İnsanlar artık tamamen seçim kampanyaları ile bütünleşmiş durumdadır.

Soru-2: Sizce seçimlerde hangi parti kazanacak?

Nebil Şaat: Biz kendi partimizin kazanacağından eminiz. Ama bu yerimizde oturuyoruz anlamına gelmez. Bunun gerçekleşmesi için çok yoğun çalışıyoruz. Biliyoruz ki bu zorlu bir süreç.

Soru-3: Seçimlerden sonraki beklentileriniz nelerdir? Filistin ile ilgili hayalleriniz nelerdir?

Nebil Şaat: Eğer kazanırsak ki kazanacağımıza inanıyoruz geniş bir koalisyon oluşturacağız. Biliyorsunuz yarıştığımız on siyasi parti var. Sonuç olarak seçimleri kazanacağız. Diğer ortaklarımızla birlikte oy çoğunluğu sağlayan bir yapı oluşturacağız. Barış sürecine geri dönmek, Filistin'i yeniden inşa etmek, demokratik ve yasal hayatı yeniden kurmak için ilerleme göstereceğiz. Ve aynı zamanda partimizin yenilenmesi ve gençleşmesi için de.

Soru-4: Hamas ile ilgili bir soru sormak istiyorum. Hamas artık eskisinden daha mı güçlü?

Nebil Şaat: Hamas seçimleri kazanmaya kendisini adanmış durumda, seçimleri kazanmaya çalışıyorlar. Bütün kaynaklarını, olanaklarını seçimleri kazanmak için kullanıyorlar. Genellikle iktidar partilerinde insanlar yerlerinde oturur zaman doldururlar. Biz geçtiğimiz hafta boyunca kendinden memnun olmayı bırakarak daha ileri gitmek için çok çalıştık.

Soru-5: Eğer Hamas kazanırsa İsrail ve Filistinliler arasındaki anlaşmalar son bulur mu?

Nebil Şaat: Bundan şüpheleniyorum çünkü Hamas'ın içerisinde bir bölünme var. Bazı insanlar İsrail ile yapılacak müzakerelerin haram olduğu, dine karşı olduğunu düşünüyorlar. Bazı insanlar bunu ulusal çıkarlar ve Filistin insanının çıkarları karşısında mazur görmeye çalışıyorlar. Dolayısı ile bu karar uzun zaman alacaktır. Bu

esnada İsrail anlaşmaya varmamaktan memnuniyet duyar. İsrail Filistinli ortaklarının olmadığını söylemek istiyor.

Soru-6: İsrail sizinle anlaşma yapmak istemiyor mu?

Nebil Şaat: Onlar kimse ile anlaşma yapmak istemiyorlar. Bunu daha iyi tanımlamak gerekirse eğer Hamas söz konusu olursa Hamas onlara daha çok yardım edecektir. Dolayısı ile onlar bahaneler için hazır bekliyorlar ve ortak barış yanlısı davranmıyorlar ve aslında Ariel Şaron gibi tek taraflı davranıyorlar.

Soru-7: Söylediğiniz gibi İsrail de seçimleri Hamas'ın mı kazanmasını istiyor?

Nebil Şaat: Demek istediğim bu durumdan faydalanacaklardır. Hamas'ın kazanacağı kesin değil. Ama böyle bir durum barış sürecine gitmemek için onlara bahane yaratacaktır.

Soru-8: Partiniz El Fetih'i sormak istiyorum. İki grup arasında bir ayrım var mı?

Nebil Şaat: Hayır, her iki grup da tamamı ile birleşik bir şekilde çalışıyorlar. Birlik sağlamak için beraberce çalışıyorlar. Bir dönem geride bırakıldı, şimdi tamamı ile birleştik.

Soru-9: Şimdi Gazze'deyiz ve bu bölgede İsrail'in geri çekilmeleri hakkında neler düşünüyorsunuz?

Nebil Şaat: Filistin'in hangi bölgesi olursa olsun herhangi bir geri çekilme Filistin insanı için olumlu bir durum olur. Ancak İsrail bütünüyle Gazze'den çekilme yolunda değil. Havaalanımızı yeniden inşa edemiyoruz. Yalnızca nüfusun küçük bir bölümünün, kısıtlı bir sektörün Gazze ve Mısır arasında hareket etmesine izin veriliyor. Ürünlerin yalnızca kısıtlı bir bölümünün bölgeler arası girişine ve çıkışına izin veriliyor. Otobüsler ve arabalarda yalnızca kimlik kartlarına sahip olanlara İsrail tarafından izin veriliyor ve geri kalan tüm yolculara kapalı. Bu çok kısıtlı bir durum. Gazze ve Batı Şeria arasındaki tüm ilişki bağı kapalı durumda. İsrail yağmalarını devam ettiriyor, Gazze'nin kuzeyindeki güvenlik sınırını korumaya devam ediyor. Bu durum Gazze'nin tamamı ile kurtuluşu sayılmaz.

Soru-10: Gazze'den sonra örneğin Batı Şeria'dan da geri çekilmeler olacak mı?

Nebil Şaat: Olabilir, fakat aynı zamanda bu tam olarak İsrail'in durumuyla da ilgili.

Soru-11: Ariel Şaron ile ilgili soru sormak istiyorum. Şaron'un hastalığı Ortadoğu barış sürecini ve Filistin ve İsrail ilişkilerini nasıl etkileyecek. ?

Nebil Şaat: Etkilemeyecektir. Bugün ve 28 Mart arasında seçim kampanyaları için çok uğraştı. Seçim kampanyaları boyunca İsrail barış sürecini ilerletmek için hiçbir şey yapmadı. Negatif ve savaş taraftarı olmaya çalıştılar. Bunun aşırı sağda daha fazla oy almanın bir yolu olduğunu düşündüler. Dolayısı ile Şaron'un 28 Mart'a kadar bir ilerleme gösterdiğini düşünmüyoruz. Şimdi onun hastalığı ile İsrail içerisinde 28 Mart ile birlikte bir lider ortaya çıkacak ve bunu onunla yapacağız.

Soru-12: Bünyamin Netanyahu Likud partisi liderliğinde. Dolayısı ile beklide o Mart seçimlerinden sonra yeni lider olabilir. Siz Netanyahu mu Ariel Şaron mu hangisini tercih ederdiniz?

Nebil Şaat: Biz İsrailli liderler arasında seçim yapmıyoruz. İsrail ve biz birlikte nasıl çalışacağımıza karar vereceğiz. Fakat Netanyahu barış için herhangi bir programı olmayan biri. Sınırlı da olsa herhangi bir barış programı yok. Aynı zamanda İsrail içerisinde ya da Filistin de herhangi bir güvenilirliği de yok. Ve ben onun kazanma şansı olduğunu sanmıyorum.

Soru-13: Eğer İsrail tarafında Netanyahu ve Filistin tarafında da Hamas seçimi kazanırsa bu durum barış sürecini nasıl etkiler?

Nebil Şaat: Çok negatif etkiler.

Soru-14: Bu ikisi seçilirse bölgede barış olmayacağını mı söylüyorsunuz?

Nebil Şaat: Bundan şüpheleniyorum.

Soru-15: İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın açıklamaları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bazen İsrail'in Alaska ya da Avrupa'ya gitmesi gerektiğini

söylüyor? İsrail karşıtı yorumları olan İran lideri Ahmedinejad hakkındaki değerlendirmeniz nelerdir?

Nebil Şaat: Yorum yapmamayı tercih ederim. Çünkü İran bağımsız ve aynı zamanda Müslüman bir ülkedir. İstedikleri herhangi yorumu yapmakta serbestler. İsrail ile barış sürecinde olmalarını umarız. Bizim sürecimiz herkese açık, bu nedenle barış sürecini devam etmek istiyoruz. Dolayısı ile bu konuda yorum yapmak istemiyorum.

Soru-16: Amerika'nın Ortadoğu'daki önemi nedir? Amerika'nın desteklediği bir yol haritası ve Büyük Ortadoğu projesi var.

Nebil Şaat: Kabul edin ya da etmeyin Amerika her yerde önemli bir ülke. Bugün askeri olarak, ekonomik ya da teknolojik olarak dünyadaki en güçlü ülke. Dolayısı ile kimse bu güneşi kapatamaz. Fakat bu Amerika'nın tek bir tanrı olduğu anlamına da gelmez. Amerika'nın da sınırları var. Bütün kapasitesini kullansa dahi bölgeyi bütünüyle değiştirme şansı yok. Irak'ta, Suriye'de ya da Lübnan'da dolayısı ile dünyada ile başarıya ulaşmanın tek yolu askeri güç değil. Aynı zamanda yaratıcı düşünce, deneyim ve alçakgönüllülük gerekir. Bence Amerikan insanı siyasette başarıya ulaştırmak için yeteneğe ve güce sahip. Biz Amerika ile birlikte olmak, dost olmak istiyoruz. İsrail'in stratejik bir ortağı olarak Amerika'nın barış sürecine geri dönülmesi için gerçek etkisini ortaya koymasını istiyoruz.

Soru 17:Bölgede Amerika'sız bir çözüm mümkün olabilir mi?

Nebil Şaat: Bu Amerika'nın ne yaptığı ile ilgili bir soru olmalı. Çünkü geçen 5 sene içerisinde Amerika barış sürecinin ileri gitmesi için hiçbir şey yapmadı. Amerika bu kutsal yerde barışın kendisi için en önemli ve tek proje olduğuna karar verdiğinde bunu gerçekleştirebilecek kapasiteye sahip bir ülke. Çok fazla yardım edebilme kapasitesine sahip. Ve elbette aynı zamanda İsraililer ve Filistinliler de Amerika'nın onlara yardım etmesini için hazırlıklı olmalılar. Bu seçimlerden sonra mümkün olabilecek bir durum.

Soru-18: Sizce bölgedeki sorun nedir. Dinsel bir problem yoksa bir toprak problemi mi var ? Sizce bu bölgedeki çatışmanın temel nedeni nedir?

Nebil Şaat: Problem çok açık, İsrail geldi ve 20. yy ortasında toprakları almaya başladı. Ve bu sorun yaratmaya başladı. İsraililer, İngilizler tarafından desteklendiler. 1948'de Filistin'in yüzde 52'sini işgal ettiler. Birleşmiş Milletler'in oy kullanma-katılım plan sistemi de onlara imkan sağladı. Filistin'in diğer yarısını da verdi. İsraililer bölgenin %52'sini işgal ettiler. Nüfusun %22'si Gazze'de ve Batı Şeria'da yaşıyordu. 1967'de %22 yi işgal ettiler. Yeni yerler inşa ederek, insanları evlerinden çıkararak bölgeyi işgale devam ettiler. Bu büyük bir sorundur. İsraililer bölgemizi geri vermeliler ki Batı Şeria ve Gazze'yi yeniden inşa etme şansımız olsun. İşte o zaman barış şansı olabilir.

Soru-19: Türkiye'den bahsetmek istiyorum. Türkiye'nin İsrail ve Filistin için önemi nedir? Türkiye barış sürecinde size yardım edebilir mi?

Nebil Şaat: Elbette ki Türkiye bölgesel ve uluslararası bir güç. Özellikle bizim bölgemiz için. Türkiye, Avrupa Birliği sürecindeki bir ülke. Zaten NATO üyesi ve Türkiye İslam Konferansı'nın da çok önemli bir üyesi. Araplar ve İsraililer ile mükemmel ilişkiler içerisindedir. Aynı zamanda Rusya ve Türki cumhuriyetlerle de. Dolayısıyla güçlü bir hükümete, vizyona ve akla sahip var. Türkiye'nin daha fazla rolü olması gerektiğini düşünüyoruz. Türkiye zaten çok uluslu Kudüs'te de güçlü bir konsolosluga sahip ve Gazze'nin güneyindeki endüstriyel bölgenin bir ortağı olacak. Bütün bunlar bizi mutlu eden şeyler ve daha fazla dahil olmasını görmek istiyoruz.

Soru-20: Arafat'ı siyasi olarak özlüyor musunuz?

Nebil Şaat: Arafat'ı siyasi olarak ve kişisel olarak çok fazla özlüyorum. Onu çok özlüyoruz. Biliyorsunuz O bizim Atatürk'ümüzdü. O Filistin devriminin özgürlük savaşının babasıydı.

Soru-21: 50 yıl sonra Ortadoğu'yu nasıl hayal ediyorsunuz?

Nebil Şaat: Gerçekten eğer kutsal insanlar, akıllı insanlar Ortadoğu ülkelerinin meselelerini yürütürlerse Ortadoğu 5 yıl içerisinde dünyanın çok önemli bir bölgesi haline gelir. Sadece sahip olduğu petrolle değil, tarım ve endüstrisi ile yaratıcılığı, bilimsel ilerlemesi ve turizmiyle. Filistin Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için kutsal bir yer. Kudüs'ü bugüne kadar hiç ziyaret etmeyen milyonlarca Müslüman var.

Aynı zamanda milyonlarca Hristiyan da var. Bence bölgede barış olduğu takdirde milyonlarca Müslüman ve Hristiyan bölgeyi ziyaret edecektir. Arap Dünyası, Türkiye, İran ve İsrail Ortadoğu'yu refah ile büyüyen ve dünyada çekici bir yer haline getirebiliriz. Eğer gerçekten de bazı İsraililer gibi bir fetih düşüncesi yerine enerjimizi refah kurmaya harcarsak sanırım başarabiliriz

Mahmud Zahar, Filistin Seçimi, Skyturk TV, 16 Nisan 2006

Soru-1: Seçimleri kazanırsanız İsrail ile müzakere edecek misiniz?

Mahmud Zahar: Filistin Yönetimi on yıldır hatta daha fazla zamandır İsraililer ile müzakere ediyor ve hiçbir şey elde edemediler. Bizim amacımız sadece müzakere etmek değil. İsraililerin saldırganlığına son vermesi ve tutukluların serbest bırakılması gibi Filistin halkına verecek birşeylerimiz olmalı. Üçüncü ve dördüncü kişiler aracılığıyla bu yeni politikayı uygulayabiliriz. Sadece karşılıklı oturup işgale karşı taviz vermeyeceğiz geçmişteki deneyimleri tekrar ve taklit etmeyeceğiz. Yol Haritası ve Oslo Anlaşmalarını tanımayacağız.

Soru-2: Seçildiğiniz takdirde Filistinliler için neler yapacaksınız? Programınız ve vaadiniz nelerdir?

Mahmud Zahar: Yurt içindeki Filistinliler için bizim programımız uzun süredir İsrail işgalinin yok ettiği ne varsa onları reforme etmek, yeni bir sanayi, yeni bir kültür, yeni bir tarım, spor ve sağlık sistemi kurmak. Bütün bunlar kendi kendimize yetebilmemiz için. Diğer yandan yurtdışındaki ve sürgündeki Filistinlilere de dikkat etmeliyiz. Mülteci durumundaki Filistinliler ile yurtiçindeki Filistinliler arasında bağlar kurmalıyız. Onlara ticari ve mali destek gibi yardımlar yapmalı, özel ilgi göstermeliyiz.

Soru-3: İsrail ile ateşkese son verdiniz, İsrail'e karşı saldırılarınıza devam edecek misiniz?

Mahmud Zahar: Bu İsrail'in politikasına bağlı. Eğer İsrail bize karşı saldırılarına devam ederse kendimizi korumaktan başka seçeneğimiz kalmaz. Ancak

bize saldırmayı bırakıp hapisteki Filistinlileri serbest bırakırlarsa başka seçenekleri diğer Filistinli gruplar ile tartışabiliriz.

Soru-4: Hamas seçimleri kazanırsa ABD ile ilişkileriniz nasıl olacak?

Mahmud Zahar: Bu ABD'nin tutumuna bağlı. Eğer ABD bizi terörist olarak görmeye devam ederse onlar ile işbirliği yapmayacağız. Biz terörist değiliz, gerçek terörist Afganistan'da, Irak'ta bizim insanlarımıza saldıran ABD'dir. ABD İsrail'in bizim insanlarımızı, çocuklarımızı, liderlerimizi öldürmesine, evlerimizi yıkmasına yardım etti.

ÖZGEÇMİŞ

1982 İstanbul doğumlu olan Barış Esen liseyi Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi'nde okumuştur.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu olan Barış Esen Galatasaray Üniversitesi, Bölgesel ve Stratejik Etüdler bölümünde “ Hamas-El Fetih Terörden Siyasete” konulu tez çalışması ile yüksek lisansını tamamlamıştır.

2016 yılından itibaren Nişantaşı Üniversitesi'nde ekonomi, uluslararası ilişkiler ve medya alanlarında öğretim görevlisi olarak dersler vermiştir.

Barış ESEN, 27 Ocak 2010 tarihinden bu yana Bloomberg HT ekonomi kanalında sunucu-editör olarak görev yapmaktadır. Haftaiçi her gece saat 21:00'da başlayan “Ekonomik Görünüm” ve hafta içi her gece 22:00'da başlayan yaklaşık 1 saatlik "Küresel Piyasalar" isimli programı hazırlayan ve sunan Barış Esen New York'tan ve İstanbul'dan canlı bağlantılar ile iç ve dış piyasalarda yaşanan son gelişmeleri aktarmaktadır. Barış Esen Bloomberg HT'de Türkiye'nin kredi notu artışlarını ve ABD Merkez Bankası'nın kararlarını ilk duyuran isim olmuştur. "Küresel Piyasalar", Radyo-Televizyon Gazetecileri Derneği ve MÜSİAD'dan Yılın Ekonomi Programı ödülleri almıştır. Ayrıca hafta içi her akşam 19:00-20:00 arasında 92,7 frekansında Bloomberg HT Radyo'da “Barış'ın Sesi” isimli radyo programını sunmaktadır.

Bloomberg HT öncesinde 2005 yılından 2010 yılı başına dek SkyTürk haber kanalında görev almış, haber merkezinde editör/muhabir olarak çalışarak haberlerin yazımı sonrası seslendirmesini de gerçekleştirmiştir.

Özellikle Ortadoğu bölgesine yönelik gelişmeleri imkanlar dahilinde yerinde takip etmiştir. SkyTürk'teki görev süresi boyunca İran, Irak, Suriye, Lübnan, Kıbrıs, Filistin ve İsrail'den haberler geçmiş canlı bağlantılarla son gelişmeleri aktarmıştır.

Ortadoğu bölgesine ilk olarak Filistin'de Hamas'ın iktidara geldiği 2006 Ocak ayında giderek Filistin seçimlerini Gazze ve Batı Şeria'da izlemiştir.

İran'ın nükleer programı nedeniyle çıkan kriz nedeniyle 2006 yılında Tahran ve Kum kentlerinde gelişmeleri takip etmiştir.

Doğu Konferansı ile birlikte gittiği Suriye'de Lübnan Savaşından kaçan mültecileri Suriye sınırından görüntülerle haberleştirmiştir.

Yine 2007 Lübnan savaşı döneminde İsrail'in kuzeyindeki Naharya ve sınırın sıfır noktasından canlı yayınlar yapmıştır.

İsraili bir askerin kaçırılması sonrası başlayan Gazze Operasyonunu yaklaşık 10 gün boyunca Gazze'de kalarak haber vermiştir.

Kıbrıs'taki limanlar meselesi nedeniyle bölgeye giderek özel röportajlarla hazırlanan bir dosya yapmıştır.

Kerkük'teki yapılması düşünülen düşünülen referandum süreci çerçevesinde Irak'ın Erbil ve Kerkük kentinden haberler geçmiştir.

SkyTürk'te iç siyasi gelişmeleri de takip eden Barış Esen Türkiye'deki 2007 genel seçimlerinde SkyTürk Seçim Otobüsü'nde yer almış, yaklaşık 40 gün boyunca 30'u aşkın ilde Türkiye'nin yedi bölgesindeki canlı yayınlar için hazırlanan röportajları yapan muhabir olarak görev almıştır.

Barış Esen gazetecilik ve televizyonculuk mesleğine 2004 yılında CnnTürk Dış Haberler servisinde başlamıştır.